

Szellem és Tudomány

a Miskolci Egyetem Alkalmazott
Társadalomtudományok Intézetének folyóirata

2025/2-3. szám.

Miskolc-Egyetemváros

Szerkesztőbizottság

Fekete Sándor (elnök)

Kiss Daniel

Szabó-Tóth Kinga

Horváth Zita

Kotics József

Nyíró Miklós

Graholy Éva (olvasószerkesztő)

Kiadó

Miskolci Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete

A szerkesztőség címe:

Miskolci Egyetem BTK

Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete

3515 Miskolc-Egyetemváros

Telefon: (46) – 565111/21-84

E-mail: btk.att@uni-miskolc.hu

ISSN 2062-204X

A lap megrendelhető a szerkesztőség címén, vagy a megadott email címen.

Tartalom

Kreatív Régió

Barna László: Szűcs Ilona költői életművének jelentősége avagy egy borsodi református törpefalu kulturális erőforrása	5
Dobák Judit: Köztes terek, elhaló identitások. Az ipari örökség társadalmi lenyomatai Edelényben.....	19
Faragó László: Rakaca, belterület: a nem kiüresedő falu	35
Faragó László: Tornabarakony végállomás: a lakók faluja	49
Fekete Sándor: Az 1000 fő feletti vizsgált települések 2024. évi önkormányzati választási eredményeinek elemző bemutatása	65
Gyukits György: Meszes, egy előregedő falu	101
Gyulai Éva: Jezsuita emblémák az edelényi kastély freskóin	118
Havasi Virág: Helyi tudás a Csereháton	131
K. Nagy Emese: Az esélyteremtő és szociális-érzelmi nevelés lehetőségei a borsodi általános iskolákban	145
Kecskés Judit: Részletek Lak nyelvi tájképéből – a Laki Körzeti Általános Iskola nyelvi tájképe	157
Mihályi Helga: Demográfiai folyamatok és jellegzetességek az Edelényi járásban és a CR projekt településein	174
Mokrainé Orosz Angéla: Az idegennyelv-tanulás háttere az általános iskolákban Északkelet-Magyarországon	189
Osváth Andrea: Látletet: Szendrő. A múlt és jelen együttélése a kisvárosban	201
R. Nagy József: Az épített örökség szerepe a helyi közösség kollektív emlékezetében az Edelényi járás falvaiban	214

Creative Region

László Barna: The Significance of Ilona Szűcs's Poetic Oeuvre: A Cultural Resource of a Small Reformed Village in Borsod.....	244
Judit Dobák: Intermediate spaces, fading identities. The social imprints of industrial heritage in Edelény.....	259
László Faragó: Rakaca, inner area: the non-depopulated village.....	275
László Faragó: Terminal Point Tornabarakony: the Residents' Village	289
Sándor Fekete: Analytical presentation of the results of the 2024 municipal elections in the surveyed settlements with a population of over 1,000	305

György Gyukits: Meszes, an Ageing Village.....	338
Éva Gyulai: Jesuit emblems on the mural of the Edelény Castle	352
Virág Havasi: Local knowledge in the Cserehát region.....	364
Emese K. Nagy: Equity and Socio-Emotional Education: Opportunities in Primary Schools of Borsod.....	378
Judit Kecskés: Details from the linguistics landscape of Lak – The linguistics landscape of the Lak district primary school.....	390
Helga Mihályi: Demographic processes and characteristics in the Edelény district and the settlements of the CR project	408
Angéla Mokrainé Orosz: Foreign Language Learning in Primary Schools in Northeast Hungary	420
Andrea Osváth: Findings: Szendrő. The coexistence of past and present in a small town.....	431
József R. Nagy: The role of built heritage in the collective memory of local communities in the villages of the Edelény district.....	444
Beáta Siskáné Szilasi: Analyses of the settlements in the Edelény district based on four frameworks	475

Jelen kötetünk tanulmányai a Tématerületi Kiválósági Program 2021 – Nemzeti kutatások alprogram keretében, a TKP2021-NKTA-22 azonosítási számú Creative Region III. projekt részeként jelentek meg.

The studies in this volume were published as part of the Creative Region III. project with the identification number TKP2021-NKTA-22 within the framework of the 2021 Thematic Area Excellence Program – National Research Subprogram.

Barna László

Szűcs Ilona költői életművének jelentősége avagy egy borsodi református törpefalu kulturális erőforrása

*„Hegymeg, mennyi zene e szóban
mennyi báj és sejtelem
hegy meg völgy, a Sors kegyéből
összefonva két elem”
(Szűcs, 2025a:25)*

Absztrakt

Szűcs Ilona költői munkássága több szempontból kulcsfontosságú. A szerző egyrészt egy olyan református törpefalu szülöttje, amely egy egészen eldugott borsodi helyen van, s kulturális erőforrás hiányában turisztikailag – a kiváló természeti adottságai ellenére – egyre kevésbé vonzó, ráadásul a lakosság száma dinamikusan csökken. Itt született Szűcs Ilona, egy kései alkotó, aki poézise minősége okán méltán tarthatna számot a kortárs irodalomtörténet érdeklődésére, s akinek teljes, immár nyolckötetes (sic!) életművének tematikáját meghatározza Hegymeg, annak világa, a településen élők mindennapjai, erkölce, hite; a község gyönyörű adottságai ismerszenek fel a tájleíró költeményekben. Jelen tanulmány egyik célja szociológiai szempontból jelentékeny: a költő munkásságát egy borsodi református törpefalu legfontosabb (majdhogynem egyedüli) kulturális erőforrásának tekinthetjük, amelynek mint település-fenntarthatósági projektnek, akár egy hátrányos helyzetű, lassan kiürülő község újrafelfedezési stratégiájában kulcsfontosságú szerepe van. A másik nem titkolt cél kevésbé szociológiai, inkább irodalomtörténeti jelentőségű: a cikk a kortárs irodalommal foglalkozó irodalomtörténetek figyelmét kívánja felkelteni Szűcs Ilona munkássága iránt. E célok természetesen nem függetlenek egymástól, mi több, komplementerei egymásnak.

Kulcsszavak: Szűcs Ilona, Hegymeg, kortárs magyar irodalom, kulturális erőforrás

I. Bevezetés

Jelen tanulmány egy Hegymegen született kortárs író- és költő, Szűcs Ilona életének fontosabb állomásait mutatja be, különös tekintettel alkotói tevékenységére, így megjelent köteteire, azok fogadtatására és továbbélésére.

Korábban megjelent cikkekben, rövidebb írásokban már igyekeztem megjeleníteni életművének fontosabb epizódjait (Barna 2022; Barna 2023a; Barna 2023b; Barna 2023c; Barna 2024a; Barna 2024b), az azóta eltelt időben Szűcs Ilona azonban olyan aktív alkotói periódust tudhat maga mögött, amely indokolja e cikk megszületését. Jelen tanulmány terjedelmi korlátai miatt nem vállalkozhat egy-egy módszer/szempont mentén történő szorosabb irodalmi interpretációra vagy az eddigi életmű holisztikus (újra)olvasására, *horribile dictu* nem lehet igénye a munkásság beillesztésére a dinamikusan változó kortárs irodalmi kánonba. Azonban Szűcs Ilona írásainak poétikai minősége miatt elengedhetetlennek tartja legalább bemutatni a vonatkozó kiadványokat, továbbá – mivel még nem született a költőről publikált életrajz – kulcsfontosságú feladatának tartja közkinccsá tenni a szerző saját maga által közölt biográfiáját. Mindezt olyan stílusban kívánja megtenni, amelyet maga Szűcs Ilona választott, hiszen az életrajzban szubjektív módon megfogalmazott szöveghelyekből két dolog is felismerszik: egyrészt finoman kirajzolódik egy 1950-es, 1960-as évekbeli szubjektív, gyermekkori fantáziával is átszőtt (vö. Faragó 2021:33) településképp Hegymegről, amely településszociológiai szempontból is igen jelentékeny (ekképp járulhatnak hozzá a szövegek a község településtörténete és -jellemzői egy időszakának a leírásához). Másrészt plauzibilisen implikálja a költő egy szubjektív, ám helyi perspektívából a faluhoz, városhoz, családhoz, gyermekkorhoz, alkotáshoz, erkölcsi értékekhez, a szűkölködéshez kapcsolódó viszonyát (ez utóbbit nem gondterhesen, hanem eufemisztikusan írja meg: „nem szenvedett hiányt semmiben”), ami egy későbbi szövegértelmezési munkához esszenciális alapot nyújthat.

II. Célok

Szűcs Ilona eddigi, immáron nyolckötetes munkásságát (Szűcs 2016; Szűcs 2019a; Szűcs 2021a; Szűcs 2023; Szűcs 2024a; Szűcs 2024b; Szűcs 2025a; Szűcs 2025b) a magyar irodalom még nem fedezte fel magának, azonban változatos és meglehetősen színvonalas irodalmi életműve kitüntetett figyelmet érdemelne. A dolgozat tehát elsősorban – leíró módon – egy rövid biográfiát közöl, a Hegymegen született művész életének fontosabb állomásait emeli ki, miközben az összes megjelent kötetét is számba veszi, valamint Szűcs

munkásságáról szóló cikkeket (Varga 2018; Hegyi 2017; Szűcs 2019b, Zsoldos–Zsoldos 2019; Zsoldos–Zsoldos 2023a; Zsoldos–Zsoldos 2023b), illetve (kizárólag) az újságokban, napilapokban megjelent verseit is megjeleníti (Szűcs 2014; Szűcs 2015; Szűcs 2018a; Szűcs 2018b; Szűcs 2018c; Szűcs 2021b; Szűcs 2021c). A cikk végén található felhasznált irodalom Szűcs Ilonáról, illetve Szűcs Ilona munkásságáról szóló részei egy olyan bibliográfiának is tekinthető, amely 2025 novemberéig a költő összes megjelent művét, illetve a költő műveiről szóló recenziókat, kritikákat, továbbá tanulmányokat filológiai tekintetben a teljesség igényével számba veszi.

Az eddigiekből sejthető, hogy jelen tanulmánynak kettős célja van. Az első cél szociológiai szempontból releváns: a költő munkásságát egy borsodi református törpefalu legfontosabb (majdnem egyedüli) kulturális erőforrásának tekinthetjük, amelynek a településmarketing tekintetében mint település-fenntarthatósági projekt (vö. egy település közösségmegtartó ereje szempontjából: Faragó 2023:35), akár egy hátrányos helyzetű, lassan kiürülő község újrafelfedezési stratégiájában kulcsfontosságú szerepe lehet. Ráadásul eddigi kutatásaim alapján megállapítható, hogy nem volt még Hegymegen született publikáló költő, így Szűcs életműve a község imázsformálásában fontos szerepet játszhatna. Ez annál is inkább bizonyos, mert számos, a településről szóló, azt bemutató, mi több, dicsőítő verse van (vö. pl. *Hegymeg himnusza*, Szűcs 2024a:84). A másik nem titkolt cél kevésbé szociológiai, inkább irodalomtörténeti jelentőségű: a cikk a kortárs irodalommal foglalkozó irodalomtörténészek figyelmét kívánja felkelteni Szűcs Ilona munkássága iránt.

III. A biográfia forrásai

A szerzővel állandó kapcsolatban állok, a korábban publikált életrajz (Barna, 2022) alapjául egyrészt a Szűcs Ilonával folytatott beszélgetéseim, a szerzőről készült korábbi cikkek, interjúk (Hegyi 2017; Szűcs, 2019b; Zsoldos–Zsoldos, 2019) szolgálnak, másrészt az életút rövid leírásánál az író- és költőnkötetei (Szűcs 2019; Szűcs 2021) is hangsúlyos tájékozódási pontok, hiszen bevallottan életrajzi ihletettséggű írásokról van szó. Ezek a biografikus tematikájú versek, prózai szövegrészek, illetve képek – amelyeket Szűcs Ilona *Bölcsőtől a sírig* című kötete (Szűcs 2021a) is tartalmaz – ráadásul nemcsak

életrajzi ihletettségűek, hanem egyenest a szerző életútjának egy korai szakaszát teszik plasztikusan láthatóvá, miközben szülőföldjének, Hegymegnek a szeretetét is megörökítik. E kötetben a műnemek váltakozása, illetve a vizualizáció gyakori előfordulása, így a kötetben belüli műfaji hibriditás emellett egészen elevenen ábrázolja az író- és költőnő fiatalkori emlékeit.¹

IV. Szűcs Ilona életrajza a szerző saját hangján

Szűcs Ilona 1951. június 12-én született Hegymeg községben, az akkor alig 300 fős (2025-ben már csak 100 fő lakost számláló) kis településen, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Anyja Baranyai Ilona, apja Szűcs Béla. Születésekor már volt egy kétéves kisfiú a családban, Béla, majd szűk két év múlva egy újabb fiú, László. Az anyai nagyszülőkkel laktak egy portán, amely egy tisztaszobából, egy konyhából és egy kisházból állt, s amelyek hét ember állandó lakhelyéül szolgáltak.

A tisztaszoba szépen berendezve, fűtés nélkül állt, nem lakták. Itt ravatalozták fel a halottat, innen vitték a temetőbe. A konyhában egy ágy és egy díkó, a két öreg szülő lakótere. A kisházra jutott két felnőtt és három gyerek. Szűkösen éltek, 13 hold föld adta a család megélhetését. Tartottak jószágot, tehenet legalább kettőt, hogy a szántás, vetés és egyéb paraszti munkára is befoghatók legyenek, illetve baromfit (csirkét, tyúkot, kacsát).

A földművelő emberek élete nem könnyű, a munka sok és nehéz. Szűcs Ilona ebbe a világba született bele és élete első percétől fogva ezt érezte magáénak. Szépen illeszkedett ebbe a világba, nem szenvedett hiányt semmiben. A kertet nem védte kerítés, a természet szabadságot adott. Az emberek

¹ Általánosságban az irodalomtörténeti és -elméleti diskurzus számára az a hozzáállás, miszerint a szerző egyes műveinek tartalmi elemeiből rekonstruálható a szerző életének egy-egy állomása és inverz, az adatok hitelessége szempontjából – joggal – nem akceptábilis, s noha nekem is ellenérzéseim vannak ezzel kapcsolatban, e speciális esetben külön ki kell emelni, hogy a tanulmányban szereplő valamennyi – interjú alapján felvett, a cikkek alapján, illetve a szerző kötetei alapján megírt – biografikus adat helyes: Szűcs Ilona maga lektorálta a dolgozatot. Ekképp az irodalomtudomány pozitívista, közelebbről biográfista szemléletmódját – sokszor érthetően – bíráló kutatóinak is szükséges belátni, jelen esetben olyan szépirodalmi művekben szereplő életrajzi elemekkel van dolga az olvasónak, amelyek csakugyan valóságosak – persze amennyire a történeti valóság megírható; jelen esetben is inkább egy szubjektív történeti valóságról beszélhetünk. (Vö. Barna, 2022)

becsületessége, egymást segítése észrevétlenül formálta, alakította értékrendjét. Hegymeg református község volt, ahol az emberek vasárnap délelőtt felvették a legjobb ünneplő ruhájukat és templomba mentek. Felnőttek, gyerekek egyaránt. Hitre neveltek és jó példával mutatták a közösség erejét és az ünnep fontosságát. Hat nap munka és a hetedik pihenés.

Négyéves korában komoly változás történt a családban. Az apa és a nagypapa közötti szóváltás után az apa elment munkát keresni, talált is Sajóbáonyban. Ettől kezdve az anya lett az összetartó erő, a család motorja.

Szűcs Ilona az általános iskolai tanulmányait Hegymegen kezdte meg és ott végzett el öt osztályt. Az alsó tagozatos gyerekek együtt, a felsősök szintén. Egyszer délelőtt, egyszer délután volt a tanítás, először egy tanítóval, majd kettővel. Mire elkezdte a hatodik osztályt, már körzetesített iskolák voltak. Lak község lett a központ, oda jártak Hegymeg, Tomor, Irota, Szakácsi és természetesen Lak község gyermekei. Szűcs Ilona életében a hetedik osztály elvégzése után újabb fordulat következett. 1963 őszén meghalt a nagypapa. Következő évben az idősebb fiút, aki nagyon jó fejű és jól tanuló volt, felvették Miskolcra a Földes Ferenc Gimnáziumba, de kollégiumi elhelyezést nem kapott. Az apa akkor már szintén Miskolcon dolgozott, egy héten egyszer járt haza, szombat délután. Komoly és gyors döntés született. Költözik a család. Eladtak mindent és 1964 augusztusában Miskolcra költöztek. Nyolcadik osztály egy új iskolában, ismeretlen városban, albérletben. Öten egy szobában.

Szűcs Ilona nehezen, de megtalálta a helyét. 1965 őszére állt a ház, de hely így sem lett több. A két szoba közül az egyiket albérletbe kellett adni: szükség volt a pénzre, fizetni a tartozást. Ilona közben leérettségizett a Zrínyi Ilona Gimnáziumban, de tovább nem tanulhatott.

A nagyobbik fiú már egyetemre járt, a kisebb szakiskolába és őt az álmai más városba vitték volna. Tanárképző főiskolára, magyar irodalom szakra. Mindig szeretett olvasni, jellemző volt ez az egész családjukra. Szülők, nagyszülők és más rokonok, mind-mind olvasni szerető emberek voltak. Nem magasan iskoláztak, nem a tudásvágy vagy a tehetség hiányzott, hanem a lehetőség. Apai nagypapa nagy mesélő volt, később ezekből a mesékből egyet-kettőt le is írt, amit az emlékezet megőrzött. A szegénység nála is útját állta a vágyaknak, így munkát kellett keresnie.

1969-ben még alig tudott gyors- és gépírni, de felvették a Nehézipari Műszaki Egyetemre dolgozni. Egy év múlva meg is szerezte ezt a képesítést esti iskolában, majd közgazdasági technikumba iratkozott be. Két év múlva sikeres érettségi vizsgát tett és végzettsége végleg a pénzügyekhez kötötte. Az irodalom nagyon messzire került, ahogy a tanári pálya is: maradt az olvasás.

1974. szeptember 7. egy sorsdöntő dátum: ekkor volt az ötéves érettségi találkozó. Egy öt éve nem látott osztálytárs, hosszú beszélgetések, otthoni látogatások és szerelem, 1975. február 22-én pedig esküvő. Férje Kovács Gábor, akkor még autóvillamossági szerelő, a későbbiekben gépkocsivezető. Még ezen év december 2-án megszületett első gyermekük, Gabriella.

Szűcs Ilona akarva, akaratlanul is, követve az anyai mintát, családjával a szülői házban maradt. Egy szoba, egy kis konyha, ami eredetileg fürdőszoba lett volna, ennyi volt az övék. A házban nem volt víz, csak az udvaron. Mosakodás lavóról éppúgy, mint Hegymegen. Fűtés olajkályhával, amit pár naponta szerelni kellett. Megbecsülte ezt is és csak a jó oldalát nézte. Négy generáció egy helyen. Nagymamája, az édesanyja, ő maga és a kislánya. A béke néha ingatag lábakon állt.

Nagy segítsége volt a nagymama, sokat tanult tőle. 1978 tavaszán, húsvétra készülődve rosszul lett és sokat szenvedett szíve megszűnt dobogni, ekkor 84 éves volt. Egy évvel később megkapták első önálló lakásukat az Avason. Két szoba, konyha, lomkamra. Fürdőszoba meleg vízzel, központi fűtés és felhőtlen öröm. Rendszeresen jártak vissza a szülőkhöz, minden héten egyszer, hétvégén. Férje édesapja még házasságkötésük évében meghalt s az egyedül maradt édesanya sokszor szorult segítségre.

Szűcs Ilona családszerető. Ezt hozta magával Hegymegről, ahol a családba beletartoztak a nagynénik, nagybácsik és unokatestvérek, sőt, szomszédok és jóbarátok egyaránt. A boldogulás érdekében telket béreltek, ahol megtermeltek minden zöldséget és gyümölcsöt a család asztalára. Nagyon jól jött az a tudás, amelyet szülőfalujában szívott magába már gyermekként.

1981. január 1-én bővült a család: megszületett a második gyermek, Attila. Mint később kiderült, anyagcsere betegséggel. Szűcs Ilona életét ezután teljesen a család töltötte ki. Kisfia gondozása sok időt és erőt kívánt, de ő nem tört meg soha, egyetlen pillanatra sem. Tette a dolgát, szerette és nevelte a gyermekeit. Feladta a munkáját és 11 évet töltött otthon, hogy a kisfia megkaphasson

minden kezelést, gyógytornát, fejlesztést és betegsége ellenére értelmes, önálló felnőtt ember váljon belőle. Végül sok küzdelem árán Attila leérettségizett, van munkája, amit becsülettel végez. Kiválóan ért a sport minden ágához, szereti a történelmet és mindenek felett szeret olvasni. Szabadidejében könyveket fordít. Családot nem alapított, szüleivel él. Lánya, Gabriella okos, szorgalmas, jó tanuló volt. Egészségügyi szakközépiskola után dolgozni ment, majd munka mellett szerzett főiskolai diplomát. Ma is az egészségügyben dolgozik, diabetológiai szakasszisztensként.

Szűcs Ilona 1994. május 1-én elveszítette az édesanyját. Ettől a naptól fogva minden megváltozott. Nehezen tudta feldolgozni, de végül kialakult egy új rend és ment az élet tovább. 1997-ben lánya, Gabriella férjhez ment és elköltözött otthonról. 2000. február 4-én megszületett első unokája, Zsófia. Ez ismét új fejezetként tekinthetjük, hiszen kinyílt egy kapu, a végtelen szeretet kapuja. Szűcs Ilona szerető családban nőtt fel, de a szeretetnek nem voltak látható jelei. Gyermekai születésével tanulnia kellett az érzéseit kimutatni, kézzel foghatóvá tenni. Jól haladt ezen az úton, de az unoka születése szakított át egy gátat, hogy tudjon szeretni simogatással, öleléssel és szavakkal is.

Két évvel később 2002. február 4-én újabb unokák születtek: István és Máté. Szép évek következtek. Tele játékkal, esti mesékkal, kirándulással és később tanulással s persze küzdelemmel is. A gyerekek olyan mesét kértek, amit a Mama fejből mond. Mi volt az ő gyerekkorában és ilyenkor visszarepültek a gondolatai Hegymegre és csak mesélt, mesélt.

2011 tavaszán szünet volt az iskolában és mindhárom unoka a Mamával töltötte az időt. Zsófi unatkozott. Lapozgatta az újságot, az Észak-Magyarország című napilapot. Kérték az olvasókat, küldjenek húsvéti verset és a jól sikerülteket beteszik az ünnepi számba. „Írjunk verset!” – noszogatta Zsófi a Mamát. „Ugyan már!” – hárította el a kérést Szűcs Ilona, nem tudok én leírni két sort sem, hogy az rímeljen. Mert neki a vers, az rímelt. Ezeket szerette, a sorok végén összecsengő, szép rímeket. Aminek van ritmusa, dallama. A szabad verselést nemigen kedvelte. Zsófi addig noszogatta, míg munkához nem láttak. Jó móka volt, sok nevetéssel, de a végén vers kerekedett ki belőle, amit be is küldtek a szerkesztőségbe, s amely meg is jelent.

Szűcs Ilona innen számolja az írás kezdetét. Ráérezett akkor valamire, talán jól esett a gondolatok szabadsága, talán megtetszett a játékoság, a szavak

rakosgatása. Az első „igazi” verse (ahogyan a költőnő említi) egy nyári délutánon született. Pihengetett a hintaágyban és nézte a mellette elvonuló hangyákat. Csodálta a szorgalmukat, a kitartásukat, az erőt, amivel cipelték megszerzett zsákmányukat. Majd a fejében zsongó gondolatoktól vezérelve tollat és papírt vett elő és megszületett *A hangya* című verse. Olyan öröm kerítette hatalmába, amihez hasonlót talán csak gyermekek képesek érezni. Ezt követően csak írt és írt megállíthatatlanul.

Ám az élet újabb csapást tartogatott, megszakítva a hirtelen jött örömrádatot. 2011 őszén meghalt férje édesanyja. Keserves évek voltak ezek, de férjével egymásba kapaszkodva túl tudták élni. Az írás sok örömet tartogatott. Nemsokára csatlakozhatott az Irodalmi Rádió csapatához, ahová elküldhette verseit különböző pályázatokra. Megfigyelte, társai miről és hogyan írnak. Tanulni akart. Volt mondanivalója, csak a formát nem találta hozzá. Nem adta fel, így telt el öt év. Ekkor kapta élete első elismerését, egy harmadik helyezést az *Egyedüli reményem* című verséért.

Kétszeresen is öröm volt ez számára, mert 2017-ben jelentette meg az édesapja által leírt, hadifogságáról szóló könyvet, ugyanezen címmel. Pályázaton nyerte el a kiadáshoz szükséges összeget és a könyvet szülőfalujában, Hegymegen mutatták be. Ott volt az egész család, gyermekei, unokái, testvérei, szomszédok és barátok és a falubeliek. Apjának állított ezzel méltó emléket, aki ezt már sajnos nem érte meg. 2015 nyarán hunyt el, 93 éves korában.

Voltak az életében nehéz időszakok, de a reményt soha nem adta fel. Ez volt éltetője, kapaszkodója. Jöttek szépen, sorban az eredmények. Keresték ismerősök és ismeretlenek. 2019-ben jelent meg *Élet-morzsák* című könyve, majd 2021-ben a *Bölcsőtől a sírig*. Ezt követte 2023-ban a *Remény ágán* (e köteteket maga a költőnő emeli ki az életművéből, a többi lásd jelent tanulmány korábbi bekezdéseiben). Köszöni Hegymeg község polgármesterének, Boschánszky Ivánnak a mindenkori biztatást és támogatást, amivel segítette könyvei megjelenését és bemutatását.

Sok más díj mellett megkapta az Irodalmi Rádió Szépirodalmi életműdíját, 2024-ben pedig az év legjobb szerzője lett. Az írás mellett legnagyobb örömforrása a család. Zsófi unokájának kislánya született, Emma, ő az első dédunoka.

Szűcs Ilonát hite és kitartása, életszeretete viszi előre. Hegymegről hozott értékeit megőrizte, soha nem felejtette el, honnan jött és mit kapott, milyen örökséget hordoz. Mert minden ott kezdődött Hegymegen, 1951. június 12-én, amikor megszületett.

V. Szűcs Ilona kötetei időrendben rövid szerzői ismertetésekkel

„Első kötetem *Egyedüli reményem* címmel jelent meg 2016-ban. Magát a könyvet Édesapám írta, visszaemlékezve a hadifogságban töltött, keserves 39 hónapra. Én könyvformába rendeztem, pár gondolattal kiegészítettem és néhány, a témában íródott vers is belekerült.

*Élet-morzsa*k címmel jelent meg újabb, most már saját kötetem, 2017-ben. A téma változatos. Gyerekkori emlékezések, természet-versek, a változó évszakok, a szülőföld szeretete és családi kötődések.

Bölcsőtől a sírig. Megjelent 2021-ben. Teljes egészében a gyerekkort idézi. Egyrészt leírás, vagy talán korrajznak is mondható, egy 13 éves gyerek szemével. Ennyi évet éltem Hegymegen, a szülőföldről, anyáról és nagyszülőkről szóló versek bizonyítják erős kötődésemet.

Remény ágán, 2023. Témájában változatos könyv. Szerelmes versektől az anyám versekig, a természet csodálata, a szülőföld szeretete mind-mind megjelenik benne. S egyik legfontosabb, a remény. Nem tudatosan, de visszatérő eleme verseimnek.

2024. január, *Érzelmek tengerén*. Ősz, tél és tavasz, gyerekkori merengések, álmok és vágyak, múltidézés. Rövid összefoglalása az ebben a kötetben leírt verseknek.

2024. május, *Lelkem húrjain*. Zömmel a múltba való nézés, felidézése a szép és annyira szeretett gyermekkorának. A keresés, a várakozás gondolatokat ébresztő sorai.

2025, *Változó évszakok*. A természet, az élet dicsérete. Az elmúló nyár, az érkező ősz, az ünnep, a szeretet és szerelem témái váltakoznak. Elmélkedés születésről és életről. Mi voltam, honnan jöttem, múltba repítő gondolatok.

Emlékekből magas hegyet, 2025. augusztus. Változatos témák, ahogy a gondolatok kavarognak. Vágyak, álmok, emlékek és újra a remény. Anyám-versek, a haza, a szülőföld. Nem témák szerint rendszerezve, csak úgy, ahogy megszülettek.”

VI. További kutatási irányok, teendők befejezés helyett

Szűcs Ilona kötetei igen limitált darabszámban érhetőek el, az *Egyedüli reményem* 100, az *Élet-morzsák* 100, a *Bölcsőtől a sírig* 150, a *Remény ágán* 100, az *Érzelmek tengerén* 50, a *Lelkem húrjain* 50; a *Változó évszakok* és az *Emlékekből magas hegyet* című kötetek pedig mindössze 12–12 (sic!) példányban jelentek meg. Ezek közül ISBN-számmal az első négy rendelkezik, miközben a költői beszédmód, a verselés, a témák megformálása, egyszóval a lírai alkotások minősége az évek során egyre kifinomultabbá, Szűcs Ilona poétikája egyre kiforrottabbá vált, a 2022-es évtől megjelent kötetek esztétikai minősége, így irodalmi értéke egyértelműen magasabb. A feledésbe merülés elkerülése és a szélesebb eléréssel járó pozitív következmények érdekében igen fontos lenne a fentebb említett kötetek digitális kiadása, illetve egy szerzői interjú készítése Szűcs Ilona munkamódszereiről, mélyebb írói motivációiról, lokálpatrióta elbeszélői fokalizációjáról/lírai hangjáról.

A dolgozat terjedelmi korlátjai miatt nem vállalkozhatott többre, minthogy bemutassa Szűcs Ilona szerzői életrajzát, illetve, hogy a szerző összes eddig megjelent kötetéről szóló rövid szerzői ismertetéseket közöljön, továbbá a teljesség igényével számba vegye a költő eddigi műveit és a műveiről szóló összes megjelent kritikát, recenziót, újsághírt. A cikk a közeljövőben bízik azon célok részleges vagy teljes elérésében, amelyeket az elején meghatározott, hiszen mind Hegyem, mind pedig Szűcs Ilona munkássága megérdemelné ezeket az egymást erősítő nyereségeket.

Irodalom

- Barna László (2022): „Őseim csontjával megáldott, szent föld ez” – Szűcs Ilona, a hegymegi kortárs író- és költő. *Szellem és Tudomány*, 2022 (3–4. sz.): 369–378.
- Barna László (2023a): Adalékok Szűcs Ilona életéhez és munkásságához. *Irodalmi Rádió*. Letöltve: <https://irodalmiradio.hu/2023/03/14/barna-laszlo-adalekok-szucs-ilona-eletehez-es-munkassagahoz/> (Utolsó letöltés: 2025.10.30.)
- Barna László (2023b): „Borsod megye apró gyöngye/szívemben laksz mindörökre” – Hegymeg község Szűcs Ilona, egy kortárs író- és költő szemével. In: *A Creative Region III. (Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus) projekt keretében megrendező workshop absztraktkötete*, szerk. Szabó-Tóth Kinga, 2023, 1–2. Letöltve: <https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIabsztraktkotet2023.pdf> (Utolsó letöltés: 2025.10.30.)
- Barna László (2023c): „Borsod megye apró gyöngye/szívemben laksz mindörökre” – The village Hegymeg from the perspective a contemporary author and poet, Ilona Szűcs. In: *A Creative Region III. (Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus) projekt keretében megrendező workshop absztraktkötete*, szerk. Szabó-Tóth Kinga, 2023, 3–4. Letöltve: <https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIabsztraktkotet2023.pdf> (2025.10.30.)
- Barna László (2024a): „[K]ezdem hiányolni azt a nyamvadt sárga primulát”: Szűcs Ilona Remény ágán című újabb kötete In: Szabó-Tóth Kinga (szerk.) *Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus*. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK, 2–7. Letöltve: https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIkotet_2024.pdf (Utolsó letöltés: 2025.10.30.)
- Barna, László (2024b): Ilona Szűcs' New Volume: Remény ágán In: Szabó-Tóth, Kinga (szerk.) *Cultural and Social Innovations, Sustainability and Creative Tourism*. Miskolc: Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 3–8.
- Faragó László (2021): *A morális pánik mozija*. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica (1219–5448): Tomus XXV/1, 33–43.
- Faragó László (2023): Falfeliratok, mint újraélhető közösség tér a hangácsi „Rákóczi-pincében”. *Szellem és Tudomány*, 14 (2–3 pp.): 35–56.
- Hegy Erika (2017): *Az a keserves harminckilenc hónap*. Észak-Magyarország, 2017.04.04., 5.
- Szűcs Ilona (2014): *Ünnepre hangolódva*. Észak-Magyarország, 2014.12.20., 2.
- Szűcs Ilona (2015): *Karácsonyvárás*. Észak-Magyarország, 2015.12.05., 2.
- Szűcs Ilona (2016): *Egyedüli reményem: Édesapám hadifogságának története*. Miskolc: Könyvműhely.

- Szűcs Ilona (2018a): Életünk. In: Szinva-parti sztorik: Miskolci antológia, szerk. Zsoldos Árpád–Zsoldos Adrienn, Miskolc, Irodalmi Rádió, 2018, 9 = <https://www.irodalmiradio.hu/netkotet/irodalmi-radio-szinva-parti-sztorik.pdf> (Utolsó letöltés: 2025.10.30.)
- Szűcs Ilona (2018b): Tavasz ígézet. In: Szinva-parti sztorik: Miskolci antológia, szerk. Zsoldos Árpád–Zsoldos Adrienn, Miskolc, Irodalmi Rádió, 8 = <https://www.irodalmiradio.hu/netkotet/irodalmi-radio-szinva-parti-sztorik.pdf> (Utolsó letöltés: 2025.10.30.)
- Szűcs Ilona (2018c): Nyári délelőtt. In: Szinva-parti sztorik: Miskolci antológia, szerk. Zsoldos Árpád–Zsoldos Adrienn, Miskolc, Irodalmi Rádió, 2018, 10 = <https://www.irodalmiradio.hu/netkotet/irodalmi-radio-szinva-parti-sztorik.pdf> (Utolsó letöltés: 2025.10.30.)
- Szűcs Ilona (2019a): Élet-morzsák. Miskolc: Irodalmi Rádió.
- Szűcs Ilona (2019b): Költőien az örök otthonról. Észak-Magyarország, 2019.03.11., 7.
- Szűcs Ilona (2021a): Bölcsőtől a sírig. Miskolc: ME Sokszorosító Üzeme.
- Szűcs Ilona (2021b): Faluban az élet. In: Poézis 21, 2021, 24. Letöltve: <https://eletetazeveknék.hu/images/hirlevelek/pdf/poezis2021.pdf> (Utolsó letöltés: 2025.10.30.)
- Szűcs Ilona (2021c): Március. In: Poézis 21, 2021, 24. Letöltve: <https://eletetazeveknék.hu/images/hirlevelek/pdf/poezis2021.pdf> (Utolsó letöltés: 2025.10.30.)
- Szűcs Ilona (2023): Remény ágán. Miskolc, ME Sokszorosító Üzeme.
- Szűcs Ilona (2024a): Érzelmek tengerén, Miskolc, ME Sokszorosító Üzeme.
- Szűcs Ilona (2024b): Lelkem húrjain, Miskolc, ME Sokszorosító Üzeme.
- Szűcs Ilona (2025a): Emlékekből magas hegyet. Miskolc: ME Sokszorosító Üzeme.
- Szűcs Ilona (2025b): Változó évszakok. Miskolc: ME Sokszorosító Üzeme.
- Varga Gábor (2018), Szűcs Béla visszaemlékezései hadifogságára. Könyvespolc, Honismeret, 2. sz., 116–117.
- Zsoldos Árpád–Zsoldos Adrienn (2019): Szűcs Ilona: Élet-morzsák könyvbemutató. Irodalmi Rádió. Letöltve: <https://irodalmiradio.hu/2019/03/13/szucs-ilona-eletmorzsak-konyvbemutato/> (Utolsó letöltés: 2025.10.30.)
- Zsoldos Árpád–Zsoldos Adrienn (2023a): Szűcs Ilona: Remény ágán – könyvbemutató. Irodalmi Rádió, 2023. Letöltve: <https://irodalmiradio.hu/2023/10/02/szucs-ilona-remeny-agan-konyvbemutato/> (Utolsó letöltés: 2025.10.30.)
- Zsoldos Árpád–Zsoldos Adrienn (2023b): Képes hír az Remény ágán című kötet bemutatójáról az Irodalmi Rádió honlapján:

<https://irodalmiradio.hu/2023/10/02/szucs-ilona-remeny-agan-konyvbemutato/>
(Utolsó letöltés: 2025.10.30.)

Barna László (1986) irodalomtörténész, magyar–német szakos szakvizsgázott pedagógus, közoktatási vezető, a Miskolci Egyetem Német Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszékének oktatója. Kutatási területei közé tartozik a kulturális fordítástudomány, Szabó Lőrinc műfordításai, az elbeszéléselmélet és a német romantika irodalma.

Dobák Judit

Köztes terek, elhaló identitások. Az ipari örökség társadalmi lenyomatai Edelényben

Absztrakt

A tanulmány Edelény ipari örökségének társadalmi és kulturális lenyomatait vizsgálja antropológiai és vizuális módszerekkel. A kutatás azt vizsgálja, miként alakította az iparosítás és a lakótelepi építés az edelényi közösségek identitását, valamint hogyan formálódott át a térhasználat a bányászat hanyatlásával és a deklasszáció folyamatában. A terepmunka során interjúk, fotódokumentációk és helytörténeti források segítségével rajzolódik ki az a kettősség, amelyben a lakótelep egyszerre a modernizáció és a társadalmi periféria szimbóluma. A tanulmány rávilágít arra, hogy az épített környezet az identitás anyagi kifejeződése, s hogy az ipari múlt örökségi tereiben a helyi közösségek a felejtés és emlékezés hatásán újraalkotják önazonosságukat.

Kulcsszavak: ipari örökség, identitás, lakótelep, emlékezet és felejtés, vizuális antropológia

I. Bevezetés

Edelény mint kisváros Északkelet-Magyarországon sajátos módon testesíti meg a falusi és városi lét határán elhelyezkedő közösségek kettősségét. A 20. század közepén az iparosítás nyomán a térség gazdasági és társadalmi szerkezete gyökeresen átalakult. A bányászati tevékenység kibontakozásával párhuzamosan megjelentek a városias infrastruktúra elemei és a munkástelepek, amelyek új lakóformákat és új életmódmintákat hoztak létre a hagyományosan falusias környezetben. E folyamat nem csupán gazdasági, hanem identitásbeli és kulturális változást is előidézett: az újonnan épült lakótelepek a modernitás, a fejlődés és az államszocialista ígéretek szimbólumaivá váltak.

A tanulmány célja, hogy feltárja, miként formálta az épített környezet az edelényi lakótelepek lakóinak társadalmi identitását, és hogyan alakult át a közösségi térhasználat az iparosítás és a későbbi deklasszáció folyamataiban.

Az elemzés különös figyelmet fordít arra, hogy a fizikai tér, a lakók életmódja és az identitás hogyan alkotnak egymásra ható rendszert.

A kutatás elméleti keretei között a társadalmi tér antropológiai megközelítései, az ipari örökség vizsgálata, valamint az identitás és a hely kapcsolatát értelmező munkák szolgálnak iránytűként. A módszertan terepmunka (megfigyelés, interjúk), dokumentumelemzés (helytörténeti források, statisztikák, fényképparchívumok) és vizuális antropológiai elemzés kombinációjára épül.

A vizsgálat aktualitását az adja, hogy az egykori bányászlakótelepek mára az ipari múlt örökségi tereivé váltak, miközben társadalmi státuszuk leértékelődött. A helyi közösségek identitása így egyszerre kötődik a múlt ipari hőskorához és a jelen gazdasági perifériájához. Ez a kettősség az „átmeneti terek” problematikáját hozza felszínre, amely a kortárs antropológiai és regionális kutatások számára is releváns kérdéskör.

II. Iparosítás és a lakótelepi építés történeti folyamata

A magyar iparosítás a 20. század közepén nem csupán gazdasági modernizációs törekvés volt, hanem a társadalom átformálásának eszköze is. Paládi-Kovács Attila szerint az ipari táj nem pusztán gazdasági kategória, hanem „az ember és a munka kapcsolatának kulturális lenyomata”, amelyben a munkáséletmód, a közösségi szerveződés és az épített környezet egymást alakítják (Paládi-Kovács 2007: 15). A bányász- és iparvárosokban, így Edelényben is, az államszocialista iparfejlesztés során új, modernnek szánt lakótelepek, vagy telepszerű lakóegységek jöttek létre, amelyek egyszerre jelentettek előrelépést az életminőségben és elmozdulást a hagyományos közösségi struktúráktól.

A diósgyőri kohászattal kapcsolatos kutatások (Dobák 2008, 2009) rámutatnak, hogy a munkáskolóniák és lakótelepek építése során a modernizáció társadalompolitikai célja az életkörülmények egységesítése volt, ugyanakkor ez a folyamat identitás-vesztéssel és a hagyományos lokális kötődések fellazulásával is járt. A diósgyőri és más vasgyári kolóniák példáján

(R. Nagy 2010) megfigyelhető, hogy az új lakótelepi környezet a közösségi együttélés új szabályait is megteremtette, miközben a falusias életmódhoz kötődő önellátó gyakorlatokat – például a kiskert-használatot – háttérbe szorította. Edelényben a munkáslakásokhoz nem tartozott kert, ami az 1950-es években felszabadulásként, ma viszont hiányként jelenik meg a helyi társadalmi emlékezetben.

Hadobás Pál helytörténeti írásai (2004) az edelényi bányászat kulturális és közösségi örökségét dokumentálják, és kiemelik, hogy az ipari telepítés nemcsak gazdasági fellendülést, hanem egy új társadalmi réteg – a városi munkásság – megjelenését is hozta a falusias közegbe. A lakótelep építészeti struktúrája, térszervezése és a közösségi terek funkciói így közvetlenül befolyásolták a társadalmi identitás alakulását.

Az épített környezet és a társadalmi identitás összefüggéseit a tér-antropológia és az emlékezetkutatás elméletei segítik értelmezni. Lefebvre (1974) szerint a tér társadalmi konstrukció: nem semleges háttér, hanem a hatalom, a gazdaság és a mindennapi gyakorlatok kölcsönhatásában jön létre. Michel de Certeau (1984) hangsúlyozza, hogy az emberek a tér használata révén újraírják annak jelentését, vagyis a lakótelepi tér is folytonos újraértelmezés tárgya.

R. Nagy József (2020) a vizuális antropológiai elemzéseiben a munkáskolóniákat identitás-térként írja le, ahol a közösségi terek – udvarok, lépcsőházak, játszóterek – a társadalmi viszonyok és önmeghatározások szimbolikus színterei. A lakók által létrehozott képi és tárgyi világ (pl. házdekoráció, udvari rend) egyfajta párbeszéd a múlt és a jelen között.

Ispán Ágota (2023) az örökségképzés és identitás kapcsolatát elemezve rámutat, hogy az egykori szocialista városokban – és kiterjesztve a kisebb ipari központokra, mint Edelény – az ipari múlt értelmezése és reprezentációja folyamatosan alakul. Az ipari terek ma már egyszerre hordozzák a múlt nosztalgiáját és a társadalmi marginalizáció élményét.

Várkonyi Nickel Réka (2018) hangsúlyozza, hogy a vidéki ipari térségekben a helyi identitás újraértelmezése a poszt szocialista korszakban egyfajta ellenállási forma: a lakók gyakran a „szép múlt” narratíváit idézik fel, hogy értelmet adjanak a jelen gazdasági nehézségeinek.

A fentiek fényében az edelényi lakótelep vizsgálata lehetőséget kínál arra, hogy feltárjuk, hogyan változott a tér jelentése az iparosítás, a hanyatlás és a mai újrahasznosítás során, miként alakítja az épített környezet a helyi társadalmi identitást, és hogyan válik a lakótelep egyszerre modernizációs szimbólummá és a társadalmi periféria jelképévé.

III. Kutatási helyszín és módszertan

Edelény a Bódva-völgy egyik legfontosabb települése, amely a 20. század második felében vált kisvárosi központtá. Bár közigazgatási értelemben nem tartozik a nagy ipari központok közé, társadalmi és gazdasági értelemben mégis regionális közvetítő szerepet töltött be: a környező falvak (pl. Szendrő, Boldva, Lak, Szuhogy, Szendrőlád) lakosai számára Edelény jelentette a munka, a közlekedés, a kereskedelem és a kulturális élet központját.

Az iparosítás idején, különösen az 1950–1970-es években, Edelényben és környékén bányászati és könnyűipari telephelyek jöttek létre, amelyek a térség falvaiból ingázó munkások százait vonták be az ipari termelésbe. A napi ingázás nemcsak gazdasági, hanem kulturális transfert is jelentett: a munkásság életformája, a lakótelepi tapasztalatok, a városi viselkedésminták és tárgyi kultúra elemei fokozatosan beépültek a környező falvak életvilágába. A város a 20. század közepére kisugárzási zónát hozott létre, amely nemcsak a gazdaságban, hanem a lokális identitásokban is strukturáló erővé vált. Az edelényi bányásztelepek mintái – a közös udvar, a lépcsőházi közösség, a városi infrastruktúra és a modern berendezés – modellként szolgáltak a környező falvak lakói számára, akik gyakran hasonló életformát próbáltak kialakítani: például az építészeti elemek (lábazat, vakolat, ablakforma), a háztartási tárgyak vagy a lakásbelső modernizációja révén.

Amikor az emberek belsővé teszik teszik a térbeli viszonyokat, helyeket és útvonalakat, azaz saját élményeik, tapasztalataik és viselkedésük részévé válik, térbeli internalizáció történik. A tér nemcsak fizikai valóságként létezik, hanem mentálisan és társadalmilag is elsajátítjuk. Például ha egy város lakói „megtanulják” a várost: melyik utcán van a piac, hol a főtér, melyik út vezet a folyóhoz. Ezek a helyek idővel jelentéssel telnek meg: a Belvárosi út nem csupán közlekedési útvonal, hanem a „központ”, a társas élet, a múlt és a városi

önazonosság tere is. A tér így nem pusztán díszlet, hanem az identitás anyagi kifejeződése. Ahogy Lefebvre írja: „az emberi cselekvés térbelivé válik, és a tér is cselekvővé lesz” (Lefebvre 1974: 42).

Az edelényi régióban ez a kölcsönhatás jól megfigyelhető: a bányászkolóniákhoz kötődő értékek (rendszeret, közösségi kontroll, a fizikai munka megbecsülése) nem tűntek el a szocialista ipar hanyatlásával, hanem átalakult formában tovább élnek a térhasználatban és a lokális emlékezetben. Az épített környezet így antropológiai indikátorként működik: megmutatja, milyen minták épültek be a kollektív identitásba, és hogyan materializálódnak ezek a mindennapok terében.

A vizsgálat kvalitatív antropológiai és vizuális módszerekre épül, amelyek célja a térhasználat, az identitás és az épített környezet közötti összefüggések feltárása. A kutatás három egymást kiegészítő pilléren nyugszik:

A terepmunka során strukturált és félig strukturált interjúk készültek az edelényi és környező települések lakóival, akik a bányászat idején dolgoztak, vagy családtagként éltek meg az ipari korszakot. A beszélgetések célja annak feltárása volt, hogy milyen módon él tovább a városi minta a falusi környezetben, és miként jelenik meg az ipari örökség az identitásban.

A kutatás része volt az épített környezet vizuális dokumentálása: a lakótelepek, udvarok, lépcsőházak, melléképületek és közterek fotóelemzése. E módszer R. Nagy József (2000), Faragó László (2024) és Fehérváry Krisztina (2013) munkái nyomán a tér vizuális rétegzettségét vizsgálja, vagyis azt, hogyan tükrözik az épületek, díszítések, kerítések és elrendezések a társadalmi státust, az identitás-változásokat és a közösségi normákat.

A képi anyagok elemzése rámutat, hogy az ipari modernitás vizuális kódjai – mint a szimmetrikus házrendezés, a betonfelület, a szocialista ornamentika – mára átalakultak, de tovább élnek a háztartások dekorációiban, a ház körüli rend fenntartásában, és abban, ahogyan a lakók saját környezetüket megítélik.

A terepmunka egyik feltevése, hogy az épített környezet az identitás megtestesülése. Az emberi viselkedésmódok – legyen szó házépítésről, kertgondozásról, vagy a közös terek rendben tartásáról a társadalmi minták térbeli kivetülései.

Ahogy Bourdieu írja, a habitus „térbeli logikában is szerveződik”: az egyén cselekvési mintái formát adnak az anyagi világnak (Bourdieu 1977). Ebből a

szempontból Edelény és térsége jól példázza, hogy az ipari modernitás nem csupán gazdasági, hanem mentális és kulturális átalakulás is volt, amelynek nyomai az épített környezetben olvashatók le.

Az edelényi lakótelep és a környező falvak építészeti részletei – a modern ablakkeretek, a simított vakolat, az aszfaltozott udvar, a konyhai berendezés vagy a panelház homlokzatára felfutó szőlőtőke – társadalmi történeteket hordoznak. Ezek az apró elemek mutatják, hogyan épült be az ipari korszak mintája a helyi identitásba, s hogyan formálja tovább a tér az emberek önképét.

IV. A lakótelepi karakterek és társadalmi folyamatok

Edelény három településből jött létre, Finke, Császa és Borsod falvak tekinthetők elődtelepülésnek. Az 1960-as években vonták össze a három helyet, amelynek vizuális karaktere ma is jól elkülönül és értéként jelenik meg a település arculatában. Az iparosítás eredményeképpen ebben az időszakban jelennek meg a jellegzetes lakótelepi elemek, a téglalapírtású bányászlakások majd később a panelházak. Az edelényi településközpontban megjelenik a kisvárosias, zártos beépítésű karakter, amibe a többszintes lakótelepek is beletartoznak. Az egykori önálló településrészek, falvak központjában fellelhető a régi utcahálózat és telekstruktúra. (TAK 2017:19)

Az edelényi új lakótelepek a városi és falusi térkultúra határán jöttek létre. Az 1950-es és 1960-as években az ipari beruházások és a bányászati központok megjelenése újfajta térhasználatot eredményezett, amely a falusi életformától eltérő, kollektív, szervezett és uniformizált lakhatási modellt honosított meg.

A diósgyőri és vasgyári kolóniákhoz hasonlóan (Dobák 2008), az edelényi telepek lakói számára a modern infrastruktúra – víz, villany, fürdőszoba – nem csupán kényelmi, hanem státuszbeli előrelépést is jelentett. Az iparosítás korai szakaszában a lakótelep a felemelkedés szimbóluma volt, amely a korábbi falusi életforma korlátait meghaladta. *„Sokan irigyelték a bányászokat, mégiscsak megkülönböztetés volt számukra. Mondták a parasztok, hogy a bányászok sokat*

kerestek, hát mi meg mondjuk, hogy gyere csak te ide!”² „Elismerték a bányászokat, a bányászoknak a nehéz munkáját. Ez megmutatkozott nagyon sok formában. És a társadalom részéről ilyen elismerés, dicsőség övezte a bányászok munkáját”³ „Megbecsültek minket rendesen. Amikor nyugdíjba mentem, annyi volt a nyugdíjam, mint egy rendes mezőgazdasági dolgozónak, aki még dolgozik! És minden évben emelkedett.”⁴

Ugyanakkor ez az új életforma mentális és közösségi átrendeződést is eredményezett. A családok kiszakadtak a falusi közösségi hálóból, s bár a bányász közösség erős összetartása kezdetben pótolta ezt, a közös terek fokozatosan elvesztették társadalmi funkciójukat. R. Nagy József (2000) szerint a kolónia- és lakótelepi lét egyszerre teremtett közösségi szolidaritást és izolációt: a falak közé szorított közösség az ipari térben újfajta függőségi rendszert épített ki, amely egyszerre volt védelmező és korlátozó.

A lakótelepi terek használata a közösségi normákhoz igazodott. A közös udvar, a lépcsőház és az előkertek gondozása a közösségi felelősségvállalás szimbolikus terepe volt: a rend, a tisztaság és a szorgalom vizuálisan is megjelent a térben. Paládi-Kovács Attila (2007) az ipari táj etnográfiai leírásaiban rámutat, hogy az ipari munkásság körében a munkaerő kölcs és a rend fenntartása a társadalmi megbecsülés alapját képezte – e normák a lakókörnyezetben is materializálódtak.

A vizuális antropológiai megfigyelések (2024-es terepmunka) szerint az edelényi lakótelepek térszerkezete ma már csak részben tükrözi ezt a normarendszert. *„Gyerekkoromban ez sokkal szebb volt, gondoskodtak róla az emberek. Virágokat ültettek, gondozták, mintha verseny lett volna, ma már ez nincs.”⁵* A közös zöldterületeket sok helyen a lakók virágágyásokkal, házi padokkal vagy kis dísztagyakkal szerelik ki, ami egyfelől kisajátítás, másfelől a szép környezet iránti igény kifejeződése, jelezve, hogy a kollektív térben is jelen van az egyéni felelősség és az önkifejezés. Ugyanakkor a közösségi terek fokozatosan fragmentálódnak, és a közösségi élet ritkulásával a tér szimbolikus jelentése is halványul.

² 71 éves lakatos férfi – interjúrészlet. Az interjút készítette: R. Nagy József (2010:141)

³ 72 éves villanyszerelő férfi – interjúrészlet. Az interjút készítette: R. Nagy József (2010:141)

⁴ 71 éves lakatos férfi – interjúrészlet. Az interjút készítette: R. Nagy József (2010:141)

⁵ 79 éves nyugdíjas nő – interjúrészlet. Az interjút készítette: Dobák Judit (2024)

A városi lakótelepi gyerekek számára a játszótér volt az egyik legfontosabb városi szimbólum: a mesterséges, de biztonságos közösségi tér, ahol a közösség jövője – a gyerekek – találkoztak. A játszótér azonban ma már sok helyen elhagyatott vagy lepusztult, ami a közösségi élet hanyatlásának látványos indikátora. Edelényben kevés olyan köztér van, amit játszótérként tudnak használni a helyiek. A Riemer Sándor játszótér új beépítés, hosszú éveken keresztül a megrongált játszótér szimbolikusan jelezte a korábbi értékrend eltűnését.

A rendszerváltás után az ipari szerkezetváltás következtében a lakótelepek státusza jelentősen leértékelődött. Az egykori munkásrétegek fokozatosan kiszorultak a formális munkaerőpiacról, és ezzel párhuzamosan a lakótelepek is társadalmi perifériává váltak. Az épített környezet állapotromlása, az elhanyagolt közterek, a csökkenő népesség és a szegénység koncentrációja mind azt mutatja, hogy a korábbi modernitás terei mára a posztindusztriális válság tereivé alakultak.

Az ipari közösségek deklasszációja nem pusztán gazdasági folyamat, hanem identitásvesztés is: az ipari munkásság kollektív önazonossága, amely a termeléshez és a közösségi renchez kötődött, a posztszocialista korszakban alapvetően megingott. Ez a változás Edelényben és a környező településeken is jól nyomon követhető.

A terepmunka során több interjúalany fogalmazott meg hasonló gondolatot: *„régén mindenki tudta, hol a helye”, „rendet kellett tartani, mert a szomszéd is nézte”, „most meg mindenki a maga bajával van elfoglalva”*⁶. Ezek a narratívák nem csupán nosztalgiát tükröznek, hanem a közösségi kontroll és a társadalmi önkép átalakulását is.

A lakótelep így az antropológiai értelemben vett köztes tér (Bhabha 1994:37) példája: egyszerre múltbeli örökség és jelenkori marginalitás, ahol a városiasság és a falusiasság kategóriái elmosódnak.

A lakótelepi építészet vizuális elemei – az egyforma háztömbök, a szürke beton, a lineáris elrendezés – az 1950-es évek modernizációs ideológiáját tükrözik. Fehérváry Krisztina (2013:5) szocialista materialitásként írja le azt a jelenséget, amikor a beton és a funkcionális építészet a fejlődés vizuális

⁶ Interjúrészlet

metaforájává vált. A 21. században e formák sok helyen lepusztultak, de új vizuális rétegek épültek rájuk: színesre festett homlokzatok, egyéni dekorációk, műanyag ablakok.

Ezek a vizuális átalakulások az identitás újraakterezésének jelei. A lakók igyekeznek személyes jelentést adni a térnek, a lakótelep uniformizált környezetét emberibbé, egyedibbé formálni. Ez a folyamat nem csupán esztétikai, hanem **szimbolikus önkifejezés** is: a modernitásból örökölt, de már nem azonosuló identitás új értelmezése.

A terepmunka során készített fotódokumentációk tanúsága szerint a lakótelepek lakói gyakran „privatizálják” a köztereket: saját virágágyásokkal, padokkal, kerti díszekkel alakítják át azokat. E gyakorlatok az identitás visszakövetelésének apró, mégis jelentős gesztusai: a tér újra birtokba vétele jelképezi az aktív jelenlétet és az önrendelkezést.

V. A város utcaképe

Edelény Finke városrészében, különösen a Finkei úton és a Bocskai István úton, jól megfigyelhető az iparosítás korszakának épített öröksége és a helyi identitás térbeli kódjai. Az utcakép kettéosztott világot mutat: az egyik oldalon a régi, többnyire két világháború közötti vagy még korábbi építésű családi házak állnak, közöttük néhány újabb, felújított épülettel. Ezek a házak egyediek, különböző méretűek és színezésűek, a homlokzatukon, tetőformájukon és udvarukon megjelenő egyéni megoldások a tulajdonosok társadalmi státusát és ízlésvilágát tükrözik.

Az út másik oldalán viszont a szocialista lakásépítés egyik legismertebb típusa, a köznyelvben Kádár-kockaként emlegetett házsor húzódik. Ezek az egyforma, jellemzően négyzetes alaprajzú, kontyolt tetős, földszintes, téglalapítségű házak a hatvanas–hetvenes években elterjedt títustervek alapján készültek, az állami lakásépítési programok részeként. Kockaház nagyon sok épült az egész országban, s a szocialista modernizáció vizuális emblémájává vált.

E házak megítélése ma ambivalens. Egyfelől praktikus és demokratikus épülettípus: gyorsan, olcsón és szakképzett tervező nélkül is megvalósítható

volt, ami sok munkás- és parasztcsalád számára lehetővé tette az önálló otthonteremtést. Másfelől azonban a típustervek az egyéniség elvesztésének és a településkép uniformizálásának jelképévé is váltak. A házak szigorú szimmetriája és azonos homlokzati ritmusa monoton utcaképet eredményezett, amely jól tükrözte az államszocialista korszak egyenlősítő, de homogenizáló ideológiáját. Az uniformitást oldandó a házakat körülvevő kertek, kerítések és növényzet egyéni karaktert kölcsönöznek az utcaképnek. A dísnövények, tujasorok, kerti szobrok és házilag barkácsolt kapuk a lakók önkifejezésének tereivé váltak, ahol a kollektív forma és az egyéni ízlés találkozik. A terepmegfigyelések azt mutatják, hogy ezek a mikro-különbségek a tulajdonhoz való viszony és a személyes identitás újraépítésének jelei a posztszocialista időszakban: a ház és a kert a saját világ szimbolikus visszavétele.

VI. Az utcanévadás rétegei

A város utcáinak jelentős része⁷ a magyar történelem és kultúra kanonizált alakjait idézi meg: *Arany János, Kossuth Lajos, Széchenyi István, Rákóczi Ferenc, Bocskai István, Petőfi Sándor, Ady Endre, Bartók Béla, Móricz Zsigmond* stb. Ezek az elnevezések a nemzeti identitás univerzális rétegét képviselik, magasabb szinthez, státuszhoz, értékhez igazodik, a helyi közösséget a nemzeti hősök panteonjához kapcsolják. Mindez arra utal, hogy Edelény — noha iparvárosként fejlődött — nem a munkásmozgalmi vagy bányászidentitásra, hanem a nemzet kulturális egységéhez való tartozásra építette fel önképét.

A szocialista korszak névadásában az absztrakt értékfogalmak dominálnak: *Szabadság út, Béke út, Barátság út, Ifjúság út, Újvilág út, Napsugár út, Virág út*. Ezek az elnevezések ideológiamentesített formában közvetítik a korszak kollektivistá értékrendjét: a közösség, a fejlődés, az emberközpontúság és a jövőbe vetett hit szimbolikáját. A névadások a lakótelepi vagy újonnan beépülő városrészekhez kapcsolódnak. Az elnevezés az ipari korszak optimizmusát őrzi, még akkor is, ha a fogalmak mára kiüresedtek és elvesztették politikai jelentésüket.

⁷ <https://data2.openstreetmap.hu/utcanev.php?utcanev=Edel%C3%A9ny>

A rendszerváltás után megjelennek a vallási és történeti utalású utcanevek: *Szent Erzsébet utca, Szent Márton út, Újtemplom út, Váralja út*. Ezek a nevek a posztszocialista korszak értékvtáltását és új legitimációs keresését tükrözik. A vallási vagy helyi jelentésű elnevezések az ipar leépülése után alternatív identitáskeresésként is értelmezhetők.

A névadott személyek döntő többsége férfi. A 99 névből mindössze két női alak azonosítható (*Déryné, Szent Erzsébet*). Ez a férfiközpontú emlékezetpolitika az ipari korszak társadalmi szerkezetét is tükrözi: a közélet, az ipar és a közösségi hősképzés férfiakhoz kötődött. A női alakok hiánya arra utal, hogy a város identitásának nyelvét továbbra is a hősi, közéleti, férfias narratíva határozza meg, a gondoskodás, közösségszervezés vagy oktatás női tereit háttérbe szorítva. Ez nem csak Edelényben, hanem a legtöbb magyar településen hasonlóan alakul.

Meglepő módon az edelényi utcanevek közt alig találunk közvetlen utalást az ipari múltra: Létezik *Bányász út* és *Tárna út*, valamint *Kővágó út*, amelyek a tömegipar emlékét idézik. Egy olyan személynév fordul elő, amit az ipari lakótelepek több településen is beemeltek az ipari identitásba. Edelényben ez a személy Kandó Kálmán.

Ez a hiány arra mutat rá, hogy a település az ipari múltat nem identitásképző elemként kezeli. A hiány emlékezetpolitikai állásfoglalás: az ipari korszak társadalmi és környezeti következményei (a bányabezárások, a munkanélküliség, a szociális válság) nem váltak a közösségi emlékezet nyílt részeivé. A város inkább az általános nemzeti és humanista értékek mentén próbálta felülrni a múltat.

Az edelényi utcanévrendszerben jelentős arányt képviselnek azok az elnevezések, amelyek topográfiai vagy irányjelző funkciót töltenek be: *Vízsollyi út, Váralja út, Szentpéteri út, Patak út, Mező út, Kenderföldi út, Finkei út, Császtai út, Borsodi út, Bódva út, Belvárosi út* stb. Ezek a nevek egyrészt a táj földrajzi szerkezetére és a korábbi településhálózatra utalnak, másrészt a helyi térhasználat emlékezetét őrzik. Az ilyen elnevezések többnyire az iparosodás előtti időszak közlekedési logikáját követik: a település központjából kivezető utak elnevezései a szomszédos falvak vagy táji elemek (folyó, domb, mező) irányába mutatnak (*Kenderföldi út, Mező út, Patak út, Tölgyfa út, Váralja út, Verespart utca*). A topográfiai utcanevek így a térbeli kapcsolatok hálózatát

teszik láthatóvá, s egyúttal a helyi identitás földrajzi beágyazottságát is kifejezik. Míg az ideológiai vagy nemzeti elnevezések a várost a magyar kultúra szimbolikus terébe illesztik, addig ezek a nevek a mindennapi térérzékelés és lokális tapasztalat nyelvét őrzik. Az ipari korszakot követő időszakban különösen felértékelődik ez a réteg, a topográfiai utcanévek helyben maradó emlékezetként működnek, amelyek a város fizikai és társadalmi terét egyszerre rögzítik és lokalizálják.

Edelény utcanévei az ipari örökség nyelvi-ideológiai rétegződésének sajátos tükrői. Az ipari korszak közvetlen emlékei alig jelennek meg, ugyanakkor a szocialista modernitás és a nemzeti kánon közvetve tovább hordozza a haladás és a munka értékeit. A rendszerváltás utáni évtizedekben a város igyekszik visszairányítani magát a magyar kulturális térbe, de nem iparvárosként, hanem történeti, vallási és természetközeli településként.

A névadási mintázat tehát az ipari örökség elbeszélhetetlenségét és a helyi identitás újraírását is megmutatja: az utcanév-térkép egyszerre a felejtés és az emlékezés topográfiája.

Edelény, bányászkolónia (Szentpéteri út). A fotót készítette: Dr. R. Nagy József (2023). A szerző engedélyével közölve.

Edelény, bányászkolónia (Bányász út). A fotót készítette: Dr. R. Nagy József (2023). A szerző engedélyével közölve.

Edelény, bányászkolónia (Bányász út). A fotót készítette: Dr. R. Nagy József (2023) A szerző engedélyével közölve.

Edelény, panelház (István király útja). A fotót készítette: Dr. R. Nagy József (2023) A szerző engedélyével közölve.

Irodalom

- Bhabha, Homi K. (1994): *The Location of Culture*. London: Routledge
- Bourdieu, Pierre (1977): *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dobák Judit (2008): *Életmód a Diósgyőr-vasgyári kolóniában*. Debrecen, DE BTK.
- Dobák Judit (2009): Miskolc ipari társadalmának kialakulása a befogadó települések tükrében. In: *Átjárók 2*.
- Faragó László (2024): Faliratok, falrovások egy újraélhető közösség térben. In Szabó-Tóth Kinga (szerk.): *Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus*. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK. 30-36.
- Fehérváry, Krisztina (2013): *Politics in Color and Concrete: Socialist Materialities and the Middle Class in Hungary*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hadobás Pál (2004): *Emlékhelyek Edelényben, Edelény, kn*.
- Hadobás Pál (szerk.) (2005): *Edelény és környéke az irodalomban*. Edelényi Füzetek 34. Edelény.
- Ispán Ágota Lídia (2023): Örökségképzés az egykori szocialista városokban. In: *Örökségképzés, kulturális emlékezet, identitás*. Budapest: BTK Néprajztudományi Intézet, 233–277.
- Lefebvre, H. (1974): *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Paládi-Kovács Attila (2007): *Ipari táj. Gyárak, bányák, műhelyek népe a 19–20. században*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- R Nagy József (2006): „Gazdag volt az ország és boldog benne a nép!” : Falusi munkáskolóniák lakóinak politika- és nemzetfelfogása. HERMAN OTTÓ MÚZEUM ÉVKÖNYVE (0544-4225): 45 pp 311-328
- R. Nagy József (2000): *Családi album. Vizuális antropológiai szöveggyűjtemény I*. Miskolc.
- R. Nagy József (2020): *Alkalmazott vizuális antropológia. SZELLEM ÉS TUDOMÁNY (2062-204X)*: 11 Különszám pp 542-553
- Várkonyi Nickel Réka (2018): *Perifériák újratertemtése – Vidéki ipari térségek identitásai*. Szociológiai Szemle 28(3): 85–102.
- Településképi Arculati Kézikönyv, Edelény, 2017*

Dobák Judit kulturális antropológus, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának egyetemi docense, intézetigazgató. Kutatási területei közé tartozik a városantropológia, az ipari örökség vizsgálata, az oktatásantropológia és az alkalmazott antropológia. Számos terepkutatást vezetett Északkelet-Magyarországon, különösen a munkástelepek, ipari közösségek és hátrányos helyzetű csoportok életvilágainak feltárására koncentrálna.

Több hazai, illetve nemzetközi szakmai szervezet tagjaként aktívan részt vesz az antropológiai kutatások és oktatás fejlesztésében. Oktatási tevékenysége elsősorban az alkalmazott antropológia, a kulturális antropológia módszertana, a városi térkutatás és a vizuális módszertanok területére terjed ki.

Faragó László

Rakaca, belterület: a nem kiüresedő falu⁸

Absztrakt

Rakacán nemhogy megállt az elvándorlás, de az utolsó öt év adatait tekintve stabilizálódott a település lélekszáma, sőt volt olyan esztendő, amikor többen születtek, mint az előző évben. Találkozási pontokat keresek a községben, ahol ezek az attitűdök elmélyülhetnek, ahol meg tudják beszélni a szülők, hogyan viselkedjenek az előbb említett generáció tagjaival. A találkozási pontokat a község agoráinak tekintem, amelyek tehát - feltételezésem szerint - kulcsszerepet játszanak a helyi közélet alakításában.

Kulcsszavak: mikroközösség, belterjes település, rögzített szerepek, fantáziagravitáció, véleményvezér központok

I. Bevezetés

Belterjes községnek írható le leginkább a Borsod Abaúj Zemplén vármegye északi, a szlovák határhoz közeli részén található Rakaca. Az utóbbi évtized demográfiai adatait tekintve a környező településekre jobbra a népességszökkenés volt a jellemző: előregeedtek és szinte kiüresedtek ezek a falvak. Ezzel szemben Rakacán nemhogy megállt az elvándorlás, de az utolsó öt év adatait tekintve stabilizálódott a település lélekszáma, sőt volt olyan esztendő, amikor többen születtek, mint az előző évben. A településen tapasztalt legfontosabb attitűd, hogy a roma családok szinte foggal-körömmel ragaszkodnak a saját mikroközösségükhöz, vagyis még csak a távolabbi iskolákba sem szívesen engedik el a gyermekeket, nehogy a 14-18 év közötti generáció tagjai hosszú időre kilépjenek a falu határán túlra, és megízlelve a szabadság újdonságát, esetleg hátat fordítsanak Rakacának. Találkozási pontokat keresek a községben, ahol ezek az attitűdök elmélyülhetnek, ahol meg

⁸ A tanulmány a 2021. évi Tématerületi Kiválósági Program Creative Region III. tématerületen belül Hangács település komplex szociológiai-demográfiai, kulturális értékekre vonatkozó kutatása keretében készült.

tudják beszélni a szülők, hogyan viselkedjenek az előbb említett generáció tagjaival. A találkozási pontokat a község agoráinak tekintem, amelyek tehát - feltételezésem szerint - kulcsszerepet játszanak a helyi közélet alakításában. Az interjúalanyok kiválasztásában a fizikailag is jól körülhatárolható területek gazdáit, vagy az ott befolyással bíró szereplőket kerestem. Ezeken a helyeken ugyanis a településen élők véleményvezérei spontán vagy valamilyen rituáléhoz kötve találkozhatnak, és a csoport tagjai között diskurzus alakul ki. A rögzített szerepeket pedig továbbadják a családon belüli döntéselőkészítő beszélgetésekhez. Úgy vélem, hogy az ilyen létrejött agorákban artikulálódó narratív emlékezet hozzájárul a falu kulturális evolúciójához. Ezekből következtek arra, hogy a rakacai agorákban, más néven az itteni közösségi terekben formálódnak, változnak a lakók társadalmi kapcsolat-formái, tudati orientációi, a község lakóinak mentális közérzete. (Faragó 2024) Az embereket körülvevő struktúra is homogénnek tekinthető, mert a falu lakosságának túlnyomó része a roma közösséghez tartozik, vagyis az üzenetátadás, az attitűdelfogadás sokkal gyorsabban és akadály nélkül mehet végebe. (Sherif 1981). A találkozási pontokon készített beszélgetésekkel szeretném bemutatni, hogy miért tud állandósulni Rakaca település lélekszáma és igazolom azt is, hogy az agorákat megszemélyesítve kommunikációs véleményvezér központoknak hívom: ezeken a helyeken egyértelműen kialakulhatnak a közös fantáziálás, a fantáziagravitáció terei, ahol a résztvevők kielégíthetik nyilvánosság szükségletüket s amelyek a legjelentősebb befolyásoló képességgel bírnak a faluban. (Habermas 1999)

II. Roma belterjes közösség a hármas népességcsere után

Az ország legidősebb görögkatolikus egyházközsége a rakacai, 1619-ben alapították, emlékeztet Balogh Győző görögkatolikus lelkész, a település egyetlen templomának gazdája. (Balogh Győző interjú, 2024) Van ugyan egy katolikus harangláb a falu utcájának közepén, de azt nem használja senki, sőt a görögök kezdeményezték, majd fizették a korábban romos épület felújítását. A kérdés azonban az, hogy került a cigány lakosság, ilyen jelentős arányban Rakacára? Háromszori népességcsere történt a faluban: az 1700-as évek elején

pestisjárványban majdnem teljesen kihaltak a magyarok, ekkor telepítették be helyükre a ruszinokat. Nemcsak Rakacára volt ez jellemző, hanem például Irotára is. Az Irotán élők ma is a 18. században beköltöző ruszinok leszármazottjainak mondják magukat. (Fényes 1851) A cigányok a harmadik népességcseré kapcsán foglalták el az üresen maradt házakat már a huszadik században, s ez a bentlakás olyan jól sikerült, hogy ők tették fenntarthatóvá, élővé harmadjára a községet.

„A keresztlevelekből én azt derítettem ki, hogy négy roma család volt először felfedezhető Rakacán, az 1800-as években, talán éppen Mária Terézia egykori rendeletének köszönhetően, mára a település csaknem teljes egészében cigány nemzetiségű, ennek is vallják magukat. A monarchiában nagyon erőszakos asszimiláció volt megfigyelhető, háromezer cigány gyermeket vettek el a családtól, és próbálták magyar családokhoz elhelyezni őket, de állítólag nagyon kevesen maradtak életben- mondta Balog Győző”.

Jelenleg tehát 99 százalékból cigányok lakják Rakacát. Többször is kíséreltet tettem, hogy tisztázzam az ott élőkkel, az interjúalanyokkal, hogy nem zavarja-e őket ha a cigány szót mondom, de senki sem tiltakozott, szinte szinonimaként használják magukra a roma kifejezést is. Csakúgy mint a falu polgármestere, vagy a görögkatolikus lelkész, illetve az a tízéves fiú, aki szívesen mutogatta tudományát, a BuBi-s „kölcsonvett” bringával, amelyet csak egy egészen más településen lehetne töltőre tenni, de ezért ma már senki sem akar elutazni Budapestre, mint ahogy egyébként sem mennek innen szinte sehová.

1. kép Az anyaság szobra a polgármesteri hivatal előtt áll (a szerző felvétele)

A kutatás szempontjából lényeges lehet, amit a lelkész az elmúlt tíz évben kötött házasságokból leszűrt: megfigyelhető, hogy a roma családok egymás között házasodnak, és ez nemcsak Rakacára jellemző, hanem más településre is a csereháti vidéken. „Ezért van, hogy a családon belül a gének nem igazán tudtak frissülni. Nem véletlen, hogy a görögkatolikus egyházban az ötödik ágtól engedik meg a házasságot. Tehát erre borzasztóan figyelnek. Rakacán azonban azt tapasztalom, hogy a gyermek apjának és az anyjának a vezetékneve sokszor megegyezik, azaz ők második, harmadik unokatestvérek. Igen ez most is érvényes. Tehát sajnos nagyon belterjes közösségről kell beszélnünk.”

A településen élők jelentős része egyébként részt vesz a görögkatolikus lelki gyakorlatban, vagyis a falu dombján álló templomot valóban tekinthetjük a település egyik agorájának. A doktori fokozattal is rendelkező roma származású lelkész pedig éppen a közvetlenségével és háromgyermekes családjával mutat példát arra, hogy kitartással, és a helyi rossz beidegződések felhagyásával igenis lehet érvényesülni és előrébb jutni. Felesége egyébként a Máltai Szeretetszolgálat tanodáját vezeti, vagyis közösen mutatnak példát, emberségből, helytállásból és romaságból.

A görögkatolikus templom a legmagasabb pontján helyezkedik el Rakacának, védelmi feladatot látott el a világháborúban, a lelkész szerint. Van egy orosz ikonfestési stílusban készült utolsó vacsora az épület belső terében, ami három részből áll, ez Rómában is ki volt állítva, a Pápai Magyar Akadémiában. Két golyónyommal, vagyis a háborúban oda belőttek a katonák. A templomkert érdekessége pedig, hogy még rengeteg fehér üröm nő az udvarban, a fűszernövényt több gyógypárlatba is használják, mint például a cseh Becherovkának is az egyik ízesítője. Megtudtam, hogy a gyülekezet egyik tagja a rakacai pálinkába áztatta bele, ettől volt zöld színű és ánizsos íze.

III. Iskola a határdombon: minden hely foglalt

Rakaca fiatalodó falu. A 950 lelkes településről 130-an járnak a község dombon lévő iskolájába. A lakosság csaknem fele nem idősebb 35 évnél – mutatja a statisztikát a község nemrég megválasztott első embere Hodák Sándor, aki amúgy Rakacaszenden él, de van egy boltja is itt. Rakacán egyébként százötven méteren belül három vegyesbolt is található, az egyik mellett cigarettát is árusítanak, vagyis teljes a kiszolgálás a mindennapi árucikkekből. Amikor ott jártam, akkor a dohánybolt ajtajában nem is egy gyerek várakozott egymással játszva, hiszen az üzletbe nem mehetnek be, tartani kell a szabályt, miközben a riadóláncon alighanem jön az értesítés, ha egy ismeretlen autó gurul be az „összevissza” falubeli aszfaltra

Rakaca egyébként kétségtől az egyik legszebb hely, ahol eddig jártam, három patak ér egymásba a település határában, hogy aztán a Rakaca patakban egyesülve a víztározó felé vigyék a vizet, meg időnként a szemetet. Van itt egy felhagyott márványbánya, ahonnan szép kő lenne nyerhető, meg munkahelyet is adna, de a természeti védetség felülírja a gazdasági ésszerűséget.

Az iskola viszont nem igen hagy kívánni valót, nem patinás, de legalább mérsékeltén felújított. Nem tartozik a pedagógiai csúcsmodellek közé, de minden helybeli diák helyet kap benne, ez pedig az előbb említett 130 fős kisiskolás közösséget nézve igen jónak mondható.

Mi az oka, hogy ilyen sok gyermek születik itt? – tettem fel a kérdést Budenecz Andrea iskolaigazgatónak. „Sok a fiatal pár, pedig a hátrányos helyzetű településeken, mint Rakaca az a jellemző, hogy többségben idősebbek

lakhát, a fiatalok pedig a munkalehetőség miatt tovább állnak. Innen a fiatalok nem is tudnak elmenni, meg, ha el is mennek, akkor valamiért egy idő után visszajönnek. A gyerekek is úgy vannak, hogy nagyon félnek kimozdulni, tartanak az idegen helytől. Most egy másfél éve, nagy-nagy rábeszélésekre sikerült már egy-egy kirándulást úgy megszervezni, hogy tele volt a busz. Táboroztatni még mindig nem tudom őket elvinni. A gyerekek szeretnének kirándulni, a szülők nagyon féltik őket. És az a baj ezzel, hogy a szülői féltés miatt a gyerek sem nyit a külvilág felé. Amikor középiskolás lesz, rettenetesen megijed, és egy hét után otthagyja az iskolát. Jellemzően a nagyobbak egy-két hétig járnak középiskolába, és utána jönnek vissza, és lógnak a levegőben.” (Budenecz interjú, 2024).

Mindehhez hozzá kell tenni, hogy a közösségi közlekedési járatainak gyakorisága múlt századnak tekinthető, egész napba telik, ha valaki az egyik közeli városba, vagy Miskolcra akar boltba, orvoshoz vagy éppen középiskolába utazni. Ha egy szülő reggel elindul vásárolni, akkor jó esetben estére ér haza saját kocsijával. A gyereket nem tudja elvinni iskolába és nem ér oda érte, amikor a napköziből kiengedik. A ház előtt álló autókból mindössze annyit számoltam, hogy elért volna a két kezemen, garázs sehol sincs, a házak kivétel nélkül romosak, vagy félig lakottak. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a beszakadt tető miatt már csak egy szobát lehet lakásnak hívni. Hodák polgármester elemi tette a hivatali statisztikát, 288 háza van Rakacának, ebből öt áll üresen. Én ezt kétséggel fogadom, többször is végig sétáltam a hosszú, majd egykilométeres faluban, és az látszott, hogy jóval több ház van annyira romos állapotban, hogy már a tető is fa nő. (Kárász interjú, 2024)

A felújított iskola azonban nemcsak edukációs központ, hanem a legjelentősebb közösségi tere a településnek. Gyerekek és szülők, elsősorban anyukák agorája, ahol azonban csak nagyon apró lépésekben lehet a roma családok attitűdjein módosítani. A szülők a már előbb említett okok miatt is nehezen mozdulnak ki, nagyon kevés pénzből élnek, és bármennyire is meglepő, de az a véleményem, hogy emiatt a fizika korlát miatt egyszerűen nem ismerik a környező világot. Az igazgató nő szerint, amit ők a Facebookon, meg az interneten össze-vissza látnak, az nem a valóság, mint amivel személyesen találkozónak, ha eljutnak Edelénybe vagy Miskolcra. Egyébként azért sem, mert nem érzik magukat biztonságban.

„A szülők ezért aztán féltik a gyereket is, és ennek kapcsán a gyerekekben egy olyan attitűd alakul ki, amitől ugyanúgy nem fogja magát biztonságban érezni. Átmennek Szászfára, vagy Krasznokvajdára, vagy elkerekeznek a Rakacai-tóhoz, azt így biciklivel meg lehet közelíteni, az nem olyan nagy távolság.”

2. kép Rakaca, általános iskola előtérben a sportpálya kőkapuja (a szerző felvétele)

Sokkal nagyobb baj, hogy a rakacai iskolába járó roma diákok képességeik szerint nagyon nagy hátránnyal indulnak. Az iskola adatai szerint van olyan első, aki kevesebb, mint ötven szót használ. (Terestyéni 2006) Az óvodáról csak annyit, hogy évek óta hébe-hóba van csak óvónő. Úgy kerülnek be a nebulók az általános iskolába, hogy igazából rendesen egy asztalhoz nem tudnak leülni. (Tolcsvai Nagy 2020) „A képességeiket tekintve sok a hátrányos helyzetű, osztályonként legalább a csoport harminc százaléka. Ezzel együtt nagyon nehéz a szülőket rábeszélni, hogy valamit kellene csinálni, ha észreveszem egy diákon, hogy problémák vannak. Ők ezt rögtön azzal azonosítják, hogy úristen, akkor el fogják vinni a gyereket Tornanádaskára, szó szerint így mondják, hogy a gyógyos gyerekek közé. Ott van ugyanis a legközelebbi kiegészítő iskola, nincs túl jó híre, bentlakásos, és ők ezt nem akarják. Se a szülők, se a gyerekek. Ezért

aztán hiába kérek vizsgálatot, ahhoz Edelénybe el kell menni. És nem mennek el. Két év alatt azt hiszem, három vizsgálatot sikerült elintézni, és ez már nagy eredmény. „

A Rakacán élők igen babonásak, annak ellenére, hogy a görög egyházhoz is tartoznak, ezt a szülőktől hallottam az iskola-agorában. Vonyított egész nap egy kutya az iskola körül, és akkor a környékbeli szülők és a roma takarítónő meg a gyerekek együtt kántálták, hogy biztos halott lesz. Ők hisznek ezekben a dolgokban éppen ezért eléggé rájuk lehet ijeszteni, hogyha az ember valami butaságot mond. „Amikor a múltkor nagyon kiborítottak – folytatta az igazgatónő – azt találtam mondani, hogy mindjárt meghalok miattatok, de megígérem, hogy visszajövök, és itt foglak benneteket kísértetni, na akkor mindegyik úgy ült mint a kisangyal, nehogy a tanító néni rosszul legyen, igen babonásak.”

IV. Rakacai diagnózis

Az emberek önmagukat és másokat leginkább a társadalmi diagnózisokon, vagy egyszerűbb módon a társadalmi diskurzusokon keresztül tudják a leghatékonyabban felfedezni. A szimbólumok egyik közvetítő helye Rakacán az iskola, ahol nemcsak a diákok, hanem szinte észrevétlen a szülők is kapnak az edukációból. A mead-i szimbolikus interakcionizmus alapján tanulják meg a körülvevő társadalmat értelmezni: akkor tudunk valamit, ha azt meg tudjuk nevezni. (Griffin 2003) Így aztán a szülői értekezleteken az egymással beszélgető emberek közösen szerkesztik saját helyi, társadalmi világukat. Az agora a közösség fizikai összekötő helye: az embernek egy közösség tagjává kell lenni, mielőtt a mások reakcióját tükröző „engem” tudata kialakul s ez már szociálpedagógiának is tekinthető. Ettől még a település igencsak terhelt, többek mellett a megélhetési nehézségek miatt. Hodák Sándor polgármester az interjúban elmondta, hogy a 950 lelkes településről, mindössze tízen járnak el dolgozni, korábban volt munkásokat szállító busza a miskolci Bosch-nak, de megszüntették, ezzel az itteniek előtt az a kapu is bezárult, mert busszal vagy vonattal nem lehet bejárni. A romák gombát, kökényt, vagy bogyót, gyógynövényeket is szoktak gyűjteni, jön a felvásárló, átveszi tőlük, ez a megélhetésük. Meg időnként a közmunka. A rakacai társadalmi diagnózist egy beszélgetésben Balogné Beri Hilda, a Máltai Szeretetszolgálat tanodájának

vezetője rajzolta meg, a szakember a felzárkózó települések program keretében dolgozik a faluban. Szerinte a diákok többsége miután elvégezte az általános iskolát, elindul középiskolába, de csak Szendrőig jut. A tapasztalat azonban az, hogy hiába kapnak papírt, szakmát, nem jutnak vele semmire, mert a tudásuk nem piacképes. Baloghné Beri Hilda szerint az óvodai felkészítés nagyon hiányzik Rakacáról. Nincs háziorvos és gyermekorvos sem a faluban. Nincsenek közművek, víz sincs a házakban, csak az utcai közutakban. A kóbor kutyák miatt pedig a gyermekek nem mernek iskolába járni. Az ábrán látható, hogy nagyon nehéz együttműködni a szülőkkel. A családok viselkedés mintái pedig finoman szólva kívánni valót hagynak maguk után. (Baloghné Beri Hilda interjú, 2024)

1. ábra Rakacai diagnózis (saját szerkesztés)

„Jellemző az egyik tehetséges lány példája, mondta Baloghné Beri Hilda, jó tanuló kislány volt, ministráns a gyülekezetben, és a tanodában is szorgoskodott, minden további nélkül felvették első helyen az edelényi gimnáziumba, ami egy nagyon jó iskola. De az anyukája nem engedte, mert a család azt várta el, hogy Szendrőben tanuljon, mert onnan kap ösztöndíjat, 82 ezret. Ez jelenti pillanatnyilag a megélhetésüket.”

Nem a tehetség a lényeg, hanem egyszerűen a családfenntartás. Ha a nagycsaládban is szükség van az ösztöndíjukra, akkor nulla esély arra, hogy

tovább menjenek. A falu lakosságának a negyede sem tudja eltartani magát, áll a Máltai szolgálat diagnózisában.

V. Az utca mint agora

Az elmúlt hét évben több, mint háromszáz gyermeket kereszteltek meg a faluban, ez a jelenlegi teljes lakosság egyharmada. (Balogh Győző interjú, 2024) A tapasztalat szerint nem ritka, hogy három-négy gyermek, de van ahol nyolc gyerek is van egy-egy családban. A lakosság száma természetesen folyamatosan változik Rakacán. Nyilván többen elköltöznek: akik egy picit dolgoznak és össze tudják szedni magukat anyagilag, ők már arra gyűjtenek, hogy innen el tudjanak költözni, mert nem látják a jövőt a helyben lakás mellett. Rakacán szinte semmi munkalehetőség nincs, csak a közfoglalkoztatás. Hodák Sándor polgármester mindenekelőtt azt szeretné elérni a falu első embereként, hogy aki akar közfoglalkoztatottként dolgozni, az el tudjon „állni”. Kellene egy játszótér, mert sem az iskolánál sem másutt nincs a településen, és építenének a temetőnél egy parkolót.

„Az embereket összébb kellene hozni. Egy olyan községet szeretnék, ahol nem fej lesütve, oda se szólva mennek el egymás mellett az emberek, legalább bökjenek oda egy köszönést egymásnak, vagy egy kérdést, hogy vagy? Azt pontosan tudom, hogy ez lesz a legnehezebb, mert belülről jön, sokat kell dolgozni ezen, hogy sikerüljön ezt az érzést átadni az embereknek.” (Hodák interjú, 2024)

A polgármester tehát a korábbi közterek mellé a legevidensebbet is odaemelte, vagyis az utcát, ahol nap nap után találkoznak egymással az emberek Rakacán. Nekem korábban éppen az egyértelműsége miatt nem jutott eszembe, de nyilvánvalóan az egyik legeredetibb közösségkovácsoló kapcsolódás pont.

Körös körül egy biogazdaság működik Rakaca mellett, vagyis olyan terület, ahol minden természetes körülmények között terem, ezért a polgármester már látja is a gyümölcs-, vagy a gyógynövény feldolgozót. Nem kellene utaztatni az alapanyagot százkilométerekre. Ez sokat segítene a munkanélküliségi helyzeten. „A terület olcsóbb, mint egy városközeli helyen, és itt munkaerőt hamarabb kapnának.”

3. kép Nyitott utcakép, a tetőből csak az oromdíszt maradt, a fa a falból nőtt ki

A környék legjelentősebb foglalkoztatója egy mezőgazdasági cég, ráadásul akkora területen gazdálkodnak, hogy az már az országban is jelentősnek látszik. Mindössze tizenketten dolgoznak náluk, hárman Rakacáról, a többiek Martonyiból és a többi környékbeli településről. Az állattartó telepük Rakacán van, de Veress László a birtok „intézője” azt mondta, hogy többben nem lesznek akkor sem, ha megnyitják a sertéstartó telepet, mert az az elvárás egy ekkora üzemtől, hogy a lehető legjobban automatizálják a tartást. Azok viszont, akik náluk dolgoznak, mintát visznek magukkal a precíz, megbízható munkából, vagyis ha a sors úgy hozza, másutt is biztosan el fognak tudni helyezkedni. Veress beszélt arról is, hogy nem volt egyszerű rászoktatni a falubelieket, hogy ne kaszálják le a legelőt, ami nem az övék. S amikor a szénáért jönnek lovaskocsival, ugyan ne dobálják már szét a szemetüket az erdő aljában.

„Reális kép ezekről az emberekről, hogy halászó, vadászó, gyűjtögető életmódot folytattak. És akkor megjelentünk mi, és azt kértük, hogy mostantól nem kaszálhatnak bárhol. Ez nagyon nem tetszett az embereknek. Rendben, mondtam nekik, vigyétek a fűvet, de akkor, amikor beköszönt a tél, akkor a

szürkemarhákat majd odahajtom a kertetekbe legelni, vagy megenni azt, amit ti ott összeszedtetek. Ráadásul, amikor szénáért jöttek lovaskocsival, mindig kihozták otthonról a szemetet, ami utána persze ott maradt a legelőkön. Csináltam egy füzetet, amelyben a szeméthalmok le voltak fényképezve, felraktunk kamerákat is, és végül abbamarad a rendetlenség.” (Veress interjú, 2024)

A gazdasági tereket is az agorák közé sorolom Rakacán, mert mint az előbbi interjúból is látszik, igenis van szocializációs hatásuk. Közösség formálók, mert a munkahelyi kultúrát akarva akaratlan magukkal viszik. Csak ez a rakacai diagnózis rákfenéje is, mert hiába az összes edukáció, csoportos beszélgetés, „tükörén” terápia, ha munkahelyből van egyelőre a legkevesebb a borsodi településen.

Irodalom

- Faragó László (2024): Községi tér emlékezet Hangácson, PUBLICATIONES UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS SECTIO PHILOSOPHICA Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio Philosophica folyóirat 2023. évi 3. szám pp. 84-98. Paper: HU ISSN 1219-5448, 15 p. (2023)
- Fényes Elek (1851): Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik. Kiadta Fényes Elek, Pesten, 1851. Nyomatott Kozma Vazulnál; <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-geografiai-szotara-feny-es-lek-BABC3/h-BB9A3/hangacs-BB9F4/>;
- Griffin, Em (2003): Bevezetés a kommunikációelméletbe, Harmat Kiadó, Budapest, 2003; ISBN 9639148520;
- Habermas, Jürgen (1999): A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, Osiris, Budapest; (7-44., 81-154., 217-265 ps.) ISBN 963-379-433-1;
- Sherif, Muzafer (1981): A sztereotípiák kísérleti vizsgálata; In: Norman Triplett, A kísérleti társadalomlélektan főárama, Gondolat Kiadó, Budapest, 119-124, ISBN 963 2809866
- Terestyéni Tamás (2006): Kommunikációelmélet. A testbeszédtől az internetig. Budapest: Typotex Kiadó;
- Tolcsvai Nagy Gábor (2020): Átadás vagy közös értelemképzés. Két kommunikációs modell az iskolában és a kultúrában In: A nyelv perspektívája az oktatásban. Eger, Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó. pp. 13-26;

Interjúk

- Balogh Győző, görögkatolikus lelkész; az interjúkészítés időpontja: 2024.07.31.
- Baloghné Beri Hilda, a Máltai Szeretetszolgálat tanodájának vezetője; az interjúkészítés időpontja: 2024.07.31.
- Budenecz Andrea, iskolaigazgató; az interjúkészítés időpontja: 2024.08.07.
- Hodák Sándor polgármester; az interjúkészítés időpontja: 2024.08.07.
- Kárász Ferenc, egyéni vállalkozó, kereskedő; az interjúkészítés időpontja: 2024.07.21.
- Kiss Béla, korábbi polgármester; az interjúkészítés időpontja: 2024.07.21.
- Veres László mezőgazdasági vállalkozó; az interjúkészítés időpontja: 2024.08.07.

Faragó László, 1962: a Miskolci Egyetem BTK adjunktusa, a Kommunikáció- és Médiatudomány tanszék vezetője, médiaszociológus. Tíz éve tanít Miskolcon, korábban húsz évet töltött el a Kaposvári Egyetemen. Kutatási területe a társadalom és média együtt hatása, a közösségi terek kommunikációs elemzése.

Faragó László

Tornabarakony végállomás: a lakók faluja

Absztrakt

Az ország egyik legkisebb lélekszámú települése Tornabarakony. Mindez elsősorban az „új lakóknak” köszönhető, akik nem „tüke” barakonyiak, tehát nem itt születtek és a felmenőik sem idevalósiak, hanem „gyüttmentek”, tehát betelepülők. Ma már ők, vagyis a „lakók” – így nevezték el őket – vannak többen a településen. A következőkben vizsgálom majd, milyen kötődési faktorok alapján ragaszkodnak a lakók a ruszin hagyományokra épülő településhez.

Kulcsszavak: kétlakosság, szájmarketing, újfalu, kulturális olvasztótégely

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.”

(Tamási Áron)

Az ország egyik legkisebb lélekszámú települése Tornabarakony, ahol a választások napján az első között szoktak végezni a voksok leadásával. Mindez elsősorban az „új lakóknak” köszönhető, akik nem „tüke” barakonyiak, tehát nem itt születtek és a felmenőik sem idevalósiak, hanem „gyüttmentek”, tehát betelepülők. Ma már ők, vagyis a „lakók” – így nevezték el őket – vannak többen a településen, akik eredetileg üdülők voltak, vagyis azért vették meg a település fillérért kapható ingatlanjait, mert úgy gondolták, hogy elmenekülhetnek a város forgatagából a természetes csendbe, a Cserehát dombjai közé, egy kicsit elzárva a világtól. Akkor még nem gondolták, hogy ez a távolság a többi lakott résztől csak nőni fog a 21. század első negyedére. Tornabarakony ma zsáktelepülés, nagyon is elzárva a külvilágtól. A falut csak egyetlen úton lehet autóval megközelíteni Tornaszentandrás felől. De csak azok vállalkoznak erre az útra, akiknek nagyon muszáj, mert a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben terített aszfaltból már csak mutatóban maradt, közöttte pedig ezernyi kátyú, lyuk hátán, vagyis merész, tengelyt próbáló vállalkozás erre autózni. Mentőt siettetve hívni abszurdnak számít errefelé. A betelepülő lakók mégsem akarnak

innen máshová menni. A faluban egyébként nincs eladó ház vagyis inkább betöltötték vagy kitöltötték a lehetséges tereket, akik ott laknak, nem is árulják az ingatlanukat. A következőkben vizsgálom majd, milyen kötődési faktorok alapján ragaszkodnak a lakók a ruszin hagyományokra épülő településhez. Tornabarakonyban van helyi értéktár, amelynek gondozója két lokális egyesület. Már önmagában ez is kuriózumnak számíthatna, hiszen az aktív tagok száma nem sokkal kevesebb, mint a folyamatosan Barakonyban élők népessége. Az egyesületek tagjai, és mindenki más, aki szervezetileg nem kapcsolódik a civil körhöz azon munkálkodik, hogy továbbvihetők legyenek a helyi közéleti és kulturális értékek, amelyek már csak egy-két tősgyökeres ott élő emlékeiben léteznek. Szerencsére a kommunikációt még a napjainkban is dinamikus közösségi tevékenységnek tekinthetjük Tornabarakonyban. Bár tőlünk kutatóktól az utolsó élő barakonyiak inkább elzárkóztak, nem sikerült rábeszélni senkit az interjúra, a lakók viszont arról számoltak be, hogy folyamatos volt a párbeszéd közöttük. (Fukuyama 2007)

A kötődési index kommunikációs elemén kívül azt is szeretném kideríteni, hogy létezik-e munkahely ebben az apró faluban, ahol közel s távol egyetlen cég, intézmény nem települt meg. A településmegtartó faktorok mellett a szájmarketingnek is szerepet tulajdonítok Tornabarakony életében. Itt megy keresztül az Országos Kéktúra vonala, és ennek köszönhetően sokan keresztyálgyalognak a községen. (Kiss 2013) A faluban készült interjúkból kiderült, hogy többen is azért jöttek vissza a településre, mert a „kékút” gyaloglás alatt szereztek itt nagyon jó benyomást a „zárkózott” faluról. Emlékezhelyként is elemzem majd a harminc-ötven lelkes települést, ahol mind mostanáig szövegekben, tárgyakban kerülnek elő a közeli s távoli múlt történeti dokumentumai. A helyi értékek és a település vitalitásának megőrzése a kívülálló számára példaértékű. Az egyik közösségi oldal bejegyzésében azt olvastam, „hogya mindenkinek lenne egy Tornabarakonya, akkor az egész ország megmenekülhetne”.

I. Betelepülés két hullámban

Tornabarakony Miskolctól mintegy hetven kilométerre északra található zsáktelepülés, a legközelebbi falu innen Tornaszentandrás, ahová azonban az ország egyik legrosszabb állapotú útja vezet. A kátyúkat szinte kerülni is lehetetlen, mert mire kiér a kerék a gödörből, a másik gumi egészen biztosan centikre süllyed a következő lyukban. Több száz évvel ezelőtt sem lehettek sokkal rosszabbak az itteni közlekedési feltételek. Saját kárunkon tanultuk meg, - amikor hallgatói kutatócsoporttal, az egyetemi busszal vettük célba a csereháti települést - nem szabad a műholdas navigációban bízni. A GPS feltehetően a gyalázatos makadámút miatt Szalonna felől egy földutat mutatott volna, de az teljesen járhatatlan volt a sok eső miatt. Később már Tornabarakonyban mosolyogtak rajtunk, hogy nem csupán minket vitt tévútra a navigátor. Miskolc felől ez a kerülő harminc kilométert jelentett. Kénytelen kelletlen többször végig döcögtük aztán a Szentandrás-Barakony közti három kilométert.

Fényes Elek 1851-es atlaszában „kis magyar-tót falukén⁹” írja le a települést „Pozsony vármegyében, Galanthához fél órányira”. (Fényes 1851) A török dúlás alatt Barakony az összes környező falu sorsára jutott: a lakói elmenekültek, vagy lekaszabták őket. A 18. században a Gyulay család lett az ottani birtokos, 1720 után az elnéptelenedett falut ruszin görögkatolikus jobbágyokkal népesítették újra. Az 1851-es népszámláláskor Tornabarakonynak 385 lakosa volt.¹⁰ A ruszin hagyományok mindmáig a legerősebbek Barakonyban, olyannyira, hogy az őslakók után a betelepülők is elfogadják, hiába más vallás szerint keresztelkedtek: az interjúkban kivétel nélkül mindenki arról beszél, hogy a 18. században épült görögkatolikus templomban gyakorolják a hitvallásukat, kivétel nélkül.

Jenei Edit az elsők között nézte ki magának a csereháti nyugalmat. „Éppen 41 éve jöttem először ebbe a faluba. Nem volt itt se rokonom, se boldog őszám. Vagyis gyakorlatilag jó 40 évvel ezelőtt kezdtek el beköltözni innen, nagyobb településre az emberek, vagy éppen megöregedtek, meghaltak, és akkor fillérekkért lehetett itt egy házat venni. 1984-ben voltam itt először. Az

⁹ Ma már tudjuk, hogy a tótokat vagyis a szlovákokat Tornaszentandrásra költöztették be a törökvész után, és nem Barakonyba, ahogy ezt Fényes leírja a 19. században.

¹⁰ Az adatok forrása a község hivatalos oldala. <https://tornabarakony.hu/helytortenet/>

unokabátyám felesége pedagógusként Perkupán nyaraltatott gyerekeket, és akkor mondta, hogy nézzük már meg. Persze az egész családomb hülyének gondolta őket, hogy Karcagon gyönyörű nagy, kétszintes házuk van, és akkor minek jönnek ide egy romos házat megvenni, úristen, hogy lehet itt élni. Na, most aki tovább marad egy kicsit és megérzi ennek a helynek a vonzerejét, az viszont onnantól kezdve semmi mást nem akar, csak azt számlálja, hogy mikor tud ide visszajönni. Azért azt elfogadom, hogy nem olyan egyszerű a hétköznapi életből fejest ugrani a barakonyiba. Úgyhogy sokan megtartják a kétlakiságukat.” (Jenei interjú, 2025)

1. kép Felújított és kiadó ház Barakonyban

Két hullámban érkeztek a betelepülők, akikre az akkor még itt élő barakonyiak ragasztották a „lakó” elnevezést. Jenei Erzsébet és vele együtt többen a Kádár-rezsim utolsó éveiben a városba költözők megüresedett házait vették meg, kifejezetten üdülőnek. Jellemzően Debrecen környékéről jöttek s a hegyvidék miatt választották a Cserehátot. Ők akkor még nem lettek állandó lakosok Tornabarakonyban. Körülbelül 2020 környékén ez a generáció úgymond kiöregedett, eladta a házat vagy elhunyt. Ez vezetett az üdülői körön

belül egy nemzedékváltáshoz. Mindmostanáig jellemző, hogy sok debreceninek van ott ingatlana, Jenei Edit is a hajdúsági városból jött. A második körnél már a település rendezettsége, hagyományai, az elzártsága számított, mondta az interjúban Szilágyi Mihály polgármester. „Mintha más világba csöppenne az ember. Az első körnél csak megtetszett nekik, vettek egy jó helyet, nagyon olcsón, kész. A második betelepülésnél sokkal inkább számított a tudatosság. Nyilván a befektetési szempontból is, nem véletlenül Tornabarakonyban ma nincs eladó ingatlan.” (Szilágyi interjú, 2025)

A legérzékenyebb területet érintő kérdés a községben, hogy hányan laknak és mennyi ingatlan van. A helyiek szerint egy védekező mechanizmus működik mindenkinél, úgy vélik, hogy bármilyen érdeklődés az újságírók és bármilyen kommunikációs csatorna részéről csak kárukra volt eddig. „Ezt mi nem szeretnénk, hogy mások tudják, hogy ma hatan vannak a faluban, a környező települések lakói miatt”, mondta Jenei Edit. „Ha összeszámolom, 70-80 ember kapcsolódik a faluhoz. Ebből 34-en megtehették, hogy állandó lakcímükként jelöljék meg Tornabarakonyt. Én 2009 óta itteni állandó lakos vagyok, a debreceni lakásom csak tartózkodási hely. Tehát mi kilenc főről kezdtünk, amikor annyira lecsökkent az eredeti barakonyiak száma, de most már mi vagyunk a barakonyiak.” (Jenei interjú, 2025)

A kötődési együtttható egyik eleme a helyi társadalom tagjainak családját vizsgálja, vagyis minél több felmenőt tud felsorakoztatni valaki az adott településen, annál nagyobb valószínűséggel érzi magát biztonságban ott. Eddigi interjúalanyaimnak vagy nincs „gyökere” Tornabarakonyban, vagy elszármazott, mint a polgármester, másutt él. A kötődés ebben az esetben inkább az emlékezhelyhez kapcsolódik. Ezek szerint létezik közösségi beágyazódás, amely nem a rokonai kapcsolatokhoz illeszthető. (Faragó, 2023)

II. Védett emlékezhelyek

Az emlékezés kultúrája a múlthoz való viszony formáin nyugszik. Az emlékezéshez a csoport, ez esetben a falu, adja a keretet, ezáltal az emlékezés irányított, vagyis újra értelmezi a helyi történelmet. A kollektív memória, az anekdotikus elemzés azokban a beszélgetésekben artikulálódott, amelyeket a „lakóknak” még volt alkalmuk megejteniük a tősgyökeres tornabarakonyiakkal,

így sikerült átadni a múlt szociális keretét. Assman szerint a kulturális emlékezet összekapcsolja a társas-társadalmi felfogást a kulturális tudással. (Assman 2004) Tornabarakony esetében megfigyelhető az utánzógondolkodás: a mindennapi cselekvéseket (rítusokat), a szokásokat és az erkölcsök nagy részét a mimetikus utánzás alapján öröklik tovább. Az elmúlt korokból fennmaradt tárgyak pedig segítenek emlékezni a közelmúlt helyi társadalmának szereplőire. Amikor óvakodnak a nem barátságos betelepülőktől, éppen attól tartanak, hogy az előbb említett rítusok a feledésbe merülnek, azoknál, akik nem tudnak kapcsolódni a védett, valós vagy csak a gondolati mezőben létrejövő emlékezhelyekhez. Az a ház, amelyben ma Jenei Edit lakik, már évtizedekkel ezelőtt felkeltette a szentendrei skanzen néprajzkutatóinak figyelmét. A népi építészeti értékekkel foglalkozó szakemberek fel is mérték, szerették volna újra építeni a szabadtéri múzeumban. „A vége az lett, hogy én mentettem meg, vagyis megvettem és felújítottam”, mutat körbe a konyhában Jenei Edit, mert éppen ott beszélgetünk. „Az egész faluban kilenc helyi védett épületünk van, meg egy műemlék épület. Ezeknek a házaknak az autentikus felújításán dolgozunk: próbáljuk másokkal is elfogadtatni, hogy kevesebb cementet és több természetes anyagot használjanak, mert ezek a házak csak akkor szuszognak, lélegeznek, hogyha cementes dolgokkal nem zárjuk le a levegőjüket. Szóval így kerültem ide”.

Jenei Edit házát perkupai mesterek építették, és ez egy úgynevezett amerikai ház. A huszadik század fordulóján a barakonyiak közül többen Kanadába meg Amerikába mentek dolgozni. Lehúztak öt évet, eszükből sem volt ottmaradni, hanem hazajöttek, házat építettek. Volt pénzüik bőven, ezért tudtak nagy belterű, az itteni régi épületeknél jóval nagyobb házat építeni. „Úgyhogy ez a ház az egyik legnagyobb gazdái volt. Arról lehet tudni, hogy perkupai mesterek építették, mert ott vannak ehhez hasonlóan szép házak. Honnan a történetírás, honnan tudja erről a házról is, hogy ezt ki építette, ki voltak a mesterek?-kérdeztem a ház tulajdonosától.

III. Kötődési együttthatók

„Aki örökölte és aztán eladta nekem ezt a házat, mentegetőzött, hogy nem sikerült mindent elégetni mielőtt megvettem. Mikor megkaptam a kulcsokat és szétnéztem a házban, szinte ki volt ürítve minden, majdnem elájultam, de azt mondta, nyugodjak meg, van még a padláson bőven égetni való. Régi papírok és dokumentumok voltak. Innen tudom, hogy ehhez a nagyon-nagyon rossz minőségű földhöz is vetéstervet készítettek. Találtam az 1910-es évekből feljegyzéseket: 36 féle kultúrát vethettek. Ráleltem Amerikából írt levelekre, amiben azt kérdezték az itthon maradottaktól, megkapták-e az öt dollárt a múltkori borítékban, amit küldtek. A szekrényem aljában mind őrzöm, van orvosi recepttől kezdve minden, hisz az itteni emberek piacra, orvoshoz, ügyvédhez Kassára jártak annak idején, nem pedig Miskolcra.

1. ábra Helyi kötődési együttthatók (saját szerkesztés)

A település egyik jellegzetessége az újkori betelepülők, ők váltak lokálpatriótává, ráadásul úgy, hogy maguk hoztak létre helyi értékmentő civil szervezetet Barakonyban. Ez pedig arra utal, hogy valaki nem csak ott él, hanem műveli is a közös életteret. Így volt ez azoknál, akik az úgynevezett első körben még csak üdülőként ingatlant vásároltak: kialakult egy érzelmi kötöttség. Azt feltételezem, hogy név nélkül is sok ember saját településeként tartja nyilván Tornabarakonyt, és egyáltalán nem úgy gondol rá, hogy csak egy kis eldugott üdülőfalu, hanem egy hely, ahová érdemes visszamenni. Tornabarakony népessége jószerével kicserélődött az elmúlt négy évtizedben, ezzel együtt a lokális kötődési indexek egy része is átalakult, de a falusi környezet megmaradt, tovább él a betelepülőkben, a most már emlékezhely-gyökerekkel is rendelkező újfaluban.

2. kép Kemencés domb, a fesztiválhelyszín (a szerző felvétele)

A kommunikációs együttgondolkodás minden más természetű együttműködés elengedhetetlen tartozéka és elősegítője a dinamikus közösségi tevékenységnek. Nyilvánvaló, hogy a lokális kötődési indexben azok

foglalhatnak el jobb helyet, akik a percepciók térben képesek a reflexiók beszélgetésre, gondolkodásra és nem csupán a „posta” metaforát részesítik előnyben.

A jelenlegi tornabarakonyi helyi társadalomban a polgármester és a két képviselő mellett két civil szervezet működik, miközben a bejelentett állandó lakóhellyel rendelkezők száma negyvennél kevesebb. Jenei Edit a Patakvölgy Egyesület vezetője. A másik civil társaság, a Baráti Kör Tornabarakonyért Alapítvány adta ki például a település akvarell térképét. A 2015-ös Hungarikum Törvény megszületése után létrehozták a települési értéktárat. Az önkormányzat és a civil szervezetek március 25-étől, Gyümölcsoltó Boldogasszony napjától november végéig minden hónapban több eseményt is szerveznek. (Eco 1998)

Dézsi József és családja azért költözött a településre, mert gyermekük betegsége miatt tanácsolta az orvos a természetes környezetet, vettek egy házat és itt ragadtak három évtizede. Bár nem állandó lakosok, nyugdíjasként egyre több időt töltenek itt. Inkább háttérben maradnak, ritkán ülnek ki a falu utcáján felállított csevegő padokra, de azért a falu életéből nem vonják ki magukat. „Engem az is kitölt, hogyha most a fát, tűzifát kivágom, meg felvágom”, mondta Dézsi József. „De ha szükség van rá, besegítek az ünnepeken. Van egy kemencés domb itt faluban. Augusztusban, mikor Barakonyért Egyesület szervezi a fesztivált én is odaállok palacsintát sütni. Ez egy népművészeti rendezvény, 25 kiló lisztből szoktunk palacsintát sütni, 60-70 jön ki egy kilóból. De utána az iszogatást kihagyom, abban már nem veszek részt. A görögkatolikus szertartásra viszont elmegyek mindig, annak ellenére, hogy református vagyok.” (Dézsi interjú, 2025)

A falu papja egyébként a határon túlról, a szlovák Bánhorvátiból jár át, ez is barakonyi sajátosság, nem sok van Magyarországon hasonló. A Dézsi József által említett fedett, fából ácsolt csevegőpadokból többet is találtam Tornabarakonyban, a hosszú főutcán. Ezeket is tekinthetjük a település közösségi tereinek, de saját tapasztalatomból tudom, hogy a Kék út bakancsosainak is kedvelt uzsonnázó helye, nem is beszélve arról, hogy adott esetben az esőtől is megvéd.

IV. Lajtos kocsival a döcögős úton

Kétség kívül rendkívül változatos természeti környezettel rendelkezik Tornabarakony, de az idevezető közút és a vízellátás abszurditása nem járul hozzá a község brendjének alakításához. A hepehupás útról már beszámoltam, Szilágy Mihály polgármester a legfontosabb dolgai között tartja számon, hogy pénzt és építőket szerezzen az úthoz. Egyelőre, 2025 őszéig ez még nem sikerült. Itt van viszont a vízhálózat, amelybe lajtos kocsival hordják a vizet.

„Igen, ez egy kardinális probléma. Az egyik az út, amelyik gyakorlatilag szinte járhatatlan, vagy nagyon nehezen járható, a másik pedig a lajtos kocsi, merthogy egyelőre a saját működő vízmű hiányában, más megoldás nem lévén, tartályban érkezik a víz. A pocsék úton ide zötyögnek és belepumpálják a dombon lévő tározóba a vizet. Vízművünk is van, csak nem műdnék a szivattyúk, ezt kellene záros határidőn belül megoldani. Vannak persze kisebb problémák, nincs bolt. Nyáron például jön egy kéktúrás utazó, itt alszik, mert szálláshely van három is Barakonyban, de még egy zsömlét sem tud venni reggel. Valamilyen megoldást találnunk kell.

Pedig a falu jó hírét éppen hogy a túrázók vihetnék. (Fekete 2004) Őket nem riasztja el a világrossza bekötőút, hiszen a bakancsos járda sokkal jobb. A szájról szájra terjedő jó hír a turisztikai attrakciók szervezőinek is fontos. A szájmarketing jókora lehetőségeket tartogat. Mindenekelőtt azért, mert gyakran egyáltalán nem kerül pénzbe, csak a kreatív fantázián múlik a tematizálás hatékonysága. (Markos-Kujbus 2013) A szájmarketing az üzleti, vendéglátói bizalom és elköteleződés kialakításának egyik tényezője. (Cheng-Thadani 2012) Márpedig, különösen nyáron, egymást követik a gyalogló csapatok. Tornabarakonynak pedig jó híre van a szállások miatt, és a szomszédos településekhez képest itt barátságosabbak az emberek, olvasható több túrázó bejegyzésben.

3. kép A tanító úr háza ma kiadó kéktúrasoknak (a szerző felvétele)

A falu brendjéhez tehát a Kéktúra mindenképp kötődik, meg az is, hogy a településen már négy kiadó ház is van. Többek között meg lehet aludni Richtárcsik István egykori tanító, a „Tanító úr házában is. Ahhoz képest, hogy 35-40 állandó lakója van a falunak, a bérbe vehető házak száma elég nagy. Más munkahely azonban nem nagyon van itt. „Se a falugondnokunk nem barakonyi, se a közmunkások nem idevalósiak, tehát importáljuk a dolgozókat” teszi hozzá Jenei Edit.

A lakók pedig Gödöllőről, Budapestről, Karcagról, Debrecenből, Székesfehérvárról érkeznek, és egyikük másikuk már innen dolgozik távmunkában. Adrienn, fél Európában innen ad német órákat. Van Norvégiában tanítványa, de ő Barakonyból beszél hozzájuk. Szerencsére két éve kifogástalan az internet, optikai kábelt húztak ki az egész faluba.

Jenei Edit másik szomszédjának a lánya Ecuadorba ment férjhez, és minden évben három hónapot itt, Barakonyban töltenek a gyerekeik a családdal. „Érdekes hallgatni őket, mert egyébként kassaiak, tehát ők a legtöbbször szlovákul beszélnek egymás között. Ecuadorban viszont spanyolul szólnak a gyerekek, nekem viszont már magyarul kiabálnak: Szia Edit! Van olyan időszak

nyáron, hogy sok külföldi tér be hozzánk, ilyenkor többnyire angol a társalgási nyelv Barakonyban, hogy értsük egymást, mert már olyan is van. Tehát a különböző kultúrák jól megférnek egymással, olyan ez, mint egy olvasztótégely, minden egybe ér. Csak a politika marad ki ebből. Nálunk ez egy arany szabály, hogy a Barakony táblánál a politikai vitát kívül kell hagyni.” (Jenei interjú, 2025)

A kultúrák közötti kommunikációra jó példa Dézsi József sparheltje. Két házzal lejjebb, a temető felé lakott Malvin néni, ő mutatta meg a vízvezeték szerelőnek, hogy kell a tűzteret sós sárral kitapasztani, hogy megvédje az öntöttvasat. „Azt mondta nekem, na, fiam hozzá két kiló agyagot, gyúrtunk bele egy kiló sót, és aztán azzal kentük ki a tűzteret. Olyan volt, mint a sógyurma, amit a gyerekek használnak az óvodában.” (Dézsi interjú, 2025)

Amikor még többen éltek a régiek közül – mesélte Dézsi János, lángosvacsorákat, meg szalonnasütéseket csináltak, főztek slambucot, ezt másutt öhömnek is mondják, a lényeg, hogy jó sűrű, laktatja az embert. A gyerekek meg hallgatták azt az ízes beszédet. A régiek itt a tűzhelyt masinának mondták, annak a sütőjét pedig rennek, vagy remnek. A fánk kifejezést sem ismerték Barakonyban, mert az itteni asszonyok pámposkát, vagy pampuskát sütöttek.

V. Népművészeti nagyüzem

A legnagyobb attrakció Tornabarakonyban a néptánc találkozó, vagy népművészeti fesztivál, amit a csúrdombon tartanak. „Hagyományosan néptánc-találkozó az, fellép jónéhány népdalkör, tánccsoport. Főzünk, eszünk, egy kicsit mulatozunk.”- mondja Szilágyi Ferenc polgármester. „De azt el kell ismernem, hogy ez leginkább a nagyobb világnak szól, meg lényeges a falu értéke szempontjából. Magam is részt vettem személyesen még annak idején a csűr építésében, tehát fontosnak tartottam, de igazából az nem a falunk saját rendezvénye, hanem az idelátogatóké.” (Szilágyi interjú, 2025)

„A népművészeti találkozóra több százan érkeznek, autókkal, buszokkal. Annyi kocsi szokott itt lenni, hogy nem lehet már parkolni sem. Akkor kezdtek el a kinti vécékre lakatot tenni az emberek. Rengeteg a 600 ember ebbe a kis faluba, de a barátságos fogadtatás hírért viszik. (Jenei interjú, 2025)

Nyaranta megrendezik a Barakonyból elszármazottak találkozóját, van külön falunap is, és az egyik lakó, vagy betelepülő javaslatára tartanak gyógynövényes napot is Tornabarakonyban. A gyógynövénytisztelés hagyománya pedig már benne van a helyi értéktárban. Ennek a felkarolója Sztás Éva, aki 25 évig vezette Kassán a kelet-szlovákiai múzeum természettudományi részét, évekig tanított a kassai egyetemen. Most, hogy nyugdíjba ment, ő is az év nagy részét a barakonyi házában tölti. „Itt azt mondták a helyi asszonyok, hogy Barakonyban még a tehenet is olyan gyógynövénytől gyógyították, ami szentelt volt.” (Jenei Interjú, 2025) „Sikerült elérnünk, hogy június közepéig nem kaszáljuk a temetőt, mert akkorára érik be az agárkosbor. Ez is a mi értékeink közé tartozik, mint a keresztcsúr, amit több portán megmentettünk.” summázta a barakonyi „lakók” értékőrző munkáját Jenei Edit.

Mindezekből megállapítható, hogy Tornabarakonyban a helyi kötődési együttthatóhoz tartozik a betelepülők civil szervezeteinek tevékenysége, a kultúra kommunikáció, a helyi rítusokkal fenntartott emlékezhelyek, a virtuális csoportközösségek, a távmunkahelyek és a sok kívánni valót hagyó infrastruktúra is.

Irodalom

- Assmann, Aleida (2004): *Az emlékezés terei. A kulturális emlékezet formái és változásai* (ford. Szabó Csaba), In: (ford. Szabó Csaba) *Debreceni Disputa*, II. évfolyam, 10. szám, 2004. október;
- Cheng, C. M. K. – Thadani, D. R. (2012): *The impact of electronic word-of-mouth communication: A literature analysis and integrative model. Decision Support Systems*.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167923612001911>;
- Eco, Umberto (1998): *Nyitott mű*; (Információ és pszichológia tranzakció), Európa Kiadó;
- Faragó László (2023): *Közösségi tér emlékezet Hangácson*, Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica tom. 27 fasc. 3. (2023.) 84-98. oldal;
- Fekete Mátyás 2004: *Hétköznapi turizmus; A turizmuselmélettől a gyakorlatig*, NYME, PhD értekezés, <https://mek.oszk.hu/04100/04167/04167.pdf> pp. 36-65.
- Fényes Elek (1851): *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik*. Kiadta Fényes Elek, Pesten, 1851. Nyomatott Kozma Vazulnál; <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-geografiai-szotara-feny-es-elek-BABC3/h-BB9A3/hangacs-BB9F4/>;
- Fukuyama, Francis (2007): *Bizalom; A társadalmi erények és a jólét megteremtése*, Európa Kiadó;
- Kiss Márta (2013): *Turisztikai tájformálás és kollektív cselekvés*, Szociológiai Szemle 23(1): 69–88. 2013_01
- Markos-Kujbus Éva (2013): *Az online szájreklám, mint a marketingkommunikáció eszköze*; <https://emok.hu/tanulmany-kereso/konferenciakotetek/d337:az-online-szajreklam-mint-a->
- Michalkó Gábor, Rátz Tamás (2005): *A kulturális turizmus élmény-gazdaságtani szempontjai*. In: Enyedi Gy., Keresztély K. (eds.): *A magyar városok kulturális gazdasága*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. ISBN 963 508 470;
- Szifjártó Zsolt (2015): *Irányzatok és korszakok a médiaetnográfia kutatásában*, Replika, 90–91 (2015/1–2. szám); https://www.replika.hu/system/files/archivum/90-91_02_szijarto.pdf;
- Tamási Áron (2024): *Ábel Amerikában*, (Az Ábel trilógia befejező része.) Trubadúr Könyvek Kiadó, ISBN: 978615649068, Budapest;

Whitler, Kimberly (2014): *Why Word Of Mouth Marketing is The Most Important Social Media*; <http://marketingdirectorblog.com/2014/07/18/engage-equip-empower/>

Interjúk

Décsi József, nyugdíjas vízszelölő; az interjúkészítés időpontja: 2025.05.31.

Jenei Edit, nyugdíjas népművelő; az interjúkészítés időpontja: 2025.05.31.

Stemper István, visszaköltözöl mérnök; az interjúkészítés időpontja: 2025.05.31.

Szilágyi Ferenc, polgármester; az interjúkészítés időpontja: 2025.07.22.

Faragó László, 1962: a Miskolci Egyetem BTK adjunktusa, a Kommunikáció- és Médiatudomány tanszék vezetője, médiaszociológus. Tíz éve tanít Miskolcon, korábban húsz évet töltött el a Kaposvári Egyetemen. Kutatási területe a társadalom és média együtt hatása, a közösségi terek kommunikációs elemzése.

Fekete Sándor

Az 1000 fő feletti vizsgált települések 2024. évi önkormányzati választási eredményeinek elemző bemutatása

Absztrakt

2024. október 1-jén kerültem be a projektbe, a feladatom az volt, hogy öt kutatási település választási adatai, eredményei alapján politológiai elemzést készítsék. Vizsgálódásom tárgyául az 1.000 fő feletti településeket választottam, hiszen a nagyobb településméret növeli az elemzési lehetőségeket. Így Boldva, Borsodszirák, Edelény, Szendrő és Szendrőlád lettek a vizsgált települések.

Szisztematikusan összegyűjtöttem a 2024. évi önkormányzati választási eredményeket, valamint megvizsgáltam azt is, hogy a pártok vármegyei listái hogyan szerepeltek az egyes településeken.

Ezt követően elsősorban módszertani kérdésekkel foglalkoztam. Hogyan lehet összehasonlítani a különböző méretű településeket? Melyek a vizsgálható statisztikai mutatók? Melyek az elsődlegesen és másodlagosan összevethető eredmények? Mérhető-e az aktivitás, létrehozható-e valamiféle „aktivitási mutató”?

Kulcsszavak: módszertan, választási részvétel, aktivitási mutató

I. Módszertani megjegyzések

Kutatásom megkezdésekor a legnagyobb kihívást a vizsgálandó települések jelentősen „szóródó” lélekszáma okozta. Így rendkívül nehézé vált a települések önkormányzati választási adatainak komparatív elemzése.

A települések önkormányzati választási eredményeinek összehasonlítása módszertani kihívásokat vet fel, mivel a különböző lélekszámú települések között számos tényező befolyásolja a választási viselkedést. Az alábbiakban bemutatjuk a legfontosabb akadályokat.

A választási rendszerbeli eltérések miatt a kisebb településeken gyakran egyéni választókerületek nélküli listás rendszert alkalmaznak, míg nagyvárosokban vagy megyeszékhelyeken egyéni kerületi rendszer is

működhet. A polgármesterválasztások esetében a kisebb településeken gyakran egyetlen domináns jelölt van, míg nagyobb városokban erős pártverseny alakulhat ki.

A demográfiai különbségek szempontjából a nagyobb városok sokszor heterogénebbek társadalmi és gazdasági szempontból, ami befolyásolja a politikai preferenciákat. A kisebb településeken nagyobb lehet a helyi közösségek befolyása, így a személyes ismertség nagyobb szerepet játszhat.

A politikai struktúra eltéréseinek köszönhetően a nagyobb településeken a népképviselői rendszer sokszínűbb, országos pártok dominálnak. Kis településeken a független jelöltek gyakran nagyobb eséllyel indulnak és nyernek.

A részvételi arányok eltérései miatt a kistelepüléseken a választók aktívabbak lehetnek, mivel a jelöltek ismertek számukra, így személyesebb elköteleződés alakulhat ki. A nagyvárosokban az anonimitás növelheti a politikai apátiát, ami alacsonyabb részvételi arányokat eredményezhet.

A kistelepüléseken a helyi kérdések, mint az infrastruktúra, munkahelyek és közszolgáltatások nagyobb szerepet kapnak. Nagyobb településeken az országos politikai trendek befolyásolhatják az eredményeket.

Statisztikai és adatelemzési nehézségekhez vezet, hogy a kisebb településeken a minta kicsi, ami nagyobb szórást eredményezhet. A nagyobb városokban a sokrétűség miatt komplexebb elemzési módszerek szükségesek.

Az önkormányzati választások eredményeinek összehasonlítása önkényes következtetésekhez vezethet, ha nem vesszük figyelembe a fenti eltéréseket. A helyi sajátosságok, a választási rendszer, a társadalmi és politikai kontextus kulcsszerepet játszanak az eredmények értelmezésében. Ezért a megfelelő módszertan megválasztása elengedhetetlen a pontos összehasonlításhoz.

A fentiek miatt két olyan változót találtam, amelyek alapján rangsorolhatók a vizsgált települések (a polgármesterjelöltek és az egyéni listás jelöltek száma a jelentősen eltérő településméreteket miatt megtévesztő lehet, így ezeket nem tekintettem önálló változóknak):

1. A választópolgárok és az egyéni listás jelöltek hányadosa. Ezt települési választási aktivitási mutatónak neveztem el.
2. Választási részvétel.

II. Elméleti keret

A helyi politikai folyamatok és a választói magatartás vizsgálata a politológia egyik legfontosabb területe. A kistélepüléseken zajló politikai élet számos olyan sajátosságot mutat, amely élesen eltér az országos politikai logikától. A választók döntései sokkal kevésbé ideológiai alapúak, és sokkal inkább a személyes kapcsolatokhoz, a közösségi hálókhoz, illetve a települési társadalom mindennapi működéséhez kötődnek.

A vizsgált települések – Boldva, Borsodszirák, Szendrő, Szendrőlád és Edelény – különösen jó mintát biztosítanak a kistélepülési politika működésének megértéséhez. Mindegyik település más-más méretű, eltérő társadalmi szerkezetű, és más politikai hagyományokkal rendelkezik, így alkalmasak a különbségek összevetésére.

A helyi politikában a személyesség nem csupán kiegészítő elem, hanem a politikai döntéshozatal egyik alapja. A jelöltek ismertsége, helyi reputációja, családi és közösségi kapcsolatai gyakran fontosabb tényezők, mint a pártlogó vagy a programok. Ez különösen igaz az önkormányzati választásokra, hiszen ezek a döntések közvetlenül érintik a település mindennapi működését: az infrastruktúra állapotát, a közszolgáltatások minőségét és a helyi fejlesztési irányokat.

A politológiai szakirodalom régóta hangsúlyozza, hogy a kistélepülések választási magatartása csak részben értelmezhető a pártpreferenciák alapján. V. O. Key klasszikus megállapítása szerint a „helyi politika személypolitikává válik ott, ahol a választók közvetlenül ismerik a jelölteket”. A jelen vizsgálat ezt a jelenséget támasztja alá.

A kutatási módszertan kialakítását jelentősen befolyásolta a települések eltérő mérete. A vizsgált települések lakosságszáma 1000 és 7400 fő között mozog, ami önmagában komoly elemzési kihívást jelent. Egy kisváros (mint Edelény) politikai viszonyai ugyanis alapvetően különböznek egy alig több mint ezer fős településtől (Borsodszirák vagy Szendrőlád).

A települések összehasonlíthatóságának biztosítása érdekében két fő mutatót alkalmaztunk:

1. Települési választási aktivitási mutató

Ez a mutató azt vizsgálja, hány választópolgár jut egy induló egyéni listás jelöltre. Minél alacsonyabb az érték, annál több jelölt indult, ami nagyobb politikai fragmentációra utal. Magas érték esetén kevesebb jelölt szerepel a listán, ami a helyi elit stabilitására vagy zártságára utal.

2. Választási részvételi arány

A részvétel a politikai mobilizáció legerősebb mutatója. A magas részvétel élő, aktív közösségi működést jelez, míg az alacsony arány mögött politikai apátia, elbizonytalanodás vagy a közélet iránti érdektelenség állhat.

A kvantitatív mutatók mellett kvalitatív megközelítést is alkalmaztunk. Figyelembe vettük a települések társadalmi háttérét, gazdasági sajátosságait, történeti-politikai fejlődését, illetve a helyi politikai szereplők közötti viszonyokat. Ezek a tényezők ugyanis döntő mértékben befolyásolják a választási eredményeket.

III. Elemzés

Az önkormányzati választások a modern democráciák egyik legfontosabb, legközvetlenebb részvételi formájának számítanak. Jelentőségük három szinten ragadható meg: a politikai reprezentáció szintjén a helyi döntéshozók közvetlenül szabályozzák a lakosok mindennapi életét befolyásoló ügyeket (infrastruktúra, szociális ellátás, közbiztonság, helyi adók). A részvételi demokrácia laboratóriumaként a kisebb települések demokratikus folyamatai gyakran eltérnek az országos politikai logikától. A személyes ismertség, családi kapcsolatok, helyi társadalmi hálók jelentősen befolyásolják a választói döntéseket. A politikai kultúra tükrében a helyi választások megmutatják, mennyire működik a bizalom, a közösségi részvétel, a politikai érdeklődés és az állampolgári aktivitás a hétköznapiakban — olyan tendenciákat tárva fel, amelyeket országos szinten sokszor nem látunk.

A kistépülések különösen érzékeny terei a demokratikus működésnek, hiszen a politikai szereplők és a választók közötti távolság gyakorlatilag eltűnik. Ez magyarázza, hogy a településméret különösen fontos elemzési változó. A településméret az egyik legstabilabb háttértényező a politikai részvétel és

preferenciák alakulásában. Kutatások szerint minél kisebb a település, annál magasabb a személyes ismeretségi fok; annál kevésbé jelennek meg országos pártlogikák; annál nagyobb hatása van a lokális ügyeknek és annál magasabb a részvétel, mivel a választási tét közvetlenebb.

A nagyobb települések ezzel szemben heterogénebb társadalmi összetételűek, erősebben kapcsolódnak az országos pártrendszerhez és jellemzően alacsonyabb mobilizációval működnek. Ez a településméret-alapú eltérés már önmagában megnehezíti a kvantitatív összehasonlítást, és indokoltá teszi az általunk létrehozott mutatókat (aktivitási mutató, részvételi ráta). A választási magatartást jelentősen meghatározza a helyi politikai kultúra: a bizalmi szint az intézményekben és a vezetésben, a közösségi aktivitás (civil szervezetek, egyházak, hagyományőrző csoportok), a konfliktuskezelési stílus (nyílt verseny vagy konszenzusos működés), valamint a történeti mintázatok (hosszú ideje regnáló polgármester, dinasztikus hatalomgyakorlás, rendszeres versenyhelyzet stb.). A társadalmi tőke nagyobb mértéke magasabb részvétellel, a közösséghez való kötődéssel jár együtt – ez a kistelepüléseken rendkívül releváns.

A részvételi arányok elemzése alapján három csoport különíthető el. A legmagasabb részvételi arányt Szendrőlád érte el, ahol a választók több mint 74%-a jelent meg az urnánál. Ez kiemelkedően magas érték, amely egy erősen közösségorientált település képét mutatja. A magas részvétel mögött erős személyes mozgósítás állhat, valamint az, hogy a település közéletében minden jelölt számára nagy a tét.

A másik végletet Boldva képviseli, ahol a részvétel alig haladta meg az 55%-ot. Ez arra utal, hogy a településen alacsonyabb a politikai aktivitás, vagy a választók kevésbé motiváltak a részvételben. Ennek oka lehet a jelöltek közötti korlátozott verseny, a közéleti bizalom csökkenése vagy a település sajátos társadalmi struktúrája.

A jelöltek számának vizsgálata további fontos következtetésekre ad lehetőséget. A 37 egyéni listás jelölt Szendrőládon rendkívül magas számnak tekinthető. Ez arra utal, hogy a település politikai élete erősen fragmentált, sokféle érdekcsoport próbál meg jelen lenni a döntéshozatalban. Ezzel szemben Boldva vagy Borsodszirák esetében a jelöltek száma lényegesen alacsonyabb, ami a helyi elit stabilitására utal.

A vármegyei listás eredmények elemzése rámutat arra, hogy a településméret és a pártpreferenciák között szoros összefüggés figyelhető meg. A kisebb településeken általában magasabb a kormánypárti támogatottság, míg a nagyobb településeken megjelennek az ellenzéki pártok erősebb pozíciói is. Szendrőládon a Fidesz-KDNP 89%-os eredménye országosan is kiemelkedő.

A kutatás eredményei alapján egyértelmű, hogy a településméret és a politikai verseny szerkezete között szoros összefüggés áll fenn. A kisebb településeken a személyes kapcsolatok dominálnak, a politika sokkal inkább az emberek közötti közvetlen interakciókra épül. A nagyobb településeken már megjelennek a pártlogika elemei, a választók döntéseiben nagyobb szerepet kap az ideológiai hovatartozás.

A helyi politikai kultúra vizsgálata azt mutatja, hogy a választók elsősorban olyan jelölteket támogatnak, akiket jól ismernek, és akikről úgy vélik, hogy képesek hatékonyan képviselni a település érdekeit. A pártpolitikai kötődés csak másodlagos szerepet játszik, ami a kistépülések politikai életének egyik alapvető jellemzője.

A további kutatások számára érdemes lenne interjúkat készíteni a helyi politikai szereplőkkel, részletesen feltárni a települések társadalmi hálózatait, valamint vizsgálni a hosszú távú választási trendeket (2014–2019–2024). Ez lehetőséget adna arra, hogy még mélyebben megértsük a helyi politikai működés sajátosságait.

IV. Következtetések és további kutatási irányok

Az alábbiak további szempontokat nyújthatnak a politikatudományi feldolgozáshoz.

1. Települési kontextus és háttér

A kvantitatív adatok mellett elengedhetetlen a helyi viszonyok mélyebb megismerése. Ilyen a helyi gazdasági és szociális környezet: munkanélküliségi adatok, jövedelmi viszonyok: van-e korreláció a település gazdasági helyzete és a választási eredmények/részvétel között? Pl. a rosszabb gazdasági helyzet növeli a helyi hatalomváltás iránti igényt, vagy csökkenti az aktivitást?

Fontos lehet az infrastrukturális ellátottság és elégedettség: a helyi vezetés teljesítményének megítélése az olyan alapvető területeken, mint az útvivszonyok, közszolgáltatások elérhetősége (víz, csatorna, tömegközlekedés).

Elengedhetetlen a társadalmi kohézió mérése: milyen mértékű a bizalom a helyi intézmények és a közösség tagjai között? (Bár ezt nehéz kvantitatíven mérni, a helyi sajtó, interjúk vagy az elvándorlás/beköltözés aránya adhat iránymutatást).

Politikai hagyományok: a korábbi választási eredmények elemzése (retrospektív). Hosszabb távon is megfigyelhető-e a jelölt/párt dominancia? Ha volt váltás, mi okozta (pl. korrupciós botrány, nagyberuházás, elvándorlás)?

Polgármesterek hosszú távú legitimitása: hány cikluson keresztül volt hivatalban a jelenlegi polgármester? A hosszú távú beágyazottság miként befolyásolja a versenyintenzitást?

2. Kampány- és diskurzuselemzés

Melyek voltak a legfontosabb kampánytémák a településeken? (Pl. munkahelyteremtés, iskola/óvoda bezárás/megtartás, ipari park, környezetvédelem).

A nyertes és vesztes jelöltek programjának összehasonlítása: van-e különbség a helyi kérdések és az országos politika hangsúlyozásában?

Kommunikációs csatornák elemzése: hogyan zajlott a kampány? (Pl. Helyi újság/hírlevél, Facebook csoportok, személyes fórumok/lakossági gyűlések, szájpropaganda). A kistelepüléseken a személyes interakció súlyának becslése.

3. A választási részvétel szociológiai analízise

A magas/alacsony részvétel okainak feltárása (ha van rá mód, interjúkkal/fókuszcsoportokkal): a magas részvétel mobilizáltságot vagy a helyi politikai polarizációt jelzi? Az alacsony apátiát vagy a győztes biztos helyzetének elfogadását?

Ezek a szempontok lehetővé teszik a már felvázolt mutatók eredményeinek kontextusba helyezését és mélyebb magyarázatát, megakadályozva ezzel a szövegben is kiemelt „önkéntes következtetéseket”.

A vizsgált települések politikai világa összetett, többszintű és rendkívüli módon társadalmasított térként működik. A politológiai elemzés rávilágít arra, hogy a kistelepülési választások mögött nem csupán egyéni döntések, hanem

szociológiai folyamatok, történeti mintázatok, informális hatalmi viszonyok és közösségi normák rejlenek.

A politika itt nem ideológiai, hanem társadalmi gyakorlat. Ennek felismerése nélkül a választási eredmények értelmezése szükségszerűen torz lenne. A tanulmány célja az volt, hogy olyan értelmezési keretet nyújtson, amely képes ezt a sokrétű működést megragadni.

A jövőbeni kutatások számára különösen fontos a kvalitatív módszerek – interjúk, szociológiai feltérképezés, helyi narratívák – bevonása, valamint időbeli összehasonlítások készítése, hogy láthatóvá váljon, hogyan alakul a politika a kistélepüléseken a következő évtizedben.

Mellékletek

1. Boldva

Választásra jogosultak száma a településen¹¹

Választásra jogosultak **aktuális** száma: **1 844**

Lakóhelyük szerint szavazók száma: 1 841

Tartózkodási helyükre átjelentkezettek száma: 3

Magyar állampolgárok magyarországi lakcímmel: 1 838

Más EU tagállamok állampolgárai: 6

Huzamos tartózkodási jogosultsággal rendelkező, menekült: 0

Választásra jogosultak száma a **szavazóköri névjegyzék előállításakor (2024. március 13.): 1 852**

Lakóhelyük szerint szavazók száma: 1 852

Tartózkodási helyükre átjelentkezettek száma: 0

Magyar állampolgárok magyarországi lakcímmel: 1 846

Más EU tagállamok állampolgárai: 6

Huzamos tartózkodási jogosultsággal rendelkező, menekült: 0

Szavazóköri adatok

Összes szavazókör: 2

Megszerezhető mandátumok száma

Polgármester: 1

Települési önkormányzati képviselők: 6

Összes helyi önkormányzati mandátum: 7

EREDMÉNYEK

A polgármester-választás során leadott érvényes szavazatok (3 jelölt)

Szavazási adatok

Névjegyzékben szereplő választópolgárok száma: 1 844

- Megjelent: **55,75%** (1 028)
- Nem jelent meg: **44,25%** (816)

Urnában lévő, lebélyegzett szavazólapok: 1027

Érvénytelen, lebélyegzett szavazólapok: 8

Érvényes szavazólapok: 1 019

¹¹ A választásra vonatkozó adatok a www.valasztas.hu oldalról származnak.

A választási részvétel alapján Boldva az utolsó, 5. helyen végzett a vizsgált települések között.

SZABÓNÉ TÓTH JULIANNA JUDIT¹²

Független

Polgármester

66,93%

(682)

CSABAI SZILÁRD JÓZSEF

HELYI CIVILEK SZÖVETSÉGE

22,37%

(228)

NÉMETH SÁNDOR

Független

10,70%

(109)

Egyéni listás választás során leadott érvényes szavazatok (17 jelölt)

108 választásra jogosult / egyéni jelölt. Az ún. települési választási aktivitási mutató alapján Boldva a 4. helyen végzett a vizsgált települések között.

Szavazási adatok

Névjegyzékben szereplő választópolgárok száma: 1 844

- Megjelent: **55,75%** (1 028)
- Nem jelent meg: **44,25%** (816)

Urnában lévő, lebélyegzett szavazólapok: 1028

Érvénytelen, lebélyegzett szavazólapok: 25

Érvényes szavazólapok: 1 003

JAKAB ZSOLT

Független

Egyéni listás képviselő

50,55%

(507)

SZABÓNÉ TÓTH JULIANNA JUDIT
(polgármesterré választották)

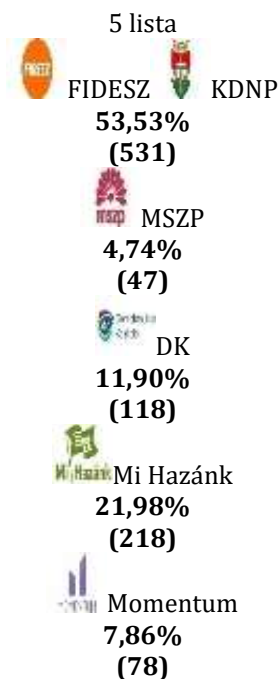
¹² A tanulmányban piros színnel jelöltük a megválasztott polgármestereket és képviselőket.

Független Egyéni listás képviselő 45,16% (453)	25,72% (258)
PACHMAN ISTVÁN Független Egyéni listás képviselő 41,77% (419)	NÉMETH SÁNDOR Független 23,53% (236)
RUSZKAI JÓZSEF Független Egyéni listás képviselő 38,38% (385)	NÉMETH PÉTER Független 19,94% (200)
KABDEBON LAJOS Független Egyéni listás képviselő 37,19% (373)	BÁRTFAINÉ NAGY ANDREA Független 19,84% (199)
LENKEY PÉTER Független Egyéni listás képviselő 30,51% (306)	KOPCSÓ GERGELY Független 19,04% (191)
CSABAI SZILÁRD JÓZSEF HELYI CIVILEK SZÖVETSÉGE Egyéni listás képviselő 27,22% (273)	ROSENTÁL ATTILA Független 17,75% (178)
KOLOZSVÁRI ZSOLT Független	CSELÉNYI SZABOLCS Független 17,15% (172)
	HAJLIK ANNA ZIA Független 13,56% (136)

GAGYI ZSOLT
RFDSZ
10,27%
(103)

HORVÁTH BÉLA
Független
8,47%
(85)

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN vármegyei listás választásra leadott érvényes szavazatok - Boldva

A vizsgált települések közül Boldván szerepelt a leggyengébben a Fidesz-KDNP Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei listája. Kiemelkedő eredményt ért el a Mi Hazánk, de a DK, a Momentum és az MSZP is az országos átlag felett szerepelt.

BOLDVA

1844 fő választásra jogosult

3 polgármester-jelölt

17 egyéni listás jelölt (6 hely)

108 választópolgár / egyéni listás jelölt (4. hely)

55,75% részvétel (5. hely)

2. Borsodszirák

Választásra jogosultak száma a településen

Választásra jogosultak **aktuális** száma: **922**

Lakóhelyük szerint szavazók száma: 921

Tartózkodási helyükre átjelentkezettek száma: 1

Magyar állampolgárok magyarországi lakcímmel: 919

Más EU tagállamok állampolgárai: 3

Huzamos tartózkodási jogosultsággal rendelkező, menekült: 0

Választásra jogosultak száma a **szavazóköri névjegyzék előállításakor (2024. március 13.): 925**

Lakóhelyük szerint szavazók száma: 925

Tartózkodási helyükre átjelentkezettek száma: 0

Magyar állampolgárok magyarországi lakcímmel: 922

Más EU tagállamok állampolgárai: 3

Huzamos tartózkodási jogosultsággal rendelkező, menekült: 0

Szavazóköri adatok

Összes szavazókör: 1

Megszerezhető mandátumok száma

Polgármester: 1

Települési önkormányzati képviselők: 6

Összes helyi önkormányzati mandátum: 7

EREDMÉNYEK

A polgármester-választás során leadott érvényes szavazatok (2 jelölt)

Szavazási adatok

Névjegyzékben szereplő választópolgárok száma: 922

- Megjelent: **69,74%** (643)
- Nem jelent meg: **30,26%** (279)

Urnában lévő, lebélyegzett szavazólapok: 643

Érvénytelen, lebélyegzett szavazólapok: 6

Érvényes szavazólapok: 637

A választási részvétel alapján Borsodszirák a 2. helyen végzett a vizsgált települések között.

TÓTH ATTILA

Független

Polgármester

58,24%

(371)

MOLNÁR ALIZ

Független

41,76%

(266)

Egyéni listás választás során leadott érvényes szavazatok 18 jelölt

51 választásra jogosult / egyéni jelölt. Az ún. települési választási aktivitási mutató alapján Borsodszirák a 2. helyen végzett a vizsgált települések között.

Szavazási adatok

Névjegyzékben szereplő választópolgárok száma: 922

- Megjelent: **69,74%** (643)
- Nem jelent meg: **30,26%** (279)

Urnában lévő, lebélyezett szavazólapok: 643

Érvénytelen, lebélyezett szavazólapok: 11

Érvényes szavazólapok: 632

DR. KRESÁK ZOLTÁN

Független

Egyéni listás képviselő

55,06%

(348)

BARI KRISZTIÁN

Független

Egyéni listás képviselő

40,98%

(259)

GYÖRFI JULIANNA

Független

Egyéni listás képviselő

41,77%

(264)

BODNÁR BÉLA

Független

Egyéni listás képviselő

39,40%

(249)

GONDOSNÉ BÁNYAI ÁGNES

Független

Egyéni listás képviselő

39,08%

(247)

TOMOLYA TÜNDE

Független

Egyéni listás képviselő

29,11%

(184)

BAKAJA CSABA

Független

28,48%

(180)

DEMETER BALÁZS

Független

26,90%

(170)

KOLOZS ISTVÁNNÉ

Független

25,63%

(162)

SZABÓNÉ SZALÓCZY SZILVIA

Független

24,68%

(156)

MIDA KÁROLY

Független

23,58%

(149)

BARINÉ KIRÁLY ERZSÉBET

Független

22,15%

(140)

OROSZ PÉTER

Független

21,84%

(138)

TÖRÖNÉ TASI TÍMEA

Független

15,82%

(100)

MOLNÁR EMŐKE

Független

12,34%

(78)

BASTYUR ISTVÁN

Független

8,70%

(55)

BÚDINÉ PIRKÓ KATALIN ÉVA

Független

6,96%

(44)

PAPP ALEXNÉ MURGULY RENÁTA

VIVIEN

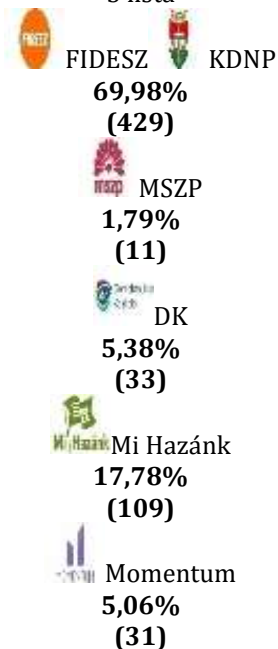
Független

5,38%

(34)

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN vármegyei listás választásra leadott érvényes szavazatok - Borsodszirák

5 lista

A vizsgált települések közül Borsodszirákon szerepelt a 3. legjobb százalékos eredménnyel a Fidesz-KDNP Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei listája. Szintén remek eredményt ért el a Mi Hazánk, azonban a DK és az MSZP az országos átlag alatti választói támogatást ért el.

BORSODSZIRÁK

922 fő választásra jogosult

2 polgármester-jelölt

18 egyéni listás jelölt (6 hely)

51 választópolgár / egyéni listás jelölt (2. hely)

69,74% részvétel (2. hely)

MISKOLCI
EGYETEM
UNIVERSITY OF MISKOLC

Tématerületi
Kiválósági
Program
2021

3. Edelény

Választásra jogosultak száma a településen

Választásra jogosultak **aktuális** száma: **7 390**

Lakóhelyük szerint szavazók száma: 7 370

Tartózkodási helyükre átjelentkezettek száma: 20

Magyar állampolgárok magyarországi lakcímmel: 7 368

Más EU tagállamok állampolgárai: 16

Huzamos tartózkodási jogosultsággal rendelkező, menekült: 6

Választásra jogosultak száma a **szavazóköri névjegyzék előállításakor (2024. március 13.): 7 487**

Lakóhelyük szerint szavazók száma: 7 487

Tartózkodási helyükre átjelentkezettek száma: 0

Magyar állampolgárok magyarországi lakcímmel: 7 465

Más EU tagállamok állampolgárai: 16

Huzamos tartózkodási jogosultsággal rendelkező, menekült: 6

Szavazóköri adatok

Összes szavazókör: 8

Megszerezhető mandátumok száma

Polgármester: 1

Települési önkormányzati képviselők: 8

Összes helyi önkormányzati mandátum: 9

EREDMÉNYEK

A polgármester-választás során leadott érvényes szavazatok (3 jelölt)

Szavazási adatok

Névjegyzékben szereplő választópolgárok száma: 7 390

- Megjelent: **61,88%** (4 573)
- Nem jelent meg: **38,12%** (2 817)

Urnában lévő, lebélyegzett szavazólapok: 4567

Érvénytelen, lebélyegzett szavazólapok: 68

Érvényes szavazólapok: 4 499

A választási részvétel alapján Edelény a 4. helyen végzett a vizsgált települések között.

FISCHER FERDINÁND

Független

Polgármester

53,41%

(2 403)

CSABAI GYULA

Független

37,23%

(1 675)

VARGA ZOLTÁN

Független

9,36%

(421)

Egyéni listás választás során leadott érvényes szavazatok (24 jelölt)

308 választásra jogosult / egyéni jelölt. Az ún. települési választási aktivitási mutató alapján Edelény az utolsó, 5. helyen végzett a vizsgált települések között.

Szavazási adatok

Névjegyzékben szereplő választópolgárok száma: 7 390

- Megjelent: **61,88%** (4 573)
- Nem jelent meg: **38,12%** (2 817)

Urnában lévő, lebélyegzett szavazólapok: 4568

Érvénytelen, lebélyegzett szavazólapok: 86

Érvényes szavazólapok: 4 482

CSABAI GYULA

Független

Egyéni listás képviselő

42,88%

(1 922)

Független

Egyéni listás képviselő

41,14%

(1 844)

MALINKÓ PÉTER

LOJ BALÁZS

FIDESZ

KDNP	23,74%
Egyéni listás képviselő	(1 064)
37,86%	
(1 697)	SZÓNOCZKI JÁNOS
DR. ZSEMKÓ ATTILA	FIDESZ
FIDESZ	KDNP
KDNP	21,78%
Egyéni listás képviselő	(976)
35,92%	KORBÉLY GYÖRGYI KATALIN
(1 610)	Független
VIRÁG TAMÁS	21,40%
Civil Összefogás	(959)
Egyéni listás képviselő	SZABÓ DORINA
33,87%	Független
(1 518)	21,17%
FAZEKAS PÉTER	(949)
Független	SZABÓ PATRIK
Egyéni listás képviselő	Független
33,44%	19,59%
(1 499)	(878)
DR. BAKÓ ANDRÁS GYULA	JUHÁSZ ANDOR JÓZSEFNÉ
FIDESZ	Civil Összefogás
KDNP	18,23%
Egyéni listás képviselő	(817)
28,98%	JACSMAN ANDREA
(1 299)	Független
PUSKÁS BÉLA	17,94%
Független	(804)
Egyéni listás képviselő	VEREBÉLYI ORSOLYA
28,25%	Független
(1 266)	16,98%
VARGA ZOLTÁN	(761)
Független	SZTANKÓNÉ SÁNDOR IBOLYA
	Független

16,20%
(726)

LÁZÁR ISTVÁN
Független
15,95%
(715)

ZILINYI TAMÁS
Független
14,57%
(653)

TISZOLCZKI LÁSZLÓNÉ
Civil Összefogás
10,71%
(480)

BÉRES TIBOR

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN vármegyei listás választásra leadott érvényes szavazatok - Edelőny

Civil Összefogás
9,17%
(411)

MAGYAR ÁRPÁDNÉ
Romajó Egyesület
8,10%
(363)

DROTÁR ISTVÁN FERENC
Független
6,56%
(294)

BARANYI FERENC
Független
5,00%
(224)

5 lista

FIDESZ

KDNP

58,94%
(2 608)

MSZP

3,75%
(166)

DK

8,95%
(396)

Mi Hazánk

20,79%
(920)

Momentum

7,57%
(335)

A vizsgált települések közül Edelényben szerepelt a 4. legjobb százalékos eredménnyel a Fidesz-KDNP Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei listája. Jelentős eredményt ért el a Mi Hazánk, míg a többi kisebb párt is meghaladta az országosan elért választói támogatást.

EDELÉNY

7390 fő választásra jogosult
3 polgármester-jelölt
24 egyéni listás jelölt (8 hely)

308 választópolgár / egyéni listás jelölt (5. hely)

61,88% részvétel (4. hely)

MISKOLCI
EGYETEM
UNIVERSITY OF MISKOLC

*Tématerületi
Kiválósági
Program
2021*

4. Szendrő

Választásra jogosultak száma a településen

Választásra jogosultak **aktuális** száma: **2 831**

Lakóhelyük szerint szavazók száma: 2 818

Tartózkodási helyükre átjelentkezettek száma: 13

Magyar állampolgárok magyarországi lakcímmel: 2 811

Más EU tagállamok állampolgárai: 20

Huzamos tartózkodási jogosultsággal rendelkező, menekült: 0

Választásra jogosultak száma a **szavazóköri névjegyzék előállításakor (2024. március 13.): 2 869**

Lakóhelyük szerint szavazók száma: 2 869

Tartózkodási helyükre átjelentkezettek száma: 0

Magyar állampolgárok magyarországi lakcímmel: 2 851

Más EU tagállamok állampolgárai: 18

Huzamos tartózkodási jogosultsággal rendelkező, menekült: 0

Szavazóköri adatok

Összes szavazókör: 4

Megszerezhető mandátumok száma

Polgármester: 1

Települési önkormányzati képviselők: 6

Összes helyi önkormányzati mandátum: 7

EREDMÉNYEK

A polgármester-választás során leadott érvényes szavazatok (3 jelölt)

Szavazási adatok

Névjegyzékben szereplő választópolgárok száma: 2 831

- Megjelent: **68,39%** (1 936)
- Nem jelent meg: **31,61%** (895)

Urnában lévő, lebélyegzett szavazólapok: 1929

Érvénytelen, lebélyegzett szavazólapok: 32

Érvényes szavazólapok: 1 897

A választási részvétel alapján Szendrő a 3. helyen végzett a vizsgált települések között.

SZANISZLÓ JÁNOS

Polgármester

FIDESZ

KDNP

51,03%

(968)

DOLÁNYI JÁNOS

Független

43,54%

(826)

LAKATOS GUSZTÁV

Független

5,43%

(103)

Egyéni listás választás során leadott érvényes szavazatok (30 jelölt)

94 választásra jogosult / egyéni jelölt. Az ún. települési választási aktivitási mutató alapján Szendrő a 3. helyen végzett a vizsgált települések között.

Szavazási adatok

Névjegyzékben szereplő választópolgárok száma: 2 831

- Megjelent: **68,39%** (1 936)
- Nem jelent meg: **31,61%** (895)

Urnában lévő, lebélyezett szavazólapok: 1930

Érvénytelen, lebélyezett szavazólapok: 93

Érvényes szavazólapok: 1 837

JÓSVAY ISTVÁN

Független

Egyéni listás képviselő

43,49%

(799)

BURI MÁRIÓ

Független

Egyéni listás képviselő

29,45%

(541)

FENYVESNÉ GAJDOS KLÁRA

Független

Egyéni listás képviselő

27,49%

(505)

BÁRI GYULA

Független

Egyéni listás képviselő

27,38%

(503)

BERI CSABA

Független

Egyéni listás képviselő

25,37%

(466)

SZANISZLÓ RICHÁRD

Független

Egyéni listás képviselő

24,66%

(453)

GIÁK BÉLA ANDRÁS

Független

24,33%

(447)

JOÓ ZSUZSANNA

Független

23,57%

(433)

TURCSIK KORNÉL

FIDESZ

KDNP

23,19%

(426)

BERECSNYÁK ÉVA

Független

22,26%

(409)

ÁDÁM JENŐ

Független

20,52%

(377)

KONDÁSNÉ NAGY HENRIETTA

FIDESZ

KDNP

19,81%

(364)

HUDÁK JÓZSEF

Független

16,66%

(306)

LIPTÁKNÉ SPISÁK BEÁTA

Független

15,62%

(287)

KÁLÓ JENŐ

Független

15,57%

(286)

DÁNIEL ISTVÁN

Független

15,35%

(282)

BERI ATTILA

Független

14,70%

(270)

RUSZÓ MARCELL

Független

13,88%

(255)

LAKATOS ZOLTÁN

Független

9,31%

(171)

KÁLLÓ OSZKÁRNÉ

Független

12,74%

(234)

GLONCZI LÁSZLÓ

RFDSZ

8,06%

(148)

SZKIBA JÁNOSNÉ

Független

12,19%

(224)

VERES ATTILA

Független

7,62%

(140)

BERI IMRE

Független

10,78%

(198)

DÁNYI JÓZSEF

Független

7,13%

(131)

VERES ZOLTÁN

Független

10,02%

(184)

IGNÁCZ ISTVÁN

Független

6,21%

(114)

STEFÁN FERENC

Független

10,02%

(184)

GANYI ISTVÁN

Független

5,50%

(101)

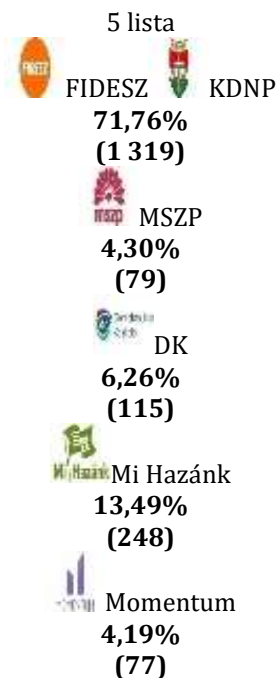
SZEMÁN TIBOR

Független

5,39%

(99)

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN vármegyei listás választásra leadott érvényes szavazatok - Szendrő

A vizsgált települések közül Borsodszirákon szerepelt a 2. legjobb százalékos eredménnyel a Fidesz-KDNP Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei listája. Jó eredményt ért el a Mi Hazánk, míg a többi kisebb ellenzéki párt is meghaladta az országosan elért választói támogatást.

SZENDRŐ

2831 fő választásra jogosult

3 polgármester-jelölt

30 egyéni listás jelölt (6 hely)

94 választópolgár / egyéni listás jelölt (3. hely)

68,39% részvétel (3. hely)

5. Szendrőlád

Választásra jogosultak száma a településen

Választásra jogosultak **aktuális** száma: **1 361**

Lakóhelyük szerint szavazók száma: 1 338

Tartózkodási helyükre átjelentkezettek száma: 23

Magyar állampolgárok magyarországi lakcímmel: 1 360

Más EU tagállamok állampolgárai: 1

Huzamos tartózkodási jogosultsággal rendelkező, menekült: 0

Választásra jogosultak száma a **szavazóköri névjegyzék előállításakor (2024. március 13.): 1 342**

Lakóhelyük szerint szavazók száma: 1 342

Tartózkodási helyükre átjelentkezettek száma: 0

Magyar állampolgárok magyarországi lakcímmel: 1 341

Más EU tagállamok állampolgárai: 1

Huzamos tartózkodási jogosultsággal rendelkező, menekült: 0

Szavazóköri adatok

Összes szavazókör: 1

Megszerezhető mandátumok száma

Polgármester: 1

Települési önkormányzati képviselők: 6

Összes helyi önkormányzati mandátum: 7

EREDMÉNYEK

A polgármester-választás során leadott érvényes szavazatok (6 jelölt)

Szavazási adatok

Névjegyzékben szereplő választópolgárok száma: 1 361

- Megjelent: **74,14%** (1 009)
- Nem jelent meg: **25,86%** (352)

Urnában lévő, lebélyegzett szavazólapok: 1009

Érvénytelen, lebélyegzett szavazólapok: 12

Érvényes szavazólapok: 997

A választási részvétel alapján Szendrőlád az 1. helyen végzett a vizsgált települések között.

HORVÁTH SZILVESZTER

Független

Polgármester

40,92%

(408)

LAKATOS ZSOLT

Független

12,94%

(129)

KÁLLÓ KÁLMÁN

Független

19,46%

(194)

SZÁVUJ SÁNDOR

Független

6,22%

(62)

SIROKI MÁRIÓ

Független

18,46%

(184)

ÁDÁM GYULA

Független

2,01%

(20)

Egyéni listás választás során leadott érvényes szavazatok (37 jelölt)

37 választásra jogosult / egyéni jelölt. Az ún. települési választási aktivitási mutató alapján Szendrőlád az 1. helyen végzett a vizsgált települések között.

Szavazási adatok

Névjegyzékben szereplő választópolgárok száma: 1 361

- Megjelent: **74,14%** (1 009)
- Nem jelent meg: **25,86%** (352)

Urnában lévő, lebélyegzett szavazólapok: 1009

Érvénytelen, lebélyegzett szavazólapok: 54

Érvényes szavazólapok: 955

KÁLÓ NORBERT

Független

Egyéni listás képviselő

45,76%

(437)

RÁCZ IMRE

Független

Egyéni listás képviselő

39,48%

(377)

SIROKI MÁRIÓ

Független

Egyéni listás képviselő

32,25%

(308)

ÁDÁM LAJOS

Független

Egyéni listás képviselő

22,83%

(218)

KÁLLÓ KÁLMÁN

Független

Egyéni listás képviselő

22,41%

(214)

OLÁH MIKLÓS IMRE

Független

Egyéni listás képviselő

20,94%

(200)

LAKATOS BARNABÁS

Független

18,12%

(173)

LAKATOS ZSOLT

Független

17,70%

(169)

SZÁVUJ SÁNDOR

Független

16,75%

(160)

HORVÁTH ANTAL

Független

16,54%

(158)

HORVÁTH DÁNIEL

Független

15,92%

(152)

LAKATOS GÁBOR

Független

15,92%

(152)

KÁLÓ GYULA

Független

14,76%

(141)

GANYI TIHAMÉR

Független

14,76%

(141)

LAKATOS JÓZSEF

Független

14,24%

(136)

ÁDÁM ANDREA

Független

14,14%

(135)

KEREKES SÁNDOR

RFDSZ

13,09%

(125)

JOHAN SÁNDOR

Független

12,77%

(122)

MAJOROS BÉLA

Független

8,80%

(84)

HORVÁTH NORBERT

Független

12,57%

(120)

HORVÁTH SZABOLCSNÉ

Független

8,80%

(84)

VADÁSZI ZÉNÓ

Független

11,31%

(108)

GAJDOS JÓZSEF

Független

8,69%

(83)

GANYI LAJOS

Független

10,89%

(104)

GANYI BARNA

Független

8,69%

(83)

ÁDÁM GYULA

Független

10,16%

(97)

JOHAN IZIDOR

Független

7,96%

(76)

GANYI JENŐ BARNABÁS

Független

10,16%

(97)

PUSI ANDRÁS

Független

6,81%

(65)

GREGÓCZKI ATTILA

Független

9,95%

(95)

LAKATOS SÁNDOR

Független

5,55%

(53)

KÁLÓ NÁNDOR

Független

9,53%

(91)

LAKATOS LAJOS

Független

5,03%

(48)

HERCEG LÁSZLÓ

Független

4,19%

(40)

GULYÁS FÉLIX

Független

3,98%

(38)

FERENCZI ISTVÁN

Független

4,08%

(39)

HORVÁTH ATTILA

Független

3,87%

(37)

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN vármegyei listás választásra leadott érvényes szavazatok - Szendrőlád

5 lista

FIDESZ

KDNP

89,31%

(869)

MSZP

5,04%

(49)

DK

3,29%

(32)

Mi Hazánk

1,64%

(16)

Momentum

0,72%

(7)

A vizsgált települések közül Szendrőládon szerepelt a legjobban a Fidesz-KDNP Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei listája, majdnem 90%-ot (!) szerezve. Talán országosan is kuriózum, hogy az MSZP érte el a 2. legjobb vármegyei listás eredményt, míg a többi párt jelentősen elmaradt az országos támogattságától.

SZENDRŐLÁD

1361 fő választásra jogosult

6 polgármester-jelölt (!)

37 egyéni listás jelölt (6 hely) (!)

37 választópolgár / egyéni listás jelölt (1. hely)

74,14% részvétel (1. hely)

Fekete Sándor (1976), Ph.D., politológus, a Miskolci Egyetemen szerezte meg politológia szakos diplomáját és doktori címét. 2003-ban kezdett tanítani a Miskolci Egyetemen (Bölcsészettudományi és Társadalomtudományi Kar). Előadásokat és szemináriumokat tart tanároknak és politológia szakos hallgatóknak. Jelenleg a Miskolci Egyetem docense. Kutatási területe a politikai kommunikáció és a politikai filozófia, különös tekintettel a multikulturalizmusra és az etnocentrizmusra.

Gyukits György

Meszes, egy előregedő falu

Absztrakt

A tanulmányban egy Borsod Abaúj Zemplén megyei előregedő falu - Meszes - demográfiai és szociális jellegzetességei kerülnek bemutatásra. A település önkormányzatának az előregedésre, mint a legnagyobb szociális kihívásra adott válaszait ismertetjük, de kitérünk olyan egyéb problémákra is, mint a foglalkoztatás, és olyan lehetőségekre, mint a turizmus.

Kulcsszavak: előregedés, vidék, szociálpolitika, turizmus

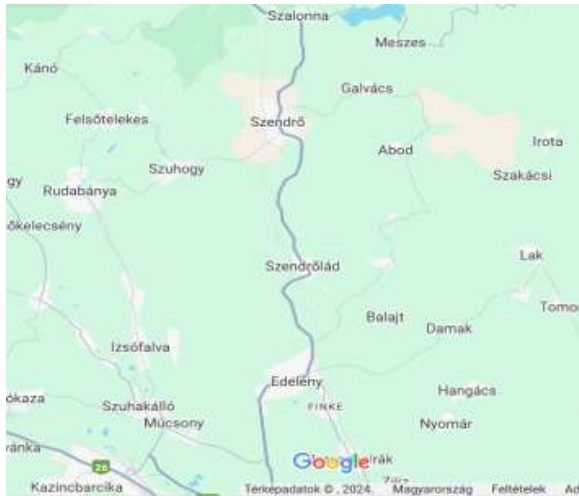
Saját felvétel.

A borsodi leszakadó térségben annak ellenére, hogy a szegénység szinte kivétel nélkül mindenütt kézzelfogható valóság, az egyes települések között mégis hatalmasak a különbségek, mely így volt már a harmincas években is (Szabó, 1986), amikor az első szociográfia készült e tájegységről. A falvakat járva szembeszökő, hogy mindegyiknek sajátos arculata van, ezért a kutatás során mindenütt ki tudtam emelni egy olyan jellegzetességet, ami rá leginkább jellemző, így van ez Meszes esetében is, itt az előregedés, ami kulcsfontosságú, ebből kifolyólag nem árt ennek fogalmát mindjárt az elején tisztázni: *„A népesség öregedésén általában az időskorúak arányának emelkedését értik. Az idősök arányának növekedése együtt jár a fiatalok arányának csökkenésével.”* (Hablicsek –Pákozdi, 2004).

Az előregedés a demográfiai átmenet során játszik kiemelkedő szerepet, számunkra az elmúlt húsz évben végbemenő ún. második demográfiai átmenet a fontos: *„A második demográfiai átmenet hosszabb idő alatt a még alacsonyabb gyermekszám és az egyre hosszabbodó élettartam következtében a népességszám emelkedése lelassul, megáll, majd csökken.”* (Hablicsek - Pákozdi, 2004)

Meszes, ahogy a falubeliek nevezik, - „a királyné faluja” (Hornyak, 2006) Szendrő vonzáskörzetében, a Rakaca-víztározó tőszomszédságában festői környezetben terül el (1. ábra).

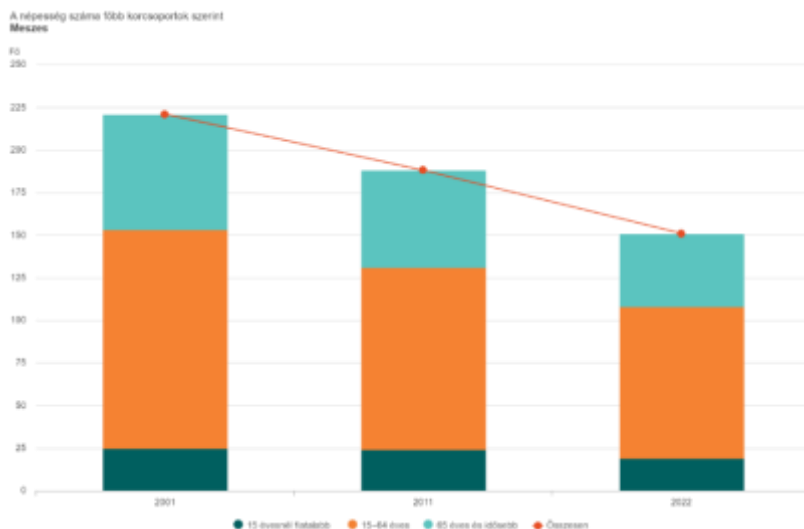
1. Ábra Meszes a Rakaca-víztározó mellett terület, a közelben Szendrő és Edelény városa.

Forrás: Saját szerkesztés a Google Maps alapján.

Meszesen jelenleg a 2022-es népszámlálási adatok alapján (2. ábra) 151 fő lakik, de 2001-ben még 221-en lakták, tehát az elmúlt húsz évben a népességcsökkenés igen számottevő volt, továbbá az is látszik, hogy milyen nagymértékű a 65 évnél idősebb, és milyen kicsi a 15 évnél fiatalabb korúak száma.

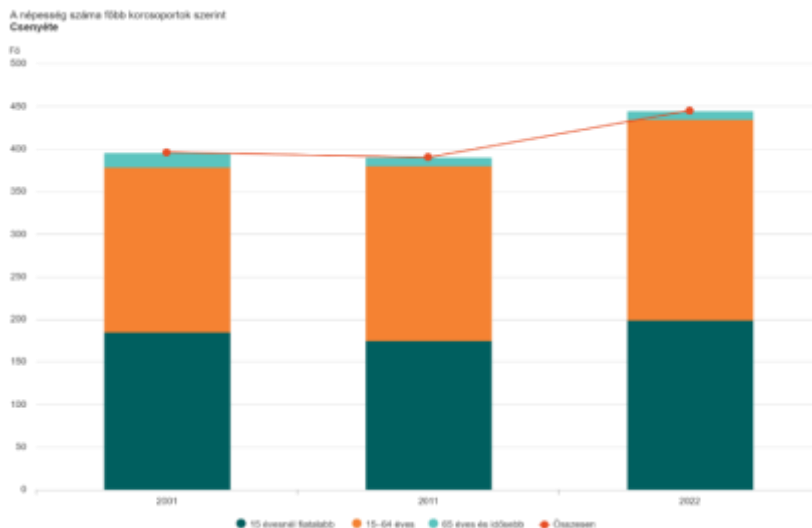
2. ábra Meszes település lakosságának változása korcsoportok szerint 2001 és 2022 között.

Forrás: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

Összehasonlításképpen nézzük a Meszestől alig harminc kilométerre fekvő, szinte csak cigányok lakta, elslumosodott Csenyété demográfia struktúráját (3. ábra). A 65 évnél idősebbek aránya Meszeshez képest elhanyagolható, míg a 15 évnél fiatalabbaké ennek a többszöröse. Tekintettel arra, hogy a demográfiai struktúrában megfigyelhető ilyen mértékű különbségeknek komoly szociális következményei vannak, ez is arra hívja fel a figyelmet milyen hatalmas különbségek vannak a térség egyes települései között.

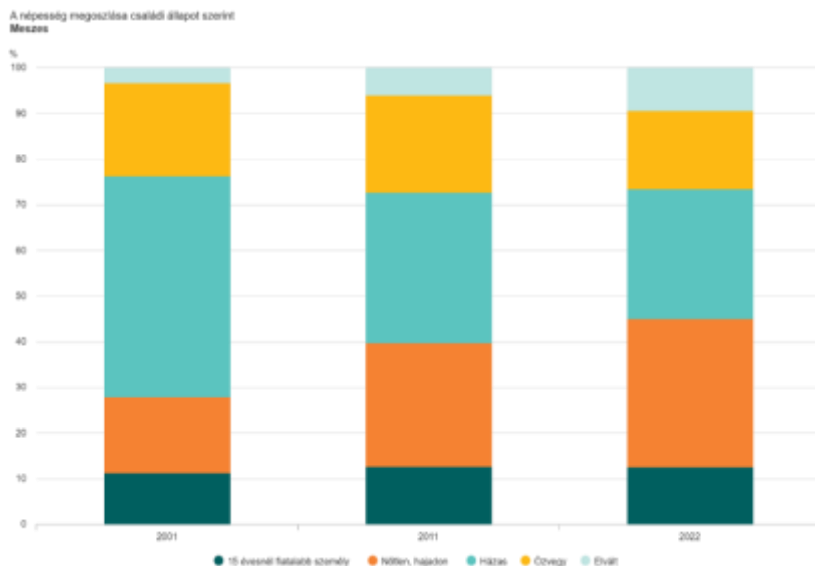
3. ábra Csenyété település lakosságának változása korcsoportok szerint 2001 és 2022 között.

Forrás: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

Az előregedéssel együtt jár az özvegyek nagy aránya, mely Meszesen kétszerese az országos átlagnak, ami 10,2% volt 2022-ben. (4. ábra, és KSH, 2024). Még említést érdemel a családi állapot tekintetében (4. ábra), az elmúlt húszegynéhány évben bekövetkezett változás nagy mértéke, ebben az elvándorlásnak és az elhalálozásnak egyaránt szerepe lehet. A házások arányának csökkenésében, melyben valószínűleg az élettársi kapcsolati forma előretörése érhető tetten. A 15 évnél fiatalabbak aránya ugyan kissé növekszik, de abszolút számuk mégis csökken (2. ábra).

4. ábra Meszes népességének megoszlása családi állapot szerint.

Forrás: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

Az iskolai végzettség tekintetében is jelentős változásoknak lehetünk tanúi az elmúlt húsz évben, ugyanis az egyetemet végzettek és érettségizettek aránya több mint duplájára nőtt, a középfokú érettségit nem adó szakiskolát végzettek aránya is számottevően emelkedett, míg a nyolc osztálynál nem többet végzőké csökkent. Fenti jelenségben minden bizonnyal szerepet játszik az idős, vélhetően alacsonyabb iskolai végzettségű népesség elhalálózása.

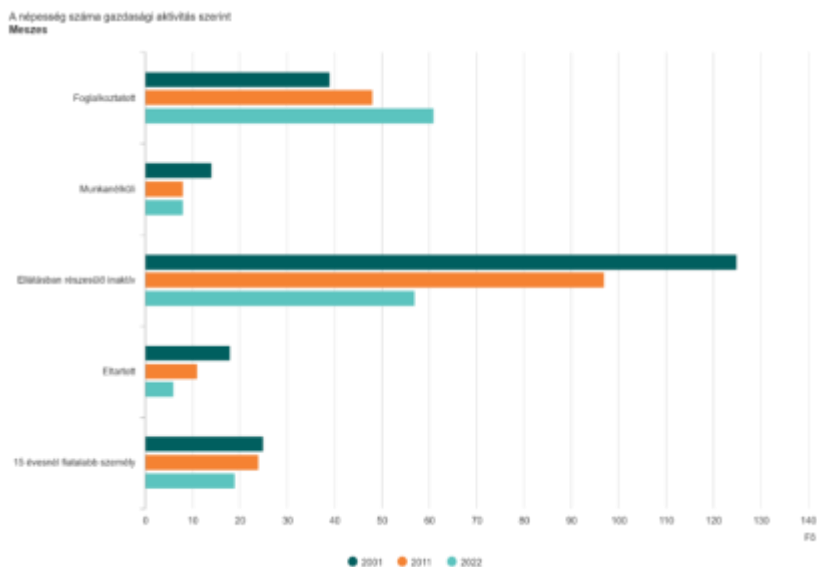
5. ábra Meszes népességének megoszlása a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint.

Forrás: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

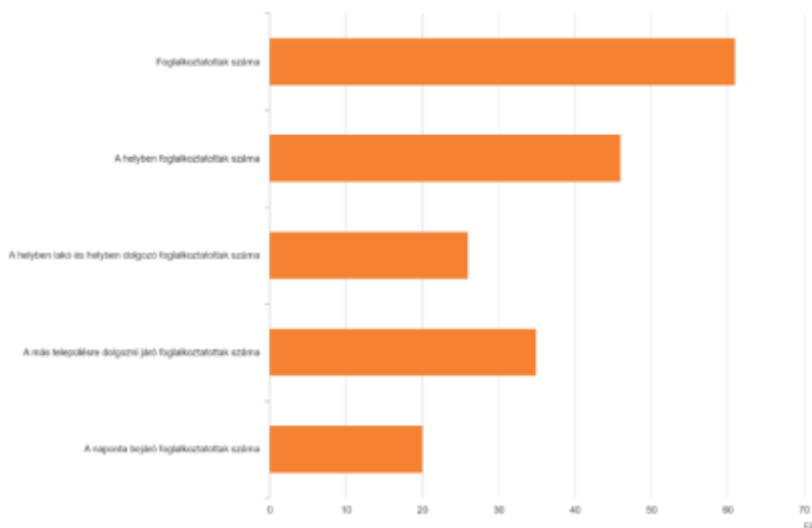
A gazdasági aktivitás tekintetében pedig a foglalkoztatottak arányának növekedése és a munkanélküliek és az inaktívak számának csökkenése jelentős (6. ábra). A település a polgármester tulajdonában lévő vállalkozások miatt képes ilyen sok embert foglalkoztatni, de sokan más településeken dolgoznak, közülük jópáran napi ingázók (7. ábra)

6. ábra A népesség megoszlása gazdasági aktivitása szerint Meszesen.

Forrás: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

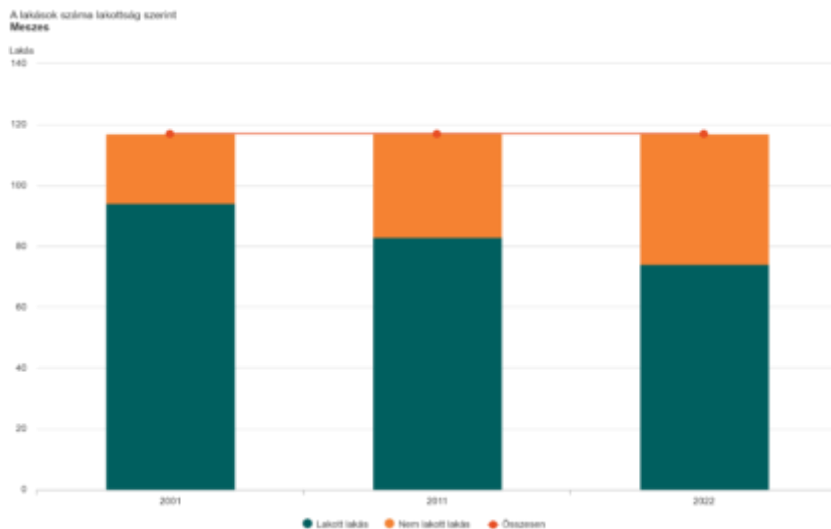
7. ábra A foglalkoztatott népesség megoszlása Meszesen.

A foglalkoztatott népesség, 2022
Meszes

Forrás: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

A 117 lakásból 2022-ben 41 volt lakatlan, ez az érték 20012-ben csak 23 volt (8. ábra), a fiatalok elköltöztek, és az öregek kihallnak, a ház pedig üresen marad. Ilyen elhagyott házak sorakoznak a falu szélén (9. ábra), de a faluban szinte mindenütt találkozni velük, közöttük nemegy a jobb sorsra érdemes régi tornácos parasztház, ami viszont pozitív, hogy a lakott épületek komfortfokozata jelentősen növekedett (10. ábra).

8 ábra. A lakások száma lakottság szerint Meszesen.

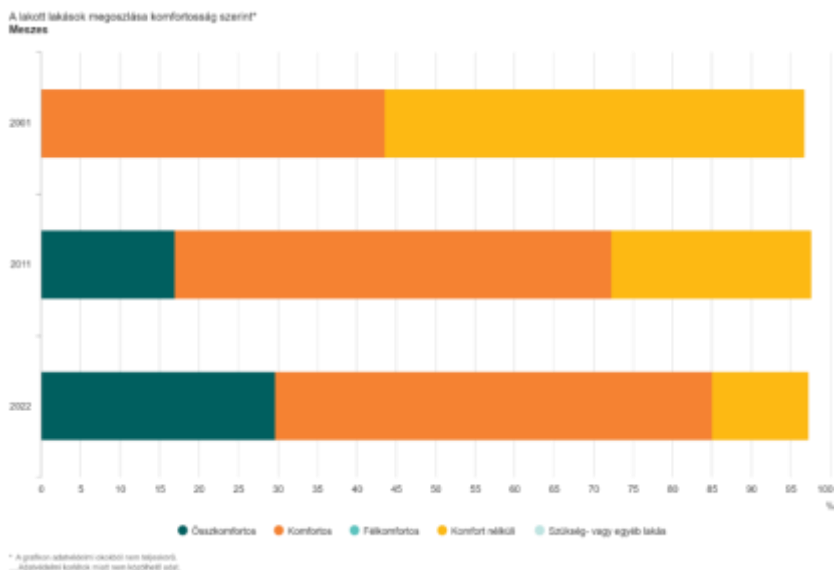
Forrás: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

9. ábra Faluvégi elhagyott házak Meszesen.

Saját felvétel.

10. ábra A lakott lakások megoszlása komfortosság szerint Meszesen.

Forrás: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

A statisztikai hivatal által szerkesztett adatok áttekintése után, nézzük a terepkutatás ismertetésére.

Módszer

A kutatás során kvalitatív szociológiai módszert alkalmaztunk. Nyolc strukturált interjú készült a település meghatározó személyiségeivel, úgymint polgármester helyettes, volt polgármester, falugondnok, volt tanító stb. Sajnos a jelenlegi polgármester ugyan segítette a kutatást oly módon, hogy az önkormányzati munkatársakat ösztönözte a kutatásban való részvételre, de interjút nem adott.

Eredmények

Az általános iskoláskorúak olyan kis számban élnek a településen, hogy nincs is itt iskola, ezért a környező településekre, főleg a szomszédos Szalonnára járnak a gyerekek, de ugyanez a helyzet az óvodával is:

„Ez egy nagy probléma. Nincs buszjárat. ... akkor 7 óra 30-kor van egy óvodás gyerek, Szalonnára elviszem (a falubusszal), ott van az óvoda Szalonnán, ... utána visszajövök ide.” (falugondnok)

Az öregedés tipikus problémáit így összegezi a vele készült interjúban a falugondnok:

„És négy-öt embernek, aki nem tudja magát ellátni, hanem kihozom az ebédet, közben, hogyha valakinek kell beutaló, vagy közben még gyógyszert kell íratni, akkor még Szalonnán bemegyek az orvosi rendelőbe, mert szalonnán meg hétfő, meg szerdán van gyógyszertár hétfőn délelőtt, csütörtökön meg délután. És akkor, hogyha még valakinek valami gyógyszer hiányzik hirtelen, akkor bemegyek az orvosi rendelőbe, felteszik a felhőbe, és még akkor ki tudom váltani neki Szalonnán 10-től 12-ig - az ebédszállítás közben. Meg hogyha valami gond van, be kell menni az önkormányzathoz, akkor megint bemegyek a papírokkal, mert itt már nincsen ügyintéző, mert Szalonnán van az ügyintéző, és ilyen nyomtatványokat, hogyha be kell vinni, akkor azt beviszem, és akkor leadom.” (falugondnok)

Ezek a feladatok különös jelentőséggel bírtak egy olyan krízis időszakban, mint a covid-járvány (Szabó-Tóth 2021)

Az öregedéssel járó anyagi és szociális helyzetre koncentráló szakirodalom talán kevésbé tér ki a kulturális kihívásokra, pedig egy település élhetősége szempontjából az idősellátás szociális dimenziói mellett ez is lényeges, így beszél erről a polgármesterhelyettes az interjúban:

„Hát itt egy előregedett település vagyunk igazából, nagyon sok öreggel, kisebbség nélkül talán azt is mondhatom, de az a baj, hogy nincsen már hozzá értelmiség, mivel nincs iskola, megszűnt az italboltunk is, és mondjuk az nem baj. De szóval nincs kulturális élet, nincs igazából, hát próbálnánk is valami programot szervezni, mindig ott vagyunk megakadva, hogy nincsen hozzá emberünk. Nben tudunk bármit csinálni, szeretnénk kitalálni, hogy mi valamivel

112

megmozgatjuk a települést, de mindig falakba ütközünk, mert már sok nyugdíjas ki sem tud otthonról mozdulni. Mozgáskorlátozottak, süketek, nem hallanak, nem tudunk már velük mit kezdeni.” (polgármester helyettes)

A település élhetősége szempontjából lényeges a foglalkoztatás, a statisztikai adatokból kitűnt, hogy számottevően javult e téren a helyzet (6. és 7. ábra), ebben szerepe van a polgármester vállalkozásainak, melyek még falun kívüli munkaerőt is képesek ide vonzani:

„Az önkormányzatnál vannak közmunkások, de már ehhez is nagyon nehéz keresni öt embert is, falubelit, mert szóval hát igazából rájöttek az emberek, hogy azért kevés ez a megélhetéshez. Ez csak egy szükségállapot, ebből igazából megélni nem nagyon lehet. ...

Úgyhogy a polgármester úrnak, ő neki vannak itt még ilyen munkahelyei. Ő tud igazából munkahelyet adni. A lakosság egy része ott is dolgozik, ott a Kőbánya nekünk, meg ő folytatja az állami gazdaságot, ő teheneket, meg ilyeneket tart. Még az a szerencsénk igazából, hogy ő legalább tudatosan akar munkát biztosítani.” (polgármester helyettes)

A KSH adataiból nem derül ki, hogy vannak, akik külföldre járnak dolgozni, ami azt jelenti, hogy a foglalkoztatási helyzet kedvezőbb, mint amit a számok mutatnak, ráadásul a külföldi munkabérek jóval magasabbak, mint az itteniek, aminek a faluban élők szociális helyzetére is kihatása van.

Milyen lehetőségei vannak egy előregedő, de nem elslumosodó településnek a térségben? Ilyen az idegenforgalom, ha az adottságai megvannak hozzá, márpedig a falu határában ott van a Rakaca víztározó, ami már a Kádár-korszakban is üdülési és főleg horgász lehetőséget biztosított a kikapcsolódásra vágyók számára. A tó partján két üdülő telep is van, az egyik Szalonnához tartozik, és nagyon lepusztult. Az itteni nyaralók a Kádár-korban épültek a korra jellemző kalákás módszerrel, és ez még le is pusztult az évek során. A másik a tó legszebb, eldugott kis öblében található, és elég jól karbantartott pár nyaralókból áll.

Az interjúk során említették, hogy szó volt a Rakaca víztározó környékének felfejlesztéséről, és vélhetően ennek hírére a közeli Szlovákiából jöttek befektetők, és elkezdték felvásárolni Meszes házait. Így emlékszik erre a falu polgármesterhelyettese:

Saját felvétel.

„Sokan jönnek ki szlovákok, megvették a házat, mert hát reménység volt itt, mert igaz, hogy itt van a tó. ...Itt szerintem vagy tíz ház biztosan van már, ami az övéké,...de igazából nem beszélik a magyar nyelvet, igazából szlovákoknak tartják magukat. Szóval úgy a település ezzel nincs előrébb, mert ők eljönnek hétvégén, élnek a maguk kis életét,... Hát olyan 10 millióért is vettek, 8-ért is vettek 6 millióért is rossz házakat, de van olyan, aki például megvette, és úgy vette meg, hogy az interneten keresztül is, meg se nézte....” (polgármester helyettes)

Saját felvétel.

Aztán az egészből nem lett semmi, és minden maradt a régiben, így falu továbbra is éli csendes, visszahúzódó életét.

Irodalom

Hornyák Gyula (2000): A királyné faluja Meszes (Meszes község önkormányzata, felelős kiadó Rákiné Czádor Katalin polgármester)

Szabó-Tóth Kinga (2021): A társadalom lelki egészsége és a Covid-19 járvány. In.: Szellem és Tudomány. 3021/2. 5-23. oldal.

Szabó Zoltán (1986): A tardi helyzet. / Cifra nyomorúság. Budapest, Akadémia Kiadó/Kossuth Kiadó.

Internetes hivatkozások

<https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

KSH (2024): https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0005.html

Gyukits György (Budapest, 1961): szociológus, 1992-től Miskolci Egyetem, adjunktus, kutatási terület: egészségszociológia, romológia, szegénység.

Gyulai Éva

Jezsuita emblémák az edelényi kastély freskóin

Absztrakt

Az edelényi kastély barokk seccoin megjelenő emblémák a műemlék 2000-es évekbeli felújítása során tűnnek fel a művészettörténeti és mentalitástörténeti kutatásban. Esterházy István gróf egy korabeli emblémáskönyvből választott díszítő emblémákat a Lieb Ferenc festőművész által kifestett szobájába. Az emblémákat eredetileg Vanossi János SJ közölte a 18. századi jezsuita oktatás céljaira szánt emblémáskönyvében, amelyben hosszú erkölcsfilozófiai fejtegetésekben magyarázza a rejtélyes képek morális üzenetét. A gróf Vanossi művéből választotta ki hálósobája díszzeit, az emblémák azonban Edelényben jórészt már elveszítették eredeti erkölcsjobbító szándékukat, sokkal inkább divatos díszei lettek a kastély urának privát lakrészében.

Kulcsszavak: edelényi kastély, emblémák, emblematika, jezsuiták, Vanossi Antal SJ, Esterházy István gróf

Az edelényi kastély kétségkívül a közép-és észak-borsodi régió legfontosabb építészeti és művészeti alkotása, ezzel együtt a legnagyobb turisztikai vonzerővel rendelkező műemlék, múzeum és rendezvényközpont. A kastély műemléki helyreállításával egy időben tudományos és magas színvonalú tudományos népszerűsítő munkák is megjelentek a kastély sokrétű múltjával kapcsolatban (Krász–Kurucz 2014; Jávör 2019; Kusler 2020). Ezeket a műveket és tudományos kutatásokat felhasználva a jelenleg a Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. (NÖF) kezelésében és felügyelete alatt álló kastély mint intézmény honlapján is megjelennek a különféle ismeretek, mint a látogatók edukálásának magas szintű formái, a kastély termeinek virtuális sétán való bemutatásával együtt.¹³

¹³ <https://edeleny-kastely.hu/kastely/kastelytortenet;> <https://edeleny-kastely.hu/kastely/csaladtortenet;> <https://edeleny-kastely.hu/virtualis-seta> (2025. okt. 12.)

1. kép: A grófszobája az Edelényi kastélysziget turisztikai videóján
(Forrás: <https://edeleny-kastely.hu/virtualis-seta/9>)

Így az emblémák mint sajátos irodalmi-vizuális jelenségek, illetve a 16–18. századi elit gondolkodásmódjának sokféleképpen megjelenő formái is helyet kapnak ebben az Edelényi kastélysziget kiállításon és honlapján megjelenő edukációban: Mik is azok az emblémák? kérdezi a honlaphoz tartozó blog¹⁴ és meg is válaszolja:

Az embléma megjelenése, mint műfaj a 16. századra nyúlik vissza. Ezek az emblémák a tudós képzőművészet részei voltak, melyben egy képet egy négy soros epigramma követett, a mondanivalót pedig egy mottó foglalta össze. Az emblémáknak a 17. században is fontos szerep jutott, elsősorban a költészetben és a képzőművészetben. Egyre inkább elterjedté váltak az emblémás könyvek is, melyek szinte minden főúri családban megtalálhatóak voltak.

Ha az edelényi kastély termeiben sétálgatunk, a szemfülesebbek felfigyelhetnek néhány emblémára is, melyek nem véletlenül kerültek a kastély

¹⁴ <https://edeleny-kastely.hu/blog/mik-azok-az-emblemak> (2025. okt. 12.)

falaira. A gróf egykori szobájába érve az ajtó- és ablakbélletekben fedezhetjük fel őket.

Lieb Ferenc ezeket az emblémákat az olasz származású Vánossi Antal *Idea Sapientis* című könyvéből merítette. Ebben a könyvben a szerző az emberi élet legfontosabb törvényszerűségeit fejtette ki három kategóriában: etika, politika, valamint ökonómia, ami a családi életet jelentette. Lieb főként a könyv politikai részéből festett a megrendelők, azaz Forgách Ludmilla és gróf Eszterházy István kérésére. Ebben a részben ugyanis olyan emblémák kaptak helyet, melyekkel a grófi család erényeire lehetett utalni. (<https://edeleny-kastely.hu/blog/mik-azok-az-emblemak>)

A kutatás, főként a kastély festőjéről szóló nagyszerű művészettörténeti monográfia ugyanis már foglalkozott az Esterházy családnak az 1715-ben grófi rangra emelt ún. zólyomi ágából¹⁵ származó gróf galántai Esterházy István (1728–1786), az edelényi kastélyt és kis uradalmat¹⁶ öröklő Forgách Ludmilla grófnő második férje szobájának seccóin feltűnő művészi emblémákkal, feltárva az előképeket is (Jávor 2019. 32–37.). Az először 1726-ban Bécsben, majd több kiadásban is megjelent Vanossi-féle ún. emblémáskönyv tartalmazza ugyanis az edelényi L'Hullier-kastély egyik termében megjelenő emblémákat:

¹⁵ Az Esterházyak zólyomi ágát Esterházy Miklós nádor (1682–1645) fivére, Esterházy Pál báró (1587–1645), érsekújvári kapitány alapította.

¹⁶ Az edelényi uradalom kora újkori birtokosairól vö.: Gyulai 2022.

2/a–b–c. kép: Vanossi Antal SJ emblémáskönyvének címlapja, címmetszete egy oldala

(Vanossi 1725. alapján, forrás: <https://books.google.hu>)

A győri születésű, 1740–1744 között tartományfőnöknöknek is megválasztott jezsuita szerző, Vanossi Antal (1688–1747)¹⁷ műve, címe szerint morálfilozófiai (*Philosophia Ethica, Politica, Oeconomica*) tartalmú emblémákat tartalmaz a *monastica* (azaz a személyre szabott etika), a *politica* (vagyis az állam vezetésének etikája) és a *oeconomica* (a háztartási, gazdasági környezettel összefüggő erkölcsstan) hármas témájában (*I. Doctrina ethica, II. Pars Theopolitica, III. Pars Oeconomica*). Az etika ezen hármas felosztása nem újkeletű a jezsuita bölcsészetben, már a középkori etikában megjelenik (Jankovits 1998. 29–30.). Vanossi emblémáskönyvéből, amely egyébként megvolt Esterházy István gróf könyvtárában (Jávor 2019. 36.), hat morális tartalmú képet választott ki az edelényi kastélyba és uradalomba „beházasodott” gróf, aki különben hírhedt volt jobbágyaival szembeni erőszakos viselkedéséről (Krász–Kurucz 2014).

¹⁷ Vanossi Antalról bővebben lásd: Mihályi 1934.

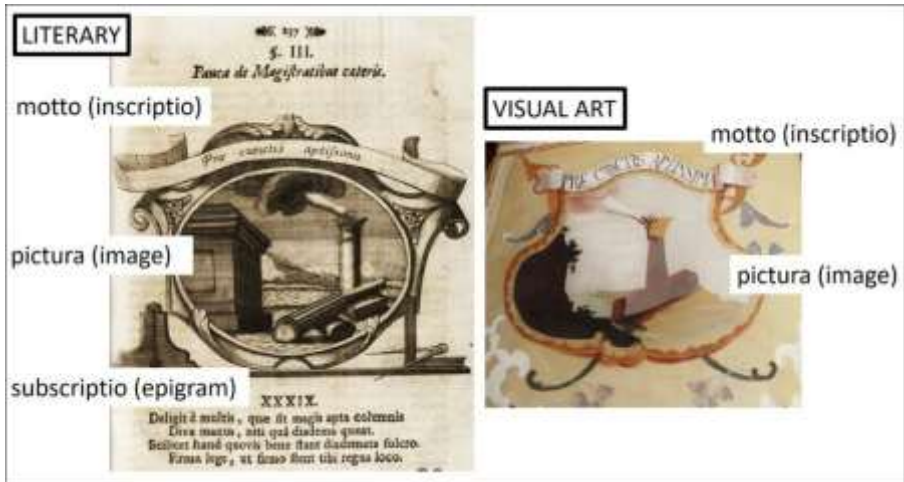
3. kép: Jezsuita emblémák az edelényi kastély grófi szobájának seccóin

(Forrás: Jávor 2019)

A reneszánszban megjelenő, morális üzenetet hordozó, ugyanakkor nem kevés rejtélyt és homályt felmutató emblémák eredetileg irodalmi műfajok is voltak, amelyekhez egy rövid – általában latin nyelvű – jelmondat, mottó vagy *inscriptio*, azaz felirat, tulajdonképpen cím tartozik, az embléma testét a *pictura*, vagyis egy enigmatikus vizuális ábrázolás alkotja, majd ez alatt egy rövid epigramma, azaz a képet és mottót magyarázó latin (esetleg más nyelvű) versecske jelenik meg, az emblematikában ennek neve: *subscriptio*. A jezsuiták éppen azért használták az oktatásban az emblémákat, és írtak számos emblémáskönyvet oktatási céllal, mert többféle műnemmel és műformával oktathatták az emblémák vallásos-morális üzenetét egyfajta nevelési céllal, ráadásul a kis latin verset könnyen megtanulhatták a nebulók.¹⁸

A képzőművészeti emblematikában, és ez az edelényi kastély falképein is kitűnik, általában egy csonkának is tekinthető, csak *inscriptiot* és *picturát* tartalmazó emblémát jelenítenek meg, amelynek így, a vers nélkül, még enigmatikusabb az üzenete. Szinte bizonyos, hogy a gróf is tanulmányai során találkozott először Vanossi emblémáskönyvével, ugyanis a győri jezsuita gimnázium *syntaxista osztályába* járt 1742-ben, ahol a *felsőbb gimnáziumi tanulmányok közül már a latin mondattan is a képzés része volt* (Fazekas István–Kádár Zsófia–Kökényesi Zsolt 2020. II. 823.).

¹⁸ Az emblematika és a jezsuita oktatás kapcsolatához vö.: Knapp–Tüskés 1999; Knapp 2000.

4. kép: Az irodalmi és képzőművészeti embléma struktúrája

Vanossi emblémáskönyve hármassztruktúrájának mindhárom részéből kölcsönöz emblémát az edelényi kastély „úri szobájának” megrendelője, Esterházy István gróf, illetve a seccok készítője, Lieb Ferenc festő.¹⁹ A *monastica* vagy személyes etika részéből a „Noscitur auditu et visu” [Felismerszik hallásból és látásból] mottóval kísért emblémát láthatjuk Edelényben,²⁰ a politikai részben pedig az alábbi emblémákat: „Minuit distantia formam” [A távolság kicsinyíti az alakot], „Prae cunctis aptissima” [Mindenki másnál alkalmasabb], „Recreat concordia discors” [Az egyetértés helyreállítja a széthúzást], „Pro meritis” [Érdemek szerint].²¹ Míg a Vanossi-féle *oeconomica*-emblémák közül csak egy jelenik meg a hálószoza falán, mégpedig a madárpárt ábrázoló kép a „Mutuis” [Kölcsönösen] mottóval. A szöveg paragrafusa szerint a családapa és családanya kölcsönös, azaz közös kötelességeit magyarázva, illetve, hogy férj és

¹⁹ Lieb Ferenc (†1787) festőről bővebben lásd: Jávora Anna 2019.

²⁰ *Philosophiae morum Pars I. Monastica [...] Quaestio IV. De passionibus et affectibus humanis. [...] §II. Nonnulla de varietate complexionibus humanae, seu indolis [...] [Emblema] XXXIX. Noscitur auditu et visu.* Vanossi 1725. 68–74.

²¹ *Philosophiae morum Pars II. Politica [...] Quaestio IV. De Rebus publicis hodierni orbis. [...] §III. De Republica Russia. [Emblema] XXXV. Minuit distantia formam. [...] Quaestio V. De Magistratibus [...] §III. Pauca de magistratibus caeteris. [Emblema] XXXIX. Prae cunctis aptissima [...] §IV. De Rebus publicis Variis. [Emblema] XXXVI. Recreat concordia discors. [...] Quaestio VI. Momenta servantia Respublica. [...] §II. Judiciorum ratio et disciplina civium. [Emblema] XXXXIII. Pro meritis.* Vanossi 1725. 264–271.

feleség hogyan teremtsen elő közösen a család megélhetését szolgáló vagyont (*Mutua Patris et Matris familias munera. Eorundem modi parandi fortunas*).²²

Az edelényi emblémákon a jezsuita morál és morálfilozófia szellemisége világi környezetben, a grófot és grófnét szinte frivol zsánerképeken ábrázoló falfestmények kísérőjeként jelenik meg, vagyis az egykor a jezsuita erkölcsstan tanulmányozását, sőt inkább tanítását szolgáló képek és mottók, figyelmen kívül hagyva az emblémáskönyv Vanossi-féle erkölcsi tanításait, Edelényben inkább dekorációs célt szolgáltak, mint a morális elmélyülést, így kevésbé hihető, hogy az eleve enigmatikus vizuális jelképrendszer megfejtésének szándékával jelennek meg a kastélyban.

Pedig a jezsuita emblémák a kép és a mottó közös üzenete mellett az iskolai oktatás számára készült emblémáskönyvek erkölcsi tanításait is hordozzák. Vanossi mint jezsuita szerző bécsi kiadású emblémáskönyvének ún. politikai részében (*Pars Theo-politica*) jelenteti meg azt az emblémát, amellyel a hivatalokról szóló fejezetben (*De magistratibus*) közöl morálfilozófiai véleményt a hivatalviselők alkalmasságáról (Vanossi 1725. 237.). A *pictura* jellegzetes embléma-ábrázolását – egy felhőből kinyúló kéz a koronás álló oszlopra mutat, körülötte ledőlt oszloptöredékek – a mottó vagy *inscriptio* magyarázza: *Prae cunctis aptissima* = MINDEN(KI) MÁSNÁL ALKALMASABB, vagyis a koronával mint oszlopfővel egyenesen álló oszlop alkalmasabb kidőlt társainál. Az *subscriptio*ban közölt két latin disztichon ki is bontja a rejtélyes felirat üzenetét: „Az isteni kéz sok oszlop közül választja ki, hogy melyik lesz a leginkább alkalmas arra, hogy a koronának képes legyen biztos alapot nyújtani. / Nem minden cölöpön állnak meg jól a koronák, szilárd oszlopokat állíts, hogy majd ezen a szilárd helyen álljanak meg az országaid.”²³ Az epigramma szerint az uralkodóknak szilárd hivatali apparátusra kell építenie, csak ez képes a koronás oszlopot, vagyis a királyságot egyenesen megtartani. Érdekes, hogy

²² *Philosophiae morum Pars III. Oeconomica [...] §II. Mutua Patris et Matris familias munera. Eorundem modi parandi fortunas. [Emblema] L. Mutuis.* Vanossi 1725. 316–323.

²³ *Pars secunda [...] Pars III. Politica [...] Quaestio V. [...] §III. Pauca de magistratibus caeteris. [Emblema] XXXIX. Prae cunctis aptissima – Pauca Deligit e multis, quae sit magis apta, columnis. / Diva manus niti, quo diadema queat. / Scilicet haud quovis gestant diadema fulcro. / Firmiter ut firma / stent sua regna loco.* Vanossi 1725. 237. Az epigrammát Batthyány József esztergomi érseki 1776. évi nagyszombati (ma: Trnava, Szlovákia) beiktatásának alkalmából is felhasználták a nagyszombati palotákat díszítő feliratok között Galgóczy Ferenc esztergomi kanonok házában, a „Majestas et pondus” alkalmi vers részeként. Beke Margit 2015. A nagyszombati ünnepi felirat feltehetően egy „Majestas et pondus” mottóval kísért emblémát magyarázott.

Esterházy gróf semmilyen jelentős hivatalt nem viselt a korban, sem a kormányzatnál, sem a vármegyéknél, csak gazdálkodott saját,²⁴ illetve felesége örökölt birtokain, igaz, aransarkantyús vitéz volt fivérével, Antallal együtt. Fivérei (Antal, Sándor, János) közül – akikkel apjuk, a néhai nagyságos galántai Esterházy István érdemeire és a család ősiségére való tekintettel 1715-ben nyert grófi címet –²⁵ Esterházy Antal lett Zólyom vármegye örökös főispánja.

Az emblémát a könyvben a jezsuita szerző hosszan, hat teljes oldalon pertraktálja a morálfilozófia érvein keresztül, egyfajta politikatudományi, politikai gondolkodást kimerítő attitűddel edukálja az emblémák üzenetét, három részre osztva az uralkodót segítő adminisztrációt: tanácsadó testület vagy szenátus, végrehajtó hatalom és hivatal vagy magisztrátus és bíraskodás (Vanossi 1725. 238–243.). A szenátus feladata a tanácsadás, a magisztrátusé a parancsok közvetítése és a közhatalom gyakorlása, a bíraskodásé az igazság és igazságosság érvényesítése.²⁶ Így jön létre az a kormányzati rendszer, amelyre az uralkodó támaszkodik és épít. Vanossi műve erkölcsstannak is felfogható, és így a pedagógia szabályai szerint a szerzőnek – a diákok vagy olvasók által – megválaszolandó kérdést is fel kell tennie az egyes emblémák és a hozzá kapcsolódó témák tekintetében. Az embléma üzenetét kifejtő tan után az alábbi kérdés következik: Vajon melyik ország boldogabb, amelynek jó fejedelme van, de rossz tanácsokat kap, vagy fordítva?²⁷ Erre a didaktikus kérdésre a következő három oldalon adja meg a választ a szerző. Az országokat és uralkodóikat a bölcsesség és megbízhatóság zsinórmértéke szerinti jó tanácsokkal lehet jól segíteni, ezek lehetnek alapjai a kormányzásnak. Ha egy egészséges fa gyökerét kivágják, nemsokára maga az élő fa is elpusztul. A legfontosabb azonban, hogy jó fejedelme legyen egy országnak, mert egy test, bár lankadnak a tagjai, de feje

²⁴ Esterházy István gróf a zólyomi várhoz tartozó, több jobbágyságot magában foglaló zólyomi uradalom örököse és ura volt, birtokosként szerepel az 1770/71-ben elvégzett úrbéri felmérés összeírásaiban. Vö.: Mária Terézia úrbéri tabellái, MNL OL (Forrás: <https://archives.hungaricana.hu/hu/urberi/>)

²⁵ Grófi cím adományozása: III. Károly, Laxenburg, 1715. máj. 19. MNL OL Libri regii (Királyi könyvek) 31. köt. 33–34. (Forrás: <https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu>)

²⁶ *Pars secunda [...] Quaestio V. [...] §III. Pauca de magistratibus caeteris. [Emblema] XXXIX. Prae cunctis aptissima – Doctrina politica. Tria minorum Magistratuum nomine indico. Senatum, Magistratum, Judicium. Reipublicae felicitas, & Insulae fortunatae obtingunt, his tribus si beatur. Senatu, in quo consilium; Magistratu, in quo imperium; judicio, in quo justitia, & aequitatis habet asylum...* Vanossi 1725. 237.

²⁷ *QUESTIO POLITICA. An felicius regnum, cui bonus Princeps, a consiliis mali; an e converso?* Vanossi 1725. 243.

egészséges, még boldog lehet. Ha hiányoznak is a hivatalok, nem hiányozhat lélek, minden dolog irányítója, mozgatója. A legsúlyosabb ragály az, amely a fejtől ragad át a test tagjaira, mert a fej az élet, jólét és fennmaradás forrása, és csak romlás és megsemmisülés várhat olyan országra, amelynek rossz fejedelme van.²⁸ Így már egyértelmű az embléma képének üzenete: a koronát csak szilárdan álló oszlopra lehet ráhelyezni, de a koronának is a legmegfelelőbbnek kell lennie.

A jezsuiták egyébként már a 17. században megjelennek a török korban jórészt református vallást követő észak-borsodi régióban, 1640-ben Roskoványi László, a szendrői végvár katolikus kapitánya telepíti le őket a várhoz tartozó mezővárosban értékes adományokkal látva el őket, de 10 év múlva távoznak innen a páterek (Gyulai 2002. 222–223.)

*

A képzőművészeti emblematika igen ritka Észak- és Északkelet-Magyarországon, ezért különösen értékes az edelényi emblémagyűjtemény. Kivételesen gazdag gyűjteményt láthatunk viszont a győri jezsuita kollégium lépcsőházának 1697-ben készült díszítésén,²⁹ ahol egyébként, mint láttuk, Esterházy István is tanult. Bizonyosan láthatta Esterházy gróf a zólyomi birtokaihoz közeli Selmechánya (ma: Banská Štiavnica, Szlovákia) kálváriáját, amelyet 1746-ban kezdtek kifesteni, emblémái ugyancsak a Vanossi-féle emblémáskönyvből valók (Balix Synčáková 2010). Tágabb régiókban két városi palotán jelennek meg emblémák a korban, Eperjesen (ma: Prešov, Szlovákia) a Klobusiczky-palota utcai frontjának a 18. század közepéről származó stukkóin (Ďurčeková–Megyeši 2015), illetve Szepes vármegyében Iglón (ma: Spišská Nová Ves, Szlovákia) a provinciális ház homlokzatán, amely éppen akkor készült el, amikor a csereháti és szendrői birtokos és korábbi szendrői provizor, selyebi Tiszta Pál, a Mária Terézia által a Lengyelországtól 1772-ben visszavett XVI szepesi város (XIII város és az ólubló, podolini és

²⁸ *Hinc ea Regnorum omnium, & Regnantum cura, ut consiliis floreant, quibus sapientia acus, Probitas sit cynofura. Radicem arboris qui exedit, tametsi florentissima sit arbor ipsa, pessimis nunquam melius imminet coeptis, ut eandem evertat. [...] Pro bono Principe. Felix in felicitate sua est corpus, cui dum langvent membra, caput viget. Desint officia, non deest tamen mens omnium moderatrix. Acerbior contra pestis nulla, ac quæ ab affecto capite manat in membra. Hoc unum vigoris, vitæ, valetudinis fons est, & delictum. Calamitas, defectus, exitium certa sunt Reipublicæ, cui malus Princeps.* Vanossi 1725. 245.

²⁹ A győri jezsuita rendház lépcsőházának emblémáiról bővebben: Kusler (2025).

gnézdai uradalom) alkotta szepesi provincia királyi adminisztrátora Iglón meghalt (Gyulai 2024. 101.).

Irodalom

- Balix Synčáková, Patricia (2010): Emblémy od Antona Vanossiho na Kalvárii v Banskej Štiavnici, príklad jezuitskej učenej zbožnosti. In: I. Gojdič–B. Kubová (eds.): *Umenie na Slovensku v historických a kultúrnych súvislostiach*. Trnava: Vydavateľstvo Milan Uličný–BEN pre Filozofickú fakultu TU, 48–55.
- Ďurčeková, Lenka–Megyeši, Peter (2015): Emblémy na priečelí Paláca Kloboušických v Prešove / Emblems on the façade of Klobusiczky Palace in Prešov (Eperjes / Preschau / Prjašiv). *Pamiatky a múzeá*, 64/4, 15–220.
- Fazekas István–Kádár Zsófia–Kökényesi Zsolt (2020): *A győri jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1630–1773) I–II*. Budapest: Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára ((Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon, 1/I–II.)
- Gyulai Éva (2022): A török kori mezőváros társadalmá és gazdálkodása. In: Veres László–Viga Gyula (szerk.): *Szendrő monográfiája*. Szendrő: Szendrő Város Önkormányzata. 165–226.
- Gyulai Éva (2022): Edelény a Rákócziak birtokában. *A Borsodi Tájház Közleményei* 45–46. (2022) 19–28.
- Gyulai Éva (2024): Loreto-kultusz Szendrőn a 18. században és a lipstini-selyebi Tiszta család. In: *Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus*. Szerk.: Szabó-Tóth Kinga. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK, 2024. 14–24.
- Jávor Anna (2019): *Lieb Ferenc: Egy rokokó festő Felső-Magyarországon*. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet.
- Knapp 2000
- Knapp Éva (2000): Az emblematika oktatásának forrásai a magyarországi jezsuita kollégiumokban. *Magyar Könyvszemle*, 116/1–4. 1–26.
- Knapp Éva–Tüskés Gábor (1999): *Irodalmi emblematika és emblémarecepció Magyarországon 1564–1796*. *Magyar Könyvszemle*, 111./2. 142–163.
- Krász Lilla–Kurucz György (2014): *Edelényi hétköznapiak a 18. században*. Edelény: Kastélysziget Kulturális Központ
- Kusler Ágnes (2020): *Az ún. képzőművészeti alkalmazott emblematika Magyarországon (17–18. század)*. PhD-értekezés. (Kézirat). Budapest: ELTE, Filozófiatudományi Doktori Iskola
- Kusler, Ágnes (2025): *Applied Emblematics and Jesuit Marian Iconography: The Decoration of the Staircase and Pharmacy at the Former Jesuit College of Győr*. In: Filipa Medeiros Araújo et al. (eds.) (2025): *Muta poesis, pictura loquens*:

Interdisciplinary Perspectives on Emblem Studies. Coimbra: Coimbra University Press. 209–239.

Mihályi Ernő (1934): Vanossi Antal S. J. 1688–1757. Győri Szemle 5. 147–150.

Vanossi Antal SJ (1725): *Idea Sapientis Theo-Politici, Id Est: Tripartita Morum Philosophia Ethica, Politica, Oeconomica: Summariaa methodo comprehensa, Problematicis Quæsitis, Et Emblematis Illustrata. A P(atre) Antonio Vanossi Societas JESU Sacerdote. Viennae Austriae: Typis Mariae Teresiae Voigtin Viduae*

Gyulai Éva történész 2000-től oktató fő állásban a Miskolci Egyetem történelem szakán, korábban, a Herman Ottó Múzeum munkatársa volt. Jelenleg címzetes egyetemi tanárként oktat az egyetemen és vesz részt a CR projektekben. Fő kutatási területei: kora újkori művelődéstörténet, várostörténet, humanista történetírás, heraldika, emblematika. A CR I-II-III. projektben a Cserehát és Észak-Borsod falvainak egyház- és társadalomtörténetét, műemlékeit és kulturális örökségét kutatta, szervezte a Cserehát 25 falujának a Wikipedián való megjelenését.

Havasi Virág

Helyi tudás a Csereháton

Absztrakt

A tanulmányban bemutatjuk, hogy milyen helyi tudáselemek azonosíthatók a csereháti településeken, melyek tűnnek el, melyek jelennek meg (újra), és mi van e változások hátterében. Több településen születtek helytörténeti írások, a helyhez kötődő gyűjtemények, melyek a helyi identitást erősítik, a helyi hagyományok azonban eltűnőben vannak. A tudáselemek eltűnésének vagy nem használásának oka vegyes, olykor nincs kereslet a végtermékre vagy nincs kapacitás a piacra viteléhez, de olykor az érintettek lustasága, motiválatlansága az ok. A mezőgazdasághoz kapcsolódnak leginkább az meglévő, újjászülető tudáselemek, a helyi vállalkozások, közfoglalkoztatási programok is ehhez kötődnek. A horgászat és vadászat viszonylag sok településen hobbitevékenység- persze más társadalmi háttérrel. A kérdőíves kutatás rámutatott, hogy az állattenyésztést és növénytermesztést leszámítva iskolai végzettség szerinti lejtőt figyelhetünk meg minden tudásterületen, azaz a magasabb iskolai végzettségű csoportokban nagyobb arányban értenek a kérdezett tevékenységekhez az emberek. Bizonyos tevékenységekhez még a magas iskolai végzettségűek is kevésbé értenek (bank- és pénzügyek, idegennyelvek, civil szervezet működtetése), az állat- és növénytermesztéshez pedig a magas iskolai végzettségűeknek is jelentős hányada ért. Sokféle dolgot szeretnének elsajátítani, megtanulni az emberek, kétséges, hogy erre lesz-e lehetőségük.

Kulcsszavak: helyi tudás, Cserehát

A 2018-ban indult Kreatív régió kutatás-sorozatunk először az Encsi Kistérség 27 csereháti településére, vagyis a történeti Abaúj magyarországi községeinek egy részére irányult, majd az Edelényi járás 25 településén folytatódott azonos módszertan szerint. Célunk volt a települések és az adott térségek társadalmi-gazdasági-kulturális helyzetének feltérképezése, a helyi értékek és helyi tudás, esetlegesen kiaknázatlan helyi potenciálok azonosítása. Ennek érdekében minden településen folyt kérdőíves és interjúkutatás is. Jelen tanulmányban a helyi tudásra vonatkozó kutatási eredményeinket ismertetjük, felhasználva mind a kvantitatív, mind a kvalitatív kutatásaink eredményeit. Meg kell jegyezni, hogy nehéz volt címet adni az elemzésnek az elemzett terület földrajzi elnevezését illetően, mivel a vizsgált települések nagy része ugyan a Csereháton fekszik, de nem mindegyikük, ráadásul nem minden

cserehádi településre terjedt ki a kutatás (a Szikszói járás településeire nem). Ennek ellenére a Cserehátra, mint keretre esett választásunk.

A Cserehát az ország egyik legelmaradottabb vidéke, melyet több „trauma” is ért, így például 1920-ban megszakadt kapcsolata hagyományos gazdasági, közigazgatási és kulturális központjaival, és a területét kettészelő új országhatár hirtelen perifériális helyzetűvé változtatta a vidéket. A második világháborút követően ezt a városhiányos térséget egyesítették Borsoddal, ami még inkább visszavetette fejlődését. A 1960-80-as évek gazdaságpolitikája nem törődött az olyan, ásványkincsekben szegény, és nagyüzemi mezőgazdaságra is kevésbé alkalmas területekkel, mint a Cserehát. A térség lakói a rendszerváltás előtt alapvetően a mezőgazdaságból éltek, illetve az ipari városokban találtak munkahelyet - és ingáztak vagy heteltek, de már ekkor megindult a területről történő elvándorlás, bizonyos falvak elnéptelenedése, más települések pedig - különösen a rendszerváltást követően- elcigányosodtak. (Dobány, 2010) Dobány szavai jól kifejezik a terület szépségét és szomorúságát: „A Cserehát átvitt értelemben és a valóságban is a mélyen álmodó völgyek hazája, szelíd dombháta között kanyargó, keskeny, gyakran zsákutcába torkolló útjaival, egyre inkább elcsendesülő, szendergő falvaival.” (Dobány, 2010, 7)

Az általunk kutatott települések közül egyetlen rendelkezik 10 ezer feletti lakossal (Edelény), kilenc 1000 fő feletti település (Boldva, Borsodszirák, Szendrőlád, Szendrő, Encs, Forró, Méra, Hernádvécse, Szalaszend), tizenkettő 100 fő alatti (Alsógagy, Kány, Litka, Pamlény, Gagyapáti, Keresztéte, Perecse, Galvács, Viszló, Debréte, Irota, Tornabarakony) és húsz lakossága esik 100 és 1000 fő közé (Balajt, Damak, Hangács, Hegymeg, Nyomár, Tomor, Ziliz, Abod, Irota, Ládbesenő, Szakácsi, Debréte, Galvács, Lak, Martonyi, Meszes, Rakaca, Rakacaszend, Tornabarakony, Viszló).

I. Mit jelent a helyi tudás?

Sárosi-Blága tudományos tudást, menedzseri-politikai tudást és helyi tudást különböztet meg Bruckmeier és Tovey (2008) nyomán a tudásformákon belül. A helyi tudás tényyszerű, kísérleti jellegű, informális módon elsajátítható és kulcsfontosságú az erőforrásmenedzsment és a helyi megélhetés biztosítása szempontjából. (Sárosi-Blága, 2020, 61) Pálné Kovács Ilona (2015) arra mutat

rá, hogy a helyi tudás különböző tudástípusok keverékéből áll elő és a helyről szóló tudás is fontos részét képezi. Kutatásunkban mindkét szemléletet magunkévá tettük, helyi tudáson értettük az informális módon elsajátított tényyszerű tudást, mely egyrészt a megélhetést segíti, másrészt hozzájárul, hogy az egyén otthon(osan) érezze magát, de azon formálisan keretek között tanultakat is helyi tudásként azonosítottuk, mellyel a helyiek rendelkeznek-hiszen azok is erőforrásként hasznosíthatók, akár megélhetéshez, akár a létfenntartáson kívüli, életminőséget befolyásoló más tevékenységekhez.

II. Helyi tudás és annak hasznosulása – interjús kutatásaink eredményei

Az interjús kutatásaink alapján a helyi tudás kapcsán az alábbi kategóriákat állítottuk fel:

- A helyi tudás fejlődik, terjed.
- A helyi tudás helyben hasznosul.
- A helyi tudást nem használják, az elhal.

A *helyi tudás megőrzését, helyben való hasznosulását* szolgálják, ha készülnek *helytörténeti íráások, gyűjtemények*, hiszen az önmagunk, közösségünk múltjáról való tudás identitásformáló erő, de egyébként is erőforrás lehet sokféleképp, ötleteket adhat a jelen és jövő fejlesztéséhez, segít megérteni a jelent, a település vonzerejét növelheti. Készültek helytörténeti kiadványok Hegymegen és Meszesen (Isd. Gyukits, 2023, Gyukits, 2024), Szendrőn látható iskolatörténeti kiállítás, torna sport múzeum, képfestő múzeum, és az Amerikás házban az Amerikába kivándoroltak életével ismerkedhetünk meg (Isd. Osváth, 2025), nemrég nyitotta meg kapuját a Bányászati Bemutató Központ. A Balajtiak Hagyományőrző Egyesülete létrehozott egy tájházat, gyűjti, őrzi, ápolja Balajt emlékeit, a honlapjukon (<http://www.balajtihagyomanyok.hu/>) meg is osztják ezeket (pl. helyi vőfélyversek, íráások Balajtról). Minden évben szerveznek egy egyesületi napot közös főzéssel, kulturális programokkal és szeretnék a régen híres pincefalujuknak legalább részét megmenteni, közösségi térré formálni.

Abodon a görögkatolikus papné volt a motorja a ruszin kisebbséget érintő kutatásnak, melyből kiállítás is született.

Helyi hagyományok őrzése egyre kevésbé fordul elő, leginkább a kántálás (pl. Damakon, lsd.: Rada, 2023) vagy betlehemezés szokása, de ez utóbbi gyakran nem tradicionális formában (hanem pl. tanodás gyerekek előadása keretében). Új „hagyományok” teremődnek néhol, legalábbis a helyiek akként élik meg az évente legalább egyszer megrendezésre kerülő falunapokat, illetve sok helyen szerveznek „idősök napját”, ahol megvendégelik a falu idős lakóit, illetve kis műsort adnak elő számukra.

A derenki gorálok esete is arra példa, hogy lehet mesterségesen identitás képző, „mitikus hagyományt” teremteni. A derenki gorálokat, miután kétszáz éven keresztül zárt közösségként éltek, a két világháború között átkötöztették más településekre, ahol jövevény kisebbséget alkottak. Az elkövetkezendő évtizedekben a volt derenkiek tartották egymással a kapcsolatot a „derenkiség” jegyében, a már üres települést emlékhellyé, zarándok helyé tették, saját történeti tudatuk központi elemévé, amit lehetőség szerint minden leszármazónak ismernie kell. (Szepessy, 2023)

A népdalkörök (Boldván dalárda és Szendrőn kórus) a kulturális örökség egy szegmensét őrzik, ápolják, ugyanakkor tagjaik számára örömet nyújtanak, közösségformáló keretként működnek.

A helyi irodalom kapcsán kutatótársunk Szűcs Ilona költőnőre talált rá és mutatta be munkásságát több írásában (pl. Barna, 2022).

A helyi vállalkozások a kisebb településeken leginkább a mezőgazdasághoz kötődnek, esetleg építőiparhoz, illetve egy-két település esetében a vendéglátáshoz és turizmushoz (Irota, Abod, korábban Szakácsi), a nagyobb településeken szolgáltatások, élelmiszer- és könnyűipari vállalkozások is találhatók. (Szendrő és Herndávecse szintén erős szálláshelyek tekintetében.) Némely kis településen sok bejegyzett vállalkozás működik (Abod, Borsodszirák, Keresztéte, Litka), de egy főre eső számuk többnyire jóval a megyei átlag alatt van (Encsen a megyei átlagnak megfelelő). A térség vállalkozásai olykor kiemelkedő minőséget hoznak létre, így például a Sáppusztai Pálínkfőző (Damak) 2018-ban és 2019-ben is az év legjobb pálínkjá díjat nyerte el (Rada, 2021), az encsi Anyukám mondta étterem pedig 2022-ben és 2023-ban is Michelin csillagot kapott.

A térség -jellemzően mezőgazdaságra épülő- közfoglalkoztatási programjai közül is vannak jobban működők és vannak helyek, ahol szinte semmilyen értéktermelés nem zajlik. A ládbesnyői polgármesternek igaza van, amikor elmondja, hogy „van ahol nem működik semmi, van, ahol semmivel nem foglalkoznak. De, ahol működik, az mindig egy olyan jellegű, ezt én megfigyeltem, amihez a polgármester egy kicsit konyít.” (Gyukits, 2024, 87.)

Több vadásztársaság működik a Csereháton, sok ember hobbija a vadászat, illetve egyes helyeken turisztikai vonzerőt képez, de van, ahol csak helyiek a vadásztársaság tagjai, és céljuk részben a vadak kordában tartása, mivel tetemes tud lenni a mezőgazdasági vadkár.

Az egész térségre jellemző, hogy sokféle gomba szedhető, az emberek ismerik és szedik is őket.

A *helyi tudás fejlődésére, terjedésére* a térségben jó példát jelentenek a különböző társadalmi felzárkóztatást (is) szolgáló mezőgazdasági tárgyú pályázatok (eleinte szociális földprogramok, később közfoglalkoztatási programok), melyek keretében a résztvevők sok ismeretet és gyakorlatot szereztek elsősorban növénytermesztésben, de néhol állattenyésztésben is. Ezekkel sikerült valamelyest visszafordítani a földtől való eltávolodást, mely elsősorban annak volt következménye, hogy a falusi lakosság jelentős része gyárakba, bányákba járt dolgozni, így kertjét, földjét nem művelte már.

A helyi vállalkozások legtöbbször meglévő helyi tudásra, erőforrásra épülnek-, de akad példa rá, hogy a vállalkozáshoz szükséges tudásra tanulóssal tesznek szert, illetve a tudás terjed. Így például a hernádvécsei krizantémos vállalkozót (ld. bővebben: Havasi, 2021) a vidék egy másik krizantém termelője „okosította ki”, illetve önmagát képezte, majd tudását maga is továbbadta egy újabb (selyebi) kísérletezőnek. A ládbesnyői méhészet is úgy honosodott meg, hogy méhészettel már foglalkozó „mentor” segítette a kísérletező polgármestert a tevékenységében. (Gyukits, 2024)

Annak oka, ha *nem használják a helyi tudást*, sokféle lehet.

Az egyik alapvető probléma, ha (már) nem piacképes a termék, amit a helyi tudás segítségével előállítanak, vagy lehet, hogy piacképes, de nem tudják piacra vinni, az ahhoz szükséges infrastruktúra és skillek is hiányoznak. Ez történt például a fulókércsi roma asszonyok által szövött szőnyegekkel. Itt

projekt keretében vásároltak szövőszékeket és néhány nő megtanult szőni. Több ehhez hasonló, ígéretes projekt fulladt végül kudarcba a térségben.

Előfordul, hogy egyszerűen lustaság áll a háttérben, motiváció hiánya, néha kifogásokkal, olykor anélkül. Így például találkoztunk olyan esettel, hogy az autószerelő végzettségű férfi magának épített egy autót, de azon kívül nem foglalkozik szakmájával, szociális segélyen él; a vesszőfonó nem készít már semmit, mondván nincs hozzá alapanyaga (ami a falu közelében egyébként fellelhető).

Hagyományos mesterségek eltűnnek, ha nem hagyományozódik át a tudás. Ennek hátterében persze olykor az áll, hogy nincs szükség az adott terméktípusra, de például a hernádvécsei teknővájó és fafaragó családja esetében az ok az volt, hogy senkit nem érdekelt a családban e tevékenység (talán tehetsége sem volt hozzá).

A mezőgazdasági tevékenységek kapcsán az tapasztalható, hogy a korábban zöldség-és gyümölcstermesztő vidéken áttértek a nagyüzemi mezőgazdaságra, ami egyszerűbb és a szabályozási-támogatási, illetve társadalmi környezetben jobban is megéri (földalapú támogatások rendszere, gépesítettség foka, megfelelő munkaerő hiánya).

A helyi cigányzenészek történetét nem lehet egyszerűen beilleszteni a fent említett helyi tudás kategóriákba, mert mindegyikre szolgáltatnak példát. A megyében hagyományosan sok zenész romungró család élt, melyekben apáról fiúra hagyományozódott a zenei tudás. A szocialista időkben még sokaknak adott megélhetést a zenélés, egyrészt éttermekben muzsikáltak, másrészt lakodalmakon. Ekkoriban már sok gyerek zeneiskolába is járt, és vizsgát tett-mivel szükséges volt az éttermi zenéléshez. Megalakult a Rajkó zenekar, a 100 tagú cigányzenekar. Csereháti interjúalanyaink elmondása szerint ez utóbbiban sokan a térségből származnak. A zenei ízlés és zenehallgatási szokások változásával egyre kisebb igény lett a klasszikus cigány zenére, mára a megyében két ilyen zenekar van, a miskolci és a hernádvécsei. Temetéseken és lakodalmakon muzsikálnak leginkább, falunapokon, alkalmanként szállodákban, éttermekben, de megélni a zenélésből már nem tudnak. Megjelentek mellettük ugyanakkor a tradicionális, „kannás” zenét játszó zenekarok, melyek olykor szintetizátorral egészítik ki a zenei hangzásvilágukat. Fellépéseikből származó jövedelmeik szintén keresetkiegészítésre elegendőek.

A harmadik típust adják a fúziós zenét játszó formációk, melyek gyakran ötvözik a jazzt, lakodalmast, román és klezmer zenét, illetve játszanak bármit, amit a közönség kér. Sok külföldi fellépésre is lehetősége van annak, aki bírja. A zenész családok történetét olykor beárnyékolják autóbalesetek és alkoholizmus (különösen, ha olyan étteremben játszanak állandóan, ahol a vendégek itatják is a zenészeket). A zenész családok új generációi jellemzően már vagy csak saját örömeikre zenélgetnek, vagy magántanárt fogadnak hozzájuk, ha tudnak; és a gyerekek először a miskolci Bartókba (Zeneművészeti szakgimnázium) mennek tanulni, majd Budapestre a Zeneakadémiára, néhányan a Snétberger Zenei Tehetség Központba. A zene nem csak megélhetési forrásként és szabadidős tevékenységként lehet fontos, hanem pedagógia eszköz, sokrétűen fejleszti a zenetanuló gyerekeket. Épp ezért néhány tanoda is próbálkozott zenei neveléssel, eleinte sikerrel, de sajnos az a tapasztalat, hogy a gyerekek képességei, viselkedése, hozzáállása egyre kevésbé teszi ezt lehetővé. A Szimfónia Alapítvány zenei programja valamivel nagyobb sikerrel folyt Szendrőládon és Tornanádaskán, valószínűleg eltérő módszertana miatt: a gyerekek első pillanattól hangszert kapnak, nem különül el a szolfézs, stb. (Szimfónia programról lsd. bővebben: Havasi, 2018, tanodákról: Havasi, 2015.)

III. Helyi tudás a kérdőíves kutatásunk eredményeinek tükrében

Az elmúlt években a bevezetőben felsorolt valamennyi településen lekérdeztük ugyanazt a kérdőívet, melynek egy szekciója a tudás köré épült fel. A településmérettől függően egy-egy településen 20-100 embert kérdeztünk meg, törekedve arra, hogy sokféle embert szólítsunk meg. Az első évben még korra, nemre és iskolai végzettségre reprezentatív minta kialakítását céloztuk meg, azonban ez már akkor sem sikerült, később nem is próbálkoztunk ezzel. A helyi tudás kapcsán kíváncsiak voltunk arra, hogy mennyire értenek az emberek különböző tevékenységekhez. Az 1.sz. táblázatban iskolai végzettség szerinti bontásban tüntettük fel, hogy a válaszadók hány százaléka érzi azt, hogy egy adott tevékenységhez jól ért (5-ös skálán 4-es vagy 5-ös osztályzatot adott). Szinte valamennyi tevékenységtípusnál egy iskolai végzettség szerinti lejtőt figyelhetünk meg, azaz magasabb iskolai végzettség nagyobb jártasságot

jelentett a különböző tudásterületek esetében. Egyetlen kivétel ez alól az állattartás és növénytermesztés kérdésköre volt, de ez utóbbi esetén is magas arányban érzik magukat kompetensnek a felsőfokú végzettségűek. Szembeötlő azonban, hogy bizonyos tevékenységekhez még a felsőfokú végzettségűeknek is csak egy kis hányada ért, így a vállalkozás vagy civil szervezet működtetéséhez, bank- és pénzügyekhez, illetve az idegen nyelvekhez.

1. táblázat Különböző tudásterületeken való jártasság iskolai végzettség szerinti bontásban: azon válaszadók %-os aránya, akik az adott tevékenységhez jól értenek saját bevallásuk szerint

	felsőfokú	érettségi	szakma	max. nyolc ált.	kevesebb, mint nyolc ált.
Idegennyelv	18	8	3	2	0
Információkeresés neten	78	67	45	25	12
Barkácsolás	60	35,5	48	34	28
Állattartás	24	26	49	48	51
Növénytermesztés	54	46	57	65	6
Bank, pénzügyek	24	22,5	14,5	9	6
Vállalkozás vezetése	17	12	17	5	2
Gyerekekkel foglalkozás	65	35	30	38	32
Civil szervezet működtetése	15	11	19	12	14
Tánc	31	30	25	30	30
Rajzolás	43	30	21	13	17
Zenélés	16	15,5	11	7	6
Helyi hagyományok	40	30	18	20	11

Forrás: saját szerkesztés

Rákérdeztünk hagyományos kétkézi tevékenységek ismeretére is, illetve, hogy azokat az érintett mikor és kitől tanulta. Legtöbben varrni tudnak (42%), illetve hímezni (31%), famegmunkáláshoz a kérdezettek 18%-a ért (igaz, van, aki a fahasogatást értette ez alatt), fémmegmunkáláshoz és textildolgozáshoz a válaszadók 10-10%-a, szálasanyagfeldolgozáshoz 5%. Vesszőfeldolgozást 3%

említett, fazekasságot, agyagmegmunkálást 2%. Szinte minden tevékenységet gyermekként a családban sajátítottak el az emberek, a varrást és hímzést még jelentősebb arányban az iskolában is.

Kérdőívünkben nyílt kérdést tettünk fel arra vonatkozóan, hogy mi máshoz ért még a válaszadó az említetteken kívül, illetve megkérdeztük azt is, hogy mi a hobbija. Ez utóbbiból szintén következtethetünk ismeretekre, helyi tudásra. Leggyakrabban a még meglevő vagy újonnan tanult növénytermesztési és állattartási ismereteket említették (köztük például lótarast, méhészetet), illetve a horgászatot, vadászatot. E két utóbbi hobbi és jövedelemkiegészítés egyszerre, hiszen általa hús kerül az asztalra a családban. A vadászatot szinte csak nem cigány válaszadók említették, a horgászás általánosabb szenvedély. Sokan a sütés-főzés-befőzés háztartási tevékenységeire utaltak, és gyakori volt, hogy szakmájukhoz kapcsolódó tudásokat emlegettek (szobafestés, kőművesség, kárpitozás). Hagyományos tudás említésére egy-egy példa volt (vályogvetés, hangszerjavítás, lópatkolás). Nagy gyakorisággal fordult elő a szabadidős tevékenységek között a szerelés, barkácsolás, autószerelés és kézműves tevékenységek (gyertya öntés, üvegfestés, nyaklánc készítése, kosárfonás, virágkötészet). Sporttevékenységként a foci és a kerékpározás merült fel nagyobb számban, de csak bizonyos településeken. Ezeken kívül a zenei világhoz kapcsolódó tudások nyertek említést: zenélés, táncolás, rap, néptánc, népdal. Számítástechnikai és elektronikus eszközök javíthatásának ismeretére is volt -nem túl sok- példa.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy mit szeretnének megtanulni az emberek. Összességében az egyes településeken a kérdezettek 30-40%-a említett valamit, amit szeretne megtanulni, amit ugyan jó jelnek tekintünk, de feltehetően ezek a gondolatok a legtöbb esetben csak gondolatok maradnak.

Elsősorban idegen nyelveket (legtöbbször kifejezetten az angolt, egy-két esetben a cigány nyelvet említették), számítástechnikai ismereteket, illetve internet használatot szeretnének tanulni a válaszadók, illetve jogosítványt szerezni. Ezeket tulajdonképp iskolai végzettségtől függetlenül mindenhol emlegették. Ezen kívül sokféle szakmát említettek (autófényező, dajka, gépkezelő, szociális gondozó, burkoló, pedagógiai asszisztens, villanyszerelés, vagonőr), van, aki érettségizni szeretne és van, aki szeretne megtanulni olvasni. Többen megneveztek bizonyos hangszereket, melyen szeretnének megtanulni, illetve általánosságban a zenélést. Egy-két speciális vágy is

elhangzott: pszichológia, borászat, cserépkályha készítés, bizonyos kézműves tevékenységek, Biblia megismerése, tőzsdézés, vadgazdálkodás.

IV. Összegző gondolatok

Kutatásunk során azt találtuk, hogy bár lassan tűnnek el bizonyos tudáselemek a csereháti települések lakóinak életéből, de újak is keletkeznek és az emberek tudásra való nyitottsága, tudáséhsége vitán felüli. Tanulságos, hogy a növekvő iskolai végzettséggel az egyéb tudásformák megléte is bővül, motiváció és igényesség. A jelenben hanyatló térség vitalitásának felébresztéséhez az egyik út mindenképpen a tudás fejlesztése lehet. Jelen írásnak nem volt témája, de a köznevelési rendszer teljesítményének növelése a kiindulási alap, de ezen kívül bármely, a helyi igényekre reagáló, helyi tudást bővítő, fejlesztő programoknak létjogosultsága lenne.

Irodalom

- Barna László (2022): „Őseim csontjával megáldott, szent föld ez”. Szűcs Ilona, a hegymegi kortárs író- és költő. In: *Szellem és tudomány*, 2022/2-3, pp. 369-378.
- Dobány Zoltán (2010): *A Cserehát történeti földrajza (18-20. század)*. ANP füzetek VIII. Aggteleki nemzeti Park Igazgatóság, Jósvalő
- http://anp.nemzetipark.gov.hu/_user/browser/File/2021/kiadvany_pdf/ANP%20fuzetek_cserehat_torteneti_foldrajza.pdf (letöltve: 2025.02.03.)
- Gyukits György (2023): Hegymeg település vázlatos társadalomrajza. In: Fazekas, Csaba (szerk.) *Ünnepi tanulmányok Kürti László 70. születésnapjára*. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete, Miskolc, pp 73-88.
- Gyukits György (2024): Ládbesenyő egy élhető település. In: *Szellem és tudomány*, 2024/2-3, pp. 83-93.
- Gyukits György (2025): Meszes, egy előregedő falu. (megjelenés alatt ebben a lapszámban)
- Havasi Virág (2015): Tanodák kívülről- belülről. In: *Szellem és tudomány*, VI/1-2, pp. 158-173.
- Havasi Virág (2018): A közösségfejlesztés módszertani gazdagságáról és alkalmazási területeiről. In: *Szellem és tudomány*, XIX/1, pp. 29-62
- Havasi Virág (2021): Esélyeik ellenére sikeres vállalkozások az abaúji térségben. In: *Multidiszciplináris tudományok: a Miskolci Egyetem közleménye*, 11/ 5, pp. 450-459.
- Mihályi Helga (2024): Élet az Edelényi járásban - a lakossági kérdőíves adatfelvétel és a hivatalos statisztikák tükrében. In: Szabó-Tóth, Kinga (szerk.) *Kreatív régió III.: Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus projekt keretében megrendező workshop absztraktkötete*. Miskolci Egyetem, BTK, Miskolc, pp. 57-61. https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIkotet_2024.pdf
- Pálné Kovács Ilona (2015): Helyi tudás, helyi kormányzás, helyi fejlesztés. In: *Magyar Tudomány* 2015/2150, pp. 150-158.
- http://epa.niif.hu/00600/00691/00137/pdf/EPA00691_mtud_2015_02_0150-0158.pdf (letöltve: 2025.02.03.)
- Osváth Andrea (2023a): Boldva: jó itt élni! In: *Szellem és tudomány*, 2023/1, pp. 53-65.
- Osváth Andrea (2023b): Boldva: a közösségi lét az éltető ereje. In: *Szellem és tudomány*, 2023/2-3, pp. 4-15.
- Osváth Andrea (2025): Láttelek: Szendrő. A múlt és jelen együttélése a kisvárosban. (megjelenés alatt ebben a lapszámban)

- Sárosi-Blága Ágnes (2020): Tudás, innováció, fenntartható fejlődés. In: Biró A. Zoltán-Magyar Ferenc (szerk.) Szaktanácsadás – Agrárium – Innováció. Tudástranszfer, tudáskontextus a székelyföldi térségben. Státus Kiadó, Csíkszereda, Románia, pp. 59-73.
- Rada János (2023): Damak: Egy csereháti település kutatásának lehetőségei és tapasztalatai In: Szabó-Tóth, Kinga (szerk.) Kreatív régió III.: Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus projekt keretében megrendező workshop absztraktkötete. Miskolci Egyetem, BTK, Miskolc, pp. 51-52. <https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIabsztraktkotet2023.pdf>
- Szepessy Péter (2024): Hagyomány, történeti tudat, elmúlás. In: Szabó-Tóth, Kinga (szerk.) Kreatív régió III.: Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus projekt keretében megrendező workshop absztraktkötete. Miskolci Egyetem, BTK, Miskolc, pp. 87-92. https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIkotet_2024.pdf

Havasi Virág (Budapest, 1973): Szociológus, közgazdász, jogász. 2009-ben szerezte doktori fokozatát a DE-en közgazdaságtudományból: az értékrend és életminőség összefüggéseit vizsgálta dolgozatában. Egyetemi oktatói munkája mellett közösségfejlesztőként is aktív szerepet vállal. Kutatási területe: érték- és attitűdkutatás, fenntartható fejlődés, környezetszociológia.

K. Nagy Emese

Az esélyteremtő és szociális-érzelmi nevelés lehetőségei a borsodi általános iskolákban

Absztrakt

A tanulmány három borsodi általános iskola pedagógusainak tesz javaslatot arra vonatkozóan, hogyan integrálható a szociális-érzelmi nevelés, az esélyteremtő pedagógiai gyakorlatok és az önállóságra nevelés a mindennapi iskolai életbe, különös tekintettel a roma és hátrányos helyzetű tanulók támogatására. Elméleti keretét a szociális-érzelmi tanulás (Social and Emotional Learning – SEL) nemzetközi kutatásai (CASEL, 2020; Elias et al., 1997) adják, amelyek igazolják e készségek jelentőségét az iskolai sikeresség és a mentális jóllét szempontjából. A vizsgált iskolákban az érzelmi nevelést reggeli érzelemjelző rutinokkal, az esélyteremtés differenciált feladatadással és életközeli projektekkel, míg az önállóság fejlesztése célkitűző, problémamegoldó és felelősségvállalást ösztönző gyakorlatokkal ajánlott megvalósítani. A módszertani keret magában foglalja a célkártyák használatát, a „Kérdezz meg két társat” szabályt, közösségi projektek szervezését, hibajavító naplók vezetését és havi önállósági kihívásokat. A várható eredmények között tartjuk számon, hogy ezek a komplex beavatkozások növelik a tanulók önbizalmát, együttműködési készségét és tanulási motivációját, hozzájárulva a társadalmi beilleszkedéshez és a jövőbeli életlehetőségek bővítéséhez.

Kulcsszavak: szociális és érzelmi tanulás, hátrányos helyzetű tanulók, önállósági készségek, célkitűzés

I. Bevezetés

A szociális-érzelmi tanulás (Social and Emotional Learning – SEL) az utóbbi években világszerte egyre nagyobb figyelmet kap az oktatásban, mivel kutatások bizonyítják, hogy az érzelmi intelligencia, az önszabályozás és a társas készségek fejlesztése jelentős hatással van a tanulmányi eredményekre, a pályaválasztásra és a későbbi életminőségre (CASEL, 2020; RAND Corp., 2023). Tomlinson (2014) hangsúlyozza, hogy a differenciált oktatás és a tanulói önállóság támogatása különösen fontos a hátrányos helyzetű csoportoknál, mivel ezzel csökkenthető az iskolai lemaradás és növelhető az esélyegyenlőség. E megközelítések hosszú távon nemcsak az egyéni tanulmányi sikerekhez

járulnak hozzá, hanem elősegítik a társadalmi beilleszkedést, erősítik a közösségi kohéziót, és hozzájárulnak egy igazságosabb, befogadóbb oktatási rendszer kialakításához.

A nemzetközi szakirodalom (Elias et al., 1997; OECD, 2019) szerint a szociális-érzelmi tanulás és az esélyteremtés integrálása az iskolai gyakorlatba nem csupán tanulási előnyöket hoz, hanem hozzájárul a diákok mentális jóllétéhez és társadalmi beilleszkedéséhez is. Különösen igaz ez olyan térségekben, ahol a tanulók szociokulturális hátrányokkal küzdenek, és az iskola szerepe messze túlmutat a tananyag közvetítésén. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a célzott érzelmi nevelési programok, a helyi közösség bevonása és a tanulók aktív részvételére építő módszerek jelentősen növelik a motivációt és az iskolához való kötődést. E három tényező – érzelmi nevelés, esélyteremtés és önállóságra nevelés – összehangolt alkalmazása így hosszú távon csökkentheti a lemorzsolódást és növelheti a társadalmi mobilitást.

A három vizsgált borsodi általános iskola (ahol a hátrányos helyzetű tanulók aránya 60 és 95 között mozog) tanulóinak nagy része roma származású és hátrányos helyzetű. Számukra az iskola nem csupán a tanulás színtere, hanem fontos biztonságos közeg, ahol figyelmet, támogatást és fejlődési lehetőségeket kapnak. Az intézmények célja, hogy a szociális-érzelmi készségek fejlesztése, az esélyteremtő pedagógiai gyakorlatok és az önállóságra nevelés egymást erősítve jelenjenek meg a mindennapi tanításban.

II. Elméleti háttér

A szociális-érzelmi nevelés (Social and Emotional Learning – SEL) olyan komplex pedagógiai folyamat, amely az önismeret, az önszabályozás, a szociális tudatosság, a kapcsolatteremtés és a felelős döntéshozatal készségeit fejleszti (CASEL, 2020). A szociális-érzelmi nevelés nemcsak a tanulmányi eredmények javításában játszik kulcsszerepet, hanem a tanulók mentális jóllétének erősítésében is. Ennek ellenére az általános iskolai oktatásban a szociális-érzelmi nevelés sokszor háttérbe szorul, mivel a szoros órarend és a tantárgyi követelmények teljesítése gyakran a pedagógusok elsődleges prioritása, így a tanulók szociális-érzelmi fejlődése kevesebb figyelmet kap. Pedig ezek a készségek nem csupán az iskolai életben, hanem a mindennapokban is meghatározzák a tanulók sikerességét és kiegyensúlyozottságát, hozzájárulva

ahhoz, hogy képesek legyenek hatékonyan együttműködni, megküzdeni a stresszel, és felelősen alakítani saját jövőjüket a változó társadalmi és gazdasági környezetben.

A hátrányos helyzetű tanulók esetében a helyzet különösen összetett. Az OECD (2019) adatai szerint sokuk kisebb szókincs-, ismeret- és készségbázissal kezdi meg iskolai pályafutását, ami már a tanulás korai szakaszában hátrányt jelenthet. A korai kudarcélmények és az alacsony önbizalom hosszú távon negatívan befolyásolhatják a tanulási motivációt, ezért az esélyteremtő pedagógia kiemelt jelentőséggel bír. Ennek célja éppen ezeknek a szociális hátrányokból fakadó különbségeknek a csökkentése, amit differenciált feladatadással, életközeli tananyagok bevezetésével és személyre szabott támogatással érnek el a pedagógusok (Tomlinson, 2014). A differenciált módszerek révén a tanulók egyéni képességeiknek megfelelő feladatokat kapnak, amelyek motiválják őket és elősegítik a tanulási sikerélmény megélését. Az életközeli tananyagok pedig segítik a diákokat abban, hogy a tanultakat a mindennapi életükben is hasznosítani tudják, erősítve ezzel az iskolához való kötődésüket és a tanulás értelmességének élményét. A helyi közösségi elemek – például helytörténeti projektek, helyi mesterségek megismerése vagy közösségi szolgálat – bevonása különösen eredményes lehet a tanulók identitásának erősítésében és a közösséghez való tartozás érzésének kialakításában, miközben elősegíti, hogy értékként tekintsenek saját kulturális örökségükre, és aktívan részt vegyenek a közösség életében.

Az önállóságra nevelés szorosan kapcsolódik mind a szociális-érzelmi neveléshez, mind az esélyteremtéshez. Az önállóság nem csupán bizonyos tanulási technikák elsajátítását jelenti, hanem magában foglalja az önirányítás, az önreflexió és a felelősségvállalás képességét is. Ezek a kompetenciák a munkaerőpiacon és az életvezetésben egyaránt meghatározó szerepet játszanak, különösen a gyorsan változó társadalmi és technológiai környezetben (Adams, 2022). Az önállóság fejlesztése azt jelenti, hogy a tanulók képesek legyenek célokat kitűzni, döntéseket hozni, és vállalni a következményeiket, valamint szükség esetén segítséget kérni. A mindennapi tanításban ez megvalósulhat önálló projektmunkákkal, felelősségi körökkel az osztályon belül, valamint azzal, hogy a pedagógus tudatosan teret ad a tanulók kezdeményezéseinek. Az ilyen típusú feladatok fejlesztik a problémamegoldó gondolkodást, az együttműködési készséget és az alkalmazkodóképességet.

Különösen fontos, hogy az önállóságra nevelés ne csak kognitív, hanem érzelmi szinten is támogassa a tanulókat, például azáltal, hogy lehetőséget ad a hibázásra és a hibákból való tanulásra.

Ez a három terület – a szociális-érzelmi nevelés, az esélyteremtés és az önállóságra nevelés – egymást erősítve hozhat létre olyan iskolai környezetet, amely nemcsak tudást ad át, hanem a tanulókat életre nevelve felkészíti őket a társadalmi beilleszkedésre és a jövő kihívásaira. A komplex megközelítés elősegíti, hogy a diákok ne csak tanulóként, hanem fejlődő személyiségként is jelen legyenek az iskolában. A hosszú távú cél az, hogy a tanulók képesek legyenek önmagukért és közösségükért is felelősséget vállalni, ezzel hozzájárulva a társadalmi kohézió erősítéséhez és az esélyegyenlőség növeléséhez. Emellett az ilyen pedagógiai gyakorlat növeli a tanulók önbizalmát, fejleszti a kritikus gondolkodásukat és problémamegoldó képességüket, valamint elősegíti, hogy aktív, kezdeményező és együttműködő tagjai legyenek a közösségnek. Az így kialakuló biztonságos és támogató tanulási környezet hosszú távon a lemorzsolódás csökkenéséhez, a tanulmányi eredmények javulásához és a tanulók életesélyeinek bővüléséhez vezethet.

III. Gyakorlati megvalósítás lehetősége

Az érzelmi nevelés, az esélyteremtés és az önállóságra nevelés a mindennapi iskolai élet szerves részeként is megvalósítható, ha a pedagógiai gyakorlat tudatosan építi be ezeket a területeket a napi rutinba, a tananyagba és a közösségi életbe.

Az érzelmi nevelés a napi rutinban például a reggeli érzelemjelző gyakorlatokkal kezdődhet.³⁰ Ez nemcsak segíti a pedagógusokat abban, hogy időben felismerjék, mely diákok igényelnek extra figyelmet vagy támogatást, hanem fejleszti az érzelmi kifejezőkészséget, az empátiát és a társas kapcsolatok minőségét is. Az ilyen rendszeres érzelmi bejelentkezések hozzájárulnak ahhoz, hogy az osztályközösség elfogadóbbá és támogatóbbá váljon, csökkentve a konfliktusokat és növelve a biztonságérzetet. A módszer különösen fontos olyan osztályokban, ahol magas a hátrányos helyzetű tanulók

³⁰ A tanulók színes kártyákkal jelzik aktuális hangulatukat, majd röviden megosztják, miért érzik magukat így.

aránya, mivel segíti a közösségi kohézió erősítését és a társas izoláció csökkentését (K. Nagy, 2007).

Az esélyteremtő módszerek kiemelt szerepet kapnak a tananyagban, különösen ott, ahol a tanulók társadalmi, kulturális vagy gazdasági hátrányból indulnak. A tananyag differenciálása lehetővé teszi, hogy minden tanuló képességeinek megfelelő kihívásokkal találkozzon, így elkerülhető a lemaradás és a motivációvesztés. Az életközeli projektek³¹ nemcsak a tantárgyi ismereteket mélyítik, hanem erősítik a helyi identitást is. Az ilyen projektekben a gyerekek interjút készíthetnek helyi felnőttekkel, mesterekkel, majd plakátokat és prezentációkat alkothatnak, amelyeket az iskolában vagy a település közösségi házában mutathatnak be. Ez a munka nemcsak kommunikációs és digitális kompetenciákat fejleszt, hanem közösségi élményt is nyújt, és lehetőséget teremt a tanulók számára, hogy értékesnek érezzék saját hozzájárulásukat. A projekt jellegű tanulás során a diákok megtapasztalják az együttműködés előnyeit, valamint megtanulják, hogyan osszák meg egymás között a feladatokat és a felelősséget.

Az önállósági készségek fejlesztése szintén tudatos tervezést igényel.³² Az ilyen gyakorlatok nemcsak az iskolai közösségben hasznosak, hanem hosszú távon a munkaerőpiacon és a mindennapi életben is kulcsfontosságú készségeket alapoznak meg. Az önállóság fejlesztésére irányuló feladatok hosszú távon növelik a tanulói önbizalmat, javítják a döntéshozatali készséget és csökkentik a felnőtt beavatkozás iránti túlzott igényt.

E három terület tudatos integrációja – az érzelmi nevelés, az esélyteremtés és az önállóságra nevelés – hozzájárul ahhoz, hogy az iskola valóban támogató, befogadó és fejlődésre ösztönző környezetet teremtsen, ahol minden tanuló esélyt kap a sikerre, a személyes kibontakozásra és a társadalmi beilleszkedésre. A tapasztalatok azt mutatják, hogy azokban az iskolákban, ahol ez a hármas fókusz tudatosan jelen van, a tanulói elégedettség, az együttműködési hajlandóság és a tanulmányi eredmények egyaránt javulnak (K. Nagy, 2015).

³¹ Például a „A mi falunk kincsei”.

³² A „Kérdezz meg két társat, mielőtt a tanítóhoz mész” szabály például arra ösztönzi a tanulókat, hogy először egymás között próbálják megoldani a felmerülő problémákat, ezzel fejlesztve az együttműködést, a kommunikációt és a problémamegoldó gondolkodást (K. Nagy, 2007). A havi „önállósági kihívások” – mint a könyvtári ügyintézés vagy az osztálypénz felhasználásáról való közös döntéshozatal – pedig a felelősségérzetet és a döntési kompetenciát erősítik. Emellett a tanulók megtanulják időben beosztani feladataikat, priorizálni a teendőket és a rendelkezésre álló forrásokat hatékonyan felhasználni.

IV. Módszertani keretek a fenti területek integrációjára

Javaslat az iskolák számára az érzelmi nevelés, az esélyteremtés és az önállóságra nevelés egységes rendszerbe illesztésére

Célkitűzés tanítása (heti 1 × 20 perc)

Cél: A tanulók képesek legyenek rövid távú célokat megfogalmazni és követni.

Eszközök: Célkártyák (színes karton), filctoll, fali célfa plakát.

Lépések:

- Beszélgetés: „Mi az, amiben ezen a héten jobbak szeretnénk lenni?”
- Példák: „*Sikerül elolvasnom a szöveget hibátlanul*”, „*Nem szólok be másnak*”.
- Mindenki ráírja célját egy kártyára.
- A kártyák felkerülnek a „Célfára” a tanterem falán.
- Hét végén rövid körkérdés: Ki hogyan haladt, mit tanult belőle?

Tipp: A kártyákat hazavihetik, hogy a szülők is lássák a célt.

Segítségkérés szabályának bevezetése

Cél: A gyerekek ne azonnal a tanítóhoz forduljanak, hanem próbálják meg saját és társaik segítségével megoldani a problémát.

Módszer: „Kérdezz meg két társat, mielőtt a tanítóhoz jössz.”

Kivitelezés:

- A tanteremben legyen „Segítségpont” sarok, ahol a gyerekek röviden megbeszélhetik a feladatot.
- Ha két társ sem tudja, akkor közösen mennek a tanítóhoz.

Eredmény: Erősíti az együttműködést és a társas problémamegoldást.

Érzelemszabályozás reggeli rutinban (napi 5 perc)

Cél: A tanulók felismerjék és kifejezzék az érzelmeiket.

Eszközök: Színes érzelemkártyák (boldog, szomorú, ideges, fáradt, lelkes).

Lépések:

- Belépéskor minden gyerek választ egy kártyát, ami az aktuális hangulatát mutatja.
- Rövid körben elmondhatja (1 mondatban), miért ezt választotta.
- A tanító így tudja, ki igényel aznap több figyelmet.

Megjegyzés: Ez különösen fontos ott, ahol a gyerekek sokszor családi feszültségek közül érkeznek.

Életközeli projekt – „A mi falunk kincsei” (4 hét)

Cél: Önbizalom, kommunikáció és együttműködés fejlesztése.

Feladat: A gyerekek interjút készítenek egy helyi mesterrel (kovács, varrónő, zenész, kertész), majd bemutatják az osztálynak.

Lépések:

- Párban vagy kis csoportban kiválasztják az interjúalanyt.
- Közösén kérdéssort készítenek.
- Felkeresik az illetőt (szülő vagy tanító kíséretével).
- Fényképek és jegyzetek alapján plakátot készítenek.
- Kiállítás a falu kultúrházában.

Előny: A szülők is bevonhatók, erősíti a közösségi kapcsolatokat.

Hibából tanulás (folyamatos)

Cél: A gyerekek ne féljenek a hibáktól, hanem javítási lehetőségként lássák.

Módszer:

- Hibajavító napló: minden hibás feladat mellé írják le, hogyan javítanák ki.
- A javításért külön dicséret jár, függetlenül az eredeti jegytől.

Hatás: Csökkenti a kudarcérzetet, növeli a kitartást.

Havi „Önállósági kihívás”

Példák:

- Egyedül elintézni a könyvtári kölcsönzést.
- Megtervezni egy közös uzsonnát (bevásárlólista készítése).

- Osztálypénzből vásárlási döntést hozni (pl. sportszer vagy dekoráció).

Cél: A tanulók érezzék, hogy beleszólásuk van, és döntéseiknek következménye van.

Tanítói kommunikáció a szülőkkel

Mivel a szülők gyakran túlvédik a gyereket vagy másra hárítják a felelősséget, érdemes havonta rövid szülői beszélgetést tartani, ahol:

- A pedagógusok elmondják, miben lett önállóbb a gyerek.
- Kiemelik a pozitív példákat.
- Megbeszélik, hogyan támogathatják otthon a felelősségvállalást.

A módszerek akkor hatnak igazán, ha a pedagógusok következetesen, szeretettel, de határozottan alkalmazzák őket. A borsodi iskolákban a SEL nem luxus, hanem kulcs az esélyteremtéshez.

V. Következtetések – Ajánlások borsodi általános iskolák számára

A tapasztalatok (K. Nagy, 2024) és a szakirodalmi eredmények (Lotan, 2024) egyaránt arra utalnak, hogy a szociális-érzelmi készségek, az esélyteremtés és az önállóságra nevelés tudatos és integrált fejlesztése kiemelkedő hatással lehet a hátrányos helyzetű, köztük roma származású tanulók iskolai és személyes fejlődésére. Ezért ajánlott, hogy a borsodi általános iskolák stratégiai célként építsék be e három terület összekapcsolását a pedagógiai gyakorlatukba.

Az első ajánlás a szociális-érzelmi nevelés (SEL) tudatos beépítése a mindennapi tanításba. A nemzetközi kutatások (CASEL, 2020) megerősítik, hogy az érzelmek tudatos felismerése, kifejezése és kezelése jelentősen hozzájárul a tanulók érzelmi stabilitásához és társas kapcsolataik minőségéhez. A reggeli érzelemjelző gyakorlatok, az empátiát fejlesztő feladatok és a biztonságos, elfogadó osztálylégtér kialakítása segíthet abban, hogy a tanulók nyitottabbá váljanak az új ismeretek befogadására, és bátrabban vállalják a tanulási kihívásokat.

Második ajánlasként javasolt az esélyteremtő pedagógiai módszerek következetes alkalmazása. A differenciált feladatadás, az egyéni haladási utak biztosítása és az életközeli projektek beépítése a tananyagba lehetőséget ad arra, hogy minden tanuló képességeihez mértén fejlődhessen. Például a „A mi falunk kincsei” típusú projektek egyszerre erősítik a helyi identitást, bővítik a tantárgyi tudást és fejlesztik a kommunikációs, digitális, valamint szociális kompetenciákat. Ezek a megközelítések különösen fontosak a roma és hátrányos helyzetű tanulók számára, mivel erősítik az iskolához való kötődést, növelik a tanulás értelmességének élményét, és csökkentik a lemorzsolódás esélyét.

Harmadik ajánlasként elengedhetetlen az önállósági készségek célzott fejlesztése. A „Kérdezz meg két társat” szabály, a havi önállósági kihívások, vagy a diákok bevonása az osztálytermi szabályokról szóló döntésekbe mind olyan gyakorlatok, amelyek a felelősségvállalást, a döntési képességet és az önirányítást fejlesztik. Ezek a kompetenciák hosszú távon kulcsfontosságúak a munkaerőpiacon való helytálláshoz és a mindennapi életben való boldoguláshoz.

A nemzetközi és hazai szakirodalom (CASEL, 2020; Tomlinson, 2014; OECD, 2019) hangsúlyozza, hogy a három terület integrációja – a szociális-érzelmi nevelés, az esélyteremtés és az önállóság – egymást erősítve, szinergikus hatással működik. Ezért ajánlott, hogy a borsodi iskolák, különösen azok, ahol magas a hátrányos helyzetű, elsősorban roma tanulók aránya, ne különálló programként, hanem egységes, összehangolt fejlesztési stratégiaként kezeljék ezeket az elemeket.

A sikeres megvalósítás feltétele a pedagógusok folyamatos módszertani támogatása, képzése és szakmai közösségekbe való bekapcsolódása. A tanárok tapasztalatcseréje, a jó gyakorlatok megosztása és az egymástól való tanulás erősíti a szakmai biztonságérzetet és hozzájárul a program hosszú távú fenntarthatóságához.

Ajánlott továbbá az iskolavezetés, a szülők és a helyi közösség aktív bevonása, hogy a tanulók ne csak az iskola falain belül, hanem otthon és a településen is megtapasztalják a támogatást, az együttműködést és a fejlődési lehetőségeket.

A szociális-érzelmi nevelés, az esélyteremtő pedagógia és az önállóságra nevelés összehangolt alkalmazása nem csupán az oktatási eredmények javítását szolgálja, hanem hozzájárul a társadalmi integrációhoz, a lemorzsolódás csökkentéséhez és a tanulók jövőbeli életlehetőségeinek bővítéséhez. A borsodi általános iskolák számára ezeknek a beavatkozásoknak a bevezetése és folyamatos fejlesztése hosszú távú befektetés, amelynek eredményei túlmutatnak az iskola falain, és a helyi közösség egészére pozitív hatást gyakorolnak.

Irodalom

- CASEL. (2020). Core SEL competencies. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning.
- chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://curriculumstudies.pbworks.com/w/file/etch/52018177/Mitra2004TheSignificanceofChildrensVoice_TCRcord.pdf (2025. 03. 13.)
- chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://earlylearningfocus.org/wp-content/uploads/2019/12/promoting-social-and-emotional-learning-1.pdf (2025. 03. 13.)
- Elias, M. J., Zins, J. E., Weissberg, R. P., Frey, K. S., Greenberg, M. T., Haynes, N. M., Kessler, R., Schwab-Stone, M. E., & Shriver, T. P. (1997). Promoting social and emotional learning: Guidelines for educators. ASCD.
- Gray, P. (2011). The decline of play and the rise of psychopathology in children and adolescents. *American Journal of Play*, 3(4), 443–463.
- https://scholar.google.ca/scholar?q=CASEL.+{2020}.+Core+SEL+competencies.+Collaborative+for+Academic,+Social,+and+Emotional+Learning.&hl=hu&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar (2025. 03. 13.)
- K. Nagy, E. (2024). Complex Instruction in Hungary. *Intercultural Education*, 36(1), 53–67. <https://doi.org/10.1080/14675986.2024.2428015>
- K. Nagy, E (2007). Az esélyegyenlőtlenség iskolai kezelése csoportmunkával: A hátrányos helyzetű tanulók státuszproblémájának kezelése a Complex Instruction Program segítségével 231 p. Debreceni Egyetem Neveléstudományi Doktori Program.
- K. Nagy, E (2015). KIP Könyv I-II. Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Lotan, R: A. (2024). Complex Instruction in heterogeneous schools: Building equitable, excellent, and democratic classrooms. *Intercultural Education*, 1–5. <https://doi.org/10.1080/14675986.2024.2435743>
- Mitra, D. L. (2004). The significance of students: Can increasing “student voice” in schools lead to gains in youth development? *Teachers College Record*, 106(4), 651–688.

K. Nagy Emese a Miskolci Egyetem habilitált docense, ahol a Tanárképző Intézet és a Tanárképző Központ főigazgatójaként tevékenykedik. Oktatási és kutatási munkájában széles körben foglalkozik a tudásban és szociálisan sokszínű osztálytermek tanítási és tanulási folyamataival, valamint a tanárképzés kérdéseivel. Vezeti a Komplex Instrukciós Program hálózatot (Complex Instruction Program, KIP; www.komplexinstrucio.hu). A program célja a méltányos osztálytermi környezetek megteremtése. Jelenlegi kutatási érdeklődésének középpontjában a heterogén osztálytermek tanítási és tanulási folyamatai, a gyakorlatorientált tanárképzés, valamint a mesterséges intelligencia oktatásban betöltött szerepe áll.

Kecskés Judit

Részletek Lak nyelvi tájképéből – a Laki Körzeti Általános Iskola nyelvi tájképe

Absztrakt

A cikk a Laki Körzeti Általános Iskolában végzett iskolai nyelvi tájkép kutatást foglalja össze, amely része a Creative Region projektsorozatban az Abaúji és Edelényi kistérségekben végzett nyelvi tájképkutatásnak. A cikk arra keresi a választ, megjelennek-e az iskolai térben a település sokszínű kulturális (nyelvi, etnikai) jellemzői, a kettős identitás forrása? Milyen nyelvi-kulturális értékeket és kommunikációs elvárásokat közvetítenek a falak? A cikk bemutatja a kutatás háttérét adó Creative Region projektet és a kutatás helyszínét, s rávilágítva az egynyelvűnek tekintett közösségekben az iskolai nyelvi tájkép-kutatás fontosságára. A negyedik rész elemzi az intézmény Pedagógiai Programját, majd fotókkal illusztrálva írja le az iskola külső és belső látképelemeit, a falakon lévő szájnyakat. Az összegzés nem csupán a bevezetésben feltett kérdésekre igyekszik választ adni, hanem a Creative Region projektben végzett korábbi schoolscape elemzésekhez hasonlóan, az jó gyakorlatokra és a nyelvi tájképesítésre hívja fel a figyelmet.

Kulcsszavak: linguistic landscape, schoolscape, egynyelvű oktatás, szájny, Creative Region

I. Bevezetés

A tanulmány az Edelényi kistérség egyik településének általános iskolájában, a Laki Körzeti Általános Iskolában végezett szinkrón nyelvi tájkép kutatását összegzi. A címválasztás tükrözi azt a felfogást, miszerint az iskolai nyelvi tájkép (schoolscape) egy területi egység komplex nyelvi tájképének (linguistic landscape) részeként értelmezett (l. még Shohamy 2012, Szabó 2016), másfelől a Creative Region (továbbiakban: CR) projektek keretében megjelent iskolai nyelvi tájkép tanulmányokkal (Kecskés–Illésné Kovács 2023, 2025) párhuzamos cím utal arra is, hogy e cikkekkel azonos kutatási keretben készült, s ugyanazon szempontrendszer követi.

Az iskola „a vizuális nyelvhasználat sajátos tere” (Tódor 2014: 41) önálló egységként elemezhető, amely hozzájárul a település egészéről alkotott nyelvi

tájkép meghatározásához. Ez a megközelítésmód azért is fontos, mert a CR I–III. projektsorozat fő célja, hogy komplex erőforrás-felmérés révén átfogó képet adjon a térség gazdasági, társadalmi, szociális, kulturális és oktatási helyzetéről, növelje a térségben a társadalmi innovációs potenciált (K. Nagy–Illésné Kovács 2022).

Az iskolai nyelvi tájkép kutatása e projektsorozaton belül nemcsak a helyi oktatási innovációkat támogatja, hanem az azonos struktúrájú (baktakéki, edelényi, laki) tanulmányok a CR régiók más iskolái számára is hasznosíthatók az oktatásfejlesztésben. Céljuk elősegíteni a „jó gyakorlatok” adaptálását, s ezáltal belülről – nem külső vagy felülről jövő beavatkozással – teszik lehetővé az iskolák számára az innovatív megoldások irányába való továbblépést. A jelenségek leírásának fő célja tehát a tudatosítás, amelyet Brown (2005, 2012) is hangsúlyozott, s amely pontról továbbléphet az intézmény a reflektált nyelvi tevékenység, a nyelvi tájkép formálása vagy Istók–Lőrincz–Török (2025: 41) terminusával élve a „nyelvi tájképesítés” szintjére. A CR szemlélete párhuzamos Szabónak (2016) az iskolai nyelvi tájkép ágencia fogalma szerinti leírásával, a projekt / a kutató(k) kezdeményezése, témafelvetése, „az azt implikálja, hogy feltételezi: kezdeményezését potenciálisan valamilyen releváns reakció fogja követni” (Szabó 2016: 232).

II. A Creative Region projektek és a nyelvi tájkép kutatása

A Miskolci Egyetem CR I–III. projektjeinek kutatási célterülete 2018–2021 között az Abaúji kistérség 25 települése, majd 2021–2025 között az Edelényi kistérség 25 települése volt. A társadalmi, gazdasági, szociális, kulturális innovációkat fókuszba állító projektsorozatban az oktatás-fejlesztés fontosságát a projektvezető, Illésné Kovács Mária (2022) adatokkal alátámasztva fejtette ki. Rámutatott arra, hogy a térség kistelepülésein az iskolás korú gyermekek létszámának csökkenésével arányosan csökkent az iskolák száma, s a diákok tanulás iránti motivációvesztése, a térségi közlekedési nehézségek egyaránt növelik a végzettség nélküli iskolaelhagyást, amely problémaként jelentkezik a térségi intézményekben. Ezért „az oktatás alapvető jelentőségű a települések jövője szempontjából, színvonalától, az ott

tevékenykedő pedagógusok módszertani felkészültségétől is függ, hogy milyen eredményességű az ott folyó munka, milyen a lemorzsolódás, a végzettség nélküli iskolaelhagyás mértéke, milyen a továbbtanulás aránya, képes-e az intézmény innovatív, a problémák megoldására újszerű ötleteket adó fiatalok kibocsátására” (Illésné Kovács 2022: 623). Az oktatást innovációs potenciálnak tekintő projektekben külön oktatási munkacsoport működött, s e multidiszciplináris team az intézményi állapotfelméréstől, a pedagógiai módszertani képzéseken át, az élményórák és vándorkiállítások szervezésével a tanulás-tanítás különböző szereplőit szólította meg. A helyi értékekre épített oktatástámogatás (Kecskés 2023) részét képezte az iskolai nyelvi tájkép kutatása is.

III. Iskolai nyelvitájkép-kutatás szempontrendszerre egynyelvűnek gondolt környezetben

Bár a nyelvi tájkép kutatásának kezdeti tanulmányai többnyelvű környezet vizsgáltnak, s „a nyelvválasztás, a nyelvi hierarchia, a szabályozások, az indexikusság és az írástudás középpontba helyezésével kívánnak a többnyelvűségről a korábbiakhoz képest árnyaltabb képet nyújtani” (Gorter 2017: 32), az újabb kutatások kiterjednek olyan egy nyelvű településekre is, ahol eltérő nyelvi és/vagy kulturális háttérű közösségek élnek együtt (Bartha–Laihonen–Szabó 2013, Biró 2017, Kecskés–Illésné Kovács 2025).

A CR projektek kutatási területe a Cserehát, amelynek nyelvi és kulturális sokszínűsége összefügg a 18. századi vallási és felekezeti változásokkal, „a vidék török kori elnéptelenedésével és benépesítésének szükségességével, görög-katolikus és római katolikus vallású, ruszin, illetve kisebb részben szlovák telepések megjelenésével, majd a rekatolizációs folyamatok felgyorsulásával” (Gyulai 2021: 19). S ahogyan arra a baktakéki és edelényi iskolai nyelvi tájkép kutatások (Kecskés–Illésné Kovács 2023, 2025) is rámutattak, a történetileg kialakult többnyelvű települések mellett a 20. századi településösszevonások újabb, etnikailag és kulturálisan kevert háttérű közösségeket hoztak létre. A településeken a nyelvi asszimiláció az etnikai, vallási asszimilációval nem

szükségszerűen egyidejű folyamatként zajlott le, de a magyar nyelvhasználat dominanciája az oktatásban rendkívül erősen hatott és hat a nyelvi asszimilációra. A nyelvileg és/vagy kulturálisan kevert háttérű közösségekben a kettős identitás fennállása a statisztikai adatokból kimutatható, így a régió *egynyelvűnek gondolt*³³ településein is indokolt az iskolai nyelvi tájképkutatás.

A kiválasztott iskolák megfelelnek az alábbi szempontoknak:

- állami vagy önkormányzati fenntartású iskola,
- egynyelvű, magyar tananyelvű,
- a településtörténeti kutatások a többnyelvűséget, etnikai és felekezeti sokszínűséget tártak fel és/vagy jelenleg is mutatnak (pl. nemzetiségi önkormányzatok működnek a településen),
- a népszámlálási adatok az etnikai hovatartozás tekintetében a település összlakosságára vetítve 100% feletti statisztikát mutatnak, azaz jelen van a kettős identitás.

A kutatás három fő kérdés köré rendeződik:

- (a) Megjelennek-e az iskolában a sokszínű kulturális (nyelvi, etnikai, felekezeti) jellemzők?
- (b) Milyen nyelvi-kulturális értékeket közvetít az iskola?
- (c) Milyen kommunikációs elvárásokat, értékeket közvetít az iskola belső tere?

III.1 A kutatás helyszíne

Lak község Észak-Magyarországon a Nyugati-Cserhát dombos vidékén a Vadász és a Mánta-patakok völgyében helyezkedik el. Az Edelényi kistérség székhelyétől 11 kilométerre fekszik. A település 1950-ig körjegyzőségi központ volt, 1966-tól közös tanácsú székhelyközség, 2013-tól azonban a Borsodsziráki Közös Önkormányzatú Hivatal tagja, amelynek tagja még Hangács, Hegymeg, Irota, Lak, Nyomár és Tomor község önkormányzata is (W1). A település

³³ Barta–Laihonen–Szabó (2013) meghatározását követve alkalmazza cikk az *egynyelvűnek gondolt* szókapcsolatot. A szerzők szerint „bár a magyarországi magyarság esetében szokás egynyelvűséget feltételezni, teljes egynyelvűségről sosem beszélhetünk. A beszélők mindig találkoznak a saját elsődleges nyelvükön kívüli nyelvekkel és nyelvváltozatokkal, és azokat bizonyos fokig el is sajátítják” (Bartha–Laihonen–Szabó 2013: 25).

össztlakossága 2025-ben 641 fő volt, a lakosok száma 2015-ig növekvő, majd csökkenő tendenciát mutat (W2).

A településen a kettős identitás hosszabbtávú fennállását, de jelentős csökkenését mutatják a 2011-es 2022-es KSH népszámlálási adatok (l. 1. táblázat), amelyekben a nemzetiségi hovatartozás az össztlakosságra vetítve 100% feletti arányú.

	2011	2022
össztlakosság	662 fő	661 fő
magyar	88,8%	91,2%
cigány (roma)	55,4%	7,2%
ruszin	-	0,2%
egyéb, nem hazai nemzetiség	-	0,8%
nem kívánt válaszolni	10,3%	8,3%
kettős identitás aránya	54,5%	7,7%

1. táblázat: Lak össztlakosságának kettős identitása a népszámlálási adatok tükrében (W2)

A KSH adatoknak ugyanakkor ellentmond a helyi önkormányzat honlapján található statisztika: „A település lakosságának 20%-a magyar, 80%-a cigány nemzetiségűnek vallja magát” (W3). S ezt az ellentmondást leginkább a kisebbségek nyelvhasználatára vonatkozó KSH adatok oldhatják fel. E szerint a 2022-es népszámlálásban az önmagát cigány (roma) nemzetiséghez tartozók aránya 7, 2%, de a nyelvhasználati kérdőpontoknál senki sem vallotta magát olyan személynek, aki anyanyelvként vagy családi, baráti közösségben használt nyelvként hazai nemzetiségi nyelvet beszél. Így hipotézisem szerint a nemzetiségi öntudat és a nyelvhasználat eltérése okozza az élesen eltérő adatokat. Az iskolai nyelvi tájépkutatás relevanciáját tehát ebben a statisztikailag egynyelvű közösségben éppen az etnikai és kulturális kevert háttér és a kettős identitás teszi fontossá.

IV. Az empirikus kutatás

Az elemzés a CR projektekben alkalmazott alábbi vizsgálati szempontokat követi:

- (1) oktatásirányítási dokumentumok (Pedagógiai Program) elemzése,
- (2) az épület külső megjelenése, homlokzati látványelemek,
- (3) az iskola belső tere (aula, folyosók, ajtók, osztálytermek),
(3.1.) állandó üzenetek,
(3.2.) frissített tudnivalók.

IV.1 Az oktatásirányítási dokumentumok nyelv, nyelvhasználatra vonatkozó elemei

A Laki Körzeti Általános Iskola a körzetesített intézményekre jellemzően a laki gyermekek és a közeli települések (Hegymeg, Irota, Szakácsi, Tomor) alsó és felső tagozatos tanulóinak oktatását látja el. Az intézményt 2013-tól a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ működteti. Az iskolának a kutatás időpontjában összesen 106 tanuló volt, közülük 29 fő a közeli közösségekből bejáró. A diákok közt 1 fő SNI-s, 1 fő BTMN-s, s bár a HH-s és HHH-s gyermekekről számszerű adatot az intézményi dokumentumok nem közölnek, az intézmény 2024/25-ös tanévre kiadott Pedagógiai Programja (továbbiakban: PP) szerint rendszeres gyermekvédelmi kedvezményt minden gyermek után igényelnek (W4).

Az intézmény fenntartója a Kazincbarcikai Tankerületi Központ. A PP a Bevezetőben tartalmazza az intézményi környezet bemutatását, rögzíti, hogy az intézménybe járó gyerekek nagy része az átlagos, vagy az átlagosnál rosszabb szociokulturális háttérrel rendelkezik, ezért az intézmény küldetése, hogy a tanulók képességeik legmagasabb szintét elérhessék. A negatív környezeti hatások közepette céljuk a „kiegyensúlyozott, boldog önmagát ismerő, vállalni képes és tudó felnőtt kimunkálása” (W4: 2). Az I. fejezet tartalmazza az intézményben folyó nevelő-oktató munka alapelveit, értékeit, feladatait, eszközeit, eljárásait. Az itt megfogalmazott öt érték (biológiai lét értékei, az én harmóniája, társas kapcsolatokra vonatkozó érték, társadalmi érvényesség,

humanizált világkép) alá rendeződve olyan értékeket is találunk (pl. önismeret, helyi és nemzeti hagyományok ápolása), amelyek támogathatják a kettős identitású, eltérő kulturális háttérű közösség tanulóit a nyelv és identitás kapcsolatának fokozottabb megértését. Az oktatás egynyelvű, magyar tannyelvű. A PP képzési szerkezet leírásának 5.1 pontjában szerepel, hogy tekintettel a tanulók többségének etnikai hovatartozására a kötelezően választandó órák egyike a cigány népismeret tantárgy. A PP II. fejezete a helyi tanterv, amely óraszám szerint tartalmazza a tárgyakat, így a cigány népismeret órát is, amely minden évfolyamon egy-egy órában oktatott.

IV.2 Az épület külső megjelenése, homlokzati elemek

Az iskolaépület külső megjelenése „orientálja először az odalátogatót az adott intézménnyel kapcsolatban, a homlokzati látványelemek tehát meghatározóak az ott működő közösség identitásformálása szempontjából” (Bartha–Laihonen–Szabó 2013: 22). Az iskola L-alakú épületének utcafronti részén a 2011. évi CCII. törvény szerint magyar és uniós zászló jelzi a közintézményi funkciót, a zászlók alatt sorakoznak a támogatásokra utaló kötelező láthatósági elemek (magyar nyelvű táblák), amelyekről elkülönülve található az iskola címere (l. 1. kép).

1. kép: A Laki Körzeti Általános Iskola utcafronti képe (W5)

Az intézmény bejáratai a belső udvarból nyílnak, s az aszfaltozott térrel erős kontrasztban álló bejáratokat az ajtók körül színes virágornamentika teszi hívogatóvá. A főbejáratként használt ajtóra kiragasztva két monomodális kommunikátum van, egy magyar nyelvű fenntartói közlemény áll az iskoláztatásról, és a szociális segítő neve és elérhetősége. Az ajtót keretező falon – egymás alatt – két azonos tartalmú szájn³⁴ látható, amelyek a dohányzást tiltják. A monomodális szájn pusztán magyar nyelvű felirat, a másik egy multimodális szájn: képi ábrázolás (cigaretta áthúzva) és magyar nyelvű szöveg, a grafikus elem és a szöveg kapcsolata indexikus. Az épület külső látképelemei közül a színes, virágornamentika, azaz a nem nyelvi vizuális elemek a meghatározók.

2. kép: A Laki Körzeti Általános Iskola bejáratai

IV.3 Az iskola belső tere

Az épületben nincs klasszikus aula, hanem folyosó fogadja a belépőt. Így míg az aulák központi állandó látképeleme azonnal közvetíti a tanuló és a látogató számára az intézmény által képviselt globális vagy helyi értékeket, itt az épület teljes hosszában végigfutó folyosó állandó és frissített kommunikátumaiból rakódik össze a közvetíteni kívánt érték. Ezért több időre van szüksége

³⁴ Szájként értelmez a kutatás „minden olyan nyelvi, képi vagy képi-nyelvi egységet, amely tartalmi-logikai szempontból önálló egésznek tekinthető, azaz jól lehatárolható (pl. kerettel, betűmérettel, térközzel) más hasonló egységektől” (Istók-Lőrincz-Tóth 2023: 40).

a látogatónak míg a fókuszba állított szájnt felfedezi, amely a folyosó egyik végén elhelyezett frissített üzenet (1. kép).

3. kép: A folyosó látképelemei és a fókuszba helyezett szájnt

A fókuszba helyezett multimodális szájnt, a magyar nyelvű szövegből („akikre büszkék vagyunk”) és grafikai elemekből (családfa háttérén, fotók a tanulókról) áll, amelyek kapcsolata indexikus. A globális értéket közvetítő látképelem az intézmény pedagógiai programjának céljait fogalmazza újra. „A területi elhelyezkedésnek megfelelően magas számban fordulnak elő olyan tanulók, akik megfelelő családi háttér hiányában a mai magyar társadalmi valóság összes negatívumával rendelkeznek. Ők az átlagosnál is nagyobb odafigyelést, törődést, türelmet és szeretetet igényelnek” (W4: 2), ezért a tantestület deklarált célja a gyermekekben rejlő lehetőségek, értékek tükröztetése. A családfa – mint képi elem – reflektál az otthonról hozott esetleges hiányra, szemben intézmény által megfogalmazott egyik pedagógiai értékre, a társaskapcsolatok értékére (W4: 9).

A folyosó(k) falain egymásra köszönnek az állandó üzenetek és a tanulás-tanítás és értékelés szervezését segítő frissített információk.

A tablók – mint helyi értéket közvetítő állandó üzenetek – a folyosó egyik oldalán, az osztálytermek ajtaja fölött sorakoznak, fogadják a folyosóra és az osztályterembe belépőt. Míg a frissített látképelemek, az egy-egy tematikus eseményhez kötődő tanulói produktumok, a folyosó másik falán sorakoznak, a távozó figyelmét keltik fel: Kommunikációs elvárások

A frissített üzenetekre felhívja figyelmet az is, hogy jellemzően parafatáblára kihelyezettek. A diákok által készített jellemzően a tananyaghoz, ünnephez vagy a természeti környezet változásához (pl. évszakok) készített szájnok jellemzően lexéma szintű magyar nyelvi elemeket tartalmaznak és a grafikai eleme domináns, míg a pedagógusok által készített kommunikátumok főként szövegszintűek (l. 4. kép).

4. kép: A folyosók frissített tudnivalói

A magatartási normákat közvetítő elemek mellett kapnak helyet a pozitív megerősítést adó szájnok is (l. 5. kép).

5. kép: A pozitív megerősítés vizuális kifejezése

A bemutatott példán a magyar nyelvű szöveget (*Gartulálunk nektek, Legyetek szorgalmas és kitartó, Gyönyörű a munkád, Ügyes vagy*) kiegészítő vizuális elemek (szív, ruhadarab, virág, madár) kapcsolata szimbolikus.

Az ajtó a folyosóról az osztályterembe való „átzsilipelés” eszköze, amely külön vizsgálati elem a CR kutatópontokon. Baktakéken sajátos multimodális jelekkel láttak el az ajtókat, amelyek jellemzően az osztályközösség neve köré szerveződött. A frissített kommunikátumok információközlő szerepe mellett pozitív hangulatot teremtettek, közvetítették a tanulók saját kultúrájának színvilágát, s már „az ajtóban elfoglalta” általuk a közösség a teret. Edelőnyben jellemzően az osztályjelzések (l. *B/4., 8. a. osztály*) és néhány multimodális jel volt, amelyekben magyar nyelvű feliratok (pl. *Üdvözöllek, Ki itt belépsz hozd ki magadból a legtöbbet*) az iskola által elvárt értékpromóciót közvetítették. Lakon az ajtókon állandó üzenetek, egységes magyar nyelvű információs táblák vannak az osztályokról, a néhol grafikai elemmel bővített felirat (l. bagoly) kapcsolata szimbolikus (6. kép).

6. kép: Az osztálytermi ajtók

Az osztálytermekben az állami fenntartású intézményekre jellemző módon hangsúlyos helyen, a tábla felett található az országcímer, a legfőbb nemzeti attribútum. A terek legfőbb kommunikátumai – beleértve a folyosót is – az elvárt viselkedési normákat közvetítő multimodális szájnok, amelyek nem túlzás állítani, még a csilláron is lógnak (l. 7. kép). A magyar nyelvű szövegek és ikonikus grafikai elemek színesek, vonzzák a tekintetet.

7. kép: Kommunikációs elvárások elhelyezése az osztályteremben

A termék visszatükrözik ugyanakkor a PP és az intézményi munkaterv deklarált céljait: biztonságos iskola (magyar nyelvű hirdetemény az iskolarendőről), egészségközpontúság (gyümölcsök ábrázolása, kézmosás ikonikus ábrázolása), partnerközpontúság a szülővel és a tanulóval. A partnerközpontúság jellemző a frissített kommunikátumok kialakítására is, például a tanulói és tanári produktumok együttese alkot egy szájnt. A frissített üzenetek a teremben az ünnepekhez, a tanév aktuális szakaszához tartozó információkat hordozzák.

V. Összegzés

A három kutatási úgy összegezhető, hogy bár az oktatásirányítási dokumentumok reflektálnak az etnikailag és kulturálisan kevert közösségre, ugyanakkor a cigány nemzetiségi önreprezentáció nem látható a falakon. A tanulók önismeretét, önfejlesztését és a cigány népismeret tantárgy elsajátítását is segítené, ha annak tananyagai vagy feldolgozása mono- vagy multimodálisan megjelennének a falakon. Az iskolában magyar nyelv

kizárólagos használata a jellemző, s a magyar nemzeti kulturális értékek közvetítésén túl a helyi értékek dominálják a belső közösségi tereket (folyosói tablók, gyermekrajzok). Megfontolásra javasoljuk, hogy a kommunikációs elvárásokat közlő magyar nyelvű varákszavakat (pl. *Kérem, Köszönöm, Légy szíves*) kiegészíthetné az iskola roma/beás, valamint a kötelezően tanított idegen nyelvűvel is, előbbi nyelvi revitalizációs szempontból lenne hasznos, utóbbi a nyelvtanulás szempontjából támogató lehetne. A PP-ben meghatározott példaértékűen visszaköszönnek a falakról. Egyensúlyban vannak a tantestület által nyújtott értékek (közösségi lét, pozitív visszajelzés a diáknak), és az elvárt értékek pl. a közösségi kapcsolattartás szabályai.

Irodalom

- Bartha Csilla – Petteri Laihonen – Szabó Tamás Péter (2013): Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. Egy új kutatási területről. *Pro Minoritate*, 23. évf. 3. sz:13–28.
- Biró Enikő (2017): Nyelvek, iskolai nyelvi tájképek kisebbségi környezetben. In Benő Attila – Fazakas Noémi (szerk.): *Élőnyelvi kutatások és a dialektológia*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 61–70.
- Brown, Kara D. (2005): Estonian schoolsapes and the marginalization of regional identity in education. *European Education*, Vol. 37. No. 3: 78–98.
- Brown, Kara D. (2012): The Linguistic Landscape of Educational Spaces: Language Revitalization and Schools in Southeastern Estonia. In Gorter, Durk – Marten, Heiko F. – Van Mensel, Luk (eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. London: Palgrave Macmillan. 281–298. (https://doi.org/10.1057/9780230360235_16)
- Gorter, Durk (2017): A nyelvi tájkép tanulmányozása: bevezetés a tudományterületbe. *Regio*, 25. évf. 3. sz: 31–49. (<https://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v25i3.171>)
- Gyulai Éva (2018): Felekezetek az abaúji Csereháton a 18. században. *Miskolci Keresztény Szemle*, 66. 19–29.
- Illésné Kovács Mária (2022): Társadalmi innováció, társadalmi fenntarthatóság az Abaúji kistérségben. In Veresné Somosi Mariann – Sikos T. Tamás (szerk.): *A fenntarthatóság holisztikus megközelítésben*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 609–628.
- Istók Béla – Lőrincz Gábor – Tóth Sándor János (2023): A szlovákiai és a magyarországi Komárom nyelvi tájképének kvantitatív vonatkozásai. *Eruditio – Educatio*, 18. évf. 1. sz: 38–63.
- Istók Béla – Lőrincz Gábor – Török Tamás (2025): Osztálytermi nyelvi tájképesítés BBB-módszerrel. In Istók Béla – Lőrincz Gábor – Baka L. Patrik – Török Tamás (szerk.): *Nyelvi diszkrimináció a nyelvi tájképben: Az SJE TTK-n működő Variológiai Kutatócsoport és Nyelvi Tájkép Kutatócsoport közös szervezésű nemzetközi tudományos szimpóziumának tanulmánykötete*. Komárom: Selye János Egyetem, 39–52.
- Kecskés Judit (2023): Helyi értékekre épített oktatástámogatás a CR programban. In Szabó-Tóth Kinga (szerk.): *Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus*. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK, 50–56.
- Kecskés Judit – Illésné Kovács Mária (2023): Részletek Baktakék nyelvi tájképéből – a Baktakéi Körzeti Általános Iskola feliratai. In Fazakas Csaba (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Gyulai Éva 70. születésnapjára*. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK, 183–197.

- Kecskés Judit – Illésné Kovács Mária (2025): Részletek Edelény nyelvi tájképéből – A Borsodi Általános Iskola nyelvi tájképe. In Istók Béla – Lőrincz Gábor – Baka L. Patrik – Török Tamás (szerk.): Nyelvi diszkrimináció a nyelvi tájképben: Az SJE TKK-n működő Variológiai Kutatócsoport és Nyelvi Tájkép Kutatócsoport közös szervezésű nemzetközi tudományos szimpóziumának tanulmánykötete. Komárno: Selye János Egyetem, 53–69.
- K. Nagy Emese – Illésné Kovács Mária (2022): Az Abaúji Kistérség iskoláiban végzett kérdőíves vizsgálat bemutatása. In Bíró Rita Zsófia – Egri Tímea – Farkasné Gönczi Rita – Reményi Tamás (szerk.): Együtt vagyunk erősek! – esélyegyenlőség, integráció és inklúzió a köznevelésben és a társadalomban: Az 50 éves Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete jubileumi Országos Szakmai Konferenciája – Tanulmánykötet. Budapest: Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete – ELTE BGGyK, 49–60.
- Shohamy, Elana (2012): Linguistic landscape and multilingualism. In Martin-Jones, Marlyn – Blackledge, Adrian – Creese, Angela (eds.) The Routledge Handbook of Multilingualism. London: Routledge, 538–551.
- Szabó Tamás Péter (2016): Ágencia és változatosság kezelése magyarországi iskolák nyelvi tájképében. In Kozmács István – Vančo Ildikó (szerk.): Sztenderd – nem sztenderd. Variációk egy nyelv változataira. Vol. 1. Lakitelek: Antológia Kiadó, 231–242.
- Tódor Erika-Mária (2014): Hogyan hívogat az iskola? Vizuális nyelvhasználat az iskolában. Magiszter, 12. évf. 4. sz: 40–51.

Források

- W1 = <https://www.lak.hu/> (2025. 10. 01.)
- W2 = https://www.ksh.hu/apps/hntr:telepules?p_lang=HU&p_id=15857 (2025.10. 01.)
- W3 = <https://www.lak.hu/statisztikai-adatok/> (2025.10. 01.)
- W4 = A Laki Körzeti Általános Iskola pedagógiai programja 2024.
<https://lakiskola.edu.hu/wp-content/uploads/2024/09/pedagogiai-program-lak.pdf> (2025. 04. 02.)
- W5 = <https://www.lak.hu/iskola/> (2025.10. 02.)

Kecskés Judit (Cegléd, 1970): 1996-tól oktat a Miskolci Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetében nyelvészeti tárgyakat. 2005-ben szerezte doktori fokozatát a Debreceni Egyetem Nyelvtudományok Doktori Iskolájában. Kutatási területe a névtan, ezen belül a történeti személynév kutatás és az alkalmazott névtan. További érdeklődési területei a történeti nyelvészet, nyelvi tájkép és nyelvi hátrány kutatása.

Mihályi Helga

Demográfiai folyamatok és jellegzetességek az Edelényi járásban és a CR projekt településein

Absztrakt

A tanulmány az Edelényi járás és a CR projektbe bevont 25 település demográfiai folyamatait és jellegzetességeit vizsgálja. Az elemzés TeIR adatokra építve mutatja be a járás népességszámának tartós csökkenését, az aprófalvas településszerkezet kihívásait, valamint a roma népesség növekvő arányának demográfiai, szociális és oktatási hatásait. A vizsgált térség az elmúlt évtizedekben a megyei és országos trendekhez hasonlóan jelentős népességvesztést szenvedett el, ugyanakkor a roma népesség magas aránya és fiatal korstruktúrája mérsékli az elöregedés ütemét. A társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek, az alacsony iskolai végzettség, a korlátozott munkaerő-piaci lehetőségek, valamint a periférikus földrajzi helyzet szorosan összefüggnek a negatív demográfiai trendekkel. A kutatás eredményei hozzájárulnak az Edelényi járás társadalmi és kulturális innovációs potenciáljának megértéséhez, valamint a térség jövőbeli fejlesztési irányainak kijelöléséhez.

Kulcsszavak: demográfia, Edelényi járás, CR projekt, roma népesség, népességszám, népességfogyás, helyi közösségek

A Miskolci Egyetem BTK által vezetett Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program keretében elnyert és megvalósuló CR projekt keretében a társadalmi és kulturális innovációk lehetséges területeit és megvalósítási lehetőségeit kutatjuk az elmúlt három évben. Ez egy társadalmi – gazdasági – kulturális modell, melynek alapját az Edelényi járás 25 településének komplex vizsgálata képezi. Ennek során a formális és informális vezetőkkal interjúk készülnek, a helyi lakosságot pedig kérdőívekkel próbáljuk bevonni, a helyi tudást, értékeket, a gazdaságfejlesztést segítő ötleteket, illetve a helyi ügyekről és közbiztonságról alkotott véleményeket felmérni.

Az Európai Unió más országaihoz hasonlóan Magyarország területi, települési beosztásáról az Alaptörvény rendelkezik. Az ország területe ennek megfelelően jelenleg fővárosra (1), régiókra (8), vármegyékre (19), járásokra

(174), városokra (348) és községekre (2807), míg a főváros kerületekre (23) tagozódik.

1. táblázat. B.-A.-Z. vármegye és az Edelényi járás településszerkezete (db), 2022

	Város	Község	Összesen	Városi népesség aránya
B.-A.-Z. vármegye	29	329	358	58,6%
Edelényi járás	2	43	45	44,5%

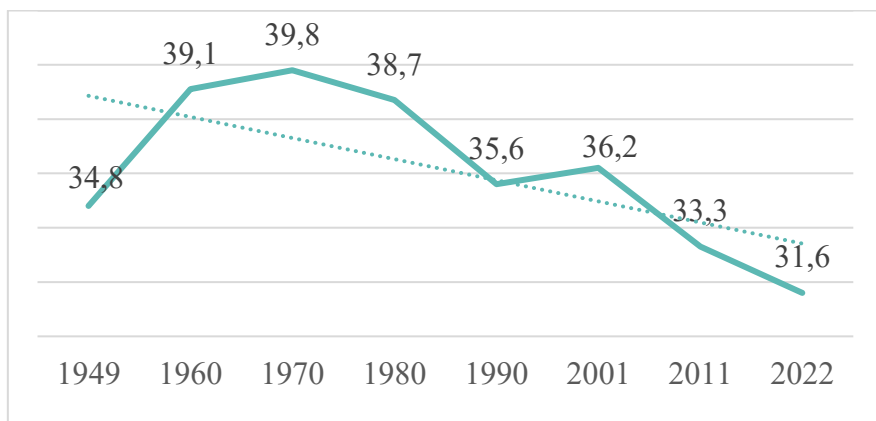
Forrás: TelR adatok alapján saját szerk.

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye ország második legnépesebb megyéje, területe 7.247 km². Népsűrűsége elején 97,9 fő/km², ami kicsivel alacsonyabb az országos átlagnál (103 fő/km²). A vármegye településszerkezetének egyrészt a Miskolci járás meghatározó szerepe, másrészt az apró- és törpefalvak sokasága jellemzi. A vármegye a 358 településével a vármegyei rangsorban az élen áll. Településsűrűséget nézve - a száz km²-re jutó települések számával Borsod-Abaúj-Zemplén a 4,9-es mutatójával hazai viszonylatban sűrű elrendezésűnek tekinthető. A települések átlagos népességszáma 1.959 fő, ez hat tizede az országos átlagnak. A vármegye aprófalvas jellegét mutatja, hogy a községek átlagos népességszáma nem éri el a 900 főt. A 330 községből 142-ben a lakosok száma 500 fő alatti, 82-ben pedig 500-999 fő közötti. (Mihályi, 2017)

A 16 járás települési megoszlása nagyon egyenlőtlen, hiszen a Mezőcsáti járásba csupán 8 település, míg a vizsgálatunkat képező Edelényi járásba 45 település tartozik, ami nyilvánvalóan megnehezíti az együttműködések, egyeztetéseket, illetve a források elosztását is. Népességszám tekintetében (623 ezer fő) a Tokaji járás a legkisebb (13 ezer fő) és a Miskolci járás a legnagyobb (245 ezer fő). Terület alapján (7247 km²) a Tiszaújvárosi járás (249 km²), illetve a Miskolci járás (972 km²) a két szélsőérték. Népsűrűség szerint (97,9 fő/km²) a Gönci járáshoz (35 fő/km²) képest a Miskolci járás (252 fő/km²) több mint hétszer sűrűbben lakott. A Miskolci járás 39 településéből 7 város van (Miskolc, Alsózsolca, Emőd, Felsőzsolca, Nyékládháza, Onga, Sajóbáony), ami 17,9%-os arányt jelent, az Edelényi járás 45 települése közül Edelény, illetve

Szendrő a két város, ami 4,4%-os arányt képvisel. Az urbanizáltság mértéke tehát negyede a miskolcinak, ami jelentős hatással van a társadalmi integráció mértékére, a társadalmi egyenlőtlenségekre, ezen keresztül pedig a társadalmi – gazdasági élet alakulására. (Mihályi, 2015)

1. ábra. Az Edelényi járás népessége (ezer fő), 1949-2022

Forrás: TeIR adatok alapján saját szerk.

2. táblázat. Az Edelényi járás népességének változása (%), 1949-2022

	Népesség (fő)	Változás
1949	34.753	-
1960	39.011	+12
1970	39.771	+2
1980	38.682	-3
1990	35.586	-8
2001	36.246	+2
2011	33.314	-9
2022	31.615	-5

Forrás: TeIR adatok alapján saját szerk.

Az Edelényi járás népességének alakulása mindig követte a megyei tendenciákat annyi kivétellel, hogy míg máshol 1980-ban, itt 1970-ben érte el a maximumát. Azóta – az 1990-es években tapasztalható kisebb fellendüléstől eltekintve – folyamatos csökkenés figyelhető meg, amit a trendvonal is mutat. Az elmúlt 50 évben a járás a népességének ötödét veszítette el. A 2010-es években gyorsult fel leginkább a negatív folyamat, amikor 9%-os volt a csökkenés, az utóbbi tíz ében feleződött, lassult a lejtmenet.

3-5. táblázat. A CR települések népességszámának változása (%), 2001-2022

Település	Csökkenés	Település	Csökkenés
Debréte	-56	Ládbesenyő	-19
Abod	-49	Edelény	-17
Martonyi	-43	Damak	-16
Viszló	-38	Nyomár	-15
Rakacaszend	-36	Rakaca	-14
Irota	-33	Ziliz	-13
Meszes	-28	Szendrő	-8
Tomor	-23	Tornabarakony	-7
Hangács	-21	Hegymeg	-5
Galvács	-20	Boldva	-5
		Borsodszirák	-2

Település	Növekedés
Szakácsi	+42
Szendrőlád	+24
Balajt	+21
Lak	+2

Forrás: TeIR adatok alapján saját szerk.

Az CR projektbe bevont települések az Edelényi járás 31.615 fős népességének 80%-át adják, összesen 25.207 főt. Az elmúlt két évtized változásait megvizsgálva azt látjuk, hogy a járás 25 településéből mindössze négynek növekedett a népessége az időszakban, a legnagyobb mértékben Szakácsinak, ahol 40% feletti volt a bővülés. 21 település közül tíznek legalább 20%-os volt a népességvesztése – háromnak (Debréte, Abod és Martonyi) közel 50%-os –, további tizenegynek ennél kisebb mértékű. Összességében a kutatott

terület nagy veszteségeket könyvelt el a kétezres években és bár a 14%-os csökkenés a B.-A.-Z. vármegyeihez képest (16%) kicsivel kedvezőbb, de a magyarországi 5,5%-nak majdnem háromszorosa. Hogy ez milyen okokra vezethető vissza, azt a következőkben próbáljuk megtalálni.

Amit tudunk és látunk, hogy a társadalmi – gazdasági szempontból korábban is kedvezőtlen demográfiai összetétel és népesedési folyamatok az utóbbi időszakban sem fordultak meg jelentősen, sőt néhány esetben még kedvezőtlenebbekké váltak. Ennek összetevőit az alábbiakban mutatjuk be röviden. (Mihályi, 2022) A demográfia az a tudomány, amely sajátos módszerekkel vizsgálja a népesség számát, a népesség különböző szempontok szerinti összetételét, a népesedés jelenségeit, illetve népesedés törvényszerűségeit és mindezen ismereteket a társadalmi – gazdasági fejlődés szolgálatába állítja, a népesedéspolitika segítségével. A népesség összetételének vizsgálatát hét szempont szerint – nem; kor; családi állapot; nyelvi, etnikai, vallási összetétel; kulturális helyzet; területi, illetve foglalkozási összetétel – tehetjük meg és négy népesedési folyamattal – házasság/válás; születés, termékenység; halálozások, halandóság, morbiditás és migráció – helyezhetjük az idő távlatába. (Mihályi 2008) Ezek közül azokat említjük most, amelyeknek napjainkban a legerősebb a hatásuk az Edelényi járás demográfiai folyamatainak és jellegzetességeinek alakulására.

Rendhagyó módon a roma/cigány népesség arányának alakulását tesszük az első helyre a vizsgált szempontok közül, mert ennek a nemzetiségnek nagyszámú jelenléte a vizsgálatba bevont településeken erőteljes hatással van mind a népesség összetételére, mind a népesedési folyamatokra, így végeredményben az Edelényi járás demográfiai jellegzetességeire is. Anélkül, hogy teljes körű választ adnánk arra a kérdésre, hogy „ki a cigány?“, a különféle értelmezések figyelembe vételével összefoglalóan tényként vesszük, hogy a hazai cigányságról kétféle értelmezésben beszélhetünk. A szűkebb szerint azokból áll ez a réteg, akik vállalják a cigány etnikumhoz tartozást. Őket nevezzük népszámlálási cigány népességnek. A tágabb értelmezés szerint, a nagyobb létszámú réteg jelentős része cigányságát nem vállalja, de az életmód alapján a környezet cigánynak tekinti. Őket hívjuk minősített cigány népességnek. Ezt a két értelmezést kombinálta kutatásában Tóth Pál, aki szerint az a cigány, „akiről mások (pl. az iskola, a szomszédok stb.) az állítják és ezt a minősítést maguk a megkérdezettek is elfogadják önmagukra vonatkoztatva.”

A roma népesség szinte minden demográfiai szempont szerint különbözik a teljes népességtől, és az abban tapasztalható jellegzetességektől. A roma népesség száma a teljes népességével ellentétben folyamatosan növekvő tendenciát mutat az elmúlt évtizedekben. A népesség összetételének szempontjai közül legmarkánsabb a különbség az iskolai végzettségben és az oktatásban való részvételben van, ami egyúttal meghatározza ennek a csoportnak a társadalmi helyzetét, munkaerő-piaci esélyeit és létfenntartását is. A népesedési folyamatok esetén mind a termékenység, mind a halandóság tekintetében szakadékszerű a különbség a romák és a nem romák között. (Mihályi, 2016)

6. táblázat. *A roma népesség aránya a CR településeken (%), 2022*

2,5%	Magyarország
0%	Damak, Debréte, Galvács, Irota, Meszes, Nyomár, Tornabarakony, Viszló
0,1-10% között	Abod, Boldva, Borsodszirák, Edelény, Hangács, Hegymeg, Ládbesenyő, Lak, Ziliz
10% felett	Balajt, Martonyi, Rakaca, Rakacaszend, Szakácsi, Szendrő, Szendrőlád, Tomor

Forrás: saját szerk.

A cigányok önmeghatározásuk szerint három csoportba sorolhatók. Az első a magyarul beszélők, akik magukat romungronak, muzsikus vagy zenész cigánynak hívják (71%). Az második a cigány anyanyelvűnek gondolt csoport, akik oláh cigánynak, romnak vagy romának mondják magukat (21%). Ez a csoport nem egységes, hanem tizenkét egymástól kulturálisan és nyelvjárás szerint is elkülönülő csoportja. A harmadik csoport a román anyanyelvűek, akik csoportjukat beás cigánynak nevezik (8%). (Mihályi 2016)

Az Edelényi járásban zömében a romungro csoportba tartozók élnek. Nyolc olyan előregedő, elnéptelenedő település van, ahol a népszámlálási adatok szerint nincs roma lakos. Azonban ez csalóka, mert miközben ez a vizsgálatba bevont községek 36%-át jelenti, lakosságszámuk nem éri el az ezer főt, azaz 4%-át sem. További nyolc településen 10% alatt van a romák aránya, míg az

alábbiakban – Balajt (33%), Martonyi (32%), Rakaca (70%), Rakacaszend (40%), Szakácsi (72%), Szendrő (33%), Szendrőlád (61%), Tomor (26%) – átlagosan 46%, azaz minden második lakos az. A nyolc település adja a CR terület népességének egyharmadát. Ezek az arányok a nemi, az életkori és az iskolai végzettség szerinti összetételt is meghatározzák, valamint a népesedési folyamatokra is óriási hatással vannak.

7. táblázat. *A CR települések népessége életkor szerint (%), 2022*

	0-14 éves	15-65 éves	65+ éves
Magyarország	14	65	21
B.-A.-Z vármegye	16	68	16
Edelényi járás	21	63	16

Forrás: saját szerk.

A népesség korösszetétele és annak változásai meghatározzák a társadalmi-gazdasági élet valamennyi területét, a munkaerő-bázis nagyságától kezdve, az eltartottak számán át, az oktatási, a kulturális és az egészségügyi igényekig. A területi egységekben a lentebbi szintek felé haladva egyre magasabb a gyermekkorúak aránya a rövidebb várható élettartam miatt. Ezt fokozza, hogy a teljes népesség korfáját hazánkban hagyma alak, addig a cigányságét piramis alak jellemzi. A gyermekkorúak kétszer annyian, míg az időskorúak ötödannyian vannak a romák között a teljes népességhez képest, illetve a romák átlagos életkora 15 évvel alacsonyabb, mint a nem romáké. Ha ezeket az adatokat megjelenítjük, akkor azt látjuk, hogy az ő mai korfájuk a magyar népesség 1870-es korfájával egyezik meg, azaz az akkori, 140 évvel ezelőtti életkori sajátosságokat mutatja. A CR települések tehát ebből a szempontból is követik a magas arányú roma népességgel rendelkező községek sajátosságait: ahol sok roma él, magasabb a gyermekkorúak aránya, ahol kevesebb, ott idősekből van több.

- Átlag alatti „gyerekkorú arány”: Abod, Debréte (0%), Damak, Edelény, Galvács, Hangács, Irota, Martonyi, Meszes, Nyomár, Viszló (3,6%), Ziliz.
- Átlagos (19-23%): Boldva, Borsodszirák, Hegymeg, Ládbesenyő, Tomor, Tornabarakony.

- Átlag feletti „gyerekkorú arány”: Balajt (30,5%), Lak, Rakaca (30,7%), Rakacaszend, Szakácsi (33,7%), Szendrő, Szendrőlád (34,1%)

8. táblázat. *A CR települések népessége nemek szerint (%), 2022*

	Férfi	Nő
Magyarország	47,9	52,1
B.-A.-Z vármegye	48,9	51,1
Edelényi járás	49,3	50,7

Forrás: saját szerk.

A táblázat mutatja, hogy minél kisebb területi egység felé haladunk, annál nagyobb a férfiak aránya és ebből következően kisebb a nők aránya. Ennek oka, hogy mivel minden országban fiúszületési többlet van, így a fiatal országokban több a férfi. A két nem aránya valamikor 4-45 éves kor között kiegyenlítődik, majd megfordul, azaz az idősebbek között több a nő, hiszen ők tovább élnek. Mivel a romák halandósága, azaz születéskor várható átlagos élettartama rövidebb a nem romákénál, ezért ebben a viszonylag fiatal népességben inkább férfitöbblet van. Ha azonban a nemi arányokat különböző szempontok szerint megvizsgáljuk, akkor másféle különbségeket tapasztalunk. Ezek közül az egyik jelentős, hogy a falusi népességben nagyon magas a nők aránya, ami viszont az elvándorlással magyarázható. Ennek megfelelően a CR települések arányai a következők: ahol magas a romák aránya és fiatal a népesség, ott férfitöbblet van, az idősödő, kiháló, elvándorló és romák által nem lakott településeken pedig nőtöbblet van.

- Férfitöbblet (52+%) : Balajt, Szakácsi, Tomor, Tornabarakony (57%).
- Férfitöbblet (50-52%) : Boldva, Hangács, Ládbesenyő, Lak, Meszes, Nyomár, Rakaca, Rakacaszend.
- Nőtöbblet (50-52%) : Borsodszirák. Galvács, Szendrő, Szendrőlád, Viszló, Ziliz.
- Nőtöbblet (52+%) : Abod, Damak, Debréte, Edelény, Hegymeg (58%), Irota, Martonyi.

9. táblázat. *A felsőfokú végzettségűek aránya a CR településeken (%), 2022*

24,6%	Magyarország – 22. hely az EU-ban
0%	Balajt, Hegymeg, Rakacaszend, Szakácsi, Tornabarakony
0,1-3%	Galvács, Ládbesenyő, Lak, Martonyi, Meszes, Nyomár, Rakaca, Szendrőlád, Tomor, Ziliz
3,1-6%	Abod, Damak, Hangács, Irota, Szendrő, Viszló
6% felett	Boldva (7%), Borsodszirák (8%), Debréte (21%), Edelény (12%)

Forrás: saját szerk.

Ahogy korábban megjegyeztük, itt megerősítjük, hogy az iskolai végzettség az a demográfiai ismerv, amely szerint a legnagyobb különbségek a roma/nem roma népesség között. Ezt az CR települések erre vonatkozó adatai is megerősítik. A romák a XIX. század végén ismerték fel az iskolába járás fontosságát, azonban ezt rengeteg hiányzás tarkította és a tanulóknak csak kisebb hányada végezte el a négy elemi. Az 1970-es években a roma fiatalok 26-27%-a fejezte be a nyolc osztályt - vagyis nagy részük szinte analfabéta maradt -, ami az 1990-es évekre 75%-ra emelkedett. Kevés cigány fiatal tanul érettségit adó képzésben és még kevesebben szereznek diplomát. 2005-ben a felsőoktatásban tanulók 2%-a vallotta magát cigánynak. (Mihályi 2016)

Azonban az iskolai végzettség esetén másik két szempont is alakítja az arányokat. Egyrészt az előregedő, elnéptelenedő településekről a fiatalabbak vándorolnak, költöznek el és az otthon maradt idősök alacsonyabban iskolázottak. Másrészt a népesebb, nagyobb települések mivel heterogénebbek, ez az iskolázottságra is igaz. Így, ha magas is a romák aránya, a lakók jelentős száma emeli a magasabb iskolai végzettségűek számát és arányát.

10. táblázat. A CR települések születési/halálozási egyenlege 1000 lakosra, 2022

Természetes fogyás	Magyarország -5, B.-A.-Z. -3, Edelényi járás +1
Zéró reprodukció	Debréte, Rakaca, Rakacaszend, Tomor, Tornabarakony, Ziliz
Természetes szaporodás	Balajt, Boldva, Borsodszirák, Hangács, Hegymeg, Ládbesenyő, Lak, Nyomár, Szakácsi, Szendrő, Szendrőlád
Természetes fogyás	Abod, Damak, Edelény, Galvács, Irota, Martonyi, Meszes, Viszló

Forrás: saját szerk.

1970-ben a roma népességben az ezer főre jutó élveszületések száma több, mint kétszer nagyobb volt a teljes népességénél. 1993-ra közel háromszoros lett a különbség úgy, hogy a termékenység a cigány nők körében is csökkenő tendenciájú volt, de kisebb mértékben, mint a nem cigány nőknél. A kilencvenes években egyre több kistelepülésen a szegény családokban növekedett a gyermekszám, ami egyfajta válasz volt a munkanélküliségre. A szegények – romák és nem romák – a családi pótlékért és más szociálpolitikai juttatásokért „stratégiai” gyerek születésére vállalkoznak. A másik oldalról a roma népesség születéskor várható élettartama – mint már korábban is írtuk –, a teljes lakosság nem túl kedvező adataihoz képest is sokkal rosszabb, átlagosan 8 évvel rövidebb, számtalan betegségcsoport esetében a teljes népességhez képest igen magas előfordulási gyakoriságuk, amiért elsősorban a cigányság deprivált körülményei tehetők felelőssé. (Mihályi 2016) Mindezek következtében a magas arányú roma népességű települések többségükben pozitív, az öregedő, romák által nem lakott települések zéró vagy negatív reprodukciós egyenleget mutatnak.

- Természetes szaporodás: Balajt (4), Boldva (4), Borsodszirák (1), Hangács (5), Hegymeg (9), Ládbesenyő (8), Lak (22), Nyomár (7), Szakácsi (29), Szendrő (9), Szendrőlád (9).
- Természetes fogyás: Abod (14), Damak (21), Edelény (4), Galvács (12), Irota (13), Martonyi (6), Meszes (19), Viszló (15).

- Nem születtek: Debréte, Irota, Meszes, Tornabarakony, Viszló.
- Nem haltak meg: Debréte, Szakácsi, Tornabarakony.

11. táblázat. *A CR települések vándorlási egyenlege 1000 lakosra, 2022*

Negatív egyenleg	B.-A.-Z. megye -3, Edelényi járás -1				
Zéró egyenleg	Edelény, Hegymeg, Martonyi, Tomor				
Pozitív egyenleg	Boldva,	Debréte,	Irota,	Meszes,	Szakácsi, Tornabarakony, Ziliz
Negatív egyenleg	Abod, Balajt, Borsodszirák, Damak, Galvács, Hangács, Ládbesenyő, Lak, Nyomár, Rakaca, Rakacaszend, Szendrő, Szendrőlád, Viszló				

Forrás: saját szerk.

Az XX. század elejére a romák többsége letelepedett. A náci üldözésektől megmenekülők jelentős része 1945 után a községekből a nagyvárosok cigánytelepeire költözött be, ahol a szocialista nagyüzemek segéd munkások iránti korlátlan igénye megélhetést adott számukra. Elsősorban az ipar fellegvárának számító Borsod-Abaúj-Zemplén és Baranya városai felé vándoroltak és egyre többen találtak megélhetést Budapesten és vonzáskörzetében is. Az 1970-es években munkaerőhiány mutatkozott, így nem okozott társadalmi feszültséget a cigányság vándorlása a munkalehetőség felé. (Mihályi 2016) A rendszerváltás után a munkahelyek tömeges megszűnése miatt első körben az iskolázatlan, betanított munkások kerültek utcára, lettek munkanélküliek és a következő évtizedekben egyre tartósabbá vált ez a helyzet. Akik tehettek, tehetik, a nagyobb városokba, a fővárosba, vagy külföldre költöztek, de a rendkívül rossz anyagi helyzet a legtöbbször bezárt a településeikre. Ebben a tekintetben tehát nincs jelentős különbség romák által magasabb vagy alacsonyabb arányban lakott települések között. A választóvonal a szegénység és a távolság a nagyvárosoktól. Néhány elnéptelenedő település kivétel, ahol új utakat, lehetőségeket találtak a falusi turizmusban.

- Pozitív egyenleg: Boldva (2%), Debréte (27%), Irota (3%), Meszes (3%), Szakácsi (3%), Tornabarakony (10%), Ziliz (2%).

- Negatív egyenleg: Abod (1%), Balajt (1%), Borsodszirák (1%), Damak (3%), Galvács (16%), Hangács (2%), Ládbesenyő (5%), Lak (4%), Nyomár (1%), Rakaca (5%), Rakacaszend (4%), Szendrő (2%), Szendrőlád (2%), Viszló (8%).

Irodalom

- Mihályi Helga (2008) Bevezetés a demográfiába. In: Loss Sándor (szerk.): Szociológiai olvasókönyv. Miskolc, Bíbor Kiadó, 127-150.
- Mihályi Helga (2015): A népesedési folyamatok társadalmi integrációs szerepe. In: Szellem és Tudomány, 2015/1-2, 72-83.
- Mihályi Helga (2016): A cigány népesség demográfiai sajátosságai. In: Szellem és tudomány, 2016/1-2, 27-46.
- Mihályi Helga (2017): Borsod-Abaúj-Zemplén megye – a kutatás magyarországi helyszíne. In: Dr. Szabó-Tóth Kinga és Dr. Várhelyi Krisztina (szerk.): Történelmi egyházak társadalmi szerepvállalása Borsod-Abaúj-Zemplén megyében és Kárpátalja magyarlakta településein. Szellem és Tudomány, 2017/különszám, 15-25.
- Mihályi Helga (2022): Az Észak-magyarországi régió társadalmi folyamatai és helyzete a statisztikák tükrében. In: K. Nagy Emese és Szabó-Tóth Kinga (szerk.): Útkereső – Kutatások az Észak-Magyarországi régió felemelkedéséért. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 9-26.

Mihályi Helga (Miskolc, 1975): Szociológus, középiskolai tanár, európai uniós szakközgazdász, interkulturális nevelési szaktanácsadó, coach, 28 éve a Miskolci Egyetem ATTI oktatója. Érdeklődési és kutatási területei: demográfiai folyamatok, európai uniós intézmények, gazdaságszociológia, területfejlesztés.

Mokrainé Orosz Angéla

Az idegennyelv-tanulás háttere az általános iskolákban Északkelet-Magyarországon

Absztrakt

Az idegennyelv-tanulás fontossága az általános iskolai oktatásban az elmúlt években jelentős figyelmet kapott, különösen a globalizáció és a társadalmak egyre növekvő összekapcsolódása miatt. Magyarországon az idegen nyelv elsajátításának hangsúlyozása az oktatáspolitikai kulcsfontosságú elemévé vált, különösen az északkeleti régiókban, ahol olyan társadalmi-gazdasági kihívásokkal szembesülünk, amelyek hatással vannak az oktatási eredményekre. Ez az esszé az északkelet-magyarországi általános iskolákban folyó idegennyelv-tanulás jelenlegi helyzetét vizsgálja, feltárva a pedagógiai megközelítéseket, a kihívásokat, a valós adatokkal alátámasztott regionális hátrányokat, valamint a diákok jövőbeni lehetőségeire gyakorolt hatásokat.

Kulcsszavak: idegennyelv-tanulás, globalizáció, regionális kihívások

I. Bevezetés

Az idegennyelv-ismeret Európa-szerte az oktatásfejlesztés központi elemévé vált, különösen a globalizáció, a migráció és a munkaerő mobilitásának növekedése miatt. Az Európai Unió többnyelvűsége vonatkozó céljai szerint minden polgárnak legalább két idegen nyelvet kell elsajátítania, ami tükrözi az egész kontinensen elterjedt elvárást, miszerint az idegennyelv-tanulásnak korán kell kezdődnie és szisztematikusan kell folytatódnia (Európai Bizottság, 2020). Magyarország nemzeti tanterve összhangban van ezzel az elvárással, mivel bevezeti az idegen nyelvtanulást az általános iskolai oktatásba, és ösztönzi a kommunikatív nyelvtanítás korai elsajátítását.³⁵

Az idegennyelv-tanulás fontossága az általános iskolai oktatásban az elmúlt években jelentős figyelmet kapott, különösen a globalizáció és a társadalmak egyre növekvő összekapcsolódása miatt. Magyarországon az idegen nyelv

³⁵ https://www.oktatas.hu/koznevelas/kerettantervek/2020_nat

elsajátításának hangsúlyozása az oktatáspolitikai kulcsfontosságú elemévé vált, különösen az északkeleti régiókban, ahol a szomszédos országokkal való kulturális és gazdasági kapcsolatok kiemelten fontosak. Ez az esszé az északkelet-magyarországi általános iskolákban folyó idegennyelv-tanulás jelenlegi helyzetét vizsgálja, feltárva a pedagógiai megközelítéseket, a kihívásokat, a valós adatokkal alátámasztott regionális hátrányokat, valamint a diákok jövőbeni lehetőségeire gyakorolt hatásokat.

II. Az idegennyelv-tanulás szerepe az általános iskolai oktatásban

Az idegennyelv-tanulás a modern világban elismerten kritikus fontosságú készség, amely hozzájárul a kognitív fejlődéshez, a kulturális tudatossághoz és a kommunikációs képességek fejlesztéséhez (Cummins, 2000). Magyarországon a Nemzeti Alaptanterv hangsúlyozza az idegennyelv-oktatás fontosságát, és előírja, hogy a diákok 10 éves korukra, legkésőbb a 4. osztályban kezdjék el az idegen nyelv tanulását (Magyarország Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2012). Északkelet-Magyarországon, ahol a lakosság Szlovákia és Ukrajna közelsége miatt gyakran kétnyelvű, az idegennyelv-tanulás integrálása különösen fontos.

III. Pedagógiai megközelítések

Északkelet-Magyarország általános iskoláiban különböző pedagógiai megközelítéseket alkalmaznak az idegennyelv-tanulás megkönnyítésére. A kommunikatív megközelítés, amely az interakciót és a nyelv gyakorlati használatát hangsúlyozza, sok osztályteremben elterjedt. Ez a módszer ösztönzi a diákokat a valós életbeli beszélgetésekre, elősegítve egy vonzóbb tanulási környezetet (Littlewood, 1981). Emellett itt is egyre elterjedtebbé válik a technológia használata a nyelvtanulásban, bár itt kisebb mértékben, mint a nagyobb városokban. A digitális eszközök alkalmazása a nyelvtanulásnál a hagyományos tanítási módszereknek hasznos kiegészítői. (Benson, 2013)

A régióban oktató tanárok is gyakran kombinálják a módszereket, beleértve a játékokat, dalokat és mesemondást, hogy a nyelvtanulás élvezetes és hatékony legyen. Ez a sokoldalú megközelítés különböző tanulási stílusoknak felel meg, és segít fenntartani a diákok motivációját (Gardner, 2006). Ezenkívül a célnyelv országainak kulturális elemeinek beépítése gazdagítja a tanulási élményt, elősegítve a nyelv mélyebb megértését társadalmi kontextusában.

Az elmúlt években több nyelvtanítási projekt is indult a térségben. Az egyik ilyen program a Miskolci Egyetemen kidolgozott ú.n. 'Nyelvkaland' projekt³⁶, aminek fő célja egy olyan módszertan kidolgozása volt, amely élménypedagógiai módszerek segítségével növeli a középiskolás diákok nyelvtanulási motivációját, ezáltal hozzájárulva idegennyelvi készségeik fejlesztéséhez.

A tapasztalati és élménypedagógiai tanulási módszerek alkalmazása nagyban hozzájárult a nyelvtanulás hatékonyságához és a diákok önbizalmának növeléséhez, ami fontos a sikeres élet és a jóllét szempontjából. Hasonló programot lehetne megvalósítani az általános iskolákban is, az adott korosztály sajátosságaihoz igazított módszerek alkalmazásával.

IV. Regionális hátrányok Északkelet-Magyarországon

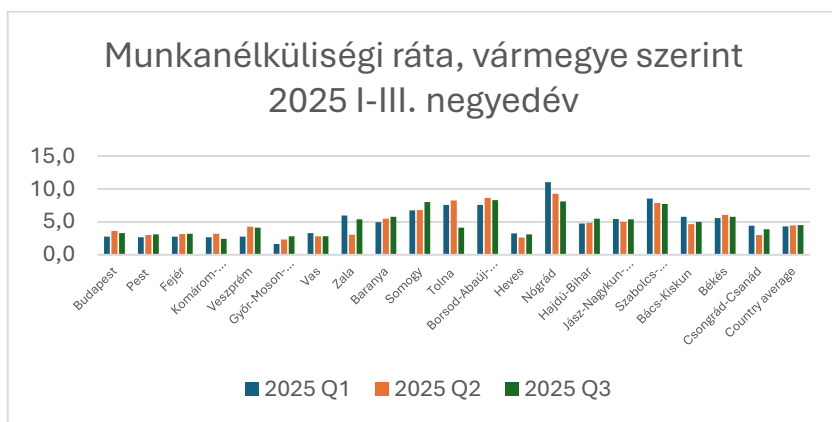
Az idegennyelv-oktatás pozitív aspektusai ellenére Északkelet-Magyarországon számos regionális hátrány akadályozza a hatékony nyelvtanulást. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai szerint Északkelet-Magyarország jelentős társadalmi-gazdasági kihívásokkal szembesül, amelyek hatással vannak az oktatási eredményekre.

³⁶ <https://nyelvkaland-me.uni-miskolc.hu/>

IV.1. Gazdasági egyenlőtlenségek

Északkelet-Magyarországon a munkanélküliségi ráta magasabb az országos átlagnál. 2022-ben Északkelet-Magyarországon a munkanélküliségi ráta körülbelül 7,5 % volt, míg az országos átlag 4,1 % körül mozgott (KSH, 2022). Ez a gazdasági hátrány gyakran az iskolák alacsonyabb finanszírozását eredményezi, ami befolyásolja a nyelvoktatás minőségét.

Ha megnézzük a 2025 első három negyedének legfrissebb munkanélküliségi rátáját, látható, hogy az országos átlag ugyanaz, mint 2022-ben, 4,1 %. Magyarország északkeleti megyéinek adatai azonban 2022 óta emelkedtek. A munkanélküliségi ráta most meghaladja a 8%-ot olyan megyékben, mint Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg.

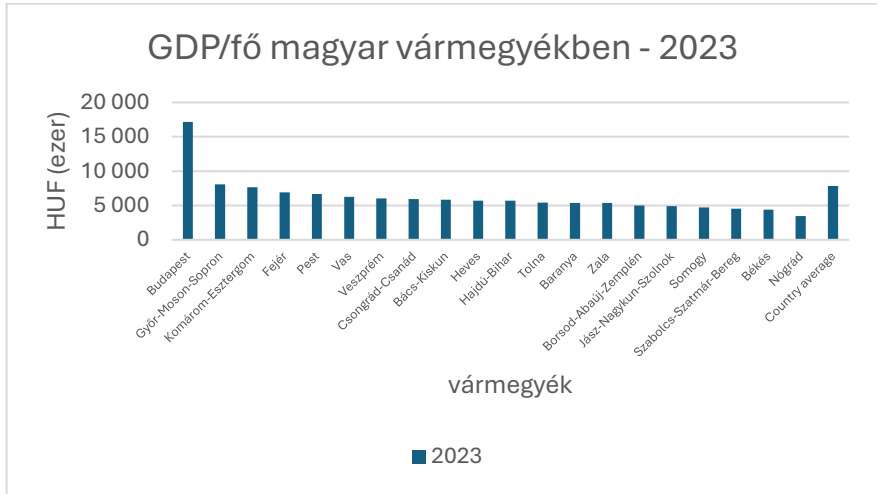
1. ábra. Munkanélküliségi ráta Magyarország vármegyéiben 2025 első 3 negyedévében

Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0171.html

Az ország egyik legkevésbé fejlett régiójaként Borsod-Abaúj-Zemplén (BAZ) megye magas szegénységi rátával, nagyrészt vidéki lakossággal és tartós infrastrukturális hiányosságokkal, az oktatási források terén tapasztalható kihívásokkal jellemezhető. Ezek a körülmények összefonódnak a tanárhiánnyal és a korlátozott idegennyelvi környezettel, ami az általános iskolai idegennyelv-oktatás számára jellegzetes és gyakran hátrányos helyzetet teremt. A GDP a

gazdasági növekedésről, a jólétről ad képet. A 2.sz. ábrán látható, hogy BAZ megye az országos átlag alatt van. Amint az kitűnik, Budapest messze a legfejlettebb része az országnak, a legmagasabb GDP-vel.

A KSH adatbázisában csak a 2023-as adatok voltak megtalálhatók.

2. ábra. Egy főre eső nemzeti össztermék ráta Magyarország megyéiben 2023-ban

Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0078.html

IV.2. Szülői részvétel

A nyelvtanuláshoz nyújtott szülői támogatás mértéke a társadalmi-gazdasági háttér függvényében jelentősen eltérő képet mutat. A magasabb szegénységi rátával rendelkező régiókban a szülőknél hiányozhatnak azok az erőforrások vagy a nyelvtudás, amelyekkel gyermekeiket segíthetnék az idegen nyelv tanulásában. Mindez tovább súlyosbítja az oktatási egyenlőtlenségeket (Baker, 2011).

IV.3 Oktatási források

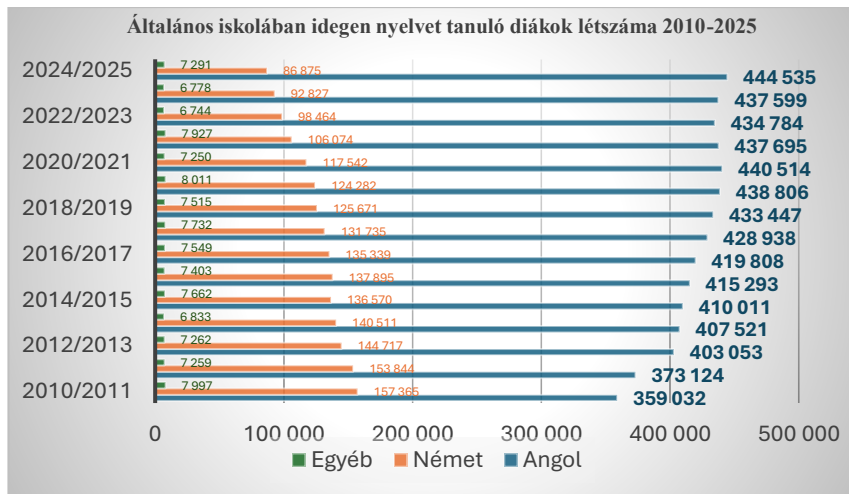
Jelentős különbségek vannak az oktatási források terén is a városi és a vidéki területek között. Magyarország északkeleti vidéki területein található

iskolák gyakran nem rendelkeznek modern tananyagokkal és képzett nyelvtanárokkal. A KSH adatai szerint a régióban csak az általános iskolák 60%-a rendelkezik digitális tanulási eszközökkel, míg a városi központokban ez az arány 85% (KSH, 2021). Ezeknél frissebb adatokat nem találtam.

IV.4 Idegen nyelvet tanulók

A Magyar Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által gyűjtött adatok alapján a 3. ábra az idegen nyelvet tanuló általános iskolások számát mutatja 2010-től 2025-ig. Az angol messze a legnépszerűbb nyelv az általános iskolákban, összesen meghaladja az összes többi nyelvet. Az angolul tanulók számának növekedésével párhuzamosan a németül tanulók száma csökken. Az egyéb nyelveket tanulók száma az elmúlt 15 évben némileg stagnál.

A megyékre vonatkozóan a KSH-ban nem állnak rendelkezésre regionális adatok az idegen nyelvet tanulókról.

3. ábra. Idegen nyelvet tanuló általános iskolai diákok száma Magyarországon 2010–2025

Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0009.html

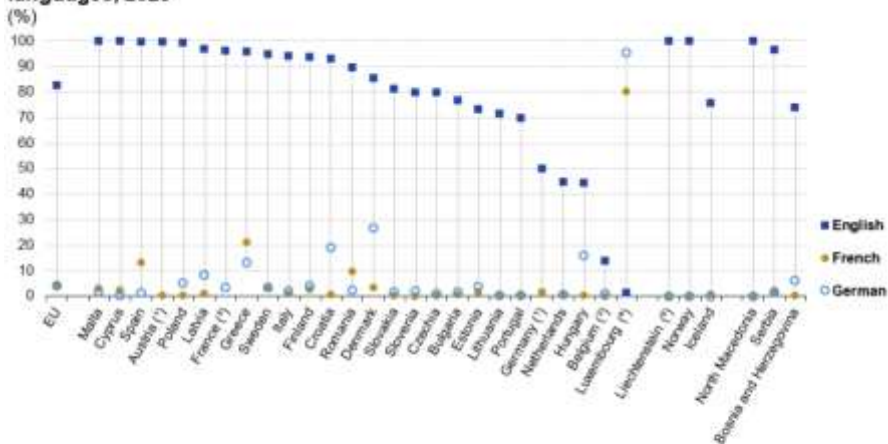
IV.5 Az idegennyelv-tanulás kihívásai

A regionális hátrányok mellett az idegennyelv oktatásában több kihívás is fennáll. Egyik jelentős probléma az iskolák közötti erőforrások és tanárképzés területén tapasztalható egyenlőtlenségek. Míg egyes intézmények jól képzett nyelvtanárokkal és modern felszereltséggel rendelkeznek, mások képzett személyzet hiányával és elavult tananyaggal küzdenek (Kiss, 2015). Ez az egyenlőtlenség a tanulók egyenlőtlen tanulási lehetőségeihez vezethet, különösen a vidéki területeken.

Egy másik kihívás a standardizált tesztelés nyomása, amely a nyelvtanulás kommunikációs céljait aláásva a jelentőségteljes nyelvhasználat helyett a mechanikus memorizálásra helyezheti a hangsúlyt. (Hattie, 2009)

Az Eurostat közzétette az Európai Unió által végzett, az általános iskolákban idegen nyelvet tanulók arányáról szóló felmérés eredményeit. Ezekből kitűnik, hogy az idegennyelv-tanulás terén Magyarország messze elmarad a felmérésben részt vevő legtöbb országtól. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy Magyarország a felmérésben a harmadik helyen áll a német nyelvet tanulók arányát tekintve.

Proportion of pupils in primary education learning selected foreign languages, 2023

Note: ranked on English. Ireland: not available.

(*) German: not applicable.

(*) French: not applicable.

(*) The official state languages of Belgium are Dutch, French and German. Excluding the Flemish Community in Belgium.

(*) Although the official languages of Luxembourg are French, German and Luxembourgish, for the purpose of education statistics French and German are counted as foreign languages.

(*) 2022.

Source: Eurostat (online data code: educ_uoe_lang01)

eurostat

4. ábra. Általános iskolában kiemelt idegen nyelveket tanulók aránya, 2023

Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Foreign_language_learning_statistics#Primary_education

explained/index.php?title=Foreign_language_learning_statistics#Primary_education

V. Következmények a jövőbeli lehetőségek vonatkozásában

A több nyelven való kommunikációs képesség egyre inkább előnyt jelent a globális munkaerőpiacon. Ahogy Magyarország folytatja integrációját az Európai Unióba és együttműködését nemzetközi partnereivel, az idegen nyelvek ismerete döntő fontosságú lesz a fiatalabb generáció számára (Európai Bizottság, 2016). Az általános iskolai oktatásban az idegen nyelvek elsajátításának elősegítésével Magyarország északkeleti régiójában működő iskolák nemcsak a tanulók kognitív képességeit fejlesztik, hanem felkészítik

őket a jövőbeli tanulmányi és szakmai lehetőségekre is, többek között a nyelvtanítás fejlődő módszereinek alkalmazásával.

Ráadásul a nyelvtanuláshoz kapcsolódó kulturális transzfer elősegíti a toleranciát és a megértést a különböző népek között. Egy történelmi és etnikai szempontból összetett régióban a kulturális határokon átnyúló kommunikációs képesség elengedhetetlen a társadalmi kohézió és az együttműködés előmozdításához (Sercu, 2005).

VI. Összegzés

Összegzésként elmondható, hogy az északkelet-magyarországi általános iskolákban az idegennyelv-tanulás döntő szerepet játszik a tanulók oktatási tapasztalatainak és jövőbeli kilátásainak alakításában. Bár vannak leküzdendő kihívások, mint például az erőforrások egyenlőtlensége, a szülői támogatás eltérő szintje és a gazdasági hátrányok és a korai nyelvtanulás előnyei tagadhatatlanok. Az idegennyelv-oktatás prioritásként való kezelésének és fejlesztésének folytatásával a régió pedagógusai felkészíthetik a tanulókat az egyre inkább összekapcsolódó világban való boldoguláshoz szükséges készségekkel.

A térségben folyó idegennyelv-tanulás tükrözi a magyarországi regionális egyenlőtlenségek általánosabb mintáit. Míg a nemzeti politikák a korai nyelvtanulást, a kommunikációs készségeket és a digitális felkészültséget hangsúlyozzák, ezek a célok nehezen megvalósíthatók olyan régiókban, ahol a strukturális hátrányok aláássák a hatékony tanuláshoz szükséges alapvető feltételeket. A kihívások többdimenziósak: a társadalmi-gazdasági hátrányok korlátozzák az otthoni támogatást; a tanárhiány rontja az oktatás minőségét; a korlátozott digitális hozzáférés korlátozza az idegen nyelven történő kommunikációt; az iskolán kívüli programokhoz való elégtelen hozzáférés pedig korlátozza a hatékony gyakorlást. A régió kihívásai azonban nem leküzdhetetlenek. Célzott politikai beavatkozásokkal, a tanárokbá és az infrastruktúrába történő folyamatos beruházásokkal, valamint a regionális egyenlőtlenségek csökkentése iránti elkötelezettséggel Magyarország biztosíthatja az összes diák számára a nyelvtanulás egyenlőbb feltételeit. Az egyetemre való bejutást is segíti egy vagy kettő idegen nyelv ismerete. Az ilyen

beruházások hosszú távú előnyökkel járnak – nemcsak az egyes tanulók, hanem a régió gazdasági versenyképessége és társadalmi mobilitása szempontjából is.

Az északkeleti vidéki térség igényeinek kielégítése ezért nem csupán helyi oktatási prioritás, hanem az esélyegyenlőség előmozdításának és az európai többnyelvűség szélesebb körű céljainak megvalósítása okán kötelezettség is.

Irodalom

- Baker, C. (2011). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Bristol: Multilingual Matters.
- Benson, P. (2013). *Teaching and Researching: Autonomy in Language Learning*. Harlow: Pearson Education.
- Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2012). *Nemzeti Alaptanterv*. Budapest: Emberi Erőforrások Minisztériuma.
- European Commission. (2016). *Languages in the European Union: A Survey of Language Learning and Teaching in Europe*. Brussels: European Commission.
- Gardner, R. C. (2006). *Motivational Factors in Second Language Acquisition*. In *Handbook of Second Language Acquisition* (pp. 503-532). New York: Routledge.
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. New York: Routledge.
- Kiss, T. (2015). The State of Foreign Language Teaching in Hungary: Challenges and Opportunities. *Hungarian Educational Research Journal*, 5(3), 1-15.
- KSH. (2021). Magyarország statisztikai évkönyve 2021. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- KSH. (2022). Regionális munkanélküliségi ráták. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Littlewood, W. (1981). *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sercu, L. (2005). Foreign Language Education in the European Context: A Comparative Study. *Language, Culture and Curriculum*, 18(1), 1-18.

Mokrainé Orosz Angéla Alkalmazott nyelvész angol specializációval, angol-matematika szakos tanár, menedzser–humán menedzser szakiránnyal, valamint MBA végzettséggel rendelkezik. PhD tanulmányait a Miskolci Egyetem „Vállalkozáselmélet és gyakorlat” doktori iskolájában végezte, az abszolutóriumot 2012 decemberében teljesítette. 2012 óta a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának oktatója, 2018-tól az Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék vezetője, mesteroktatója. A Fordító és tolmács MA, valamint a szakfordító képzésben vesz részt, többek között olyan kurzusokat vezet, mint gazdasági és jogi szakfordítás, fordítástechnika, terminológia, gazdasági alapismeretek, protokoll, nemzetközi szervezetek. Kutatási területei a szakfordítás, szakmai terminológiák, valamint a teljesítménymenedzsment.

Osváth Andrea

Láttelek: Szendrő. A múlt és jelen együttélése a kisvárosban

Absztrakt

Dolgozatomban a *Tématerületi Kiválósági Program 2021 - Nemzeti kutatások alprogramon* belül, a *TKP2021-NKTA-22* azonosítási számú *Creative Region/ Kreatív Régió III. téma terület* című projekt keretében vizsgált települések közül Szendrőt mutatom be a település vezetőivel készült interjúk és a kérdőíves vizsgálat eredményei alapján. A városban példaértékű módon szerveződik az oktatás, a személyiségfejlődést is fókuszba állító képzés, a múlt és jelen összekapcsolásával az értékmegőrzés, a hagyománytiszteltet- és teremtés révén pedig a közösségépítés.

Kulcsszavak: értékmegőrzés, múlt és jelen összekapcsolása, hagyományteremtés, kultúra és közösség kapcsolata, oktatás, a tanulás és tanítás motivációi

A város megközelítésekor az ember szinte belemerül a környező táj lenyűgöző látványába, évszaktól függetlenül gyönyörű vidéken kanyarog az út Szendrőhöz közeledve. Nem marad el az ámulat a városba érkezve sem: tiszta, virágokkal díszített környezet, parkok, rendezettség, karbantartott lakóépületek jellemzik a települést. A város központjában ugyanezzel a tisztaságot, rendet követelő fegyelmezettséggel magasodik az önkormányzat épülete azt üzenve az ideérkezőnek és városlakónak egyaránt: ez a kozmosz elvárás mindenki felé. Ezt csak erősíti a nem messze álló rendőrség épülete is.

Azonban a leggyönyörűbb rész számomra mégis a Csáky-kastély és nem csak a külső képe -kissé omladozó homlokzata ellenére -, hanem az a bensőségesség, precizitás, vidámság és elegancia, ami a belső tereket, a parkot és a „lakóit” egyaránt jellemzi. A város kulturális attrakciói, a számtalan lehetőség, az olvasásra, színházra, kiállításra vágyó itt lakó és ideérkező turista, látogató meggyőződésem, hogy többet kap, mint amire számított: vendégként fogadják, bepillantást nyer az intézmény irányítói által garantált és képviselt értékmegőrzésbe- és hagyományőrzésbe egyaránt. Figyelemben részesül.

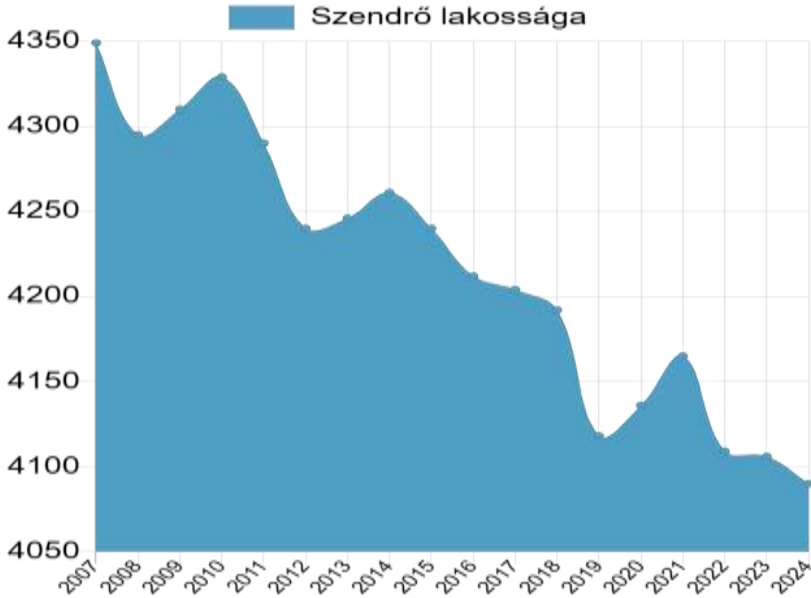
Hát nem erre vágyunk mindannyian?

I. A település rövid bemutatása

Szendrő város a térségben közlekedési csomópont szerepét tölti be. A megyeszékhellyel és az országgal a 26.számú útról letérve a 27.számú főközlekedési út és két /2611 és 2615/ összekötő út biztosítja a kapcsolatot. A Borsod Volánnak napi 12 helyközi buszjárata közlekedik Szendrő és Miskolc között. A város és a környező települések közötti kapcsolatára jellemző, hogy az útvonalak nagyon szép környezetben, hegyek-völgyek között, tiszta levegőben, erdős tájon, különlegesen szép környezetben utazik az ideérkező akár közúton, akár vasúton érkezik. A település központi szerepét növeli az 1896-ban megépített Bódva-völgyi vasútvonal. Miskolccal, és a Miskolc-Tornanádaska vasútvonalon található településeken napi hét vonatpár biztosítja a vasúti kapcsolatot.³⁷

³⁷ <https://szendro.hu/> (utolsó letöltés: 2025. március 12.)

II. Demográfia

1. sz. ábra: <https://stat.dbhir.com/telepules/Szendr%C5%91>

Szendrő lakossága az elmúlt időszakban jelentősen nem változott: (Isd. 1. sz. ábra), jelenleg 4090 fő, melyből 2108 fő nő, 1982 fő férfi lakos.³⁸ Itt is jellemző a cigány lakosok városba való betelepülése (Havasi: 2025), azoknak a házaknak a megvétele, amelyekből kihaltak, az örökösök alacsonyabb áron értékesítik ezeket. A cigány családok közül többen dolgoznak, jellemzően a Miskolc és környékén üzemelő összeszerelő üzemekben, illetve a településen közhasznú foglalkoztatottként. Életvitelükben, viselkedésükben alkalmazkodnak a magyar lakosokhoz. A magyar-cigány lakosok aránya a településen: 65-35%.

³⁸ <https://stat.dbhir.com/telepules/Szendr%C5%91> (utolsó letöltés: 2025. március 12.)

III. Intézményi infrastruktúra - oktatás

A városban két általános iskola, óvoda és bölcsőde is működik, egyházi és civil (református bölcsőde, református óvoda, református általános iskola, római katolikus óvoda, állami általános iskola és civil fenntartású két középiskola) fenntartásban. Az alapfokú képzésen túl szakképzésben és érettségít, szakmát is adó képzésben is részt vehetnek a diákok: az Abigél Általános Iskola, Alapfokú Művészeti Iskola, Szakgimnázium, Gimnázium, Kollégium, Technikum és Szakképző Iskola és az ABAKUSZ Szakképző Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola által kínált képzések révén.

Az önkormányzati fenntartású általános iskolában évek óta hozzávetőlegesen ugyanakkora a tanulói létszám: 400 gyerek tanul itt. Azonban, ahogy az iskolaigazgató elmondta, a magyar és cigány gyerekek aránya jelentősen megváltozott az utóbbi években.

„A 2000-es évek elején a magyar-cigány gyerekek száma 60-40% volt, mára 100%-ban cigány iskolánk van. Összesen két magyar diákunk van, évek óta kb. 400 diák van összesen. A születések száma, aránya is jó mutatja ezt: Szendrőben évente kb. 60 születés van, ebből 58 gyerek cigány” (Interjúrésztlet-iskolaigazgató)

A lemorzsolódás nem túl magas, azonban a továbbtanulással kapcsolatban változó a szülői és tanulói hozzáállás is.

„A lemorzsolódás kb. 15%-os, amit nem sok, innen mindenki továbbtanul, onnan azonban már van lemorzsolódás. Maradnak néhányan, a rosszabb képességűek a szendrői Abigélbe vagy az Abacusba, a többiek Miskolcra és Kazincbarcikára mennek tovább szakmát tanulni.” (Interjúrésztlet-iskolaigazgató)

Azonban arra is van példa, amikor a gyerekeknek – attól függetlenül, hogy jobb képességű – a család a visszahúzó erő, haza kell jönniük az iskolából dolgozni, szükség van a pénzre, a keresetére. Ebben a helyzetben tehetetlen az iskola, a tanárok, bár a tanulók ilyen esetben is gyakran megkeresik őket, de hiába a biztatás, győz a család és a pénztelenségből fakadó szükség.

Az igazgató szerint legalább olyan mértékben kell a tanárok lelkesedését, motivációját fenntartani a tanítás iránt, mint a tanulóké a tudás elsajátításáért.

„Az a hitvallásom, hogy a 95%-ban cigány iskolákban a legjobb pedagógusok kellenek. A nyugdíjba menő pedagógusok pótlására alig van lehetőség, nincs tanár, nincs jelentkező. ...

A tanárok 50%-a szendrői, mások kazincbarcikaiak és miskolciak, kijárnak Szendrőbe.” (Interjúrésztlet- iskolaigazgató)

Ezért számos képzést, továbbképzést, programot szerveznek és kapcsolódnak be különböző kezdeményezésekbe, melyek a lelkesedést, a motiváció megőrzését szolgálják és színesítik az oktatási módszertant, segítve ezzel a gyerekek tanulását is.

„A pedagógusoknak nagyon sok továbbképzésük van, sok képzés arra is irányul, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű tanulókat méltányos, komplex személyiségfejlesztésben is részesítsék. Nálunk célirányosan, tanulóra szabottan folyik 2005-től a fejlesztés: a kompetencia alapú oktatás és a felzárkóztatás együtt történik. A Komplex Alapprogramot is elvégeztük, ennek jegyében dolgozunk.” (Interjúrésztlet- iskolaigazgató)

Ahhoz, hogy működni tudjanak szükség van az arra, hogy ötleteljenek, együtt gondolkozzanak azon, hogyan tudják fenntartani a színvonalas képzést, megoldani a szakos hiányokat, alkalmazkodni az új igényekhez, segíteni a gyerekek személyiségfejlődését, és egymást is báztatni tudják.

„A pedagógusok részéről is jönnek javaslatok, innovatív a csapatunk. Összesen 25 fő tanít, nincs matematika, technika, ének, rajz és kémia szakos tanárunk. Túlórával oldjuk meg a képzést, van napközi, vannak különböző foglalkozások: karácsonyi, húsvéti, művészeti projektjeink. Ezen túl vannak szakkörök, a mindennapi élethez kötődő feladatokkal: van tankönyv, itt sütnék-főznek a gyerekek, a másik a fűrge-ujjak szakkör vagy a kerékpár-túra- és a kenu szakkör a rakacai víztározó területén. Több alapítvány segíti ezeket a tevékenységeket és pályázunk minden programra, amiben a gyerekek fejlesztése a cél.” (Interjúrésztlet- iskolaigazgató)

Az Erasmus-program keretében 16 partneriskolájuk van. A Tanítsunk Magyarorszáért-program, az Útravaló-program is működik. Három testvériskolájuk van, kiemelkedően jó a kapcsolatuk, minden évben szerveznek találkozót: ének-, sport- és tanulmányi versenyek formájában. A Határtalanul

programnak is részesei, tavaly Erdélybe³⁹, ez év áprilisában Felvidékre⁴⁰ szerveztek ennek keretében kirándulást.

A városban működik egy református általános iskola is, ami a 2007-től a településen szolgáló református lelkész és felesége kezdeményezésére alakult. A településről sokan Szögligetre, alapítványi iskolába egy másik részük Edelénybe hordja iskolába a gyerekeket. Ennek megszüntetése céljából először református családi napközit indítottak 2010-ben (bölcsőde, iskolai napközi és óvoda egyszerre), később pedig, mivel látni szeretnék volna, hogyan fejlődnek, mennyire eredményesek a tanulásban a hozzájuk járó kisgyerekek, elindították az általános iskolát is.

„Az indításához nagyban hozzájárult, motivációt adott egy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem szociológiai felméréséről készült, a Kossuth rádióban leadott riport is, ez olyan erősen hatott rám és a feleségemre, aki a szomszédos településen, Szendrőládon szolgál, hogy elhatároztuk, hogy elindítjuk ennek szervezését, engedélyeztetését. Jelenleg óvoda, bölcsőde is működik a református egyház fenntartása alatt, összesen 12 csoport. ... Ahhoz, hogy segíteni tudjunk továbbra is a gyerekeknek, látnunk kellett az óvoda utáni fejlődésüket, ezért is indult a református általános iskola.” (református tiszteletes interjúrészlet)

Leморzsolódás nincs, az elsőosztályosoknál előfordul, hogy újra ismétlik az osztályt, de az itt tanulók „válogatott csapat” (református tiszteletes asszony-interjú), a szülőknek van célja a gyerekekkel, taníttatni akarják őket. Főállású tanár 18 fő dolgozik, de összesen 30 fő látja el a gyerekeket a bölcsődétől az iskoláig az intézményekben.

„A településen működő Abigél Általános Iskola, Alapfokú Művészeti Iskola, Szakgimnázium, Gimnázium, Kollégium, Technikum és Szakképző Iskola gyenge képzései, alacsony követelményrendszere miatt leértékelődött az érettségi, kilóra lehetett megvenni az érettségit, semmi értéke nem volt, ezért inkább más településre, szakiskolába mentek továbbtanulni a gyerekek. A gyerekek nem hittek önmagukban, nem mertek komolyabb középiskolát elvégezni. Ezen segített az általunk indított református általános iskola, az itt tanulók közül már a

³⁹ https://szendro.edu.hu/wp-content/uploads/2024/07/Hatartalanul-Program_Erdelyi-kirandulas-2024.-05.05-05.08.-I-1.pdf

⁴⁰ https://szendro.edu.hu/wp-content/uploads/2025/04/BL3201_Hatartalanul-a-Felvideken-KEPES-beszamolo.pdf

Hermanba, a Lévaiba, Földesbe is járnak a volt diákjaink.” (református tiszteletes asszony interjúrészlet)

A másik ok, ami miatt a lelkész házaspár úgy döntött, segítséget kérnek a református püspökségtől az alapításhoz az volt, hogy látnak a településen egy tendenciát, ami a roma családok között egyre gyakoribb: a családfő munkába állása, a kevesebb gyermekszületés, a rendezett lakóköörülmények megteremtése iránti igény (Osváth: 2023) támogatása a mai napig jelen van.

„Sokan próbálnak a cigányok közül kiemelkedni, eljárnak a Miskolc környéki gyárakba, üzemekbe dolgozni, gyakoriak a vegyes házasságok (cigány-magyar), ilyen Szendrőládon nincs. Ezekből a családokból sokszor kerülnek a gyerekek a református iskolába, ahol délutánig vannak foglalkozások, egyéni fejlesztések, a továbbtanulást segítő programok.” (református tiszteletes asszony interjúrészlet)

A házaspár elkötelezett a felnőttek képzése iránt is: a bölcsődében, óvodában dolgozó asszonyok közül sokan romák és a reformátusok által indított felnőttképzés valamely területén szerzett képestésük segítségével tudnak elhelyezkedni.

„Sokféle képzést indítunk, amire éppen szükségünk van a bölcsőde, óvoda, iskola fenntartásához. A cigánysoron (amit átneveztünk Újvárossá) 3 csoport működik. Az itt dolgozó cigányasszonyok a később már érettségihez kötött képesítést is megszerezték a támogatásunkkal. A fenntartott intézményekben dolgozók át-és továbbképzéseinek szervezése különös hangsúlyt kap a szolgálatunkban.” (református tiszteletes asszony interjúrészlet)

IV. Kultúra és közösség összekapcsolása

Számos kulturális intézmény működik a városban: a legjelentősebb a Csáky-kastély, ahol 1990-től a szendrői Közművelődési Központ és Könyvtár is helyet kap. Az intézmény hat telephellyel rendelkezik, melyek mindegyike önálló kiállításnak ad otthont: Végre-vár Látogató központ, Amerikás ház, Iskolatörténeti kiállítás, Felsővár kilátó, Kincses ház, Kékfestőház és múzeum és Torna múzeum.

A Szendrői Közművelődési Központ és Könyvtár *„jelenlegi formájában 2014 óta működik. A közművelődési és könyvtári feladatokat a valamikori Csáky kastély épületében látjuk el, egyik épületszárny a Községi Ház funkciót tölti be. A Városi Könyvtár méltóbb helyen nem is lehetne, mint a kastély termeiben. Otthonosan, kényelmesen, a kastély szellemében rendeztük be olvasóinknak, ahol egy-egy sarokban elbújva élhetnek a könyvek adta élménnyel.*

Kialakítottunk egy játszósarkot, ahol a kicsik elfoglalhatják magukat játékokkal, kirakókkal, amíg a szülők könyvet válogatnak. Berendeztünk egy tematikus polcot, ahol az új könyveket téma szerint csoportosítottuk, nagyon szeretnek az olvasók itt böngészni. Újdonság továbbá a folyóiratpolc, ahová az érkező friss folyóiratokat helyezzük el.” (intézményvezetői interjú)

A könyvállomány jelenlegi adatok szerint nagyságrendileg 21.000 kötet, a könyvtáros meghitt kapcsolatot ápol az olvasókkal, az állománybővítés mindannyiszor az olvasók igényeire épül. Az új könyvekkel rendszeresen megjelennek az intézmény Facebook és Tiktok oldalán is.

„Hiszem, hogy az internet világában a könyv nagyobb érték, mint valaha. Iskolások, óvodások jönnek könyvtárórára, vagy rendhagyó irodalomórára, aminek minden pillanatát élvezik, nézegetik, lapozgatják a könyveket és többen visszatérnek kölcsönözni is. Talán nincs minden veszve ezen a téren...” (intézményvezetői interjú)

A könyvtár nyújtja azon szolgáltatásokat is, mely sok család esetében az otthonukban nem elérhető. Használhatják a számítógépet, nyomtatót, kérhetnek segítséget kérelmek megfogalmazásában, önéletrajz írásában is, nyomtathatnak, fénymásolhatnak. Ez a városban egy hiánypótló, nélkülözhetetlen szolgáltatás.

A Községi Ház a város közösségi tere (Faragó: 2023), ahol kisebb, nagyobb beltéri rendezvényeknek adnak helyet, figyelve arra, hogy *„a vendéglátók szeretete és tisztelete érezhető legyen minden alkalommal. Nagyon fontosnak tartom a mindenre, az apró részletekre is kiterjedő figyelmet és a minél komfortosabb helyszín biztosítását.” (intézményvezetői interjú)*

A megvalósuló rendezvények egyik fajtája a kiállítás, mely több szempontból is nagyon értékes. *„Egyfelől mélyebben megismerkedhetnek a látogatók az adott kiállítás alkotójával, műveivel, valamint olyan esztétikai és vizuális élményt nyújt, amit nem lehet elfelejteni. A kiállításokhoz minden*

alkalommal kapcsolódik rendhagyó óra az iskolás gyerekeknek, totóval, fejtörőkkel készülünk.” ... Fontos kiemelnem az egyre több esküvői helyszínként való igénybevételt, illetve egyéb találkozókat, melyek bevétele fontos tétele a költségvetésünknek.” (intézményvezetői interjú)

A Csáky kastély egyre több funkcióval bír: A kialakított, berendezett szalon kiváló helyszíne a fotózásoknak, a korhű ruhákba - amelyeket az itt dolgozók varázsoltak újrahasználatos állapotba - öltözött látogatók előszeretettel veszik igénybe.

A szendrői gyerekek tanulásra, fejlődésre való biztatásának egy különleges módját találták ki az intézményben dolgozók: A szalon mellett kialakított kék teremben vehetik igénybe az adomány laptopokat azok a gyerekek, akik jutalomjeggyel rendelkeznek. *„A jutalomjegyet mi készítjük és juttatjuk el az általános iskolákhoz, azzal a kéréssel, hogy annak a tanulóknak adják át, aki valamiben jobban teljesített önmagához képest. A jegyet felmutatva egész évben, tanítás után, felnőtt felügyeletével használhatják a gyerekek a laptopokat. Összesen tíz darab áll rendelkezésre internet hozzáféréssel.” (intézményvezetői interjú)*

V. A közösségépítő-fejlesztő tevékenységek

A kastélykert is többfunkciós közösséget alakító-fejlesztő programokkal teli: óvodások gyűjtik a gesztenyét, méhészek a biloba fa levelét, kézművesek a szebbnél szebb őszi leveleket, vagy csak tesznek egy kellemes sétát a betérők, ahol megpihenhetnek.

A kastély egyik újdonsága a kialakított Kékfestő Műhely. Itt születnek azok az ötletek és mintadarabok, melyek nagy tetszést arattak a különböző vásárokon, de a lakosság körében is.

„Egymást inspirálva itt születnek meg a rendezvények dekorációi, és ide kapunk adományba a lakosságtól a legtöbb alapanyagot. ... A kastély udvarán elindítottunk egy új kezdeményezést, közösségi pingpong néven. Munkaidőben és alkalmanként utána is rendelkezésre bocsátunk egy pingpongasztalt, amin bárki játszhat. Nagy örömmel tapasztaltuk, hogy mindenki betartja az előre lefektetett

*szabályokat, örömmel játszanak, az aktuális eredménytől hangos az udvar.”
(intézményvezetői interjú)*

VI. Múlt és jelen összekapcsolódása a településen

Az innen elszármazottak visszacsábítása, rendszeres látogatásának biztosítása a szülőhelyre az önkormányzat és egyéb szervezetek által kínált kulturális, turisztikai és vadászati programok által történik, melyek évről-évre egyre nagyobb számú résztvevőt vonzzanak. Ilyen pl. a Vitézlő túra, a Városnap, a Gazdanap-és Vadásznapi.

A Gazda- és Vadásznapi alkalmával 2-3000 fő van rendszerint jelen a rendezvényen, ahol a tartalmas programok legfőbb célja, hogy bizonyítsák, érdemes hazajönni Szendrőbe. Ezt szolgálják a csoportos főzőversenyek, az agrárgazdálkodóknak szóló szakmai előadások, a helyiek szórakoztató műsorai pl. a paraszt-olimpia, dalkör, majorette-fellépés.

A másik nagy közösségi rendezvény a kétnapos Városnap, amelynek helyszíne a kastélykert. A program összeállításában nagy szerepet kapnak a kastély dolgozói. Ők készítették és az évek előrehaladtával szimólumává avatták a város címerének színeit megjelenítő kék-sárga hatalmas tortát, mely minden évben megújul valamilyen motívummal és a rendezvény központi szereplőjeként van jelen a kastélykertben. A városi rendezvény első napjának hagyományos programelemei (díjak átadása) és szereplői (helyi klubok, a művészeti iskola diákjai) mellett a második nap csak a gyerekekről, a gyerekeknek szól. Ez egy jutalom nap, amely a gyerekek motivációját, fejlődését célozza meg, a következő jelszóval: „*Önmagadat haladd meg! - ez a cél, mindegy, hogy mit érsz el.*” Tavaly már a tornai testvérváros iskolájának diákjai is részt vettek a helyiek mellett a jutalomnap vigasságaiban.

*„Minden rendezvényünk elegáns! – ez fontos a hazatérő vendégek miatt is, de önmagam miatt is. Azt kell lássák, hogy olyan a szülővárosuk, amire büszkének lehetnek most is, jó hazajönniük. Ebben tevékenyen részt veszünk”
(intézményvezetői interjú)*

Szendrő példaértékű módon, csak az itt születettekkel jellemző odaadással, a város múltjának, az itt születettek emlékének megőrzésével, az itt élők iránti

tisztelettel, az elszármazottak egy-egy ünnepi alkalomra való visszacsábításával próbálja fenntartani és átadni az újabb generációknak a város, a környezet, a jelen és múlt örökségét.

Irodalom

Faragó László (2023): Falfeliratok, mint újraélhető közösség tér a hangácsi „Rákóczi-pincében” Szellem és tudomány, 14 (2-3): 35-56, https://matarka.hu/koz/ISSN_2062-204X/14_evf_2-3_sz_2023/ISSN_2062-204X_14_evf_2-3_sz_2023_035-056.pdf (utolsó letöltés: 2025. október 20.)

Havasi Virág (2025) Világi civilek és vallási közösségek. A Szerepek és szereplehetőségek a mai magyar társadalomban. Miskolc. <https://atk.uni-miskolc.hu/kotet> (utolsó letöltés: 2025. október 20.)

Osváth Andrea (2023): Boldva: Jó itt élni! Szellem és tudomány, 14 (1): 53-64, https://matarka.hu/koz/ISSN_2062-204X/14_evf_1_sz_2023/ISSN_2062-204X_14_evf_1_sz_2023_053-064.pdf (utolsó letöltés: 2025. október 20.)

Szendrő lakossága In <https://szendro.hu/> (utolsó letöltés: 2025. március 12.)

Szendrő lakossága In <https://stat.dbhir.com/telepules/Szendr%C5%91> (utolsó letöltés: 2025. március 12.)

Interjúk

Báriné Kántor Magdolna – az EFI vezetője, a Szendrői Közművelődési Központ és Kastély igazgatója (Felvette: Osváth Andrea 2024. november 22.)

Benke András református lelkész és felesége (Felvette: Osváth Andrea 2024. november 26.)

Kalász László – a Szendrői Apáczai Csere János Általános Iskolaigazgatója (Felvette: Osváth Andrea 2024. november 16.)

Szendrő polgármesteri interjú – Szaniszló János (Felvette: Osváth Andrea 2024. október 6.)

Osváth Andrea (1969) a Miskolci Egyetem BTK Alkalmazott Társadalomtudományok Intézetének egyetemi adjunktusa. Több, mint 15 éve tanít a Miskolci Egyetemen, NKE tréner, vezető coach, a coach szakirányú képzés szakfelelőse. Kutatási területe: Az emberi viselkedés és kommunikáció, a különböző élethelyzetekben és platformokon való megnyilvánulások eltérő formái, azok elméleti háttere és empirikus vizsgálata, gyakorlatba való átültetése.

R. Nagy József

Az épített örökség szerepe a helyi közösség kollektív emlékezetében az Edelényi járás falvaiban

Absztrakt

A tanulmány az Edelényi járás településeinek vizuális identitásképző emlékhelyeit és épített örökségét vizsgálja kulturális antropológiai és helyi emlékezetpolitikai szempontból. A kutatás során a terepmunka és a dokumentáció révén feltárt emlékhelyek – köztük Wass Albert- és Trianon-emlékművek, zsidó temetők, vallási objektumok, világi műemlékek – elemzése alapján kirajzolódik, hogy ezek az elemek miként épülnek be a helyi közösségek kollektív emlékezetébe, illetve hogyan formálják azt. A szöveg bemutatja a hivatalos műemlékvédelem és a közösségi értékrend eltéréséből fakadó konfliktusokat, rámutat arra, hogy a turisztikai és identitáspolitikai célú örökségfelmutatás gyakran esztétikai és anyagi preferenciák mentén torzul. Az eredmények alapján a lokális emlékezhelyek nem csupán múltidéző tárgyak, hanem a társadalmi identitás aktív elemei is.

Kulcsszavak: kollektív identitás, vizualitás és emlékezet, nemzeti narratíva, lokális kultuszhelyek, társadalmi emlékezet

Az Edelényi járásban a táj emberléptékű szépsége, nyugaltsága, a Kéktúra érintése ugyan bódító módon jelen van, de a térség nem bővelkedik országos jelentőségű természeti látnivalókban. Ami állandó, az az épített környezet. A települések azonban nem ugyanúgy élnek ezzel a lehetőséggel. Vannak olyan helységek, ahol országos jelentőségű műemlék található, s vannak, ahol ilyeneket nem birtokolnak. Egyes települések fontosnak tartják műemlékeiket, mások nem ebben vélik megtalálni identitásuk tárgyiasult, szimbolikus elemeit. Ettől függetlenül minden településen fellelhetők olyan épített emlékek, amelyek beépültek a közösségi emlékezetbe, a helyi társadalom számára fontosak, identitásképző erővel bírnak, a helybeliek tudnak róluk, büszkéek rá. Még akkor is, ha a külső szemlélő – leggyakrabban ez a vidéket felkereső turista – számára ez nehezen indokolható. A szöveg ehhez a jelenséghez kíván adalékokkal szolgálni, árnyalni, magyarázni az erről kialakult képet. A tanulmány nem kívánja a térség településeinek teljes vizsgálatát adni, önkényesen válogat a

214

járás helységei között. A szöveg megalkotását megelőzte egy intenzív vizuális terepmunka, amely során minden érintett településen vizsgáltam, vizuálisan rögzítettem az identitásképző vizuális elemek meglétét, működését.

Az edelényi járás, ezen belül kiemelten Edelény (Dobák 2024), illetve Balajt, Szakácsi, Ziliz (Dobák 2023b), Nyomár, Hangács és Lak (Dobák 2023a) zsidó temetőinek kulturális és vizuális antropológiai vizsgálatát úttörő módon Dobák Judit már elvégezte, kitérve a helyi közösségre identitására, emlékezetére gyakorolt hatásukra, pontosabban hatástalanságukra. Ezen publikációk okán nem kell beszélnem azokról a zsidó emlékekről, amelyek bozótba vesznek. Így a martonyi szedres alatt láthatatlanná váló izraelita sírkövekről, amely egy helyi család portáján át közelíthető meg, vagy a Lak határában található zsidó emlékhelyről, aminek még a helyét is elfelejtették, csak hosszas kutatás, sűrű bozótosok átvizsgálása után volt felfedezhető. Ezek a kutatások a társadalomkutatóknak ugyan szakmai örömet okoznak, lehetőséget adnak a helyiekkel való interakciókra, de a turistákat és az emlékezőket biztosan elriasztják. Szakácsiban ezzel szemben a helyiek még ismerik a zsidó temetőt, kérdéseinkre mindenki tudta azonosítani, utat mutatni, de a sűrű bozótos miatt megközelíthetetlen, és a sírok már alig láthatók. A temető nincs bekerítve, nem gondozott, a sírok elmozdultak, a kövek eldőltek, földbe süppedtek. (Dobák 2023c:67; 80).

A régió felekezeteinek aktivitása, létezésük felmutatása nem egyenlő szintű. A görögkatolikusok hipearctívak a passzívnak tűnő reformátusokhoz képest. Ennek köszönhető, hogy számos jelentős hely, Árpád kori templom a turizmus perifériájára szorul. Az országos műemléki köztudatban benne vannak, de a helyiekében nem. Rakacaszend gyönyörű temploma megközelíthetetlen (egy elhagyatott magánportán, a régi paplak portáján keresztül lehet látogatni), az abodi, román stílusú református templom belesikkad közegébe. Mindkét helyen a görögkatolikus lét vizualitása a meghatározó – kiegészülve Rakaca vagy Irota példáival. Számos útszéli kereszt, sorozatgyártott korpuszokkal, felújított templomok, épületek, a gondoskodás egyértelmű jelei.

Van, ahol a helyiek a praktikumot fontosabbnak tartották, mint az épített örökséget. A balajti Munkás Szent József templom lassan belevész a bozótba, pedig jó kiállítású, karakteres épület. Már Eliade is megfogalmazta, hogy a tér mindig jelentéssel telített. (2019: 15-55). A helyeik egy jellegtelen épületet, a volt iskolaépületet használják. A roma lakosság többsége ott imádkozik, míg az

idősebb, nem roma lakók inkább a református templomot látogatják. A református templom – hasonlatosan a romokban álló katolikus templomhoz – szintén buja növényzet között rejtőzik, egy kertkapun keresztül közelíthető meg, az utcáról szinte felfedezhetetlen.

Martonyi kollektív memóriájának változása több évtizedet ölel át. Csak pár évtizede épült a Szár hegyen az átjátszótorony. Aki az 1990-es évek elején betért a falu kocsmájába, az italbolt cégérében felfedezhette a jellegzetes hegyhalmot, benne a toronnyal. A bent italozók pedig elmondták, hogy ez a falu új jelképe. Az erdőben megbúvó, akkor még hatalmas fákkal áttört tetőzetű pálos kolostorról kevés szó esett. Ahogy azonban a látogatók figyelme egyértelműen a kolostor felé fordult, visszaépítették a beomlott tetőzetet, a helyiek is visszaépítették kollektív memóriájukba az épületet.

Aki illegálisan az aszfaltozott szervízúton közelíti meg a kolostorromot, s nem a másfél órás úttal járó, vízmosáson keresztül közlekedik, az nem láthatja a település másik rejtett unikalitását, a dögműt. Ilyen szép kiállítás, igényesen megépített, épen megmaradt dögműt ma már ritkaság hazánkban. Térképeken nem jelölik, útikönyvek nem említik. Magyarország EU csatlakozásától kezdődően a jogszabály megtiltotta az állati hulladék kutakba helyezését, az önkormányzatoknak be kellett záratniuk az összes dögműt, dögműt. (NÉBIH 2014) A meszesi kútban ezzel szemben még bomlásban lévő tetemet is felfedezhettem 2024. őszén.

Edelény épített örökségeinek turisztikai látogatottsága az utóbbi években jelentős növekedést mutatott, különösen a L’Huillier–Coburg-kastély (más néven Edelényi Kastélysziget) esetében, amely a város legfőbb turisztikai vonzereje. A barokk épületegyüttes a felújításoknak köszönhetően mára országos és nemzetközi szinten is ismert célponttá vált. Maga a felújítás eredeti programja – “Meg kívánt felelni a legkorszerűbb reprezentációs elvárásoknak és a helyi hagyományoknak” (Tóth 2013:66) – nagyon hasonló a jelenlegi, a helyi közösség által elvárt funkciójához.

A turisták sokadlagos célpontjai között szerepel a Borsodi Tájház, amely a helyi népi építészetet és életmódot mutatja be, valamint a borsodi földvár, amely régészeti jelentősége ellenére kevésbé látogatott. Ennek oka részben az, hogy a földvár nem rendelkezik olyan látványos, „élményszerű” elemekkel, mint a kastély, másrészt a marketingje is jóval szerényebb. Általában a földvárak

sorsa ugyanez: a látogató várszerű építmény vár, titkon talán valamiféle romantikus helyszínt is remél, a történelmi helyszín szellemiségét szeretné megérinteni. A földvár viszont semmi más, mint szabad szemmel alig észrevehető földhányások, árkok összessége. Az edelényi földvár nem várszerű, nem különül el a környezetében található más legelőktől, mezőgazdasági területektől.

A finkei⁴¹ Miklós–Gömöry kastély a fák lombzatától takarva alig látható, építészeti értékei, maga a látvány így elsikkad. Az intézmény alkalmazottai kifejezetten ellenségesen viselkedtek ottjártamkor, annak ellenére hangosan tiltakoztak az épület fényképezése ellen, hogy mindez közterületről történt. A Kastélyszigetenél megérintett szíveslátás, a turisták irányába megmutatkozó befogadó gesztusok itt hiányoztak. Hasonlóképpen a kastély felé vezető Árpád utcában, ahol több, romlófélben lévő, elhagyatott, de építészeti szempontból értékes népi lakóház megtekintése, fényképezése is dühöt, értetlenséget és számonkérést váltott ki a helyiekből. Ezeket az épületek, bár szerepelnek a műemlékvédelmi adatbázisokban, a helyiek nem tekintik értékesnek, turisták számára kíváncsi értékeknek. Az említett lakóházakat csak a képzett vagy konkrét céllal érkező műemlékkeresők számára bír értékkel. Nehezen megmagyarázható a helyiek számára, hogy egy jellegtelen, dísztelen, vakolatát ledobó ház miért érdekes, értékes? Igaz, arrafelé látogató nagyon ritkán téved, nem is alakulhatott ki hasonló hozzáállás, mint a Kastélysziget esetében.

Az edelényi gótikus, mérműves ablakú református templom, ez a kivételes műemlék ugyancsak periferiára szorult. A templom első írásos említése 1332-ből származik, így ez a tény a templomot a város legrégebbi fennmaradt épületévé teszi (MKL 2024: Edelény szócikk). Országos műemléki védelem alatt áll, mindezek ellenére nem része a város hivatalos turisztikai útvonalainak, nincs rendszeres nyitvatartása vagy idegenvezetése turisták számára, szinte elvész, elbújik a burjánzó növényzetben, körüljárni kockázatos vállalkozás. A város turisztikai kommunikációja szinte kizárólag a kastélyra koncentrál (Gyurkó–Bujdosó 2019:14), emellett a templom aktív vallási funkciója miatt kevésbé nyitott a turisztikai hasznosításra. Nincs kiépített látogatói infrastruktúra, információs tábla, vezetett túra, digitális tartalom. A templom

⁴¹ Ma Edelény része.

környezete kevésbé frekvenciált, nem esik útba a főbb turisztikai útvonalak mentén.

Lélekszámahoz képest Meszes község meglepően sok emlékhellyel rendelkezik. Ezek többsége egy árnyas, virágos emlékkertben nyert elhelyezést. Itt található Wass Albert emléktáblával és az *Üzenet haza* című versének közismert refrénjével ellátott, tekintélyes méretű, a közeli mészkőbányából származó alapanyagból készített emlékköve, az 1956-ra emlékező kereszt, az aradi vértanúkat felsoroló emléktáblás, faragott kopjafa, Szent István emlékoszlopa, a Trianon határhúzást a békekötés dátumával ábrázoló, faoszlopra rögzített tábla. A kertben, központi helyen található az 1000 éves múltra emlékező mészakő emlékmű zászlórúddal és koszorútartókkal, illetve az oszlopra integrált világháborús emléktáblával.

Wass Albert erdélyi magyar író életműve irodalmi szempontból megosztó, a rendszerváltás után mégis a nemzeti emlékezetpolitika egyik központi alakjává, a szó materiális és immateriális értelmében egyaránt „emlékezhellyé” vált (Nora 2009: 7). Kevés közülük van az író irodalmi munkásságához, az emlékhelyek a kollektív emlékezés „lokális kultuszainak” részévé váltak. Az Edelényi járás településein található Wass és Trianon-emlékművek nem csupán a helyi kezdeményezések eredményei, hanem a magyar nemzeti emlékezetpolitika és identitásformálás szimbolikus lenyomatai is.⁴²

A temető melletti holokauszt emlékmű egy nyers kőből készített, természetes büszk, amelyen az áldozatok neveit felsoroló fekete márványtábla, illetve a tetejére betonacélból hegesztett menóra és egy fémlémezből vágott Dávid-csillag található. Mindkét elem rozsdás, de hogy ez az alkotó szándéka-e, avagy a karbantartás hiánya, nem derül ki. De kifejezetten jól áll a mementónak, divatos is, hisz’ az elmúlás 21. századi tárgyi emlékezéseiben gyakori megoldás a rozsdás fémekkel való absztrakció. A település honlapjának 2012-ben módosított oldalán még egy másik, régebbi emlékmű látható, kő talapzattal, Dávid-csillagos, fekete márványoszloppal.

⁴² Hasonló emlékezetpolitikai gyakorlatok más szomszédos országokban is megfigyelhetők, így Lengyelországban a katyúi mészárlás emlékművei, illetve a világháború után elvesztett keleti területekre, a *Kresy*-re emlékező emlékművek a szovjet elnyomás traumáját tematizálják, míg Romániában az 1918-as *Nagy Egyesülés* emlékművei a nemzeti egység narratíváját erősítik, nyilván ellentétes jelentéstartalommal, mint a magyar Trianon-emlékművek.

A település templomdombja unikális eseménynek állított emléket. A fából készített tábla tanúsága szerint *„Ez a lövészárók 1945 januárjában a meszesi és a környékbeli népek 'málenkij robot'-jával ásattatott. RE 2002 SZS.”* A templomdombon további érdekességek is találhatók, így a református temetkezésben használ faragott fejfák típusai, szimbolikájának magyarázata. Hogy hogyan néz ki, formájában milyen egy legény vagy leány fejfája. A domb aljában található Kalász László József Attila díjas költő arcképes, fekete márvány emléktáblája, illetve a meszesi református egyházközség ugyanarra a mészkő talapzatra 2001-ben illesztett táblája, amely a református iskola 1764 és 1948 közötti működésére emlékezik. A márványtáblák mindegyike temetői márványmunkákra hajaz, mind szövegeik formai kialakításában, tipográfiájában, mind képi megjelenítésükben erre emlékeztetnek. Feltehetően egy közeli temetkezési kőfaragó munkái lehetnek.

A szendrői emlékmű műanyag táblái, a galvácsi emlékfal polisztirol alkotóelemei, az olcsó, temetői márványból, temetői formavilággal készült táblák sora felveti a költséghatékonyság és a nemes eszme között feszülő ellentmondásokat. Lyka Károly még 1901-ben azt írta, hogy a modern iparművészet egyik alapelve az, hogy az anyagokat ne álcázzuk másnak. Így *„a gipszet ne fessék bronznak, a falvakolatot fának”* (1901:195). Ennek vonzata az, hogy nemes eszmét csak nemes anyag képviselhet: nemes- vagy színesfémek, márvány, neves alkotók megfogalmazásában. Meller Simon viszont úgy gondolta, hogy még az anyaghasználat legalapvetőbb szabályait is felülírhatja a művészi szándék. (1913:284) A mögöttes tartalom a perdöntő, nem az alkalmazott anyag értéke. Ha hitelesen lehet hungarocellben megfogalmazni egy a közösség számára fontos elvet, akkor az becsülendő, s nem elvetendő.

Meszes település építészeti karakterét és örökségét a tájba simuló, hagyományos falukép és a történeti fejlődés során kialakult építészeti rétegek határozzák meg. A falu a Rakaca-patak völgyében, a víztározó előtt helyezkedik el, eredetileg egyutcsás völgyi faluként jött létre. A településkép egységes, harmonikus, és az arculati kézikönyv szerint az egész falu építészeti örökség védelmére javasolt területként kezelendő. A falu mini Coop üzlet épülete a kézikönyvben (Meszes TAK 2017) megfogalmazott elvárások ellentéziként, megmagyarázhatatlan tájsebként hagy maradandó emléket a településre látogatóban. A falu arculatától minden tekintetben elütő, fémszínű trapézlemezből készített borítás az üzlet timpanonos portikuszát, illetve a

tekintélyes kirakatot keretezi. Az üzletet körbevevő, jellemzően a népi építészet jelentős értékkel bíró alkotásai, lakóházai nehezen feldolgozhatóvá teszik a kontrasztot.

Meszes épített környezetét két fő építészeti réteg határozza meg: egyrészt a 20. század elején épült karakteres középületek – mint a 14. században már álló, de lebontott épület helyére emelt református templom (Várady 1991: 294) és az „iskolakápolna”, azaz a Kisboldogasszony kápolna –, másrészt a népi építészet emlékei, amelyek közül sok épület még ma is áll. A település különös értéke, hogy a 20. század második felének faluképi átalakulása – a kockaházak és emeletes nagyházak tömeges megjelenése – itt csak korlátozottan jelent meg. Ennek oka lehet a település forgalomtól való elzártsága, gazdasági nyomorúsága, „isten háta mögöttsége”, valamint az, hogy a fiatalok inkább elköltöztek.

Szendrőben, a Hősök terén található Wass Albert 1998-ban készült (Hadobás 2018: 103.) domborműves emlékköve, illetve egy márványtáblára vésett idézete Trianonról a Városháza előtti teresedésen. Galvács fölött, a Görög-bércen álló *Bódva völgye 56-osok emlékműve* Wass legismertebb versének sorait idézi: „Mert elfut a víz és csak a kő marad, de a kő marad.” Lakon a trianoni békediktátum utáni revizionista hangulat szülte Országzászló Mozgalom keretében készült Trianon-emlékmű a faluközpontban áll (Hadobás 2018:68). Turulmadár több helyen is található, így Damakon, Edelényben, Galvácson, Hegymegen, Lakon, Martonyiban, Szakácsiban és Szendrőben.

A Trianon-emlékművek elsődleges célja a nemzeti gyász, a veszteség és talán legerősebben az igazságtalanság érzésének kifejezése. Nem melleleg az elmúlt másfél évtizedben az ilyes emlékművek tömeges jelentek meg településeinken (Póto 2020:329), „Trianon [...] beleégett a nemzet emlékezetébe” (Molnár 2022: 67). Az emlékművek felállítása a helyi közösségek, civil szervezetek és gyakran az önkormányzatok vagy pártok kezdeményezésére történik, és több funkciót is betöltenek. Segítenek megőrizni a Trianonhoz kapcsolódó, mára már eltűnt emlékeket és tapasztalatokat a jövő generációk számára. Az emlékművek fizikai jelképek, amelyek emlékeztetik a közösséget a történelmi eseményre, az egész magyarság egységét hirdetik, szimbolizálják a békeszerződés igazságtalannak tartott voltát és a magyar nemzet elszenvedett sérelmeit. Ezen emlékezhelyek regionális eloszlása – így

az Edelényi járásban is – egyfajta alsóbb szintű történelmi tudatformálást is reprezentál.

A helyi közösségek emlékezetének lenyomatai azok az emlékezőhelyek, amelyek szűk térbeli érvényességgel bírnak, kevesek számára szólnak, de pont ezért értékesek a helyiek számára, unikálisak a külső szemlélőnek. Ilyen Lakatos Géza vezérezredes, Magyarország miniszterelnökének emléktáblája Nyomáron; az Amerikában munkálkodók 1910-es emlékkeresztje Borsodszirákon; kopjafa az edelényi Cursillo emlékére; a belügyminiszter adományozta Biztonságos Település cím emléktáblája Damakon; a tomori emléktábla a református templom 1775-ös megmentéséről és felújításáról; Rőczei József II. világháborúban eltűnt katona nővére által állíttatott emléktáblája Balajton; Ládbesenyőn a Derenk Emlékház; Abodon a messze távolban élő és elhunyt abodiak emléktáblája 1962-ből; a református egyházban 1840-től Szendrőládon szolgált papok emléktáblája; a szendrői bányász emlékmű, vagy Dr. Dely László helyi orvos emléktáblája; a keresztutak formaiságát megidéző Bódvavölgyi Ötvenhatosok Tanösvény, ahol a hét elítélt járási munkástanács-tagnak olyan kopjafát állítottak, melyen a rajzolt portréjuk és az életrajzuk is szerepel. A hangácsi, úgynevezett Rákóczi pince mindenki előtt rejtett, évszázados faliratait Faragó László (2024) dolgozta fel, ezek a szélesebb nyilvánosság előtt ismeretlenek. Ma már csak pár régi fotó őrzi, hogy az edelényi Ifjúsági Ház melletti területen egy T34-es harckocsi és egy vontatott löveg állt. Sorsáról a helyiek ugyan nem tudnak (Hadobás 2004: 83), de emlékük megmaradt.

Szakácsi különös ellentmondásokat mutat. Miközben a település bejáratánál egy új, látványos köztéri alkotás, a *Védelmező tigris* szobra fogadja az érkezőt (kozterkep.hu 2023), a falu valódi örökségi értékei elhanyagolt, romos állapotban vannak. Szakácsi megközelíthetősége korlátozott, közlekedési infrastruktúrája fejletlen. A település teljes egészében szegregátumnak tekinthető, ahol a lakások 95%-a komfort nélküli. (Lakhatási diagnózis... 2022: 4-8.)

A Védelmező Tigris egy 2012-ben készült, színes, formabontó kialakítású szobor. A hatalmas, fából készült tigris a hátrányos helyzetű települések kulturális és szociális fejlesztését szolgáló Hello Wood alkotótábor keretében jött létre. (epiteszforum 2012) A szobor célja, hogy védelmezze Szakácsit, mely talán Magyarország egyik leghátrányosabb helyzetű faluja. Az alkotás jelenleg a

Köztérkép.hu oldalon a “veszélyben” kategóriában szerepel (Köztérkép, 2023), hiszen igencsak megviselt. A település egyik vezetője kérdésemre arról számolt be, hogy fontosnak tartják az alkotás megújítását, számukra ez előrébb való, mint a leromlott állagú lakókörnyezet rendbetétele.

A falu egyik legértékesebb műemléke a 13. századi, román stílusban épült református templom (TAK 2017:7). Az épület ma elképesztően rossz állapotban van. A nyílászárók letépve, belseje kirabolva, lepusztítva, a templom udvara járhatatlanul gazos, a tetőzetét is megbontotta valaki. Az épület előtti patak szemetes, abban a háztartási hulladéktól kezdve lyukas labdán át a biciklivázig sokminden szerepel. A Máltai Szeretetszolgálat – amely jelenléti pontot is üzemeltet a faluban – önkéntesei 2023-ban ugyan megkezdték a környezetének megtisztítását és az épület megmentésére irányuló munkálatokat (maltai.hu 2023), de a tevékenység lassan halad. Az is jelzésértékű, hogy a felújításról szóló álló és mozgóképes anyag tanúsága szerint helyiek nem vesznek részt a munkálatokban, a képeken csak kívülről érkezett, “építőtáboros” résztvevők láthatók. (Juhász 2024; Videá 2024)

A falu épített öröksége – a TAK szerint (2017) – részben azért maradt fenn, mert a lakosság szegénysége miatt nem volt lehetőség korszerűsítésre. Ez azonban mára romlásba fordult megőrzés lett. A lakóházak, templomok, közterek állapota egyre rosszabb, miközben a figyelem inkább a látványos, de nem örökségi értékű elemekre irányul. A falu példája jól mutatja, hogy a településkép és az örökségvédelem nemcsak pénz, hanem prioritás kérdése is. A tigris szobor szép gesztus, de a falu valódi értékei – a templom, a zsidó temető, a népi lakóházak – csendes és reménytelen pusztulásba merültek. A megőrzésükhöz nemcsak forrás, hanem tudatos közösségi és önkormányzati figyelem, civil kurázi is szükséges lenne.

Irodalom

- Dobák Judit (2023a): Additions to the jewish heritage of the Edelény district: Visual anthropological study of the Israelite cemeteries of Nyomár, Hangács and Lak. *Multidiszciplináris Tudományok*, ME (13): 275-288.
- Dobák Judit (2023b): „Itt pihen... béke reá”. Zsidó temetők Balajt, Szakácsi, Ziliz településeken. In: Fazekas, Csaba (szerk.) *Ünnepi tanulmányok Gyulai Éva 70. születésnapjára*. Miskolc: ME BTK, 68-82.
- Dobák Judit (2023c): Az Edelényi járás zsidó temetőinek vizuális antropológiai vizsgálata. *Publicationes Universitatis Miskolcensis*. 363–383.
- Dobák Judit (2024): A funerális építészet, mint erőforrás: Antropológiai megközelítés egy észak-magyarországi kisváros példáján keresztül. In Szabó-Tóth Kinga (szerk.): *Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus*. Miskolc: ME BTK, 8-13.
- Eliade, Mircea (2019): *A szent és a profán*. Budapest: Helikon.
- Faragó László (2024): Faliratok, falrovások egy újraélhető közösség térben. In Szabó-Tóth Kinga (szerk.): *Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus*. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK. 30-36.
- Hadobás Pál (2004): *Emlékhelyek Edelényben*. Edelény: MKKM.
- Hadobás Pál (2019): *Szobrok, emlékművek, emléktáblák Edelény környékén*. Edelény: MKKM.
- Hadobás, Pál (2011): *Világháborús emlékművek Edelény környékén*. Edelény: Edelény: MKKM.
- Juhász Balázs (2024): *Templomfelújítás Szakácsiban*. Budapest: MMA. <https://osztondij.mma-mmki.hu/events/templomfelujitas-szakacsiban-1> [Letöltés: 2025. június 22.]
- kozterkep.hu (2023): *A védelmező tigris*. <https://www.kozterkep.hu/47955/a-vedelmezo-tigris> [Letöltés: 2025. június 22.]
- Lakhatási diagnózis és beavatkozási terv. Szakácsi. (2022). Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület. <https://fete.hu/app/uploads/2023/08/Szakacsi.pdf> [Letöltés: 2025. június 22.]
- Lyka Károly (1901): *Modern iparművészet és a közönség*. Magyar Iparművészet, 4. (5): 195–196.
- maltai.hu (2023): *A Máltai Szeretetszolgálat építőtábor a Szakácsiban*. <https://maltai.hu> v [Letöltés: 2025. június 22.]
- Meller Simon (1913): *Az anyagszerűség elve a modern iparművészetben*. Magyar Iparművészet 16 (7): 269–284.

Meszes. Településképi Arculati Kézikönyv (2017). Miskolc: Várdob Bt.

Molnár Zsolt (2022): „A kő marad” A trianoni emlékművek története és szimbolikája. Magyar Művészet (1): 59-67.

NÉBIH (2014). Állati melléktermékekkel kapcsolatos általános útmutató. <https://portal.nebih.gov.hu/-/allati-mellektermekekkel-kapcsolatos-altalanos-utmutato> [Letöltés: 2025. június 22.]

Nora, Pierre (2009): Emlékezet és történelem között. Budapest: Napvilág Kiadó.

Önkéntesek újjátják fel a szakácsi református templomot. Video.hu (2024). <https://video.hu/videok/boon/emberek-vlogok/onkentesek-ujitjak-fel-a-szakacsi-Aeobckjq5ldfYdHm?start=0> [Letöltés: 2025. június 22.]

Pótó János: Trianon köztéri emlékezete. In Gyurgyák János (szerk.): Emlékező Magyarország I. Budapest, 313-329.

Szakácsi. Településképi Arculati Kézikönyv (2017): Szakácsi: Szakácsi Község Önkormányzata.

Tigris és Sárkány a borsodi falvak szolgálatában. (2012) <https://epiteszforum.hu/.https://epiteszforum.hu/tigris-es-sarkany-a-borsodi-falvak-szolgalataban> [Letöltés: 2025. június 22.]

Tóth Áron (2013): Dicsőség és presztízis: az edelényi kastély ikonográfiája. Ars Hungarica (39): 59-66.

Várady József (1991): Tiszáninnen református templomai. Miskolc: TRE.

Képmelléklet⁴³

Sorozatgyártott korpusz Abod határában, a településen több hasonló is található.

Az elhagyott, romjaiban is impozáns balajti katolikus templom.

⁴³ A fotográfiák a települések nevének ABC sorrendjében kerülnek közlésre.

A boldvai Szathmáry Király-kastély romos épülete.

A települések utcaképét egykor meghatározó utcai nyomós kutak egyre ritkábban lelhetők fel (Debréte).

Az edelényi műemlék, gótikus református templom apszisának mérműves ablaka.

A templom főbejáratának utcáról látható képe a Google Maps-en.

A templom apszisának képe a Google Maps-en.

A borsodi (ma Edelény része) földvár.

A galvácsi Október 23. tér emlékfalának megkopott polisztirol felirata.

Janus hangtölcsérek Hangácson. Ma már egyre ritkább a lokális hírközlés ilyen módja.

Trianon emléktáblája Galvácson.

A Gazdák Biztosító Szövetkezet (1899-1947) táblája a hegymegi templom fa haranglábjának oldalán.

Régi kerékpárból és madárijesztőből összeállított térkompozíció Irotán – egy a több tucatnyi, hasonló alkotás közül.

Míves kivitelű, népi lakóház rejtőzik a bozót mögött Ládbesenyő főutcáján.

A martonyi Hazaváró park Trianon emléktáblával, Tamási Áron idézetével díszített emlékfallal.

A Szár hegyen található adótorony Martonyi határából fényképezve. Mellette (~600m) található a pálos kolostorrom.

Terméskövekből mesteri módon kirakott döggút Martonyi határában.

A meszesi mini Coop portikusza.

A meszesi emlékpark, amely a magyar történelem számos eseményének állít mementót.

A meszesi holokauszt emlékmű a községi temető bejáratánál

Svarcz Mózes 1875-ös datálású, vasas vizet adó kútja Meszes határában, a Rakacai víztározó partján.

A nyomári katolikus templom vasbeton oszlopokból készített haranglába.

Az Árpád-kori műemlék templom állagmegóvásra érett épülete egy elhagyatott kerten keresztül közelíthető meg Rakacaszenden.

Hangszórórengeteg a zilizi orvosi rendelő tetőzetén.

A szakácsi Védelmező tigris szobra a település határában.

A leromlott állapotú református templom nyílászárók nélkül, megbontott tetőzettel Szakácsiban.

Wass Albert domborműve Szendrő főterén. Egy másik tábla Wass idézettel
~50 méternyire, a Városháza előtt található.

Emlékmű turullal Szendrőben időtálló, plasztikból készült emléktáblákkal.

A rakacai görögkatolikus templom példásan karban tartott épülete uralja a tájat.

R. Nagy József (1966): Kulturális és vizuális antropológus, dokumentumfilm készítő. Kutatási témái: munkáséletmód-kutatás, a mindennapok vizuális kultúrája, vizuális antropológia, rádió-muzeológia; a dokumentarista fotográfia és a dokumentumfilm elmélete és gyakorlata.

László Barna

The Significance of Ilona Szűcs's Poetic Oeuvre: A Cultural Resource of a Small Reformed Village in Borsod

Abstract

Ilona Szűcs's poetic oeuvre is of key significance in several respects. The author was born in a small Reformed village located in a remote part of Borsod County – a settlement that (despite its remarkable natural features) has become increasingly unattractive from a touristic perspective due to the lack of cultural resources and the dynamically declining population.

Ilona Szűcs, a late-blooming poet, was born here; the high quality of her poetry would rightly merit the attention of contemporary literary history. The thematic fabric of her now eight-volume (sic!) oeuvre is profoundly shaped by Hegymeg – its world, the everyday life, morality, and faith of its inhabitants. The village's beautiful natural environment is also vividly reflected in her landscape poems.

One of the aims of the present study is a sociologically significant one: Szűcs's poetic work can be regarded as the most important (indeed, almost the only) cultural resource of this small Reformed village in Borsod. As such, it may play a key role in a settlement-sustainability project or in a rediscovery strategy for a disadvantaged and gradually depopulating rural community. The other, less sociological but more literary-historical aim of this paper is to draw the attention of scholars of contemporary literature to Ilona Szűcs's oeuvre. Naturally, these two objectives are not independent of each other; rather, they complement one another.

Keywords: Ilona Szűcs, Hegymeg, contemporary Hungarian literature, cultural resource

I. Introduction

The present study offers an overview of the life and career of Ilona Szűcs, a contemporary writer and poet born in Hegymeg, with particular attention to her creative work, her published volumes, their reception, and their literary afterlife. In earlier articles and shorter studies (Barna 2022; Barna 2023a; Barna 2023b; Barna 2023c; Barna 2024a; Barna 2024b), I have already sought to present some key episodes of her oeuvre. However, since then, Szűcs has

entered such an active creative period that the publication of this study has become justified.

Given the limitations of length, the present paper cannot aim at a close literary interpretation from a specific methodological or theoretical perspective, nor at a holistic (re)reading of her oeuvre, let alone at positioning her work within the dynamically shifting canon of contemporary Hungarian literature. Nevertheless, due to the poetic quality of Szűcs's writings, it is essential at least to provide an overview of her publications. Furthermore, as no biographical study of the poet has been published so far, the paper considers it a key task to make the biographical sketch that Szűcs herself has written available. This will be done in the style chosen by Szűcs, as the subjectively formulated passages of her autobiographical text reveal two notable aspects.

First, they subtly delineate a subjective, childlike, and at times imaginatively reconstructed picture of Hegymeg in the 1950s and 1960s (Faragó 2021:33), which is of considerable relevance from a settlement-sociological perspective. In this way, the texts may contribute to the description of the village's historical and social characteristics for a specific period. Second, they plausibly imply the poet's subjective, locally grounded attitude toward her village and its people, the nearby town, her family, childhood, creative process, moral values, and experiences of scarcity – described euphemistically rather than in a tone of hardship (“she lacked nothing”). These insights may later serve as an essential basis for interpretative works on her texts.

II. Aims

Ilona Szűcs's oeuvre, now comprising eight volumes (Szűcs 2016; Szűcs 2019a; Szűcs 2021a; Szűcs 2023; Szűcs 2024a; Szűcs 2024b; Szűcs 2025a; Szűcs 2025b), has not received the attention it deserves within Hungarian literary scholarship yet, even though her diverse and consistently high-quality body of work would merit distinguished recognition.

This paper therefore primarily offers a descriptive overview: it presents a concise biography, highlighting key moments in the life of the Hegymeg-born poet, surveys all her published volumes, and lists critical writings about her work (Varga 2018; Hegyi 2017; Szűcs 2019b; Zsoldos–Zsoldos 2019; 2023a;

Zsoldos–Zsoldos 2023b). It also includes her poems that appeared in newspapers and periodicals (Szűcs 2014; Szűcs 2015; Szűcs 2018a; Szűcs 2018b; Szűcs 2018c; Szűcs 2021b; Szűcs 2021c). The bibliography at the end of this study, listing works by and about Ilona Szűcs, can thus be regarded as a philologically comprehensive record of all her published writings, as well as the reviews, critiques, and studies concerning her work up to November 2025.

The dual purpose of this paper should already be apparent. The first aim is sociologically relevant: the poet's oeuvre can be regarded as the most important (indeed, almost the only) cultural resource of a small Reformed village in Borsod. From the perspective of settlement marketing and sustainability, Szűcs's literary presence may play a key role in the rediscovery strategy of a disadvantaged and gradually depopulating community. Moreover, my research so far indicates that no other published poet has been born in Hegymeg, which makes Szűcs's work potentially significant for shaping the village's cultural image. This is all the more evident given that many of her poems explicitly depict, celebrate, or even praise the village (*Hegymeg himnusza*, Szűcs 2024a:84).

The second, less sociological but more literary-historical aim of this article is to draw the attention of scholars of contemporary literature to Ilona Szűcs's work.

III. Sources of the Biography

I have maintained continuous contact with the author. The previously published biographical study (Barna, 2022) was based partly on my conversations with Ilona Szűcs, as well as on earlier articles and interviews about her (Hegyi, 2017; Szűcs, 2019b; Zsoldos–Zsoldos, 2019).

In addition, the author's own volumes (Szűcs, 2019; Szűcs, 2021) serve as essential points of reference for outlining her life, since they are explicitly autobiographically inspired.

The poems, prose passages, and images of biographical orientation – particularly those included in *From the Cradle to the Grave* (*Bölcsőtől a sírig*, Szűcs, 2021a) – are not merely autobiographically motivated; they vividly

render an early phase of the author's life while at the same time preserving her deep affection for her native village, Hegymeg. The alternation of literary genres and the frequent use of visualisation within this volume create a certain hybrid structure, which animates and brings the writer's and poet's youthful memories with striking immediacy to life.

IV. Biography of Ilona Szűcs – in the Author's Own Voice

Ilona Szűcs was born on 12 June 1951 in the village of Hegymeg, a small, reformed settlement in Borsod-Abaúj-Zemplén County which at that time had scarcely 300 inhabitants (by 2025 the population had declined to around one hundred). Her mother was Ilona Baranyai and her father Béla Szűcs. When she was born, there was already a two-year-old boy in the family, Béla, and less than two years later another son, László, was born. They lived together with the maternal grandparents on a small plot that comprised a *clean room* (a front room reserved for special occasions), a kitchen, and a small annex. These three spaces served as the permanent home of seven people.

The *clean room* was beautifully furnished but unheated and was never used for everyday living; it was where the dead were laid out before being taken to the cemetery. The kitchen contained a bed and a wooden couch, the living quarters of the two elderly grandparents. The small annex was shared by two adults and three children. Life was modest, and the family's livelihood depended on thirteen acres of land. They kept livestock – at least two cows, which could be harnessed for ploughing, sowing, and other agricultural work – and poultry such as chickens and ducks.

The life of farming people was never easy; the work was constant and demanding. It was into this world that Ilona Szűcs was born, and from her very first moments, she felt it to be her own. She fitted naturally into this environment and lacked nothing essential. The gardens were unfenced, and nature itself gave a sense of freedom. The honesty of the people, their mutual support and solidarity, imperceptibly shaped her system of values.

Hegymeg was a Reformed (Calvinist) village where, on Sunday mornings, everyone – adults and children alike – put on their best clothes and went to church. They were brought up in faith, and the community gave living examples of the strength of solidarity and the significance of the Sabbath: six days of work and the seventh for rest.

When Ilona was four years old, a serious change occurred within the family. After an argument between her father and grandfather, the father left in search of work and eventually found employment in Sajóbáony. From that point onwards, the mother became the cohesive force and driving spirit of the family.

Ilona Szűcs began her primary education in Hegymeg, where she completed five grades. The lower-grade pupils studied together, as did the upper grades. The teaching alternated between morning and afternoon sessions, first with a single teacher, later with two. By the time she reached the sixth grade, the local schools had been centralised: the nearby village of Lak became the centre, and children from Hegymeg, Tomor, Irota, Szakácsi, and of course Lak attended school there.

After completing the seventh grade, Ilona's life took another turn. In the autumn of 1963, her grandfather passed away. The following year, her older brother – an intelligent and talented student – was admitted to the Földes Ferenc Secondary School in Miskolc, though he was not offered a place in the dormitory. Their father was already working in Miskolc at that time, returning home only once a week, on Saturday afternoons. A serious and swift decision was made: the family would move. They sold everything and, in August 1964, relocated to Miskolc. Ilona attended the eighth grade in a new school, in an unfamiliar city, living in rented accommodation – five people sharing one room.

Although it was difficult, Ilona gradually found her place. By the autumn of 1965, their new house was completed, but space was still scarce. Of the two rooms, one had to be rented out to help pay off debts. Ilona completed her secondary education at the Zrínyi Ilona Grammar School but was unable to continue her studies.

Her elder brother was already at university, the younger one attended a vocational school, and Ilona herself longed to study elsewhere – at a teacher training college, majoring in Hungarian literature. She had always loved reading, a trait that characterised the entire family. Her parents, grandparents,

and other relatives were all fond of books. They were not highly educated – not because they lacked intellect or ambition, but because opportunities were scarce. Her paternal grandfather had been a gifted storyteller, and later even wrote down a few of his tales, which the family preserved from memory. Yet poverty often stifled dreams, and he too had to find work instead of pursuing them.

In 1969, though she barely knew shorthand and typing, Ilona was hired to work at the Heavy Industry Technical University. Within a year she obtained her qualification through evening classes and then enrolled in a college of economics. Two years later, she passed her final exams, and her professional path became permanently tied to finance. Literature, as well as the teaching career she had once imagined, drifted far into the background – only reading remained.

7 September 1974 proved to be a decisive date: it was the fifth anniversary of her secondary school graduation. She met a former classmate she had not seen in five years; long conversations, visits, and love followed – and on 22 February 1975, they were married.

Her husband, Gábor Kovács, was then an auto-electrician, later a professional driver. On 2 December of that same year, their first child, Gabriella, was born.

Following (perhaps unconsciously) her mother's example, Ilona and her family remained in her parents' house. One room and a small kitchen – originally intended to be a bathroom – were all they had. There was no running water inside, only in the yard. They washed from a basin, just as they had in Hegymeg. Heating came from an oil stove that required frequent repairs. Ilona appreciated what they had and chose to see the good in it. Four generations lived under one roof: her grandmother, her mother, herself, and her little daughter. Peace was sometimes fragile.

Her grandmother was a great help, and Ilona learned much from her. In the spring of 1978, while preparing for Easter, the elderly woman fell ill and, after much suffering, her heart stopped beating – she was 84 years old. A year later, the family received their first independent flat in the Ávas district: two rooms, a kitchen, and a storage room. A bathroom with hot water, central heating, and unclouded joy. They continued to visit Ilona's parents regularly – once a week,

every weekend. Her husband's father had passed away in the same year they were married, and his widowed mother often needed their help.

Szűcs Ilona is deeply devoted to her family. This is something she brought with her from Hegymeg, where "family" included not only aunts, uncles, and cousins, but also neighbours and close friends. In order to make ends meet, the family rented a small plot of land where they grew all the vegetables and fruit needed for their table. The knowledge she had absorbed in her native village as a child proved to be of great value later in life.

On 1 January 1981, the family grew with the birth of their second child, Attila, who, as it later turned out, suffered from a metabolic disorder. From that point on, Szűcs Ilona's life revolved entirely around her family. Caring for her son required immense time and strength, yet she never broke – not even for a moment. She did what needed to be done, loved her children, and raised them with dedication. She gave up her job and spent eleven years at home, ensuring that her little boy received all necessary treatments, physiotherapy, and developmental support so that, despite his illness, he could grow into an intelligent and independent adult. After many struggles, Attila graduated from secondary school, found steady employment, and performs his duties with integrity. He has a great interest in all kinds of sport, loves history, and above all enjoys reading. In his free time, he translates books. He has not started a family of his own and continues to live with his parents.

Her daughter Gabriella was bright, diligent, and an excellent student. After completing a secondary school specialised in healthcare, she began working and later earned a college degree alongside her job. She still works in healthcare today as a diabetology assistant.

On 1 May 1994, Szűcs Ilona lost her mother. From that day on, everything changed.

It took her a long time to come to terms with the loss, but eventually, a new order of life emerged, and she carried on. In 1997, her daughter Gabriella got married and moved out.

On 4 February 2000, her first grandchild, Zsófia, was born – marking yet another new chapter, the opening of the gate to boundless love.

Although Szűcs Ilona grew up in a loving family, affection was rarely expressed openly. When her own children were born, she had to learn how to

show her feelings – how to make love tangible. She made good progress along this path, but it was the birth of her granddaughter that truly broke down the remaining barriers, allowing her to express love through gentle touch, embraces, and words.

Two years later, on 4 February 2002, she welcomed two more grandchildren, István and Máté. These were happy years, filled with games, bedtime stories, excursions, learning – and, of course, the occasional struggle. The children often asked their grandmother to tell them stories from memory, about what life had been like when she was a child. And so her thoughts would wander back to Hegymeg, and she would tell and tell, weaving her childhood into words.

In the spring of 2011, during a school break, all three grandchildren spent time with their grandmother. Zsófi grew bored and began leafing through the daily newspaper *Észak-Magyarország*. The editors were inviting readers to send in Easter poems, promising to publish the best ones in the holiday issue. “Let’s write a poem!” urged Zsófi. “Oh, come now,” replied Szűcs Ilona, “I can’t even write two lines that rhyme.” For her, a poem meant rhyme – she loved the kind of verse where the lines chimed beautifully at the end, full of rhythm and melody. Free verse, however, never appealed to her. But Zsófi kept insisting until they finally sat down to work. It turned into a delightful activity full of laughter – and in the end, a poem was born. They sent it to the newspaper, and it was published.

Ilona Szűcs regards this moment as the true beginning of her writing. She had discovered something essential – perhaps the liberating power of thought, perhaps the playful joy of arranging words. Her first “real” poem, as she herself calls it, was written one summer afternoon. She was resting in the garden swing, watching the ants marching past. She marvelled at their diligence, persistence, and strength as they carried their tiny burdens. Guided by the stream of thoughts buzzing in her head, she took up a pen and a sheet of paper – and her poem *The Ant (A hangya)* was born. The sense of elation that overtook her was one of pure, childlike joy. From then on, she wrote incessantly.

Yet life had another blow in store, abruptly interrupting this sudden flood of happiness. In the autumn of 2011, her husband’s mother passed away. Those were difficult years, but she and her husband supported each other and

endured. Writing, however, brought her consolation and joy. Before long, she became a member of the *Irodalmi Rádió* ("Literary Radio") community, where she could submit her poems to various competitions. She observed what her fellow poets wrote about, and how. She wanted to learn. She had something to say but had not yet found the proper form. She did not give up, and five years later she received the first recognition of her literary career: a third prize for her poem *My Only Hope* (*Egyedüli reményem*).

The award brought her double joy, for in 2017 she also published a book written by her father, recounting his years in captivity during the war, under the same title. She had won a grant to cover the publication costs, and the book launch took place in her native village, Hegymeg. The entire family attended – her children, grandchildren, siblings, neighbours, friends, and fellow villagers. With this gesture, she paid a worthy tribute to her father, who, sadly, had not lived to see it; he had passed away in the summer of 2015, at the age of ninety-three.

Though her life has known hardship, she has never relinquished hope – it has remained her sustaining force and anchor. One success followed another: acquaintances and strangers alike sought her out. Her book *Fragments of Life* (*Élet-morzsák*) appeared in 2019, followed by *From the Cradle to the Grave* (*Bölcsőtől a sírig*) in 2021, and *On the Branch of Hope* (*Remény ágán*) in 2023. (The poet herself highlights these volumes as central to her oeuvre; the others are discussed earlier in this study.) She expresses her gratitude to Iván Boschánszky, Mayor of Hegymeg, for his constant encouragement and support in the publication and presentation of her books.

Among many other distinctions, she has received the *Irodalmi Rádió* Lifetime Achievement Award for Literary Art, and in 2024 she was named *Author of the Year*. Beyond writing, her greatest source of joy remains her family. Her granddaughter Zsófi has given birth to a daughter, Emma – the poet's first great-grandchild.

Faith, perseverance, and a love of life continue to carry Ilona Szűcs forward. She has preserved the values she brought with her from Hegymeg, never forgetting where she came from, what she received, and what legacy she bears. For everything began there, in Hegymeg, on 12 June 1951 – the day she was born.

V. Szűcs Ilona's Volumes in Chronological Order, with Brief Author's Notes

"My first book, titled *Egyedüli reményem* (My Only Hope), was published in 2016. The text itself was written by my father, recalling the harrowing 39 months he spent in captivity as a prisoner of war. I arranged it into book form, added a few of my own reflections, and included several poems on the same theme.

My next book, titled *Élet-morzsák* (Crumbs of Life), appeared in 2017, and this time it was entirely my own work. The themes are diverse: childhood memories, poems about nature and the changing seasons, the love of one's homeland, and family ties.

Bölcsőtől a sírig (From the Cradle to the Grave) was published in 2021. It recalls my childhood in its entirety – partly descriptive, perhaps even a kind of portrait of an era, seen through the eyes of a 13-years-old. I spent that many years in Hegymegy, and the poems about my birthplace, my mother, and my grandparents testify my deep attachment.

Remény ágán (On the Branch of Hope), 2023. Thematically diverse: from love poems to verses about my mother, from the admiration of nature to the love of homeland – all appear in this collection. And one of the most important recurring elements, though not consciously intended, is hope.

January 2024 brought *Érzelmek tengerén* (On the Sea of Emotions). Autumn, winter, and spring; reflections on childhood, dreams and desires, memories of the past – a brief summary of the poems contained in this volume.

In May 2024 came *Lelkem húrjain* (On the Strings of My Soul). It mostly looks back into the past, evoking the beauty and cherished moments of childhood. Lines that awaken thoughts of searching and waiting.

Változó évszakok (Changing Seasons), 2025. A celebration of nature and of life itself. The fading summer, the arriving autumn, themes of festivity, love, and affection alternate throughout. Meditations on birth and life – Who was I? Where did I come from? Thoughts that carry me back into the past.

August 2025 saw the publication of *Emlékekből magas hegyet* (A High Mountain of Memories). A variety of themes, as thoughts swirl together: desires,

dreams, memories, and again, hope. Poems about my mother, my homeland, my birthplace. They are not arranged thematically, only in the order in which they were born.”

VI. Further Research Directions and Tasks

Ilona Szűcs's volumes are available only in highly limited editions: *Egyedüli reményem* ("My Only Hope") in 100 copies, *Élet-morzsák* ("Crumbs of Life") in 100, *Bölcsőtől a sírig* ("From Cradle to Grave") in 150, *Remény ágán* ("On the Branch of Hope") in 100, *Érzelmek tengerén* ("On the Sea of Emotions") in 50, and *Lelkem húrjain* ("On the Strings of My Soul") in 50 copies; whereas *Változó évszakok* ("Changing Seasons") and *Emlékekből magas hegyet* ("A High Mountain of Memories") appeared in only twelve copies each (sic!). Of these, only the first four possess an ISBN number. Meanwhile, the poet's manner of expression, her versification, and her treatment of themes – in short, the quality of her lyrical works – have become increasingly refined over the years, with the collections published from 2022 onward demonstrating a markedly higher aesthetic and literary value.

In order to prevent her work from sinking into oblivion (cf. Faragó's definition of reader-memory, Faragó 2022:102) and to ensure the positive effects that come with broader accessibility, it would be of great importance to produce digital editions of the aforementioned volumes, as well as to conduct an in-depth interview with Ilona Szűcs concerning her creative methods, deeper literary motivations, and her locally rooted narrative or lyrical voice.

Due to the limitations of scope, the present study could do no more than present Ilona Szűcs's biographical background, include short authorial commentaries on all her published volumes, and compile (comprehensively) all her works as well as the existing reviews, critiques, and press articles concerning them. The article hopes to contribute – at least partially – to the realization of the aims set out at its beginning, as both the village of Hegymegy and the oeuvre of Ilona Szűcs truly deserve these mutually reinforcing forms of recognition.

Literature

- Barna, László (2022): „Őseim csontjával megáldott, szent föld ez” – Szűcs Ilona, a hegymegi kortárs író- és költő. *Szellem és Tudomány*, 2022 (3–4. sz.): 369–378.
- Barna, László (2023a): *Adalékok Szűcs Ilona életéhez és munkásságához*. Irodalmi Rádió. Letöltve: <https://irodalmiradio.hu/2023/03/14/barna-laszlo-adalekok-szucs-ilona-eletehez-es-munkassagahoz/> (downloaded: 30.10.2025)
- Barna, László (2023b): „Borsod megye apró gyöngye/szívemben laksz mindörökre” – Hegyemeg község Szűcs Ilona, egy kortárs író- és költő szemével. In: A Creative Region III. (Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus) projekt keretében megrendező workshop absztraktkötete, ed. Szabó-Tóth, Kinga, 2023, 1–2. Letöltve: <https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIabsztraktkotet2023.pdf> (downloaded: 30.10.2025)
- Barna, László (2023c): „Borsod megye apró gyöngye/szívemben laksz mindörökre” – The village Hegyemeg from the perspective a contemporary author and poet, Ilona Szűcs. In: A Creative Region III. (Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus) projekt keretében megrendező workshop absztraktkötete, ed. Szabó-Tóth, Kinga, 2023, 3–4. Letöltve: <https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIabsztraktkotet2023.pdf> (downloaded: 30.10.2025)
- Barna, László (2024a): „[K]ezdem hiányolni azt a nyamvadt sárga primulát”: Szűcs Ilona *Remény ágán* című újabb kötete In: Szabó-Tóth, Kinga (ed.) Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK, 2–7. Letöltve: https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIkotet_2024.pdf (downloaded: 30.10.2025)
- Barna, László (2024b): *Ilona Szűcs' New Volume: Remény ágán* In: Szabó-Tóth, Kinga (ed.) *Cultural and Social Innovations, Sustainability and Creative Tourism*. Miskolc: Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 3–8.
- Faragó, László (2021): *A morális pánik mozija*. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica (1219–5448): Tomus XXV/1, 33–43.
- Faragó, László (2022): *Mellé tett telefon: A kádári nyilvánosság vidék-városi szerkesztősége*. In: Bognár, László; Dobák, Judit; Faragó, László; Molnár, Ágnes; R. Nagy, József (eds.) *Város és valósága: Városértelmezések az antropológiában, a médiumokban és a statisztikában*. Miskolc, Aldebaran Kutatóműhely, 256 p. pp. 95–105.
- Hegy, Erika (2017): Az a keserves harminckilenc hónap. *Észak-Magyarország*, 2017.04.04., 5.
- Szűcs, Ilona (2014): Ünnepre hangolódva. *Észak-Magyarország*, 2014.12.20., 2.
- Szűcs, Ilona (2015): Karácsonyvárás. *Észak-Magyarország*, 2015.12.05., 2.

- Szűcs, Ilona (2016): *Egyedüli reményem: Édesapám hadifogságának története*. Miskolc: Könyvműhely.
- Szűcs, Ilona (2018a): *Életünk*. In: *Szinva-parti sztorik: Miskolci antológia*, eds. Zsoldos, Árpád–Zsoldos, Adrienn, Miskolc, Irodalmi Rádió, 2018, 9 = <https://www.irodalmiradio.hu/netkotet/irodalmi-radio-szinva-parti-sztorik.pdf> (downloaded: 30.10.2025)
- Szűcs, Ilona (2018b): *Tavaszi ígézet*. In: *Szinva-parti sztorik: Miskolci antológia*, eds. Zsoldos, Árpád–Zsoldos, Adrienn, Miskolc, Irodalmi Rádió, 8 = <https://www.irodalmiradio.hu/netkotet/irodalmi-radio-szinva-parti-sztorik.pdf> (downloaded: 30.10.2025)
- Szűcs, Ilona (2018c): *Nyári délelőtt*. In: *Szinva-parti sztorik: Miskolci antológia*, eds. Zsoldos Árpád–Zsoldos, Adrienn, Miskolc, Irodalmi Rádió, 2018, 10 = <https://www.irodalmiradio.hu/netkotet/irodalmi-radio-szinva-parti-sztorik.pdf> (downloaded: 30.10.2025)
- Szűcs, Ilona (2019a): *Élet-morzsák*. Miskolc: Irodalmi Rádió.
- Szűcs, Ilona (2019b): Költőien az örök otthonról. *Észak-Magyarország*, 2019.03.11., 7.
- Szűcs, Ilona (2021a): *Bölcsőtől a sírig*. Miskolc: ME Sokszorosító Üzeme.
- Szűcs, Ilona (2021b): *Faluban az élet*. In: Poézis 21, 2021, 24. Letöltve: <https://eletetazeveknek.hu/images/hirlevelek/pdf/poezis2021.pdf> (downloaded: 30.10.2025)
- Szűcs, Ilona (2021c): *Március*. In: Poézis 21, 2021, 24. Letöltve: <https://eletetazeveknek.hu/images/hirlevelek/pdf/poezis2021.pdf> (downloaded: 30.10.2025)
- Szűcs, Ilona (2023): *Remény ágán*. Miskolc, ME Sokszorosító Üzeme.
- Szűcs, Ilona (2024a): *Érzelmek tengerén*, Miskolc, ME Sokszorosító Üzeme.
- Szűcs, Ilona (2024b): *Lelkem húrjain*, Miskolc, ME Sokszorosító Üzeme.
- Szűcs, Ilona (2025a): *Emlékekből magas hegyet*. Miskolc: ME Sokszorosító Üzeme.
- Szűcs, Ilona (2025b): *Változó évszakok*. Miskolc: ME Sokszorosító Üzeme.
- Varga, Gábor (2018), Szűcs Béla visszaemlékezései hadifogságára. *Könyvespolc, Honismeret*, 2. sz., 116–117.
- Zsoldos, Árpád–Zsoldos, Adrienn (2019): *Szűcs Ilona: Élet-morzsák könyvbemutató*. Irodalmi Rádió. Letöltve: <https://irodalmiradio.hu/2019/03/13/szucs-ilona-eletmorzsak-konyvbemutato/> (downloaded: 30.10.2025)
- Zsoldos, Árpád–Zsoldos, Adrienn (2023a): *Szűcs Ilona: Remény ágán – könyvbemutató*. Irodalmi Rádió, 2023. Letöltve: <https://irodalmiradio.hu/2023/10/02/szucs-ilona-remeny-agan-konyvbemutato/> (downloaded: 30.10.2025)

Zsoldos, Árpád–Zsoldos, Adrienn (2023b): Képes hír az *Remény ágán* című kötet bemutatójáról az Irodalmi Rádió honlapján:

<https://irodalmiradio.hu/2023/10/02/szucs-ilona-remeny-agan-konyvbemutato/>
(downloaded: 30.10.2025)

László Barna (1986) is a literary historian and lecturer at the Department of German Language and Literature, University of Miskolc, Hungary. His research focuses on cultural translation studies, the literary translations of Lőrinc Szabó, narratology, and German Romantic literature.

Judit Dobák

Intermediate spaces, fading identities. The social imprints of industrial heritage in Edelény

Abstract

This study examines the social and cultural imprints of Edelény's industrial heritage using anthropological and visual methods. The research examines how industrialization and the construction of housing estates shaped the identity of the communities in Edelény, as well as how the use of space was transformed with the decline of mining and the process of declassification. Fieldwork, interviews, photographic documentation, and local historical sources reveal the duality of the housing estate as a symbol of both modernization and social marginalization. The study highlights that the built environment is a material expression of identity and that local communities are recreating their self-identity on the borderline between forgetting and remembering in the heritage spaces of the industrial past.

Keywords:

I. Introduction

Edelény, a small town in northeastern Hungary, embodies in a unique way the duality of communities located on the border between rural and urban life. In the mid-20th century, industrialization radically transformed the economic and social structure of the region. Parallel to the development of mining, urban infrastructure and workers' settlements appeared, creating new forms of housing and new lifestyles in a traditionally rural environment. This process brought about not only economic change, but also changes in identity and culture: the newly built housing estates became symbols of modernity, development, and the promises of state socialism.

The aim of this study is to explore how the built environment shaped the social identity of the residents of the Edelény housing estates and how the use of community space changed during the processes of industrialization and

subsequent decline. The analysis pays particular attention to how physical space, residents' lifestyles, and identity form an interactive system.

The theoretical framework of the research is guided by anthropological approaches to social space, the study of industrial heritage, and works interpreting the relationship between identity and place. The methodology is based on a combination of fieldwork (observation, interviews), document analysis (local historical sources, statistics, photo archives), and visual anthropological analysis.

The study is timely because former mining settlements have now become heritage sites of the industrial past, while their social status has declined. The identity of local communities is thus linked both to the industrial heyday of the past and to the economic periphery of the present. This duality brings to the surface the issue of "transitional spaces," which is also a relevant topic for contemporary anthropological and regional research.

II. The historical process of industrialization and housing estate construction

Hungarian industrialization in the mid-20th century was not only an economic modernization effort, but also a means of transforming society. According to Attila Paládi-Kovács, the industrial landscape is not merely an economic category, but "a cultural imprint of the relationship between man and work," in which the working lifestyle, community organization, and the built environment shape each other (Paládi-Kovács 2007: 15). In mining and industrial towns, including Edelény, the state-socialist industrial development program created new, modern housing estates or settlement-like residential units, which represented both an improvement in quality of life and a shift away from traditional community structures.

Research on the metallurgical industry in Diósgyőr (Dobák 2008, 2009) points out that the socio-political goal of modernization during the construction of workers' colonies and housing estates was to standardize living conditions, but this process also led to a loss of identity and a weakening of traditional local ties. The example of Diósgyőr and other ironworks colonies (R. Nagy 2010)

shows that the new housing estate environment also created new rules for community life, while pushing self-sufficient practices associated with rural life, such as the use of small gardens, into the background. In Edelény, workers' housing did not include gardens, which was seen as a liberation in the 1950s but is now remembered as a loss in the local social memory.

Pál Hadobás's writings on local history (2004) document the cultural and community heritage of mining in Edelény and highlight that industrial settlement brought not only economic prosperity but also the emergence of a new social class—the urban working class—into the rural environment. The architectural structure of the housing estate, its spatial organization, and the functions of its communal spaces thus directly influenced the development of social identity.

Theories of spatial anthropology and memory research help to interpret the connections between the built environment and social identity. According to Lefebvre (1974), space is a social construct: it is not a neutral background, but is created through the interaction of power, the economy, and everyday practices. Michel de Certeau (1984) emphasizes that people rewrite the meaning of space through their use of it, meaning that the space of housing estates is also subject to constant reinterpretation.

In his visual anthropological analyses, József R. Nagy (2020) describes workers' colonies as spaces of identity, where communal spaces—courtyards, stairwells, playgrounds—are symbolic arenas of social relations and self-definition. The visual and material world created by the residents (e.g., home decoration, courtyard order) is a kind of dialogue between the past and the present.

Ágota Ispán (2023), analyzing the relationship between heritage formation and identity, points out that in former socialist cities—and, by extension, in smaller industrial centres such as Edelény—the interpretation and representation of the industrial past is constantly evolving. Industrial spaces today carry both nostalgia for the past and the experience of social marginalization.

Réka Várkonyi Nickel (2018) emphasizes that in rural industrial areas, the reinterpretation of local identity in the post-socialist era is a form of resistance:

residents often invoke narratives of a “beautiful past” to make sense of the economic difficulties of the present.

In light of the above, the study of the Edelény housing estate offers an opportunity to explore how the meaning of space has changed during industrialization, decline, and today's reuse, how the built environment shapes local social identity, and how the housing estate has become both a symbol of modernization and a symbol of social marginalization.

III. Research location and methodology

Edelény is one of the most important settlements in the Bódva Valley, which became a small town centre in the second half of the 20th century. Although it is not one of the major industrial centres in administrative terms, it has nevertheless played a regional intermediary role in social and economic terms: for the inhabitants of the surrounding villages (e.g., Szendrő, Boldva, Lak, Szuhogy, Szendrőlád), Edelény was the centre of work, transportation, trade, and cultural life.

During the period of industrialization, especially in the 1950s and 1970s, mining and light industry sites were established in Edelény and its surroundings, attracting hundreds of workers commuting from the villages in the area to industrial production. Daily commuting meant not only economic but also cultural transfer: the lifestyle of the working class, the experiences of living in housing estates, urban behaviour patterns, and elements of material culture gradually became integrated into the life of the surrounding villages. By the middle of the 20th century, the city had created a zone of influence that became a structuring force not only in the economy but also in local identities. The models of the Edelény mining settlements—the communal courtyard, the stairwell community, the urban infrastructure, and the modern furnishings—served as examples for the inhabitants of the surrounding villages, who often tried to develop a similar lifestyle: for example, through architectural elements (plinths, plaster, window shapes), household objects, or the modernization of home interiors.

When people internalize spatial relationships, places, and routes, i.e., when they become part of their own experiences, perceptions, and behaviour, spatial

internalization occurs. Space does not only exist as a physical reality, but we also acquire it mentally and socially. For example, when the inhabitants of a city "learn" the city: which street has the market, where is the main square, which road leads to the river. Over time, these places become meaningful: Belvárosi út is not just a transport route, but also the "centre," the space of social life, the past, and urban identity. Space is thus not merely a backdrop, but a material expression of identity. As Lefebvre writes, "human action becomes spatial, and space becomes active" (Lefebvre 1974: 42).

This interaction can be clearly observed in the Edelény region: the values associated with mining colonies (systematicity, community control, appreciation of physical labour) did not disappear with the decline of socialist industry, but live on in a transformed form in the use of space and local memory. The built environment thus functions as an anthropological indicator: it shows what patterns have become embedded in collective identity and how these are materialized in everyday life.

The study is based on qualitative anthropological and visual methods, which aim to explore the connections between space use, identity, and the built environment. The research rests on three complementary pillars:

During the fieldwork, structured and semi-structured interviews were conducted with residents of Edelény and surrounding settlements who worked in the mines or experienced the industrial era as family members. The aim of the interviews was to explore how the urban model lives on in the rural environment and how industrial heritage is reflected in identity.

Part of the research involved visual documentation of the built environment: photo analysis of housing estates, courtyards, stairwells, outbuildings, and public spaces. This method examines the visual stratification of space, i.e., how it reflects the visual and spatial characteristics of the built environment, based on the works of József R. Nagy (2000), László Faragó (2024) and Krisztina Fehérváry (2013), examines the visual stratification of space, i.e., how buildings, decorations, fences, and layouts reflect social status, identity changes, and community norms.

Analysis of the visual material shows that the visual codes of industrial modernity—such as symmetrical house layout, concrete surfaces, and socialist ornamentation—have now been transformed, but they live on in household

decorations, in the maintenance of order around the house, and in the way residents judge their own environment.

One of the assumptions of the fieldwork is that the built environment is the embodiment of identity. Human behaviours—whether building houses, gardening, or maintaining common spaces—are spatial projections of social patterns.

As Bourdieu writes, *habitus* is “also organized in spatial logic”: individuals’ patterns of action give form to the material world (Bourdieu 1977). From this perspective, Edelény and its surroundings are a good example of how industrial modernity was not only an economic transformation but also a mental and cultural one, the traces of which can be seen in the built environment.

The architectural details of the Edelény housing estate and the surrounding villages—the modern window frames, the smooth plaster, the asphalted courtyards, the kitchen equipment, or the grapevines climbing up the facades of the prefabricated buildings—carry social stories. These small elements show how the model of the industrial era became embedded in local identity and how space continues to shape people's self-image.

IV. The characters and social processes of the housing estate

Edelény was created from three settlements, with the villages of Finke, Császtza, and Borsod considered its predecessors. The three places were merged in the 1960s, and their visual characters are still clearly distinguishable today and appear as valuable features in the image of the settlement. As a result of industrialization, characteristic housing estate elements appeared during this period, including brick-built miners’ houses and, later, prefabricated concrete panel buildings. The centre of Edelény has a small-town character with closed-row buildings, including multi-story housing estates. The old street network and plot structure can be found in the centres of the former independent settlements and villages. (TAK 2017:19)

The new housing estates in Edelény were created on the border between urban and rural spatial culture. In the 1950s and 1960s, industrial investments

and the emergence of mining centres resulted in a new type of land use, which introduced a collective, organized, and uniform housing model that differed from the rural way of life.

Similar to the colonies in Diósgyőr and Vasgyár (Dobák 2008), modern infrastructure—water, electricity, bathrooms—meant not only comfort but also an improvement in status for the residents of the Edelény housing estates. In the early stages of industrialization, the housing estate was a symbol of advancement, transcending the limitations of the former rural way of life. "Many envied the miners, who were treated differently. The farmers said that the miners earned a lot, so we said, 'Come on, come here!'" "The miners and their hard work were recognized. This was evident in many ways. And on the part of society, such recognition and glory surrounded the work of miners." "We were properly respected. When I retired, my pension was the same as that of a regular agricultural worker who was still working! And it increased every year."

At the same time, this new way of life also resulted in mental and community restructuring. Families were torn from their village community networks, and although the strong cohesion of the mining community initially compensated for this, common spaces gradually lost their social function. According to József R. Nagy (2000), life in the colony and housing estate created both community solidarity and isolation: the community confined within walls built a new system of dependency in the industrial space, which was both protective and restrictive.

The use of housing estate spaces was aligned with community norms. The maintenance of the common courtyard, stairwell, and front gardens was a symbolic arena of community responsibility: order, cleanliness, and diligence were visually apparent in the space. In his ethnographic descriptions of the industrial landscape, Attila Paládi-Kovács (2007) points out that among industrial workers, work ethic and maintaining order formed the basis of social esteem – these norms were also materialized in the living environment.

According to visual anthropological observations (fieldwork in 2024), the spatial structure of the housing estates in Edelény now only partially reflects this system of norms. "When I was a child, it was much nicer, people took care of it. They planted flowers and tended them as if it were a competition, but that's no longer the case." In many places, residents decorate the common green areas

with flower beds, homemade benches, or small decorative objects, which is, on the one hand, appropriation and, on the other hand, an expression of the desire for a beautiful environment, indicating that individual responsibility and self-expression are also present in the collective space. At the same time, community spaces are gradually becoming fragmented, and as community life becomes less frequent, the symbolic meaning of space is also fading.

For children living in urban housing estates, the playground was one of the most important urban symbols: an artificial but safe community space where the future of the community—the children—met. However, playgrounds are now abandoned or dilapidated in many places, which is a striking indicator of the decline of community life. In Edelény, there are few public spaces that can be used as playgrounds by the locals. The Riemer Sándor playground is a new development; for many years, the damaged playground symbolically signalled the disappearance of the former value system.

After the change of regime, the status of housing estates declined significantly as a result of industrial restructuring. The former working classes were gradually pushed out of the formal labour market, and at the same time, housing estates became socially marginalized. The deterioration of the built environment, neglected public spaces, declining population, and concentration of poverty all indicate that the spaces of former modernity have now become spaces of post-industrial crisis.

The decline of industrial communities is not merely an economic process, but also a loss of identity: the collective self-identity of industrial workers, which was linked to production and community order, was fundamentally shaken in the post-socialist era. This change can be clearly observed in Edelény and the surrounding settlements.

During fieldwork, several interviewees expressed similar thoughts: "in the old days, everyone knew their place," "you had to keep order because your neighbours were watching," "now everyone is preoccupied with their own problems." These narratives reflect not only nostalgia, but also the transformation of community control and social self-image.

The housing estate is thus an example of an in-between space in the anthropological sense (Bhabha 1994:37): it is both a legacy of the past and a

marginality of the present, where the categories of urbanity and rurality are blurred.

The visual elements of housing estate architecture—identical blocks of flats, grey concrete, linear layout—reflect the modernization ideology of the 1950s. Krisztina Fehérváry (2013:5) describes the phenomenon of concrete and functional architecture becoming a visual metaphor for development as socialist materiality. In the 21st century, these forms have fallen into disrepair in many places, but new visual layers have been built on top of them: colourfully painted facades, individual decorations, plastic windows.

These visual transformations are signs of a reframing of identity. Residents strive to give personal meaning to the space, to make the uniform environment of the housing estate more human and unique. This process is not only aesthetic, but also symbolic self-expression: a new interpretation of an identity inherited from modernity but no longer identified with.

According to the photographic documentation produced during the fieldwork, the residents of housing estates often "privatize" public spaces: they transform them with their own flower beds, benches, and garden decorations. These practices are small but significant gestures of reclaiming identity: reclaiming space symbolizes active presence and self-determination.

V. The cityscape

In the Finke district of Edelény, especially on Finkei Road and Bocskai István Road, the built heritage of the industrialization era and the spatial codes of local identity are clearly visible. The streetscape shows a divided world: on one side are old family houses, mostly built between the two world wars or even earlier, with a few newer, renovated buildings in between. These houses are unique, varying in size and colour, with individual solutions appearing on their facades, roof shapes, and courtyards reflecting the social status and tastes of their owners.

On the other side of the road, however, stands one of the best-known types of socialist housing, commonly referred to as Kádár-kockák (Kádár cubes). These identical, typically square-shaped, single-story brick houses with hipped

roofs were built in the 1960s and 1970s based on standard designs as part of state housing construction programs. Many cube houses were built throughout the country, and they became a visual emblem of socialist modernization.

Today, opinions about these houses are ambivalent. On the one hand, they are a practical and democratic type of building: they could be constructed quickly, cheaply, and without the need for a qualified designer, which enabled many working-class and peasant families to build their own homes. On the other hand, however, the standard designs also became a symbol of the loss of individuality and the uniformity of the townscape. The strict symmetry and identical facade rhythm of the houses resulted in a monotonous streetscape that reflected the egalitarian but homogenizing ideology of the state socialist era. To break up the uniformity, the gardens, fences, and vegetation surrounding the houses lend individual character to the streetscape. Ornamental plants, rows of thuja trees, garden sculptures, and homemade gates have become spaces for residents to express themselves, where collective form and individual taste meet. Field observations show that these micro-differences are signs of the reconstruction of property relations and personal identity in the post-socialist period: the house and garden are a symbolic reclaiming of one's own world.

VI. Layers of street names

A significant portion of the city's streets are named after canonized figures from Hungarian history and culture: János Arany, Lajos Kossuth, István Széchenyi, Ferenc Rákóczi, István Bocskai, Sándor Petőfi, Endre Ady, Béla Bartók, Zsigmond Móricz, etc. These names represent a universal layer of national identity, aligning with a higher level, status, and value, connecting the local community to the pantheon of national heroes. All this suggests that Edelény—although it developed as an industrial town—built its self-image not on the labour movement or mining identity, but on belonging to the cultural unity of the nation.

Abstract values dominate the naming conventions of the socialist era: Freedom Road, Peace Road, Friendship Road, Youth Road, New World Road, Sunbeam Road, Flower Road. These names convey the collectivist values of the era in an ideology-free form: the symbolism of community, development,

human-centeredness, and faith in the future. The names are linked to housing estates or newly built parts of the city. The names preserve the optimism of the industrial era, even if the concepts have become empty and lost their political meaning.

After the change of regime, street names with religious and historical references appeared: Szent Erzsébet Street, Szent Márton Road, Újtemplom Road, Váralja Road. These names reflect the change in values and the search for new legitimacy in the post-socialist era. Names with religious or local significance can also be interpreted as an alternative search for identity after the decline of industry.

The vast majority of the people named are men. Of the 99 names, only two female figures can be identified (Déryné, Saint Elizabeth). This male-centred politics of memory also reflects the social structure of the industrial era: public life, industry, and community hero worship were linked to men. The absence of female figures suggests that the language of the town's identity continues to be defined by heroic, public, masculine narratives, pushing the female spheres of care, community organization, and education into the background. This is not only the case in Edelény, but in most Hungarian settlements.

Surprisingly, there are hardly any direct references to the industrial past among the street names in Edelény: there are Bányász út (Miner's Road) and Tárna út (Mine Road), as well as Kővágó út (Stone Cutter's Road), which evoke memories of mass industry. There is one personal name that has been incorporated into the industrial identity of several towns in industrial housing estates. In Edelény, this person is Kálmán Kandó.

This omission indicates that the town does not treat its industrial past as an identity-forming element. The absence is a statement of memory policy: the social and environmental consequences of the industrial era (mine closures, unemployment, social crisis) have not become an open part of the community's memory. The city has instead tried to overwrite the past with general national and humanist values.

A significant proportion of the street names in Edelény have a topographical or directional function: Vizsolyi út, Váralja út, Szentpéteri út, Patak út, Mező út, Kenderföldi út, Finkei út, Császtai út, Borsodi út, Bódva út, Belvárosi út, etc. These names refer to the geographical structure of the landscape and the

former settlement network, while also preserving the memory of local land use. Such names mostly follow the transport logic of the pre-industrialisation period: the names of roads leading out of the centre of the settlement point in the direction of neighbouring villages or landscape features (river, hill, field) (Kenderföldi út, Mező út, Patak út, Tölgyfa út, Váralja út, Verespart utca). Topographical street names thus reveal the network of spatial relationships and at the same time express the geographical embeddedness of local identity. While ideological or national names place the city in the symbolic space of Hungarian culture, these names preserve the language of everyday spatial perception and local experience. In the period following the industrial era, this layer has become particularly valuable, with topographical street names functioning as local memories that simultaneously record and localize the physical and social space of the city.

The street names of Edelény are unique reflections of the linguistic-ideological stratification of industrial heritage. Direct memories of the industrial era are hardly visible, but socialist modernity and the national canon indirectly continue to convey the values of progress and work. In the decades following the change of regime, the city has been trying to reorient itself within the Hungarian cultural space, not as an industrial city, but as a historical, religious, and nature-oriented settlement.

The naming pattern thus reflects both the untellable nature of the industrial heritage and the rewriting of local identity: the street name map is simultaneously a topography of forgetting and remembering.

Figure 1. Edelény, mining colony (Szentpéteri Road).

Source: Photo taken by József R. Nagy (2023). Published with the author's permission.

Figure 2. Edelény, mining colony (Bányász út).

Source: Photo taken by József R. Nagy (2023). Published with the author's permission.

Figure 3. Edelény, mining colony (Bányász út).

Source: Photo taken by József R. Nagy (2023). Published with the author's permission.

Figure 4. Edelény, mining colony (István király útja).

Source: Photo taken by József R. Nagy (2023). Published with the author's permission.

Literature

- Bhabha, Homi K. (1994): *The Location of Culture*. London: Routledge
- Bourdieu, Pierre (1977): *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dobák Judit (2008): *Életmód a Diósgyőr-vasgyári kolóniában*. Debrecen, DE BTK.
- Dobák Judit (2009): *Miskolc ipari társadalmának kialakulása a befogadó települések tükrében*. In: *Átjárók 2*.
- Faragó László (2024): Faliratok, falrovások egy újraélhető közösség térben. In Szabó-Tóth Kinga (szerk.): *Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus*. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK. 30-36.
- Fehérváry, Krisztina (2013): *Politics in Color and Concrete: Socialist Materialities and the Middle Class in Hungary*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hadobás Pál (2004): *Emlékhelyek Edelényben*, Edelény, kn.
- Hadobás Pál (szerk.) (2005): *Edelény és környéke az irodalomban*. Edelényi Füzetek 34. Edelény.
- Ispán Ágota Lídia (2023): *Örökségképzés az egykori szocialista városokban*. In: *Örökségképzés, kulturális emlékezet, identitás*. Budapest: BTK Néprajztudományi Intézet, 233–277.
- Lefebvre, H. (1974): *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Paládi-Kovács Attila (2007): *Ipari táj. Gyáarak, bányák, műhelyek népe a 19–20. században*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- R Nagy József (2006): „Gazdag volt az ország és boldog benne a nép!”: Falusi munkáskolóniák lakóinak politika- és nemzetfelfogása. Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 45:311–328.
- R. Nagy József (2000): *Családi album. Vizuális antropológiai szöveggyűjtemény I*. Miskolc.
- R. Nagy József (2020): Alkalmazott vizuális antropológia. *Szellem és Tudomány*, 11 Különszám:542–553.
- Várkonyi Nickel Réka (2018): *Perifériák újratereztése – Vidéki ipari térségek identitásai*. Szociológiai Szemle 28(3): 85–102.
- Településképi Arculati Kézikönyv, Edelény, 2017

Judit Dobák is a cultural anthropologist, associate professor at the Faculty of Arts of the University of Miskolc, and director of the institute. Her research interests include urban anthropology, industrial heritage studies, educational anthropology, and applied anthropology. She has conducted numerous field studies in northeastern Hungary, focusing particularly on the lives of workers' settlements, industrial communities, and disadvantaged groups.

As a member of several domestic and international professional organizations, he actively participates in the development of anthropological research and education. His teaching activities primarily cover the fields of applied anthropology, cultural anthropology methodology, urban space research, and visual methodologies.

László Faragó

Rakaca, inner area: the non-depopulated village

Abstract

Not only has emigration stopped from Rakaca and its population stabilized regarding the last five years of demographic data, but there was a year when more were born than in the previous year – also, looking at the statistics, in 2025 there were exactly as many inhabitants as five years earlier. I am looking for meeting points in the community where these attitudes can be deepened, where parents can discuss how to behave with members of the aforementioned generation. I consider the meeting points to be the community's agoras, which, according to my assumption, play a key role in shaping local public life.

Keywords: micro-community, private settlement, established roles, fantasy gravitation, opinion leader centres

I. Introduction

Rakaca, the settlement situated in the north of Borsod Abaúj Zemplén county near the Slovakian border can be described as a private village. As for the nearby settlement have been mostly characterized by depopulation regarding the demographic data of the past decade, these villages became depopulated and almost emptied. However, in Rakaca not emigration not only stopped and its population was stabilized regarding the last five years of demographic data, but there was a year when more were born than the previous year – also, looking at the statistics, in 2025 there were exactly as many inhabitants as five years earlier.⁴⁴ The most important attitude experienced in the village that the Roma families cling tooth and nail to their own micro-community, so they do not even let their children go to further places, so that members of the

⁴⁴ The data comes from the nepeseginfo.hu database. I found the points relating to Rakaca under the Borsod tab; <https://nepeseginfo.hu/category/borsod-abauj-zemplen-varmegye/>

generation between 14-18 years old do not step outside the borders of the village for a long time, by tasting the novelty of freedom might leave Rakaca. I am looking for meeting points in the village where these attitudes can deepen, where parents can discuss how they should behave with the members of the previously mentioned generation. I consider the meeting points the agora of the village, which are – in my opinion – play a key role in setting the local public life. As for the interviewees, I looked for owners of physically well-defined areas or influential figures in those areas. Thus, in these places, the opinion leaders of the locals meet spontaneously or according to some ritual and set a discourse among the members of the given group. The established roles are then passed on to decision-making discussions within the family. I think the articulated narrative memory made in these agoras contributes to the cultural evolution of the village. On the basis of the foregoing, I reckon that these agoras or local community spaces offer the ground for forming the social relationships and mental orientations of the residents, and the general mood of the community. (Faragó, 2024) The structure around the people can be regarded homogenous as well, as most of the inhabitants belong to the Roma community, so conveying messages and accepting attitudes can happen much faster and without obstacles. (Sherif, 1981). With the discussions made in the meeting points I would like to show why the population of Rakaca can be stagnant and I justify the fact that the personified agoras can be called communication opinion leader centres: these are places explicitly for common daydreaming and fantasy gravitation, where participants can meet their need for publicity and have the most significant influence in the village. (Habermas, 1999)

II. Roma private community after the threefold exchange in population

One of the oldest Greek-Catholic church community is in Rakaca, it was established in 1619 – narrated by Győző Balogh, Greek-Catholic pastor, the host of the only church in the village. (Győző Balogh interview, 2024) There is, however, a Catholic bell tower, but nobody uses that, furthermore, the Greek-Catholics initiated the renovation of the previously ruined building. The question is how the Roma population got here in such numbers. There were

276

exchanges three times in the village: in the beginning of the 1700s, almost all of the Hungarians died out due to the Plague, at that time the Rusins were settled in. It was typical not only for Rakaca but for example Irota as well. Those living in Irota still refer to themselves as the descendants of the Rusyns settled in the 18th century. (Fényes, 1851) The Roma invaded the empty houses at the time of the third population exchange in the 20th century and their settlement was so successful that they were the ones making the village sustainable and thriving.

'From the records of baptisms, I discovered that four Roma families were first recorded in Rakaca in the 1800s, perhaps thanks to Maria Theresa's former decree, and now the settlement is almost entirely of Roma origin, which they themselves also claim to be. Assimilation was very violent at that time; three thousand Roma children were taken from their families in the monarchy and attempts were made to place them with Hungarian families, but apparently very few survived – claimed Győző Balogh. Today, 99% of the village is Roma living in Rakaca. I have made several attempts at settling whether they mind me using the word 'gypsy', but no one objected, they use 'Roma' as a synonym as well. Just like the mayor of the village or the Greek-Catholic pastor and the ten-year-old boy, who showed off his abilities with a bike 'rented' from the Budapest Bike system, that could be charged in another town, but no one wants to travel as far as Budapest, and they seem to never go anywhere anyway.

Figure 1. The statue of motherhood stands in front of the mayor's office
Source: photo by the author

From the viewpoint of the research it is important to see what the priest concluded from the records of marriages. Roma families marry among themselves, typical not only in Rakaca but elsewhere, too, in the area of Cserehát.

"That is why genes within the family have not really been able to be renewed. It is not by chance that the Greek Catholic Church allows marriage only from the fifth generation onwards. So they pay a lot of attention to this. In Rakaca, I have noticed that the father and mother of a child often have the same surname. This means that they are second or third cousins. Yes, this is still the case today. So, unfortunately, we have to talk about a very insular community."

Most people in the village take part in the Greek-Catholic spiritual practice, that is, the church standing on the hill of the village can truly be considered one of the settlement's agoras. The Roma pastor, who also holds a doctorate, sets an example with his directness and his family of three children, showing that with perseverance and by breaking with local bad habits, it is indeed possible to

succeed and get ahead. His wife leads the School of the Maltese Charity Service, thus showing examples of humanism, perseverance and the Romani identity.

The Greek-Catholic church is situated at the highest point of Rakaca, serving as a defensive stand in the World War, according to the pastor. There is a three-part fresco in Russian Icon style depicting the Last Supper. It was also exhibited in Rome, at the Pontifical Hungarian Academy. It has two bullet holes meaning the church was under shooting in the war.

An interesting feature of the church garden is that there is still a lot of white worm wood growing in the courtyard. This herb is used in several medicinal liqueurs, such as the Czech Becherovka, as one of its flavourings. I learned that one of the members of the congregation soaked it in Rakaca palinka, which gave it a green colour and an aniseed flavour.

III. School on the Border Hill: All Seats Are Taken

Rakaca is a rejuvenating village. 130 out of the 950 people attend the school situated on the hill. Almost half of the population is not older than 35 – as shown by Sándor Hodák, the first man of the village elected only a short time ago. He lives in Rakacaszende but he has a shop here as well. In Rakaca there are three convenience stores within 150 meters, one of them has a neighbouring tobacco shop, so there is a full service for everyday goods. When I was there not only a single child were waiting and playing, since they cannot enter the shop; rules must be kept, however, at the same time there is a notification on radio when an unknown car rolls on the 'mashed up' asphalt in the village. Rakaca is undoubtedly one of the nicest places I have been, there are three streams running together at the border of the village, so then merging into the Rakaca stream carrying water and occasionally the trash towards the reservoir. There is an abandoned marble mine here, which could provide beautiful stone and create jobs, but nature conservation takes priority over economic reason.

The school itself is decent, it is not immaculate but moderately renovated. It is not among the pedagogical top models but all students have their place in it, which can be considered good if we look at the 130 of elementary students. What is the reason behind the so many children born here? – asking Andrea

Budenecz, school director. *„There are many young couples, however, in disadvantaged settlements such as Rakaca are typically inhabited by older people, while young people move away in search of work opportunities. Here, the young cannot even leave, or if they do, then they return for some reason after some time. Children are afraid of moving, they are hesitant towards foreign places. About a year and a half ago, we managed to organize a trip or two for them with buses that got full of the students. I still cannot organize a camp for them. The kids would love to travel, but the parents do not let them because of fear. The problem is that parental fear causes the children not open to the outside world. When they go to secondary school they are terrified and leave school after a week. Typically, the older students go to school for one or two weeks then they come back and just hang on.”* (Budenecz interview, 2024.)

It should be added that the frequency of public transport services is comparable to that of the last century: it takes a whole day to travel to a nearby town or to Miskolc to go shopping, visit the doctor, or attend high school. If a parent goes shopping in the morning without an own car they can get back home in the evening in the best case. One cannot take the kids to school and get them after the daycare. There were only a handful of cars, no garages, houses with no exception are all ruined and not fully inhabited. The latter expression means that due to a broken roof, only a small shed can be called a flat. Mr Hodák showed me the statistics saying there are 288 houses in Rakaca and 5 of them are vacant. I doubt that as I was walking through the street several times and I saw there are more houses in ruins having trees growing on the roof.

The renovated school is not only an educational centre but also the most significant community space of the village. Children and parents, mainly mothers meet in this agora, where it is only possible to change the attitudes of Roma families in very small steps.

Parents do not move due to the previously mentioned reasons; they live on very little money. As surprising as it may seem, I believe that because of this physical limitation, they simply do not know the world around them. According to the school director, whatever they randomly see on Facebook and the Internet is not the reality they would find if they travelled to Edelény or Miskolc. They would not feel safe there anyway. *“Parents therefore fear for the children causing an attitude in the kids when they do not feel safe either. They go to Szászfa,*

Krasznokvajda or ride a bike to the Rakaca Lake, which are not far, can be done by a bike-ride."

Figure 2. Rakaca, stone gate of the sports field in front of the elementary school

Source: photo by the author

Even worse, that the Roma children attending the school in Rakaca start with a significant disadvantage according to their abilities. School data states that there is a first grader who uses fewer than fifty words. (Terestyéni, 2006) As for the Kindergarten, there is a Kindergarten teacher only every now and then. Students get into the elementary schools that they practically cannot sit at a table in a normal manner. (Tolcsvai Nagy, 2020) „Regarding their abilities, there are many disadvantaged students at least 30% of the class. At the same time, it is hard to make parents understood that something should be done, when a student turns out to have problems. They immediately identify this as,

"Oh my God, they're going to take the child to Tornanádaska," literally saying that they are going to take the child to the crazy kids. There is the closest special needs school, it doesn't have a very good reputation, it's a boarding school, and they don't want that. Neither the parents nor the children. Therefore, I ask for an inspection in vain, they would have to go to Edelény for that. And they do not go. I think there were like 3 inspections during a two years' period, and that is a great accomplishment."

People in Rakaca are very superstitious, in spite of the fact that they also belong to the Greek-Catholic church – as parents said in the school-*agora*. There was a dog whining around the school when parents living nearby, the Roma janitor and the children chanted together that there will surely be a death. They can be very affected by these things, if you say something silly. *„The other day, they made me mad, and I just told them I would die immediately but haunt them afterwards, so they were sitting like angels, because they are very superstitious.”*

IV. Diagnosis in Rakaca

People can most effectively discover themselves and others through social diagnoses or, more simply, through social discourse. One of the places where symbols are conveyed in Rakaca is the school, where not only students but also, almost unnoticed, parents receive an education. They learn based on the symbolic interactions of Mead to make sense of the society surrounding them: we can know something if we can give it a name. (Griffin, 2003) Thus, at parent-teacher meetings, people talking to each other collectively shape their own local social world. The *agora* is the physical connecting place of the community; a person must be a member of a community before the "me" that reflects the reactions of others can develop, and this can already be considered social pedagogy.

Nevertheless, the village is very heavily stressed because of the living difficulties among others. Mayor Sándor Hodák told in the interview that only ten out of 950 people leave to work. There used to be a bus service for the workers of the Bosch in Miskolc, but it was terminated, leaving the opportunity closed for the locals as it is not possible to commute by public bus or train. The Roma usually collect blackthorn berries, berries, and medicinal herbs, which

are bought from them by the local council; this is their livelihood. And occasionally, community jobs. The diagnosis of Rakaca was given by Hilda Balogh-Beri, the leader of the Maltese Charity Service, a professional working in the village in the framework of catching-up settlements program. In her opinion, most students go to the secondary schools after finishing elementary school but get only to Szendrő. However, reality shows that they get their certificates in vain, as their professional knowledge is not marketable. It's pointless to train as a seamstress if you can't hem a pair of pants in the end. Hilda Balogh-Beri says Kindergarten preparation is missing from Rakaca. There is no doctor or paediatrician in the village. There are no utilities, no water in the houses only at public outlets. Children are afraid to go to school because of stray dogs. You can see how it is also difficult to cooperate with the parents as well – see figure 1. The behaviour patterns of families however, leave much to be desired, to put it mildly. (Hilda Balogh-Beri interview, 2024)

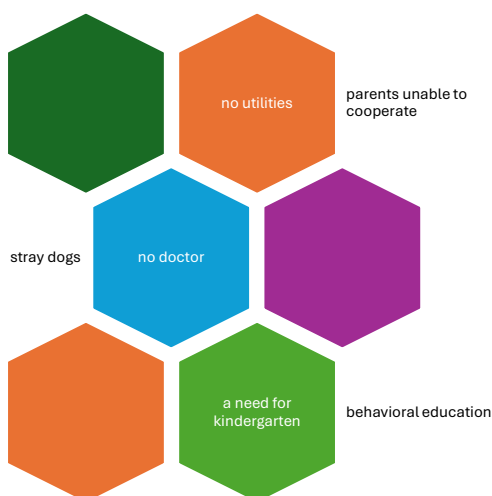

Figure 3. Rakaca Diagnosis

Source: self-edited

A typical instance of a talented girl, says Hilda Balogh-Beri, who was a good learner, had ministry in the church and was active in the school as well and was accepted to the Grammar School in Edelény. It is a very good school but she

could not go because her mother did not let her there; the family demanded her to study in Szendrő, as it paid a scholarship for her – 82 000 forints. This is what their income consists of at the moment.

Talent is not the point but simply supporting the family. If the bigger family needs their scholarship they have zero chance to advance. A quarter of the village's population cannot support themselves, according to the diagnosis of the Maltese Charity Service.

V. The Street as an Agora

In the past seven years there were more than 300 children baptized in the village, that is the third of the whole population at the moment. (Győző Balogh interview, 2024) There are practically three or four but often eight children in one family. The number of population in Rakaca certainly changes continuously. Obviously more move away: those who can work a little and get themselves together financially can save for moving away, as they do not see their future here. There is almost no work opportunities in Rakaca, only the public jobs. As the first man in the village, Sándor Hodák would like to see those who want to take the public jobs could 'go out'.⁴⁵ There is a need for a playground as there is none at the school or elsewhere in the village and they would also like to build a parking area at the cemetery.

"People should be brought together. I would like a place where people could walk straight in the streets, not humiliated, at least saying hello, or how are you to each other. I know exactly that is the hardest, as it must come from the inside, there is much to work to do to convey this feeling to the people." (Hodák interview, 2024)

As we can see the mayor added the most evident public space after the others, the street, where people meet each other every day in Rakaca. It is obviously the most original meeting space for forging communities that I missed before.

⁴⁵ This word was used by many people in the village to refer to someone who takes on work, who is able to go out to work. I decided to leave the original expression in, precisely to make the text as authentic as possible.

Around Rakaca there is an organic farm, which is an area where everything grows under natural conditions, so the mayor already has plans for a fruit and herb processing plant. There would be no need to transport raw materials hundreds of kilometres. This would help a lot in the unemployment situation. *'The area is cheaper than a location close to the city, and they would be able to find workers more quickly here.'*

Figure 4. Open street view, only the pediment remains from the roof, the tree grew out of the wall

Source: photo by the author

The largest employer in the area is an agricultural company, which farms such a large area that it is considered significant even on a national scale. Only twelve people work for them, three from Rakaca and the rest from Martonyi and other nearby villages. Their livestock farm is located in Rakaca, but László Veress, the estate's "manager," said that there would be no increase in staff even when the pig farm opens, because such a large operation is expected to provide the highest level of automatization. However, those who work for them take an example of precise, reliable work, which means that if it is needed, they will

certainly be able to find employment elsewhere. Veress also talked about how it was not easy to get the villagers understand that they must not mow the pastures that did not belong to them. And when they come with horse-drawn carts to collect hay, they should not litter the forest floor.

"The reality of these people is that they have fishing, hunting and collecting lifestyles. And then we came around and asked them not to mow everywhere from now on. I told them they can take the grass, but when winter comes, I would drive the grey cattle into their gardens to graze or eat what they had gathered there. What's more, when they came for hay with their horse-drawn carts, they always brought the trash from their homes, which of course was then left behind in the pastures. I made a notebook with photos of the piles of trash, we set up cameras, and finally the mess stopped." (Veress interview, 2024)

I also classify economic spaces as agoras in Rakaca, because, as can be seen from the previous interview, they do indeed have a socializing effect. They shape communities because they inevitably bring workplace culture with them. However, this is also the flaw in the Rakaca diagnosis, because all the education, group discussions, and "mirror" therapy are in vain if the settlement in Borsod has the fewest workplaces for the time being.

Literature

- Fényes Elek (1851): *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik*. Kiadta Fényes Elek, Pesten, 1851. Nyomatott Kozma Vazulnál. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-geografiai-szotara-feny-es-elek-BABC3/h-BB9A3/hangacs-BB9F4/>
- Faragó László (2023): *Közösségi tér emlékezet Hangácson*. Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio Philosophica, (3):84–98.
- Griffin, Em (2003): *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Budapest: Harmat Kiadó.
- Habermas, Jürgen (1999): A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Budapest: Osiris. 7–44, 81–154, 217–265.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2020): *Átadás vagy közös értelemképzés. Két kommunikációs modell az iskolában és a kultúrában*. In: A nyelv perspektívája az oktatásban. Eger: Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó. 13–26.
- Terestyéni Tamás (2006): *Kommunikációelmélet. A testbeszédtől az internetig*. Budapest: Typotex Kiadó.
- Sherif, Muzafer (1981): *A sztereotípiák kísérleti vizsgálata*. In: Norman Triplett: A kísérleti társadalomlélektan főárama. Budapest: Gondolat Kiadó. 119–124.

Interviews

- László VERES, agricultural entrepreneur; date of interview: 07.08.2024;
- Ferenc KÁRÁSZ, sole trader, merchant; date of interview: 21.07.2024;
- Győző BALOGH, Greek Catholic pastor; date of interview: July 31, 2024;
- Sándor Hodák, mayor; date of interview: August 7, 2024;
- Andrea Budenecz, school principal; date of interview: August 7, 2024;
- Hilda Baloghné Beri, head of the Maltese Charity Service school; date of interview: July 31, 2024;
- Béla Kiss, former mayor; date of interview: July 21, 2024;

László Faragó, 1962: Assistant professor at the University of Miskolc, head of the Department of Communication and Media Studies, media sociologist. He has been teaching in Miskolc for ten years, having previously spent twenty years at the University of Kaposvár. His research focuses on the combined impact of society and media, and the communication analysis of community spaces.

László Faragó

Terminal Point Tornabarakony: the Residents' Village

Abstract

One of the smallest number of residents in the country live in Tornabarakony. All that is primarily due to the 'new residents', who are not 'sharply' from Barakony, so that they were not born here and their ancestors neither, but they are „newcomers” or immigrants. Today, those 'residents' – they are called in this way – make the majority of the village, who used to be holidaymakers. I will give an account of what factors bind residents to the settlement that is based on Rusyn traditions.

Keywords: dual residence, word-of-mouth marketing, new village, cultural melting pot

'We are in the world to be at home somewhere in it.' (Áron Tamási)

I. Introduction

One of the smallest number of residents in the country live in Tornabarakony; on the day of election it is the first place where they finish voting. All that is primarily due to the 'new residents', who are not 'sharply' from Barakony, so that they were not born here and their ancestors neither, but they are „newcomers” or immigrants. Today, those 'residents' – they are called in this way – make the majority of the village, who used to be holidaymakers. They bought the real estates for cheap, because they thought they can escape the hustle of the town to the natural silence, among the hills of the Cserehát, to be a little bit closed off of the world. They did not think that the distance from other populated areas will only increase in the first quarter of the 21st century. Tornabarakony today is a dead-end settlement, very much cut off from the

outside world. The village can be reached only from one road by car from Tornaszentandrás. However, only those dare to take that way who really must as the asphalt road spread in the 60s and 70s of the last century shows only bits and pieces, and among them there are thousands of holes and potholes so it is a daring, axle-testing challenge to drive here. Calling an ambulance in a hurry is considered absurd around here.

Nevertheless, the new residents do not want to move anywhere else. There is no house for sale, so in other words, they filled and conquered the possible space; those who live there do not put their estates on sale. I will give an account of what factors bind residents to the settlement that is based on Rusyn traditions. There is a local heritage repository in Tornabarakony, which is maintained by two local communities. This could be considered a curiosity in itself as well, as the number of active members is not much less than the population of Barakony. The members of the communities, and everyone else who is not formally connected to the civil circles, are working to preserve local public and cultural values that now exist only in the memories of a few long-time residents. Fortunately, communication can be called a dynamic community activity in Tornabarakony. Although the last surviving residents of Barakony were rather reluctant to talk to us researchers, and we were unable to persuade anyone to be interviewed, the residents reported that there was constant dialogue between them. (Fukuyama, 2013)

In addition to the communication aspect of the attachment index, I would also like to find out whether there are any jobs available in this tiny village, where not a single company or institution has settled in. (Kiss, 2013) Besides the settlement keeping factors I consider the word of mouth marketing an important role in the life of Tornabarakony. The National Blue Trail route passes through the village resulting in many trespassing the village. The interviews made in the village showed that many return to the village after having a very good impression of the 'reserved village' after walking the 'Blue trail'. I will also analyze the settlement of 30-50 residents from a place of remembrance aspect, where textual and material documents of recent and ancient history have been excavated. Preservation of local values and the vitality of the village is exemplary for the outsiders. I read in one of the posts of a social media page that 'if all people could have a Tornabarakony, the whole country would be able to get saved.'

II. Settlement in Two Waves

Tornabarakony is situated on about seventy kilometres north of Miskolc, a dead-end settlement with Tornaszentandrás as its closest village, with one of the roads in the worst condition leading to it. Potholes are practically impossible to avoid, by the time I manage a hole, another wheel is sure to hit a next pothole. Transport conditions here could not have been much worse hundreds of years ago, we learned the hard way – when we took a group of student researchers to the village in Cserehát by the university bus – that you cannot rely on satellite navigation. The GPS would probably have shown a dirt road from the direction of Szalonna because of the terrible macadam road, but it was completely unrunnable due to the heavy rain. Later, in Tornabarakony, they smiled at us, saying that we weren't the only ones who had been led wrong by the navigator. Coming from Miskolc, this detour meant an extra thirty kilometres. Reluctantly, we bumped along the three kilometres between Szentandrás and Barakony several times.

In his 1851 atlas, Elek Fényes describes the settlement as a 'small Hungarian-Slovak village' located "in the county of Pozsony, half an hour from Galanta." (Fényes, 1851) During the Turkish invasion, Barakony suffered the same fate as all the surrounding villages: its inhabitants fled or were slaughtered. In the 18th century, the Gyulay family became the landowners there, and after 1720, the depopulated village was repopulated with Rusyn Greek-Catholic serfs. At the time of the 1851 census, Tornabarakony had 385 inhabitants. Rusyn traditions are still strongest in Barakony, so much so that even the settlers accept them, despite having been baptized in a different religion: in the interviews, everyone without exception talks about practicing their faith in the Greek Catholic church built in the 18th century.

Edit Jenei was one of the first to discover the tranquility of Cserehát. *"I came to this village firstly exactly 41 years ago. I had no relatives or ancestors here. In other words, people started moving away from here to larger settlements 40 years ago, or they grew old and died, and then you could buy a house here for peanuts. I was here for the first time in 1984. My cousin's wife was a teacher and took children on vacation to Perkupa, and she told us to come and see it. Of course, my whole family thought they were crazy, because they had a beautiful two- storey-*

house in Karcag, so why would they come here to buy a rundown house? My God, how could anyone live here? But now, anyone who stays a little longer and feels the appeal of this place wants nothing but just counting the days until they can come back here. I accept that it's not so easy to jump out of everyday life into the countryside. So many people keep their two homes.” (Jenei interview, 2025)

Figure 1. Renovated house for rent in Barakony

Source: photo by the author

The settlers arrived in two waves, and the locals who were still living in Barakony at the time gave them the name "residents." Erzsébet Jenei and several others bought the vacant houses of people who had moved to the city in the last years of the Kádár regime, especially for vacation homes. They typically came from the Debrecen area and chose Cserehát because of its mountains. At that time, they were not yet permanent residents of Tornabarakony. Around 2020, this generation grew old, sold their houses, or passed away. This led to a

generational change within the holiday community. Even today, it is typical for many people from Debrecen to own a property there; Edit Jenei also came from the city in the Hajdúság. In the second round, the tidiness, traditions, and isolation of the settlement were the things that mattered, said Mayor Mihály Szilágyi in the interview. *“It’s like stepping into another world. In the first round, they just liked it, bought a good place, very cheaply, and that was it. In the second wave of settlement, consciousness was much more important. Obviously, from an investment point of view, it is no coincidence that there are no properties for sale in Tornabarakony today.”* (Szilágyi interview, 2025)

The most sensitive issue in the village is the number of people living here and the number of properties. According to the locals, everyone has a defense mechanism working in them, as they believe that any interest from journalists and communication channels has only been harmful so far. *“We don’t want others to know that there are six of us in the village today because of the residents of the surrounding settlements,”* said Edit Jenei. *“If I count them, 70-80 people are connected to the village. 34 of these were able to register Tornabarakony as their permanent address. I have been a permanent resident here since 2009; my apartment in Debrecen is only my place of residence. So we started with nine people when the number of original Barakony residents decreased so much, but now we are the Barakony residents.”* (Jenei interview, 2025)

One element of the attachment index examines the families of members of the local community, meaning that the more ancestors someone can list in a given settlement, the more likely they feel secure there. My interviewees so far either have no “roots” in Tornabarakony or, like the mayor, have moved away and live elsewhere. In this case, attachment is more closely linked to places of memory. This suggests that there is a form of community integration that cannot be attributed to family ties. (Faragó, 2023)

III. Protected Heritage Sites

The culture of commemoration is based on forms of relating to the past. The group, in this case the village, provides the framework for commemoration, there by local history is directed and reinterpreted. Collective memory and anecdotic analysis were articulated in conversations where the "residents" still had the opportunity to talk with the long-time residents of Tornabarakony, thus successfully conveying the social framework of the past. According to Assman, cultural memory links to social perception with cultural knowledge. (Assman, 2004) In case of Tornabarakony, imitative thinking can be observed: everyday actions (rituals), customs, and most morals are passed on through mimetic imitation. Objects preserved from past eras help us remember the figures of local society of our recent past. When people are afraid of unfriendly newcomers, they fear that the above-mentioned rituals will be forgotten by those who cannot connect to the protected places of memory, whether real or imaginary.

The house where Edit Jenei lives today caught the attention of ethnographers at the Szentendre open-air museum decades ago. Experts in folk architecture measured it and wanted to rebuild it in the open-air museum. *"In the end, I saved it, that is, I bought it and renovated it,"* says Edit Jenei, showing us around in the kitchen, where we are talking. *"We have nine locally protected buildings in the entire village, plus one historic building. We are working on the authentic renovation of these houses: we are trying to convince others to use less cement and more natural materials, because these houses can only breathe if we don't seal them off with cement. That is how I got here."*

Edit Jenei's house was built by master builders from Perkupa, and it is a so-called American-style house. At the turn of the 20th century, many people from Barakony went to Canada and America to work. They spent five years there, but had no intention of staying, so they came home and built houses. They had plenty of money, so they were able to build large houses with much more interior space than the old buildings here. *"So this house belonged to one of the largest landowners. We know that it was built by master builders from Perkupa because there are other beautiful houses like this one. Where does this history*

come from, how do you know who built this house and who the master builders were?" I asked the owner of the house.

IV. Attachment Factors

"The person who inherited and then sold me this house apologized for not managing to burn everything before I bought it. When I got the keys and looked around the house, it was almost completely empty, and I almost passed out, but he told me to calm down, saying there was still plenty to burn in the attic. They were old papers and documents. That's how I know that they had made a planting plan for even this very poor-quality land. I found records from the 1910s: they could plant 36 different crops. I found letters written from America asking those who had stayed at home if they had received the five dollars in the envelope they had sent them. I keep everything at the bottom of my closet, from medical prescriptions to everything else, because back then, people here went to Kosice for the market, the doctor, and the lawyer, not to Miskolc."

Figure 2. Local Attachment Factors
Source: self-edited

One of the characteristics of the settlement is its new settlers, who have become local patriots, in a way that they were able to establish a local civic organization in Barakony to preserve local values. This suggests that people not only live there, but also cultivate the common living space. This was the case with those who bought property in the so-called first wave, initially only to be vacation homes: an emotional attachment developed. I assume that even without naming it, many people consider Tornabarakony their own settlement and do not think of it as just a small, remote vacation village, but as a place worth returning to. The population of Tornabarakony has changed significantly over the past four decades, along with the changes of some of the local attachment indices, but the village environment has remained, living on in the settlers, in the new village that now also has roots in places of memory.

Figure 3. Kemencés Hill, the festival venue
Source: photo by the author

Communicative co-thinking is an essential ingredient and facilitator of a dynamic community activity and of all other types of cooperation. It is obvious that those who are capable of reflective conversation and thinking in the perceptual space, rather than simply favouring the "mailbox" metaphor, will occupy a better position in the local attachment index.

In addition to the mayor and two local representatives, there are two civil organizations operating in Tornabarakony, while the number of registered permanent residents is less than forty. Edit Jenei is the leader of the Patak völgy Association. The other civil society organization, the Friends of Tornabarakony Foundation, published a watercolour map of the village. After the 2015 Hungarikum Act was passed, a local treasure collection was created. The local government and civil organizations organize several events every month from March 25, the Feast of the Annunciation, until the end of November. (Eco, 1998)

József Dézsi and his family moved to the village because their child's illness: their doctor recommended an environment close to nature. They bought a house and have been here for three decades. Although they are not permanent residents, as retirees they spend more and more time here. They tend to stay in the back of the courtyard and rarely sit on the benches set up on the village streets for chatting, but they do not exclude themselves from village life either. *"I also find it fulfilling to cut down trees and chop firewood,"* said József Dézsi. *"But if necessary, I help out during the holidays. There is a hill with ovens here in the village. In August, when the Barakonyért Association organizes the festival, I also go there to bake pancakes. It's a folk art event, and we usually bake pancakes from 25 kilos of flour, which makes 60-70 pancakes per kilo. But then I skip the drinking, I don't take part in that. However, I always go to the Greek Catholic mass, even though I'm Reformed."* (Dézsi interview, 2025)

The village priest himself comes from across the border, from Bánhorvát in Slovakia, which is another unique feature of Barakony; there are not many similar cases in Hungary. I found several of the covered wooden benches mentioned by József Dézsi on the long main street in Tornabarakony. These can also be considered community spaces in the village, but I know from my own experience that they are also a favorite snacking spot for hikers on the Blue Trail, not to mention that they provide shelter from the rain when needed.

V. Riding a Water Tank on a Bumpy Road

Tornabarakony undoubtedly has an extremely diverse natural environment, but the absurdity of the public road leading to it and its water supply does not contribute to the development of the village's brand. I have already mentioned the bumpy road, and Mayor Mihály Szilágyi considers obtaining money and builders for the road to be one of his most important tasks. So far, this has not been achieved, and it will not be until the fall of 2025. Then there is the water network, from which water is delivered by water tanks.

"Yes, this is a cardinal problem. One is the road, which is practically inaccessible or very difficult to drive on. The other problem is the water tank, because in the absence of our own functioning waterworks, and with no other solution available, the water arrives in tanks. They pump the water into the reservoir on the hill then bump along the terrible road. We do have a waterworks area, but the pumps are not working, so this needs to be fixed as soon as possible. Of course, there are minor problems, such as the lack of shops. In the summer, for example, a blue trail traveller comes and spends a night here, in one of the accommodation places but he cannot even buy a roll in the morning since there are no shops. We have to find some kind of solution to that."

It is still the hikers, however, who could spread good reputation of the village. (Fekete 2004) They are not discouraged by the poor access road, as the hiking trail is much better. Word of mouth is also important for organizers of tourist attractions. Word of mouth marketing offers considerable opportunities. (Markos-Kujbus, 2013) Especially as it often costs nothing at all; the effectiveness of the theme depends only on creative imagination. Word-of-mouth marketing is one factor in building commitment in business and hospitality trust. (Cheng – Thadani, 2012)

In summer, groups of hikers follow one another. Tornabarakony has a good reputation for its accommodations, and compared to neighbouring towns, people here are friendlier, according to several reviews given by hikers.

Figure 4. The teacher's house is now available for rent to blue-collar workers
Source: photo by the author

The village's brand is therefore closely linked to the Blue Trail, as well as the fact that there are already four houses available for rent in the village. Among other places, you can stay at the house of former teacher István Richtárcsik, the "Teacher's House." Considering that the village has 35-40 permanent residents, the number of houses available for rent is quite large. However, there are not many other jobs here. "Neither our village caretaker nor the public workers are from here, so we import our workers," adds Edit Jenei.

The residents come from Gödöllő, Budapest, Karcag, Debrecen, and Székesfehérvár, and some of them already work remotely from here. Adrienn teaches German classes across half of Europe from here. She has students in Norway, but she speaks to them from Barakony. Fortunately, the internet has been working flawlessly for two years now, as fibre optic cables have been laid throughout the village.

The daughter of Edit Jenei's other neighbour got married in Ecuador, and every year their children spend three months here in Barakony with their family. *"It's interesting to listen to them because they are from Košice, so they mostly speak Slovak among themselves. In Ecuador, however, the children speak Spanish, but they shout at me in Hungarian: Hi, Edit! There are times in the summer when many foreigners visit us, and then English is usually the language of conversation in Barakony so that we can understand each other, because that's how it is. So different cultures coexist well with each other, it's like a melting pot, everything comes together. Only politics is left out of this. It is a golden rule for us that political debate must be left outside the Barakony sign."* (Jenei interview, 2025)

A good example for communication among cultures is József Dézsi's cooking stove. Aunt Malvin lived two houses away, towards the cemetery, she showed the plumbers how to paste the fire pot with salty mud so that it preserves the cast iron. *"She told me to bring two kilograms of clay, we added salt and pasted in the fire pot. It was like salt clay that children use in the kindergarten."* (Dézsi interview, 2025)

When more people were alive from the eldest – said János Dézsi, we had feasts with lángos and lard, cooked 'slambuc', that is also called 'öhöm' in other places – it is important that it should be very thick and substantial. Then children listened to their talk with a special accent. The eldest called the fireplace a machinery, its oven is called 'rennek' or 'remnek'. The word 'doughnut' was not known in Barakony, local women made 'pámposka' or 'pamposka'.

VI. Folk Art in Bulk

The folk dance or folk art festival is the greatest attraction in Tornabarakony, which is organized in the barn hill. 'It is traditionally a folk dance meeting, there are many folk singers and folk dancers perform. Cooking, eating and having some fun' – said Mayor Ferenc Szilágyi. *"However, I must admit that this is mainly targeted at the wider world and is significant from the point of view of the value of the village. I also took part in building the barn back in the day, so I think it is important, however, it is an event of the visitors."* (Szilágyi interview, 2025)

Hundreds of people arrive to the folk art festival by cars and buses. There are so many cars they cannot even park after a while. Outside restrooms were closed then. Six hundred people is too many for the village but they take away the friendly welcoming. (Jenei interview, 2025)

Every summer there is a meeting for the descendants of the village, there is also a separate village day, and they also have a herbal day in Tornabarakony, thanks to a suggestion of a settler. The tradition of sanctification of the herbs is already in the local value treasury. Éva Szitás, who led the natural science division of the North-Slovakian Museum for 25 years, and taught in the University of Kosice for years, is tending this tradition. Now that she has been retired, she also spends most of her days in Barakony. 'Local ladies say that they had healed cows with herbs that were sanctified. (Jenei Interview, 2025) *"We managed to skip mowing the cemetery until mid-June, because that is the time of the ripening of the sword lily. It is part of our values just as the cross barn, of which we saved several in the courtyards."* – summarized Edit Jenei the value preserving work of the 'residents' of the village.

On the basis of the foregoing we can state that the activities of the settlers' communities, the cultural communication, the places of memory preserved with local rituals, the virtual groups, the home office workplaces and also the infrastructure to be developed all contribute to the local attachment factor in Tornabarakony.

Literature

- Assmann, Aleida (2004): *Az emlékezés terei. A kulturális emlékezet formái és változásai* (translated by Szabó, Csaba). In: (translated by Szabó, Csaba) *Debreceni Disputa*, 2(10).
- Cheng, C. M. K. – Thadani, D. R. (2012): *The impact of electronic word-of-mouth communication: A literature analysis and integrative model. Decision Support Systems*.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167923612001911>;
- Eco, Umberto (1998): *Nyitott mű* (Információ és pszichológia tranzakció). Európa Kiadó.
- Faragó László (2023): *Közösségi tér emlékezet Hangácson*. Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica, 27(3):84–98.
- Fekete Mátyás 2004: *Hétköznapi turizmus; A turizmuselmélettől a gyakorlatig*. NYME, PhD értekezés. <https://mek.oszk.hu/04100/04167/04167.pdf> 36–65.
- Fényes Elek (1851): *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik*. Kiadta Fényes Elek, Pesten, 1851. Nyomatott Kozma Vazulnál. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-geografiai-szotara-feny-es-elek-BABC3/h-BB9A3/hangacs-BB9F4/>
- Fukuyama, Francis (2007): *Bizalom; A társadalmi erények és a jólét megteremtése*. Európa Kiadó.
- Kiss Márta (2013): *Turisztikai tájformálás és kollektív cselekvés*. Szociológiai Szemle 23(1):69–88.
- Markos-Kujbus Éva (2013): *Az online szájreklám, mint a marketingkommunikáció eszköze*. <https://emok.hu/tanulmany-kereso/konferenciakotetek/d337:az-online-szajreklam-mint-a->
- Michalkó Gábor, Rátz Tamás (2005): *A kulturális turizmus élmény-gazdaságtani szempontjai*. In: Enyedi Gy., Keresztély K. (eds.): *A magyar városok kulturális gazdasága*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ. Budapest.
- Szíjártó Zsolt (2015): *Irányzatok és korszakok a médiaetnográfia kutatásában*. Replika, (1-2):90–91. https://www.replika.hu/system/files/archivum/90-91_02_szijarto.pdf
- Tamási Áron (2024): *Ábel Amerikában* (Az Ábel trilógia befejező része.). Budapest: Trubadúr Könyvek Kiadó.

Whitler, Kimberly (2014): *Why Word Of Mouth Marketing is The Most Important Social Media*. <http://marketingdirectorblog.com/2014/07/18/engage-equip-empower/>

Interviews

JÓZSEF DÉZSI, retired plumber; date of interview: May 31, 2025;

EDIT JENEI, retired cultural educator; date of interview: May 31, 2025;

STEMPER ISTVÁN, engineer who moved back to the town; date of interview: May 31, 2025;

SZILÁGYI FERENC, mayor; date of interview: July 22, 2025;

László Faragó, 1962: Assistant professor at the University of Miskolc, head of the Department of Communication and Media Studies, media sociologist. He has been teaching in Miskolc for ten years, having previously spent twenty years at the University of Kaposvár. His research focuses on the combined impact of society and media, and the communication analysis of community spaces.

Sándor Fekete

Analytical presentation of the results of the 2024 municipal elections in the surveyed settlements with a population of over 1,000

Abstract

I joined the project on October 1, 2024, and my task was to prepare a political science analysis based on the election data and results of five research settlements. I chose settlements with a population of over 1,000 as the subject of my study, as larger settlements increase the possibilities for analysis. Thus, Boldva, Borsodszirák, Edelény, Szendrő, and Szendrőlád became the municipalities under investigation.

I systematically collected the results of the 2024 municipal elections and also examined how the parties' county lists performed in each municipality.

I then focused primarily on methodological issues. How can settlements of different sizes be compared? What are the statistical indicators that can be examined? What are the primary and secondary comparable results? Can activity be measured, and can some kind of "activity indicator" be created?

Keywords: methodology, voter turnout, activity indicator

I. Methodological remarks

When I began my research, the greatest challenge was posed by the significantly "scattered" population of the settlements under examination. This made it extremely difficult to conduct a comparative analysis of the municipal election data for the settlements.

Comparing the results of local elections in different settlements poses methodological challenges, as there are many factors that influence voting behavior in settlements with different population sizes. The most important obstacles are presented below.

Due to differences in the electoral system, smaller municipalities often use a list system without individual constituencies, while large cities or county seats may use an individual constituency system. In mayoral elections, smaller

municipalities often have a single dominant candidate, while larger cities may see strong party competition.

In terms of demographic differences, larger cities are often more heterogeneous from a social and economic point of view, which influences political preferences. In smaller settlements, the influence of local communities may be greater, so personal acquaintance may play a greater role.

Due to differences in political structure, the representative system in larger settlements is more diverse, with national parties dominating. In small settlements, independent candidates often have a better chance of running and winning.

Due to differences in participation rates, voters in small towns may be more active because they know the candidates, which can lead to more personal engagement. In large cities, anonymity can increase political apathy, which can result in lower participation rates.

In small towns, local issues such as infrastructure, jobs, and public services play a greater role. In larger towns, national political trends can influence the results.

Statistical and data analysis difficulties arise because the sample size is small in smaller towns, which can result in greater variation. In larger cities, more complex analysis methods are needed due to their diversity.

Comparing the results of local elections can lead to arbitrary conclusions if the above differences are not taken into account. Local characteristics, the electoral system, and the social and political context play a key role in interpreting the results. Therefore, choosing the right methodology is essential for accurate comparison.

For the above reasons, I found two variables that can be used to rank the municipalities under review (the number of mayoral candidates and individual list candidates can be misleading due to the significant differences in municipality size, so I did not consider these as independent variables):

1. The ratio of voters to individual list candidates. I called this the municipal election activity indicator.

2. Voter turnout.

II. Theoretical framework

The study of local political processes and voter behavior is one of the most important areas of political science. Political life in small settlements has a number of characteristics that differ sharply from the logic of national politics. Voters' decisions are much less ideologically based and much more closely linked to personal relationships, community networks, and the everyday functioning of the local community.

The towns studied—Boldva, Borsodszirák, Szendrő, Szendrőlád, and Edelény—provide a particularly good sample for understanding how politics works in small towns. Each town is different in size, has a different social structure, and has different political traditions, making them suitable for comparing differences.

In local politics, personality is not just a supplementary element, but one of the foundations of political decision-making. The candidates' name recognition, local reputation, and family and community connections are often more important factors than party logos or platforms. This is especially true in municipal elections, as these decisions directly affect the day-to-day functioning of the settlement: the state of infrastructure, the quality of public services, and local development directions.

Political science literature has long emphasized that the electoral behavior of small settlements can only be partially explained by party preferences. According to V. O. Key's classic statement, "local politics becomes personal politics where voters know the candidates directly." The present study confirms this phenomenon.

The research methodology was significantly influenced by the different sizes of the settlements. The population of the settlements studied ranges from 1,000 to 7,400, which in itself poses a serious analytical challenge. The political conditions in a small town (such as Edelény) are fundamentally different from those in a settlement with just over a thousand inhabitants (Borsodszirák or Szendrőlád).

To ensure the comparability of the settlements, we used two main indicators:

1. Settlement election activity indicator

This indicator examines how many voters there are per individual list candidate. The lower the value, the more candidates there are, which indicates greater political fragmentation. A high value means that there are fewer candidates on the list, which indicates the stability or closed nature of the local elite.

2. Voter turnout

Turnout is the strongest indicator of political mobilization. High turnout indicates a lively, active community, while low turnout may be due to political apathy, uncertainty, or disinterest in public life.

In addition to quantitative indicators, we also used a qualitative approach. We took into account the social background, economic characteristics, historical and political development of the settlements, as well as the relationships between local political actors. These factors have a decisive influence on election results.

III. Analysis

Local elections are considered one of the most important and direct forms of participation in modern democracies. Their significance can be understood on three levels: at the level of political representation, local decision-makers directly regulate matters that affect the everyday lives of residents (infrastructure, social services, public safety, local taxes). As laboratories of participatory democracy, the democratic processes of smaller settlements often differ from the national political logic. Personal acquaintance, family ties, and local social networks significantly influence voters' decisions. As a reflection of political culture, local elections show how well trust, community participation, political interest, and civic engagement work in everyday life, revealing trends that are often not visible at the national level.

Small settlements are particularly sensitive areas for democratic functioning, as the distance between political actors and voters practically disappears. This explains why settlement size is a particularly important variable for analysis. Settlement size is one of the most stable background

factors in the development of political participation and preferences. According to research, the smaller the settlement, the higher the degree of personal acquaintance; the less national party logic is present; the greater the impact of local issues and the higher the participation, as the stakes in elections are more immediate.

Larger settlements, on the other hand, have a more heterogeneous social composition, are more strongly linked to the national party system, and typically operate with lower mobilization. This difference based on settlement size alone makes quantitative comparison difficult and justifies the indicators we have created (activity indicator, participation rate). Electoral behavior is significantly determined by local political culture: the level of trust in institutions and leadership, community activity (civil organizations, churches, traditionalist groups), conflict management style (open competition or consensus-based operation), and historical patterns (long-serving mayor, dynastic exercise of power, regular competition, etc.). A higher level of social capital is associated with higher participation and community ties, which is particularly relevant in small settlements.

Based on an analysis of participation rates, three groups can be distinguished. The highest participation rate was achieved in Szendrőlád, where more than 74% of voters turned out at the polls. This is an exceptionally high figure, reflecting a strongly community-oriented settlement. The high participation rate may be due to strong personal mobilization and the fact that the stakes are high for all candidates in the public life of the settlement.

The other extreme is represented by Boldva, where turnout barely exceeded 55%. This suggests that political activity is lower in the town, or that voters are less motivated to participate. This may be due to limited competition between candidates, a decline in trust in public life, or the specific social structure of the town.

An examination of the number of candidates allows for further important conclusions. The 37 individual list candidates in Szendrőlád can be considered an extremely high number. This suggests that the political life of the municipality is highly fragmented, with many different interest groups trying to be present in decision-making. In contrast, the number of candidates in

Boldva and Borsodszirák is significantly lower, which indicates the stability of the local elite.

An analysis of the county list results shows that there is a close correlation between the size of the municipality and party preferences. Support for the ruling party is generally higher in smaller settlements, while opposition parties also have stronger positions in larger settlements. In Szendrőlád, the 89% result achieved by Fidesz-KDNP is outstanding even on a national scale.

Based on the results of the research, it is clear that there is a close correlation between the size of a settlement and the structure of political competition. In smaller settlements, personal relationships dominate, and politics is based much more on direct interactions between people. In larger settlements, elements of party logic are already apparent, and ideological affiliation plays a greater role in voters' decisions.

An examination of local political culture shows that voters primarily support candidates whom they know well and whom they believe are capable of effectively representing the interests of the settlement. Party political affiliation plays only a secondary role, which is one of the fundamental characteristics of political life in small settlements.

For further research, it would be worthwhile to conduct interviews with local political actors, explore the social networks of the settlements in detail, and examine long-term electoral trends (2014–2019–2024). This would provide an opportunity to gain a deeper understanding of the specifics of local political functioning.

IV. Conclusions and further research directions

The following points may provide further insights for political science analysis.

1. Settlement context and background

In addition to quantitative data, it is essential to gain a deeper understanding of local conditions. This includes the local economic and social environment: unemployment data, income conditions: is there a correlation between the economic situation of the municipality and election

results/participation? For example, does a worse economic situation increase the demand for local power change or reduce activity?

Infrastructure provision and satisfaction may be important: the assessment of local government performance in such fundamental areas as road conditions and access to public services (water, sewage, public transport).

It is essential to measure social cohesion: what is the level of trust between local institutions and community members? (Although this is difficult to measure quantitatively, the local press, interviews, or the rate of emigration/immigration can provide guidance).

Political traditions: analysis of previous election results (retrospective). Can candidate/party dominance be observed in the longer term? If there has been a change, what caused it (e.g., corruption scandal, major investment, emigration)?

Long-term legitimacy of mayors: how many terms has the current mayor been in office? How does long-term embeddedness affect the intensity of competition?

2. Campaign and discourse analysis

What were the most important campaign issues in the municipalities? (E.g., job creation, school/kindergarten closure/retention, industrial park, environmental protection).

Comparison of the programs of the winning and losing candidates: is there a difference in the emphasis on local issues and national politics?

Analysis of communication channels: how was the campaign conducted? (E.g., local newspapers/newsletters, Facebook groups, personal forums/public meetings, word of mouth). Estimating the importance of personal interaction in small communities.

3. Sociological analysis of voter turnout

Exploring the reasons for high/low turnout (if possible, through interviews/focus groups): does high turnout indicate mobilization or local political polarization? Does low turnout indicate apathy or acceptance of the winner's secure position?

These considerations allow the results of the indicators outlined above to be placed in context and explained in greater depth, thereby preventing the "arbitrary conclusions" highlighted in the text.

The political world of the municipalities examined is complex, multi-layered, and functions as an extremely socialized space. Political analysis highlights that behind small-town elections lie not only individual decisions, but also sociological processes, historical patterns, informal power relations, and community norms.

Politics here is not ideological, but a social practice. Without recognizing this, the interpretation of election results would necessarily be distorted. The aim of the study was to provide an interpretative framework capable of capturing this multifaceted functioning.

For future research, it is particularly important to incorporate qualitative methods—interviews, sociological mapping, local narratives—and to make temporal comparisons to reveal how politics in small settlements will evolve over the next decade.

Attachments

1. Boldva

Number of eligible voters in the municipality⁴⁶

Current number of eligible voters: 1,844

Number of voters according to their place of residence: 1,841

Number of voters who have registered at their place of residence: 3

Hungarian citizens with a Hungarian address: 1,838

Citizens of other EU member states: 6

Refugees with long-term residence permits: 0

Number of eligible voters at the time of compiling the electoral roll (March 13, 2024): 1,852

Number of voters according to their place of residence: 1,852

Number of voters who have registered at their place of residence: 0

Hungarian citizens with a Hungarian address: 1,846

Citizens of other EU member states: 6

Refugees with long-term residence permits: 0

Polling station data

Total number of polling stations: 2

Number of seats available

Mayor: 1

Local government representatives: 6

Total number of local government seats: 7

RESULTS

Valid votes cast in the mayoral election (3 candidates)

Voting data

Number of voters on the electoral roll: 1,844

- Turnout: 55.75% (1,028)
- Absent: 44.25% (816)

Stamped ballots in the ballot box: 1,027

Invalid, stamped ballots: 8

Valid ballots: 1,019

⁴⁶ The data relating to the election comes from www.valasztas.hu.

Based on voter turnout, Boldva ranked last, in 5th place, among the municipalities surveyed.

JULIANNA JUDIT SZABÓNÉ TÓTH ⁴⁷

Independent

Mayor

66.93%

(682)

SZILÁRD JÓZSEF CSABAI

LOCAL CIVIL ASSOCIATION

22.37%

(228)

SÁNDOR NÉMETH

Independent

10.70%

(109)

Valid votes cast in individual list elections (17 candidates)

108 eligible voters / individual candidates. Based on the so-called municipal election activity index, Boldva ranked 4th among the municipalities surveyed.

Voting data

Number of voters on the electoral roll: 1,844

- Turnout: 55.75% (1,028)
- Did not turn out: 44.25% (816)

Stamped ballots in the ballot box: 1,028

Invalid, stamped ballots: 25

Valid ballots: 1,003

ZSOLT JAKAB

Independent

Individual list representative

50.55%

(507)

JULIANNA JUDIT SZABÓNÉ TÓTH

(elected mayor)

Independent

Individual list representative

45.16%

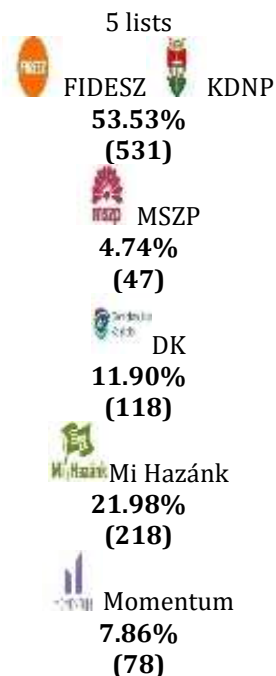
(453)

⁴⁷ In the study, we marked the elected mayors and representatives in red.

ISTVÁN PACHMAN Independent Individual list representative 41.77% (419)	Independent 23.53% (236)
JÓZSEF RUSZKAI Independent Individual list representative 38.38% (385)	PÉTER NÉMETH Independent 19.94% (200)
LAJOS KABDEBON Independent Individual list representative 37.19% (373)	ANDREA BÁRTFAINÉ NAGY Independent 19.84% (199)
PÉTER LENKEY Independent Individual list representative 30.51% (306)	GERGELY KOPCSÓ Independent 19.04% (191)
JÓZSEF SZILÁRD CSABAI LOCAL CIVIL ASSOCIATION Individual list representative 27.22% (273)	ATTILA ROSENTÁL Independent 17.75% (178)
ZSOLT KOLOZSVÁRI Independent 25.72% (258)	SZABOLCS CSELÉNYI Independent 17.15% (172)
SÁNDOR NÉMETH	ANNA ZIA HAJLIK Independent 13.56% (136)
	ZSOLT GAGYI RFDSZ 10.27%

(103) Independent
8.47%
BÉLA HORVÁTH (85)

Valid votes cast in the county list election in BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN – Boldva

Of the municipalities surveyed, Boldva performed worst on the Fidesz-KDNP list for Borsod-Abaúj-Zemplén County. Mi Hazánk achieved outstanding results, but DK, Momentum, and MSZP also performed above the national average.

2. Borsodszirák

Number of eligible voters in the municipality

Current number of eligible voters: 922

Number of voters according to their place of residence: 921

Number of voters registered at their place of residence: 1

Hungarian citizens with a Hungarian address: 919

Citizens of other EU member states: 3

Refugees with long-term residence permits: 0

Number of eligible voters at the time of compiling the electoral roll (March 13, 2024): 925

Number of voters according to their place of residence: 925

Number of voters registered at their place of residence: 0

Hungarian citizens with a Hungarian address: 922

Citizens of other EU member states: 3

Refugees with long-term residence permits: 0

Polling station data

Total number of polling stations: 1

Number of seats available

Mayor: 1

Local government representatives: 6

Total number of local government seats: 7

RESULTS

Valid votes cast in the mayoral election (2 candidates)

Voting data

Number of voters on the electoral roll: 922

- Turnout: 69.74% (643)

- Absent: 30.26% (279)

Stamped ballots in the ballot box: 643

Invalid, stamped ballots: 6

Valid ballots: 637

Based on voter turnout, Borsodszirák ranked second among the municipalities surveyed.

ATTILA TÓTH

Independent

Mayor

58.24%

(371)

ALIZ MOLNÁR

Independent

41.76%

(266)

Valid votes cast in individual list elections (18 candidates)

51 eligible voters / individual candidates. Based on the so-called municipal election activity index, Borsodszirák ranked second among the municipalities surveyed.

Voting data

Number of voters on the electoral roll: 922

- Turnout: 69.74% (643)
- Did not turn out: 30.26% (279)

Stamped ballots in the ballot box: 643

Invalid, stamped ballots: 11

Valid ballots: 632

DR. ZOLTÁN KRESÁK

Independent

Individual list representative

55.06%

(348)

KRISZTIÁN BARI

Independent

Individual list representative

40.98%

(259)

JULIANNA GYÖRFI

Independent

Individual list representative

41.77%

(264)

BÉLA BODNÁR

Independent

Individual list representative

39.40%

(249)

ÁGNES GONDOSNÉ BÁNYAI
Independent
Individual list representative
39.08%
(247)

TÜNDE TOMOLYA
Independent
Individual list representative
29.11
(184)

CSABA BAKAJA
Independent
28.48
(180)

BALÁZS DEMETER
Independent
26.90
(170)

ISTVÁNNÉ KOLOZS
Independent
25.63
(162)

SZILVIA SZABÓNÉ SZALÓCZY
Independent
24.68%
(156)

KÁROLY MIDA
Independent
23.58%
(149)

ERZSÉBET BARINÉ KIRÁLY
Independent
22.15%
(140)

PÉTER OROSZ
Independent
21.84%
(138)

TÍMEA TÖRÖNNÉ TASI
Independent
15.82%
(100)

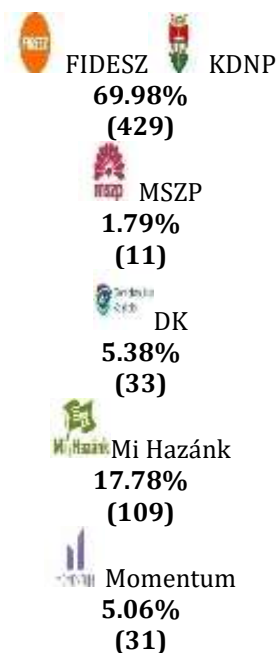
EMŐKE MOLNÁR
Independent
12.34%
(78)

ISTVÁN BASTYUR
Independent
8.70%
(55)

KATALIN ÉVA BÚDINÉ PIRKÓ
Independent
6.96%
(44)

RENÁTA VIVIEN PAPP ALEXNÉ
MURGULY
Independent
5.38%
(34)

**Valid votes cast in the county list election in BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN –
Borsodszirák**
5 lists

Among the municipalities surveyed, Borsodszirák had the third-best percentage result for the Fidesz-KDNP list in Borsod-Abaúj-Zemplén County. Mi Hazánk also achieved excellent results, but DK and MSZP received less than the national average in terms of voter support.

3. Edelény

Number of eligible voters in the municipality

Current number of eligible voters: 7,390

Number of voters registered at their place of residence: 7,370

Number of voters registered at their place of stay: 20

Hungarian citizens with a Hungarian address: 7,368

Citizens of other EU member states: 16

Refugees with long-term residence permits: 6

Number of eligible voters at the time of compiling the electoral roll (March 13, 2024): 7,487

Number of voters according to their place of residence: 7,487

Number of voters who have registered at their place of residence: 0

Hungarian citizens with a Hungarian address: 7,465

Citizens of other EU member states: 16

Refugees with long-term residence permits: 6

Polling station data

Total number of polling stations: 8

Number of seats available

Mayor: 1

Local government representatives: 8

Total number of local government seats: 9

RESULTS

Valid votes cast in the mayoral election (3 candidates)

Voting data

Number of voters on the electoral roll: 7,390

- Turnout: 61.88% (4,573)
- Did not turn out: 38.12% (2,817)

Stamped ballots in the ballot box: 4,567

Invalid, stamped ballots: 68

Valid ballots: 4,499

Based on voter turnout, Edelény ranked 4th among the municipalities surveyed.

FERDINÁND FISCHER

Independent

Mayor

53.41%

(2,403)

GYULA CSABAI

Independent

37.23%

(1,675)

ZOLTÁN VARGA

Independent

9.36%

(421)

Valid votes cast in individual list elections (24 candidates)

308 eligible voters / individual candidates. Based on the so-called municipal election activity index, Edelény ranked last, in 5th place, among the municipalities surveyed.

Voting data

Number of voters on the electoral roll: 7,390

- Turnout: 61.88% (4,573)
- Did not turn out: 38.12% (2,817)

Stamped ballots in the ballot box: 4,568

Invalid, stamped ballots: 86

Valid ballots: 4,482

GYULA CSABAI

Independent

Individual list representative

42.88%

(1,922)

Independent

Individual list representative

41.14%

(1,844)

PÉTER MALINKÓ

322

BALÁZS LOJ

FIDESZ

KDNP Individual list representative 37.86% (1,697)	23.74% (1,064)
DR. ATTILA ZSEMKÓ FIDESZ KDNP Individual list representative 35.92% (1,610)	JÁNOS SZÓNOCZKI FIDESZ KDNP 21.78% (976)
TAMÁS VIRÁG Civil Cooperation Individual list representative 33.87% (1,518)	GYÖRGYI KATALIN KORBÉLY Independent 21.40% (959)
PÉTER FAZEKAS Independent Individual list representative 33.44% (1,499)	DORINA SZABÓ Independent 21.17% (949)
DR. ANDRÁS GYULA BAKÓ FIDESZ KDNP Individual list representative 28.98% (1,299)	PATRIK SZABÓ Independent 19.59% (878)
BÉLA PUSKÁS Independent Individual list representative 28.25% (1,266)	ANDOR JÓZSEFNÉ JUHÁSZ Civil Cooperation 18.23% (817)
ZOLTÁN VARGA Independent	ANDREA JACSMAN Independent 17.94% (804)
	ORSOLYA VEREBÉLYI Independent 16.98% (761)
	IBOLYA SZTANKÓNÉ SÁNDOR Independent

CREATIVE REGION

16.20% (726)	Civil Cooperation 9.17 (411)
ISTVÁN LÁZÁR Independent 15.95% (715)	ÁRPÁDNÉ MAGYAR Romajó Association 8.10 (363)
TAMÁS ZILINYI Independent 14.57% (653)	ISTVÁN FERENC DROTÁR Independent 6.56 (294)
LÁSZLÓNÉ TISZOLCZKI Civil Cooperation 10.71% (480)	FERENC BARANYI Independent 5.00 (224)
TIBOR BÉRES	

Valid votes cast in the county list election in BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN - Edelény

5 lists

	FIDESZ		KDNP
	58.94% (2 608)		
	MSZP		
	3.75% (166)		
	DK		
	8.95% (396)		
	Mi Hazánk		
	20.79% (920)		

Momentum**7.57%****(335)**

Among the municipalities surveyed, Edelény ranked fourth in terms of percentage results for the Fidesz-KDNP list in Borsod-Abaúj-Zemplén County. Mi Hazánk achieved significant results, while the other smaller parties also exceeded their national voter support.

4. Szendrő

Number of eligible voters in the municipality

Current number of eligible voters: 2,831

Number of voters registered at their place of residence: 2,818

Number of voters registered at their place of stay: 13

Hungarian citizens with a Hungarian address: 2,811

Citizens of other EU member states: 20

Refugees with long-term residence permits: 0

Number of eligible voters at the time of compiling the electoral roll (March 13, 2024): 2,869

Number of voters according to their place of residence: 2,869

Number of voters who have registered at their place of residence: 0

Hungarian citizens with a Hungarian address: 2,851

Citizens of other EU member states: 18

Refugees with long-term residence permits: 0

Polling station data

Total number of polling stations: 4

Number of seats available

Mayor: 1

Local government representatives: 6

Total number of local government seats: 7

RESULTS

Valid votes cast in the mayoral election (3 candidates)

Voting data

Number of voters on the electoral roll: 2,831

- Turnout: 68.39% (1,936)
- Absent: 31.61% (895)

Stamped ballots in the ballot box: 1,929

Invalid, stamped ballots: 32

Valid ballots: 1,897

Based on voter turnout, Szendrő ranked third among the municipalities surveyed.

JÁNOS SZANISZLÓ

Mayor

FIDESZ

KDNP

51.03%

(968)

JÁNOS DOLÁNYI

Independent

43.54

(826)

GUSZTÁV LAKATOS

Independent

5.43

(103)

Valid votes cast in individual list elections (30 candidates)

94 eligible voters / individual candidates. Based on the so-called municipal election activity index, Szendrő ranked third among the municipalities surveyed.

Voting data

Number of voters on the electoral roll: 2,831

- Turnout: 68.39% (1,936)
- Did not turn out: 31.61% (895)

Stamped ballots in the ballot box: 1,930

Invalid, stamped ballots: 93

Valid ballots: 1,837

ISTVÁN JÓSVAY

Independent

Individual list representative

43.49%

(799)

MÁRIÓ BURI

Independent

Individual list representative

29.45%

(541)

KLÁRA FENYVESNÉ GAJDOS
Independent
Individual list representative
27.49%
(505)

GYULA BÁRI
Independent
Individual list representative
27.38%
(503)

CSABA BERI
Independent
Individual list representative
25.37%
(466)

RICHÁRD SZANISZLÓ
Independent
Individual list representative
24.66%
(453)

BÉLA ANDRÁS GIÁK
Independent
24.33%
(447)

ZSUZSANNA JOÓ
Independent
23.57%
(433)

KORNÉL TURCSIK
FIDESZ
KDNP
23.19%
(426)

ÉVA BEREZSNYÁK
Independent
22.26%
(409)

JENŐ ÁDÁM
Independent
20.52%
(377)

HENRIETTA KONDÁSNÉ NAGY
FIDESZ
KDNP
19.81%
(364)

JÓZSEF HUDÁK
Independent
16.66%
(306)

BEÁTA LIPTÁKNÉ SPISÁK
Independent
15.62%
(287)

JENŐ KÁLÓ
Independent
15.57%
(286)

ISTVÁN DÁNIEL
Independent
15.35%
(282)

ATTILA BERI
Independent
14.70%
(270)

MARCELL RUSZÓ
Independent
13.88%
(255)

OSZKÁRNÉ KÁLLÓ
Independent
12.74%
(234)

JÁNOSNÉ SZKIBA
Independent
12.19%
(224)

IMRE BERI
Independent
10.78%
(198)

ZOLTÁN VERES
Independent
10.02%
(184)

FERENC STEFÁN
Independent
10.02%
(184)

ZOLTÁN LAKATOS
Independent
9.31%
(171)

LÁSZLÓ GLONCZI
RFDSZ
8.06%
(148)

ATTILA VERES
Independent
7.62%
(140)

JÓZSEF DÁNYI
Independent
7.13%
(131)

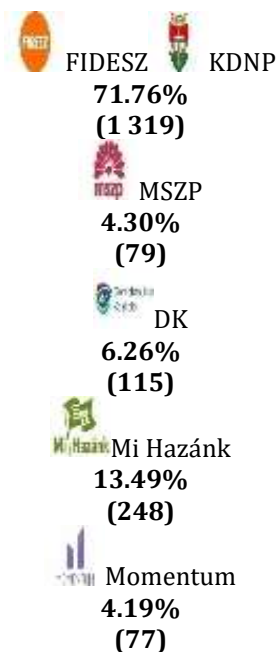
ISTVÁN IGNÁCZ
Independent
6.21%
(114)

ISTVÁN GANYI
Independent
5.50%
(101)

TIBOR SZEMÁN
Independent
5.39%
(99)

Valid votes cast in the county list election in BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN - Szendrő

5 lists

Among the municipalities surveyed, Borsodszirák had the second-best percentage result for the Fidesz-KDNP list in Borsod-Abaúj-Zemplén County. Mi Hazánk achieved a good result, while the other smaller opposition parties also exceeded their national voter support.

5. Szendrőlád

Number of eligible voters in the municipality

Current number of eligible voters: 1,361

Number of voters registered at their place of residence: 1,338

Number of voters registered at their place of stay: 23

Hungarian citizens with a Hungarian address: 1,360

Citizens of other EU member states: 1

Refugees with long-term residence permits: 0

Number of eligible voters at the time of compiling the electoral roll (March 13, 2024): 1,342

Number of voters according to their place of residence: 1,342

Number of persons registered at their place of residence: 0

Hungarian citizens with a Hungarian address: 1,341

Citizens of other EU Member States: 1

Refugees with long-term residence permits: 0

Polling station data

Total number of polling stations: 1

Number of seats available

Mayor: 1

Local government representatives: 6

Total number of local government seats: 7

RESULTS

Valid votes cast in the mayoral election (6 candidates)

Voting data

Number of voters on the electoral roll: 1,361

- Turnout: 74.14% (1,009)

- Absent: 25.86% (352)

Stamped ballots in the ballot box: 1,009

Invalid, stamped ballots: 12

Valid ballots: 997

Based on voter turnout, Szendrőlád ranked first among the municipalities surveyed.

SZILVESZTER HORVÁTH

Independent

Mayor

40.92%

(408)

ZSOLT LAKATOS

Independent

12.94%

(129)

KÁLMÁN KÁLLÓ

Independent

19.46%

(194)

SÁNDOR SZÁVUJ

Independent

6.22%

(62)

MÁRIÓ SIROKI

Independent

18.46%

(184)

GYULA ÁDÁM

Independent

2.01%

(20)

Valid votes cast in individual list elections (37 candidates)

37 eligible voters / individual candidates. Based on the so-called municipal election activity index, Szendrőlád ranked first among the municipalities surveyed.

Voting data

Number of voters on the electoral roll: 1,361

- Turnout: 74.14% (1,009)
- Did not turn out: 25.86% (352)

Stamped ballots in the ballot box: 1,009

Invalid, stamped ballots: 54

Valid ballots: 955

NORBERT KÁLÓ
Independent
Individual list representative
45.76%
(437)

IMRE RÁCZ
Independent
Individual list representative
39.48%
(377)

MÁRIÓ SIROKI
Independent
Individual list representative
32.25%
(308)

LAJOS ÁDÁM
Independent
Individual list representative
22.83%
(218)

KÁLMÁN KÁLLÓ
Independent
Individual list representative
22.41%
(214)

MIKLÓS IMRE OLÁH
Independent
Individual list representative
20.94%
(200)

BARNABÁS LAKATOS
Independent
18.12%
(173)

ZSOLT LAKATOS
Independent
17.70%
(169)

SÁNDOR SZÁVUJ
Independent
16.75%
(160)

ANTAL HORVÁTH
Independent
16.54%
(158)

DÁNIEL HORVÁTH
Independent
15.92%
(152)

GÁBOR LAKATOS
Independent
15.92%
(152)

GYULA KÁLÓ
Independent
14.76%
(141)

TIHAMÉR GANYI
Independent
14.76%
(141)

JÓZSEF LAKATOS
Independent
14.24%
(136)

ANDREA ÁDÁM

Independent

14.14%

(135)

SÁNDOR KEREKES

RFDSZ

13.09%

(125)

SÁNDOR JOHAN

Independent

12.77%

(122)

NORBERT HORVÁTH

Independent

12.57%

(120)

ZÉNÓ VADÁSZI

Independent

11.31%

(108)

LAJOS GANYI

Independent

10.89%

(104)

GYULA ÁDÁM

Independent

10.16%

(97)

JENŐ BARNABÁS GANYI

Independent

10.16%

(97)

ATTILA GREGÓCZKI

Independent

9.95%

(95)

NÁNDOR KÁLÓ

Independent

9.53%

(91)

BÉLA MAJOROS

Independent

8.80%

(84)

SZABOLCSNÉ HORVÁTH

Independent

8.80%

(84)

JÓZSEF GAJDOS

Independent

8.69%

(83)

BARNA GANYI

Independent

8.69%

(83)

IZIDOR JOHAN

Independent

7.96%

(76)

ANDRÁS PUSI

Independent

6.81%

(65)

SÁNDOR LAKATOS

Independent

5.55%

(53)

ISTVÁN FERENCZI

Independent

4.08%

(39)

LAJOS LAKATOS

Independent

5.03%

(48)

FÉLIX GULYÁS

Independent

3.98%

(38)

LÁSZLÓ HERCEG

Independent

4.19%

(40)

ATTILA HORVÁTH

Independent

3.87%

(37)

Valid votes cast in the county list election in BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN - Szendrőlád

5 lists

FIDESZ

KDNP

89.31%**(869)**

MSZP

5.04%**(49)**

DK

3.29%**(32)**

Mi Hazánk

1.64%**(16)**

Momentum

0.72%**(7)**

Of the municipalities surveyed, Szendrőlád performed best for the Fidesz-KDNP Borsod-Abaúj-Zemplén county list, winning almost 90% (!) of the vote. It is perhaps a national curiosity that the MSZP achieved the second-best county list result, while the other parties lagged significantly behind their national support.

Sándor Fekete (1976), Ph.D., is a political scientist, received his MA and PhD degrees in Political Sciences from the University of Miskolc. In 2003, he started to teach at the University of Miskolc (Faculty of Arts and Social Sciences). He lectures and gives seminars for teachers and political science students. Currently, he is an associate professor in the Department for Political Sciences at the University of Miskolc. His research focuses on political communication and political philosophy, especially multiculturalism and ethnocentrism.

György Gyukits

Meszes, an Ageing Village

Figure 1.

Source. Photo by the author

Abstract

The study describes the demographic and social characteristics of an ageing village – Meszes – in Borsod-Abaúj-Zemplén County. We discuss the actions taken by the municipality of the settlement concerning the greatest social challenge, i.e. ageing, but we also analyse problems like employment, and possibilities like tourism.

Keywords: ageing, rural area, social policy, tourism

In the declining region of Borsod County, despite the fact that poverty is manifest everywhere, there are still significant differences between the

settlements, and this was true already in the 1930-ies (Szabó, 1986), when the first sociographical study was made about the region. Travelling in the villages, it can be well seen, that each of them has a distinctive look and atmosphere. Therefore, in the course of making the study, I could always elicit some specific features that were mostly characteristic of the given settlement. The same applies to Meszes, as well: in their case, ageing is of key importance. Therefore, we should clarify the definition of the term right at the beginning: *„By the ageing of the population, we mean a rise in the proportion of the elderly population. This rise occurs parallelly with the decline of the proportion of the younger population.”* (Hablicsek-Pákozdi, 2004.).

Meszes is the Queen's village (Hornyák, 2006), situated in the agglomeration of Szendrő, near the Rakaca water reservoir, in picturesque surroundings. (Figure 2)

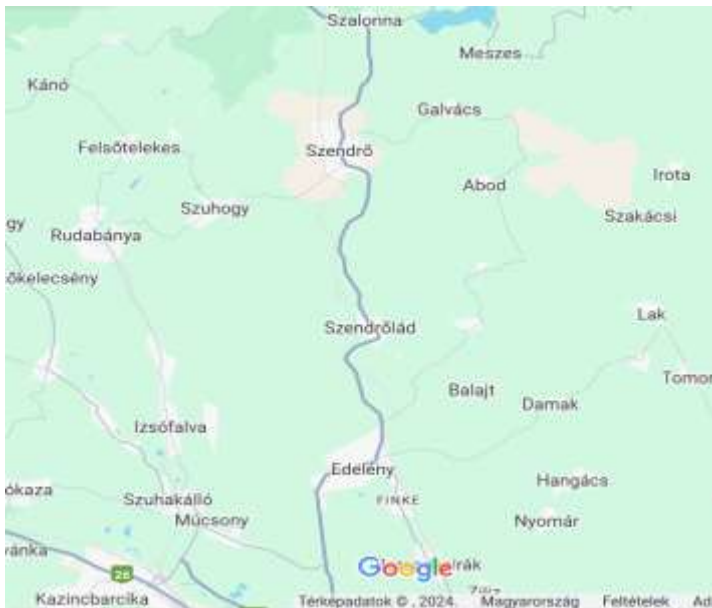

Figure 2. Meszes is located near the Rakaca water reservoir, close to the towns of Szendrő and Edeleny

Source: Google Maps

Based on the data of the 2022 Census (Figure 3), the population of Meszes is 151 persons at present, however, in the year 2001, 221 people lived there, which means that the settlement has experienced a significant drop in the number of the population. Moreover, it can also be seen that the proportion of people over the age of 65 is very high, whereas that of the population below the age of 15 is low.

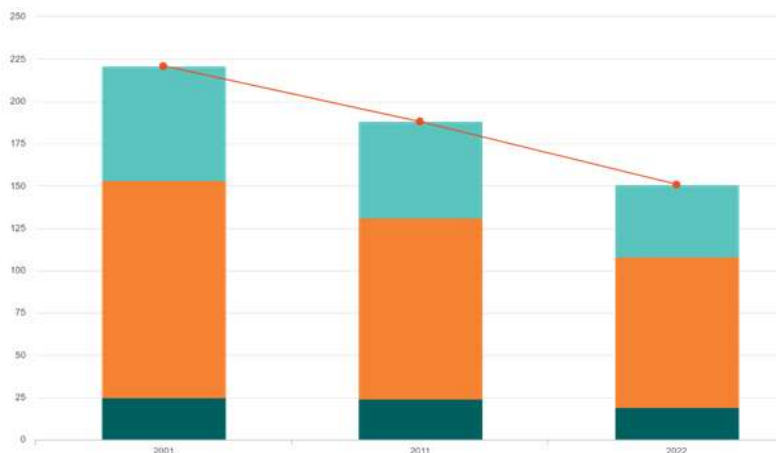

Figure 3. Changes in the number of population in Meszes, according to age groups, between 2001 and 2022

Source: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

For comparison, let us have a look at the demographical structure of Csenyété, a settlement declining into a slum, where almost the entire population belongs to the Roma ethnic minority, situated about 30 kms from Meszes (Figure 4). Here, the proportion of people above the age of 65 is negligible, whereas that below the age of 15 is a high multiple of that in Meszes. Considering the fact that such significant differences in the demographical structure lead to serious sociological consequences, these data also call the attention to the fact how great the differences can be between the different settlements of the region.

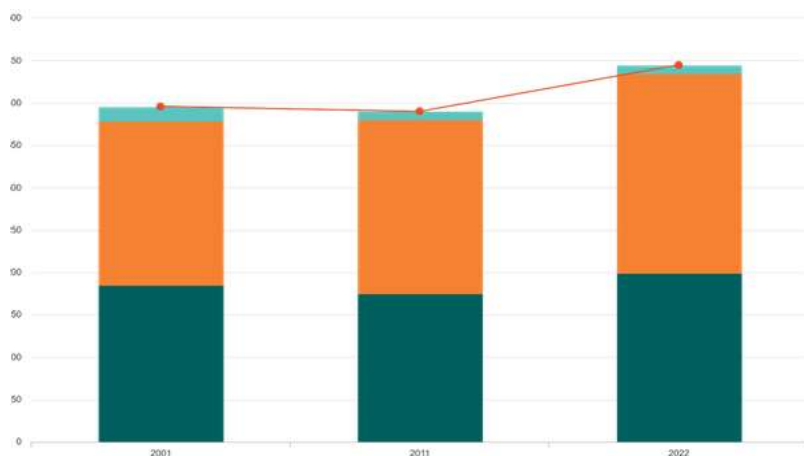

Figure 4. Changes in the population of Csenyété, according to age groups, between 2001 and 2022

Source: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

A concomitant phenomenon of ageing is the high proportion of widows and widowers which, in case of Meszes, is twice as high as the national mean value of 10.2 per cent taken in 2022 (Figure 5). Considering the marital status (Figure 4), we must note the significant changes occurring during the past twenty years, that may be explained partly by the people's moving out, and also by dying. The decrease of the proportion of married couples can probably be explained by the fact that cohabitation has become more dominant. Although the number of inhabitants below the age of 15 shows a minor increase, their absolute number is still declining (Figure 2).

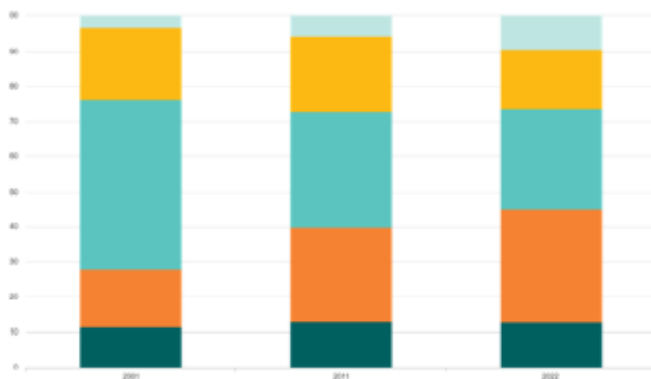

Figure 5. Distribution of the population of Meszes, according to marital status

Source: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

In the area of education, there have also been great changes during the past twenty years, as the proportion of those obtaining university diplomas or certificates of higher education has doubled, together with those certified at some trade school not providing GCSO, whereas the proportion of those with only primary education has fallen. This last phenomenon can mainly be explained by the fact that the elderly people usually having lower level of education have gradually died.

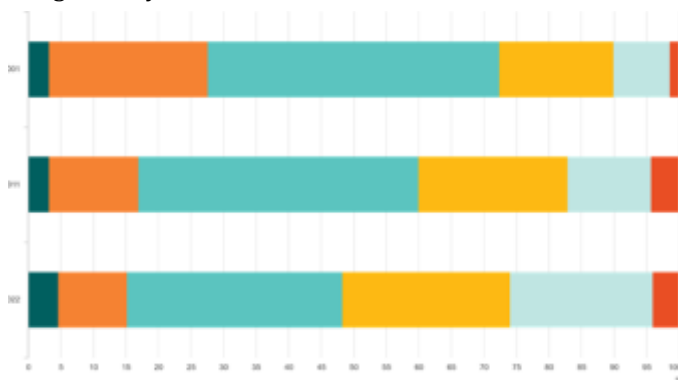

Figure 6. Distribution of the population of Meszes, according to the highest level of completed education

Source: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

Regarding the economic activity, there has been a significant increase in the proportion of the population being in employment, with a parallel decrease of those being unemployed or dependant (Figure 7). The settlement can give work to such a high number of people locally due to the Mayor's enterprise, but quite a great number of people have employments in other settlements, many of whom are commuters (Figure 8).

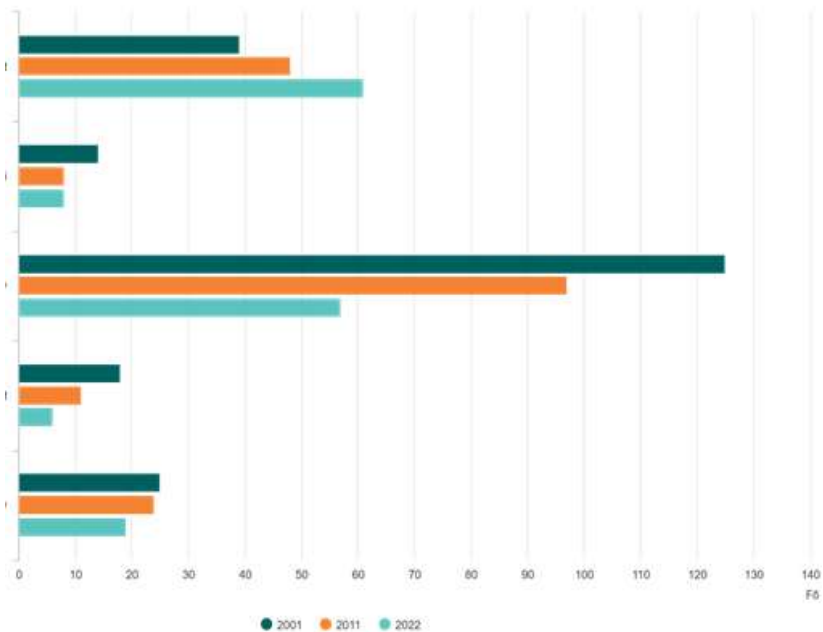

Figure 7. Distribution of the population in Meszes, according to economic activity

Source: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

A foglalkoztatott népesség, 2022
Meszes

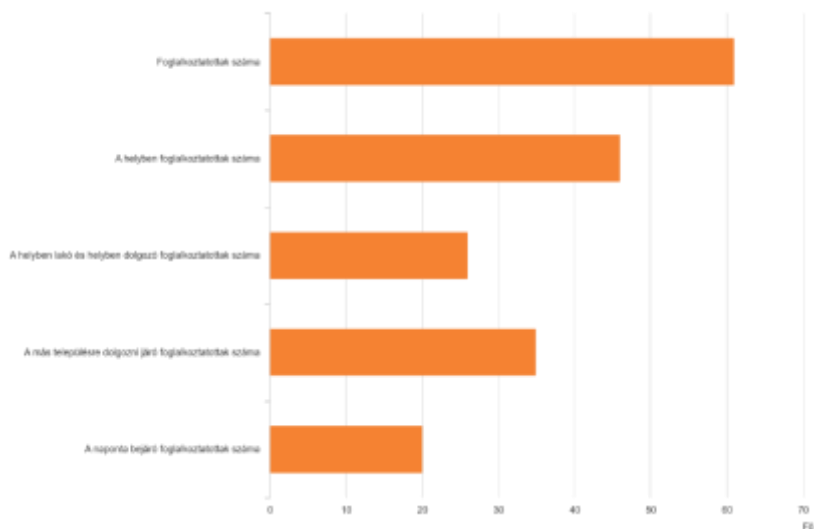

Figure 8. Distribution of the population of Meszes being in employment
Source: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

Out of the 117 homes, 41 were uninhabited in 2022. This figure was only 23 in 2012 (Figure 9): the younger generation has moved out, the elderly generation have been dying out, and the homes remain empty. Such kind of abandoned houses line up at the edge of the village (Figure 10), however, one can find such houses almost everywhere in the village, quite a number of them being traditional peasants' homes with porches, which would deserve a better fate.

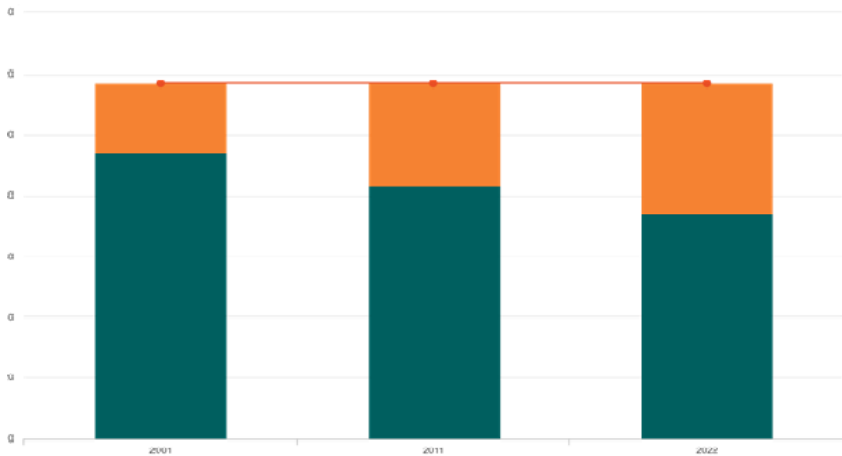

Figure 9. Number of apartments being used, in Meszes

Source: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

Figure 10. Abandoned houses at the edge of the village in Meszes

Source: Photo made by the author

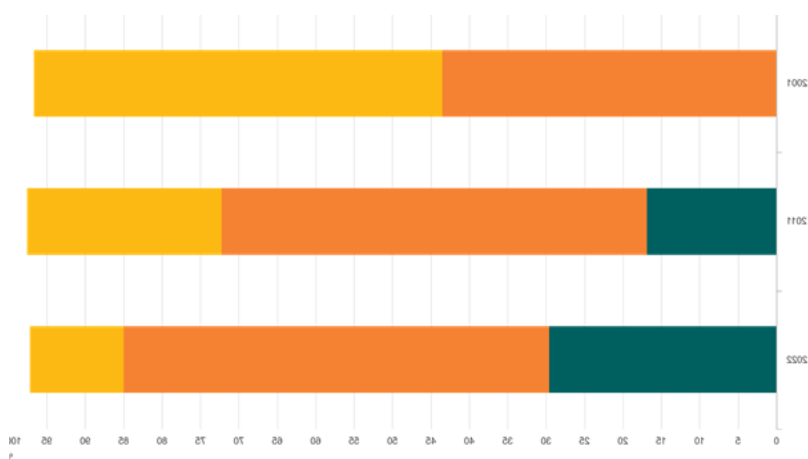

Figure 11. Distribution of the used apartments or houses, according to their supply of modern conveniences

Source: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

After reviewing the figures published by the Bureau of Statistics, let us discuss the findings of the field research.

The number of children below the age of fourteen is so low in the village that there is not even a primary school there. Consequently, the children attend school at the neighbouring settlements, mainly in Szalonna, and the same applies to children attending kindergarten:

„This is a great problem. There is no bus service... there is a child attending kindergarten, I take her to Szalonna (with the village bus) at 7.30, and then I come back here...” (Village Headman)

The Village Headman summarised the typical problems of ageing, in the interview made with him, as follows:

„for four or five people who cannot provide for themselves, I deliver lunch... in the meantime, if someone needs a medical referral or a prescription for some medicine, I drive to Szalonna to the doctor's office, because in Szalonna the chemist's is open on Mondays and Wednesdays, on Monday mornings, and on Thursdays... no, on Thursday afternoons... And then, if it turns out that suddenly someone needs some medicine, I go to the doctor's office and they send it up to the cloud, and I can buy it for them in Szalonna, between 10 and 12 a.m., while

delivering the lunch. And if there is some problem again, like I have to go to the Mayor's Office, then I take the documents there, because there is no administrator locally, because there was an administrator in Szalonna, so if there are some papers, then I take them and hand them in at the office." (Village Headman)

The technical literature focusing mainly on the financial and social aspects of ageing, perhaps pays less attention to the related cultural challenges, although, beside the social dimensions of providing for the elderly population, this is also essential, from the aspect of livelihood in a settlement – the mayor says the following in the interview:

"Well, in fact, we are an aged settlement here, with a lot of elderly people, without an ethnic minority, perhaps I can say so, but the problem is that there are no intellectuals with us because the school was closed, the pub was also closed, which does not really matter, but there is no cultural life, in fact, we try to organise some programs, but we always get stuck because we have no people for it: we cannot do anything, we would like to find out how to bring some life into the settlement, but we always hit walls, because a lot of pensioners cannot even leave their homes. They are disabled, deaf, hard of hearing, we cannot do anything with them" (Deputy Mayor).

From the aspect of livelihood, the availability of employment is an essential factor in a settlement: the statistical data indicate a significant improvement in this field (Figures 6 and 7), which can be greatly attributed to the mayor's enterprise that can attract employees even from outside of the village:

"There are community workers at the Mayor's Office, but it is hard to find even five people for this type of work within the village, because people have realized that it is not enough for sustaining themselves. This is only a state of emergency, one cannot really base their livelihood on it... The mayor has some..., in fact, he can offer jobs for people here. Part of the population work there, and we have the Quarry, too, and he also manages the agricultural cooperative, raising cattle and such things... We are lucky that at least he is willing to offer employment for us." (Deputy Mayor).

One thing that the data of the Bureau of Statistics fail to reveal is that there are some people who go to work abroad, which means that the conditions of employment are more favourable than what the figures show. What is more, the wages earned abroad are much higher than those within the country.

What are the perspectives for an ageing village which, however, is not declining into a slum, in the region? One alternative can be tourism, if there are

potentials for it. In fact, the Rakaca water reservoir can be found at the edge of the village, which offered recreation and mainly fishing possibilities even during the socialist Kádár era for those seeking recreation. There are two resorts at the lake. One belongs to Szalonna, and is in a very bad shape. The cottages there were built in the Kádár era, with the help of friends and family members, with very little expertise and, during the decades since then, they have decayed. The other one can be found in a beautiful, hidden little bay of the lake, with some fairly well-maintained cottages.

During the interviews, people mentioned that there had been plans concerning the development of the area around the Rakaca water reservoir and, probably as a consequence, people from Slovakia started buying houses in Meszes. The Deputy Mayor of the village says the following about it:

Figure 12.

Source: Photo by the author

„A lot of Slovaks come here, they have bought the houses, because there was hope that... well, here is the lake... There are at least ten houses here which surely belong to them, but in fact, they do not speak Hungarian, they have Slovakian identity... So this does not advance the settlement in any way, because they come here for the weekends, live their own lives... Well, they bought houses for about ten million forints... for eight million..., for some houses in worse condition about 6 million forints, but there was also someone who bought the

house through the internet, did not even come here to have a look at it before buying it... „ (Deputy Mayor).

Figure 13.

Source: Photo by the author

Later these plans have not been realized, so the village still remains a quiet, secluded place.

Literature

Hornýák Gyula (2000): A királyné faluja Meszes Meszes: Meszes község önkormányzata, felelős kiadó Rákiné Czádor Katalin polgármester

Szabó-Tóth Kinga (2021): A társadalom lelki egészsége és a Covid-19 járvány. Szellem és Tudomány. (2):5–23.

Szabó Zoltán (1986): A tardi helyzet. Cifra nyomorúság. Budapest: Akadémia Kiadó / Kossuth Kiadó.

Online sources

<https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=11758>

KSH (2024): https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0005.html

György, Gyukits (Budapest, 1961): Assistant professor, sociologist, University of Miskolc, research fields: poverty, medical sociology.

Éva Gyulai

Jesuit emblems on the mural of the Edelény Castle

Abstract

The Baroque emblems appearing in the Edelény Castle emerged during the renovation of the historic building in the 2000s in research on art history and the history of mentalities. Count István Esterházy chose decorative emblems from a contemporary emblem book for his room, which was painted by the artist Ferenc Lieb. The emblems were originally published by János Vanossi SJ in his 18th-century book of emblems intended for Jesuit education, in which he explains the moral message of the mysterious images in lengthy moral-philosophical discussions. Count Vanossi chose the decorations for his bedroom from his work, but in Edelény, the emblems largely lost their original moralizing intent and became more fashionable decorations in the private quarters of the lord of the castle.

Keywords: Castle of Edelény, emblems, emblem studies, Jesuits, Antonius Vanossi SJ, Count Stephen Esterházy

The castle in Edelény is undoubtedly the most important architectural and artistic Baroque creation in the central and northern Borsod region, as well as the monument, museum, and event center with the greatest tourist appeal. At the same time as the restoration of the castle, scientific and high-quality popular science works were also published on the castle's multifaceted past (Krász-Kurucz, 2014; Jávör, 2019; Kusler, 2020). Using these works and scientific research, the castle, which is currently managed and supervised by the National Heritage Development Non-profit Ltd. (NÖF), also publishes various information on its website as an institution, such as high-level forms of visitor education, together with a virtual tour of the castle's rooms.⁴⁸

⁴⁸ <https://edeleny-kastely.hu/kastely/kastelytortenet>; <https://edeleny-kastely.hu/kastely/csaladtortenet>; <https://edeleny-kastely.hu/virtualis-seta> (12.10.2025.)

Figure 1. The count's room in the Edelény Castle Island's tourist video

Source: <https://edeleny-kastely.hu/virtualis-seta/9>

Thus, emblems as unique literary and visual phenomena, as well as the diverse forms of elite thinking in the 16th–18th centuries, are also featured in the educational content presented at the Edelény Castle Island exhibition and on its website: What exactly are emblems? asks the blog⁴⁹ associated with the website, and answers:

The appearance of emblems as a genre dates back to the 16th century. These emblems were part of scholarly fine art, in which an image was followed by a four-line epigram, and the message was summarized by a motto. Emblems continued to play an important role in the 17th century, primarily in poetry and the fine arts. Emblem books also became increasingly popular and could be found in almost every aristocratic family.

If you walk through the rooms of the Castle in Edelény, the more observant among you may notice a few emblems that did not end up on the castle walls by accident. In the count's former room, they can be found on the door and window frames.

Ferenc Lieb drew these emblems from the book "Idea Sapientis" by Antonius Vanossi SJ, who was of Italian origin. In this book, the author explains the most

⁴⁹ <https://edeleny-kastely.hu/blog/mik-azok-az-emblemak> (2025. oct. 12.)

important laws of human life in three categories: ethics, politics, and economics, which represented family life. Lieb mainly painted from the political section of the book at the request of his clients, Ludmilla Forgách and Count István Eszterházy. This section contained emblems that referred to the virtues of the count's family. (<https://edeleny-kastely.hu/blog/mik-azok-az-emblemak>)

The research, mainly the excellent art history monograph on the painter of the castle (Jávör 2019), has already dealt with Count István (Stephen) Esterházy of Galanta (1728–1786), who came from the so-called Zólyom (Alt-Sol/Zvolen) branch of the Esterházy family,⁵⁰ which was elevated to the rank of count in 1715, the second husband of Countess Ludmilla Forgách, who inherited the Edelény Castle and the small estate,⁵¹ with striking artistic emblems on the ceilings of his room, revealing the prototypes as well (Jávör 2019. 32–37.). The so-called emblem book by Vanossi SJ, first published in Vienna in 1726 and then in several editions, contains the emblems appearing in one of the rooms of the L'Hullier Castle in Edelény:

Figure 2/a-b-c: Title page, title engraving and one page of Vanossi SJ's emblem book

Source: Vanossi, 1725. <https://books.google.hu>

⁵⁰ The Zólyom branch of the Esterházy family was founded by Nicolaus Esterházy, Palatine of Hungary (1682–1645), and his brother, Baron Paulus Esterházy (1587–1645), Captain of Fortress Esztergom (Gran).

⁵¹ On the early modern owners of the Edelény Domain, see: Gyulai, 2022.

The work of Antonius Vanossi (1688–1747),⁵² a Jesuit author born in Győr (Raab) who was also elected provincial superior between 1740 and 1744, contains emblems related to moral philosophy (*Philosophia Ethica, Politica, Oeconomica*), contains emblems on the three themes of monastica (i.e., personalized ethics), *politica* (i.e., the ethics of state leadership), and *oeconomica* (i.e., ethics related to the domestic and economic environment) (*I. Doctrina ethica, II. Pars Theo-politica, III. Pars Oeconomica*). This threefold division of ethics is not new in Jesuit philosophy, as it already appears in medieval ethics (Jankovits, 1998. 29–30.). From Vanossi's book of emblems, which was also in Count István Esterházy's library (Jávor, 2019. 36.), the count, who was otherwise notorious for his violent behaviour towards his serfs, selected six images with moral content for the Edelény Castle and domain (Krász–Kurucz, 2014).

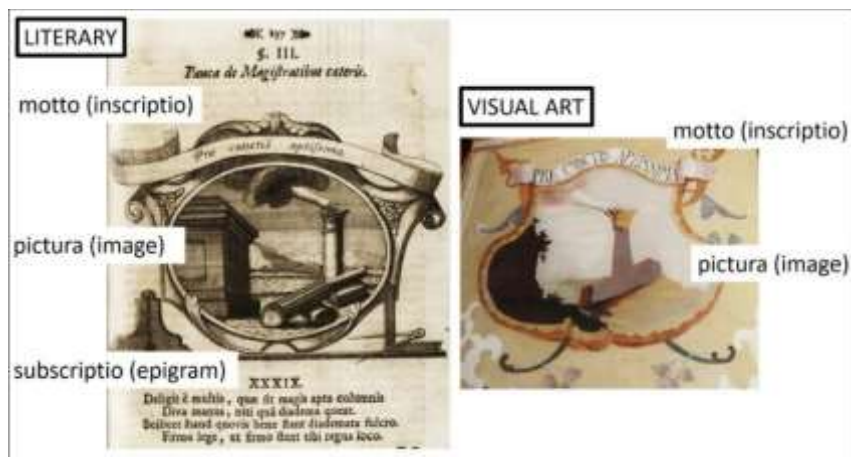
Figure 3. Jesuit emblems on the ceiling of the count's room in the Castle of Edelény

Source: Jávor, 2019

⁵² For more information about Antonius Vanossi SJ, see: Mihályi, 1934.

The emblems that appeared during the Renaissance, carrying moral messages but also presenting many mysteries and ambiguities, were originally literary genres, accompanied by a short slogan, motto, or *inscriptio*, usually in Latin. The “body” of the emblem consists of a *pictura*, or enigmatic visual representation, followed by a short epigram, i.e., a Latin (or possibly other language) verse explaining the image and motto, known in emblematics as a *subscriptio*. The Jesuits used emblems in education and wrote numerous emblem books for educational purposes precisely because they could teach the religious and moral message of the emblems through a variety of genres and forms with a kind of educational goal in mind, and because the short Latin verses were easy for the students to learn.⁵³

In the emblematics of fine arts, as can be seen on the seccos of the Edelény Castle, they are usually depicted as a stump, containing only an inscription and a picture, which makes their message even more enigmatic without the verse. It is almost certain that Count Esterházy first encountered Vanossi’s emblem book during his studies, as he attended the syntax class at the Jesuit grammar school in Győr (Raab) in 1742, where Latin syntax was already part of the upper grammar school curriculum (Fazekas–Kádár–Kökényesi, 2020. II. 823.).

⁵³ On the relationship between emblematics and Jesuit education, cf.: Knapp–Tüskés, 1999; Knapp, 2000.

Figure 4. Structure of the literary and visual emblems**Source:** Author's own work

Count István Esterházy who commissioned the 'lord's room' of the Edelény Castle borrows emblems from all three parts of Vanossi SJ's three-part structure, these emblems are depicted by the painter Ferenc Lieb⁵⁴ on the seccos of his private room. From the *monastica* or personal ethics section of Vanossi's emblem book, we see in Edelény the emblem accompanied by the motto "Noscitur auditu et visu" [Recognized by hearing and sight],⁵⁵ while the political section features the following emblems: "Minuit distantia formam" [Distance diminishes form], "Prae cunctis aptissima" [More suitable than anyone else], "Recreat concordia discors" [Harmony restores discord], "Pro meritis" [According to merit].⁵⁶ While only one of Vanossi's *oeconomica* emblems appears on the bedroom wall, namely the image depicting a pair of birds with the motto "Mutuis" [Mutually]. According to the paragraph of the text, it explains the mutual, i.e., shared duties of the father and mother of the family, and how husband and wife should jointly create the wealth necessary for the family's livelihood (*Mutua Patris et Matris familias munera. Eorundem modi parandi fortunas*).⁵⁷

The emblems of Edelény depict the spirit of Jesuit morality and moral philosophy in a secular environment, accompanying murals depicting the Count and Countess in almost frivolous genre paintings, i.e., images and mottos that once served to study and even teach Jesuit moral philosophy, ignoring the moral teachings of Vanossi's emblem book. In Edelény, they served more for decorative purposes than for moral contemplation, so it is unlikely that they

⁵⁴ For more information on the painter Ferenc Lieb (†1787), see: Jávör, 2019.

⁵⁵ *Philosophiae morum Pars I. Monastica [...] Quaestio IV. De passionibus et affectibus humanis. [...] §II. Nonnulla de varietate complexionibus humanae, seu indolis [...] [Emblema] XXXIX. Noscitur auditu et visu.* Vanossi, 1725. 68–74.

⁵⁶ *Philosophiae morum Pars II. Politica [...] Quaestio IV. De Rebus publicis hodierni orbis. [...] §III. De Republica Russia. [Emblema] XXXV. Minuit distantia formam. [...] Quaestio V. De Magistratibus [...] §III. Pauca de magistratibus caeteris. [Emblema] XXXIX. Prae cunctis aptissima [...] §IV. De Rebus publicis Variis. [Emblema] XXXVI. Recreat concordia discors. [...] Quaestio VI. Momenta servantia Respublica. [...] §II. Judiciorum ratio et disciplina civium. [Emblema] XXXIII. Pro meritis.* Vanossi, 1725. 264–271.

⁵⁷ *Philosophiae morum Pars III. Oeconomica [...] §II. Mutua Patris et Matris familias munera. Eorundem modi parandi fortunas. [Emblema] L. Mutuis.* Vanossi, 1725. 316–323.

appeared in the castle with the intention of deciphering the already enigmatic visual symbolism.

However, in addition to the joint message conveyed by the image and motto, Jesuit emblems also convey the moral teachings of emblem books intended for school education. As a Jesuit author, Vanossi presents the emblem in the so-called political section (*Pars Theo-politica*) of his emblem book published in Vienna, using it in the chapter on offices (*De magistratibus*) to express his moral philosophical opinion on the suitability of office holders (Vanossi 1725. 237.). The characteristic emblem depicted in the *pictura*—a hand reaching out of a cloud pointing to a crowned standing column, surrounded by fallen column fragments—is explained by the motto or inscription: “*Prae cunctis aptissima*” = MORE SUITABLE THAN ALL OTHERS, meaning that the column standing upright with the crown as its capital is more suitable than its fallen companions. The two Latin distichons in the *subscriptio* also explain the message of the mysterious inscription: “The divine hand chooses from among many pillars which one will be most suitable to provide a secure foundation for the crown. Not all piles are suitable for crowns; erect solid columns so that your countries may stand on this solid foundation.”⁵⁸ According to the epigram, rulers must build on a solid administrative apparatus, as only this can keep the crowned column, i.e., the kingdom, upright. It is interesting to note that Count Esterházy did not hold any significant office at the time, either in the government or in the counties, but only managed his own⁵⁹ and his wife’s inherited estates, although he was one of the Knights of Golden Spur. Of his brothers (Antal, Sándor, János)

⁵⁸ *Pars secunda [...] Pars III. Politica [...] Quaestio V. [...] §III. Pauca de magistratibus caeteris. [Emblema] XXXIX. Prae cunctis aptissima – Pauca Deligit e multis, quae sit magis apta, columnis. / Diva manus niti, quo diadema queat. / Scilicet haud quovis gestant diadema fulcro. / Firmiter ut firma / stent sua regna loco.* Vanossi 1725. 237. The epigram was also used in 1776 on the occasion of the inauguration of Josephus Batthyány, Archbishop of Esztergom (Gran), in Nagyszombat (today: Trnava, Slovakia) as part of the inscriptions decorating the palaces of Nagyszombat at the house of Franciscus Galgóczy, canon of Esztergom, as part of the occasional poem „*Majestas et pondus*”. Cf.: Beke, 2015. The festive inscription in Nagyszombat presumably explained an emblem accompanied by the motto „*Majestas et pondus*”.

⁵⁹ Count István Esterházy was the heir and lord of the Zólyom (Altsol; Zvolen) estate, which included several serf villages belonging to Zólyom Castle, and is listed as the owner in the serfdom survey conducted in 1770/71. See: MNL OL Maria Theresa’s urbarial tables (Source: <https://archives.hungaricana.hu/hu/urberi/>)

who,—in recognition of the merits of their father, the late István Esterházy of Galanta, and the family's ancestry— were granted the title of count in 1715.⁶⁰

In the book, the Jesuit author discusses the emblem at length, over six full pages, through the arguments of moral philosophy, educating the reader on the message of the emblems with an attitude that exhausts political science and political thinking, dividing the administration that assists the ruler into three parts: the advisory body or senate, the executive power and office or magistracy, and the judiciary (Vanossi, 1725. 238–243.). The task of the senate is to advise, that of the magistracy is to convey orders and exercise public power, and that of the judiciary is to enforce justice and fairness. This is how the system of government that the ruler relies on and builds upon is created. Vanossi's work can also be understood as moral teaching, and thus, according to the rules of pedagogy, the author must also ask questions to be answered by students or readers regarding the individual emblems and related topics. After explaining the message of the emblem, the following question is asked: Which country is happier, one that has a good ruler but receives bad advice, or vice versa? The author answers this didactic question on the following three pages. Countries and their rulers can be well served by good advice based on the standards of wisdom and reliability, which can form the basis of good governance. If the roots of a healthy tree are cut off, the living tree itself will soon perish.

The most important thing, however, is for a kingdom to have a good ruler, because even if the members of a body are weak, if its head is healthy, it can still be happy. Even if there are no offices, there must be a soul, the controller and mover of all things. The most serious epidemic is one that spreads from the head to the limbs, because the head is the source of life, prosperity, and survival, and only decay and destruction await a country with a bad ruler.⁶¹ Thus, the

⁶⁰ Granting of the title of count: King Charles III of Habsburg, Laxenburg, May 19, 1715. MNL OL Libri regii, Vol. 31, pp. 33–34. (Source: <https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu>)

⁶¹ *Hinc ea Regnorum omnium, & Regnantum cura, ut consilii floreat, quibus sapientia acus, Probitas sit cynofura. Radicem arboris qui exedit, tametsi florentissima sit arbor ipsa, pessimis nunquam melius imminet coeptis, ut eandem evertat. [...] Pro bono Principe. Felix in felicitate sua est corpus, cui dum langvent membra, caput viget. Desint officia, non deest tamen mens omnium moderatrix. Acerbior contra pestis nulla, ac quæ ab affecto capite manat in membra. Hoc unum vigoris, vitæ, valetudinis fons est, & delictum. Calamitas, defectus, exitium certa sunt Reipublicæ, cui malus Princeps.* Vanossi, 1725. 245.

message of the emblem is clear: the crown can only be placed on a solid pillar, but the crown must also be the most suitable.

The Jesuits appeared in the 17th century in the northern Borsod region, which was largely Reformed by religion and denomination during the Turkish era. In 1640, Ladislaus Roskoványi, the Catholic captain of the border fortress Szendrő, settled them in the market town belonging to the castle, providing them with valuable donations, but the Jesuit priests left ten years later (Gyulai 2002, 222–223.).

*

Emblematics in the visual arts is very rare in northern and north-eastern Hungary, which is why the emblem collection in Edelény is particularly valuable. However, we can see an exceptionally rich collection in the decoration of the staircase of the Jesuit College in Győr, made in 1697,⁶² where, as we have seen, István Esterházy also studied. Count Esterházy must have seen the Calvary in Selmezbánya (today: Banská Štiavnica, Slovakia), close to his estates in Zólyom, which began to be painted in 1746, its emblems also taken from Vanossi's emblem (Balix Synčáková 2010). In our wider region, emblems appear on two city palaces from this period: in Prešov (Slovakia, Hungarian and German names: Eperjes, Preschau) on the stucco of the street front of the Klobusiczky Palace from the mid-18th century (Ďurčeková–Megyeši 2015), and in Spiš County (Zips or Szepesség) in Igló (Zipser Neudorf, today: Spišská Nová Ves, Slovakia) on the facade of the Provincial House, which was completed at the same time as the estate owner in Cserehát Region and in market town of Szendrő and former provisional governor of Szendrő estate of the count Csáky family: Paulus Tiszta of Selyeb and Lipstin (1717–1777), the royal administrator of the Province of Spiš, which consisted of XVI towns in Spiš [XIII towns and the estates of Ólubló, Podolin and Gnézda (Altublau, today: Stará Ľubovňa; Pudlein, today: Podolíneč; Kniesen, today: Hniezdne, Slovakia)] taken back from Poland by Queen Maria Theresa in 1772. Paulus Tiszta of Selyeb died in Igló (Gyulai 2024. 101.).

⁶² For more information on the emblems in the stairwell of the Jesuit college in Győr (Raab), see Kusler, 2025.

Literature

- Balix Synčáková, Patricia (2010): Emblémy od Antona Vanossiho na Kalvárii v Banskej Štiavnici, príklad jezuitskej učenej zbožnosti. In: I. Gojdič–B. Kubová (eds.): *Umenie na Slovensku v historických a kultúrnych súvislostiach*. Trnava: Vydavateľstvo Milan Uličný–BEN pre Filozofickú fakultu TU, 48–55.
- Ďurčeková, Lenka–Megyeši, Peter (2015): Emblémy na priečelí Paláca Klobušických v Prešove / Emblems on the façade of Klobusiczky Palace in Prešov (Eperjes / Preschau / Prjašiv). *Pamiatky a múzeá*, 64(4):15–220.
- Fazekas István–Kádár Zsófia–Kökényesi Zsolt (2020): *A győri jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1630–1773) I–II*. Budapest: Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára (Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon, 1/I–II.)
- Gyulai Éva (2022): A török kori mezőváros társadalma és gazdálkodása. In: Veres László–Viga Gyula (eds.): *Szendrő monográfiája. Szendrő: Szendrő Város Önkormányzata*. 165–226.
- Gyulai Éva (2022): Edelény a Rákócziak birtokában. *A Borsodi Tájház Közleményei* 45–46: 19–28.
- Gyulai Éva (2024): Loreto-kultusz Szendrőn a 18. században és a lipstini-selyebi Tiszta család. In: *Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus*. Ed.: Szabó-Tóth Kinga. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK. 14–24.
- Jávor Anna (2019): *Lieb Ferenc: Egy rokokó festő Felső-Magyarországon*. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet.
- Knapp Éva (2000): Az emblematika oktatásának forrásai a magyarországi jezsuita kollégiumokban. *Magyar Könyvszemle*, 116(1–4):1–26.
- Knapp Éva–Tüskés Gábor (1999): Irodalmi emblematika és emblémarecepció Magyarországon 1564–1796. *Magyar Könyvszemle*, 111(2):142–163.
- Krász Lilla–Kurucz György (2014): Edelényi hétköznapiak a 18. században. Edelény: Kastélysziget Kulturális Központ.
- Kusler Ágnes (2020): *Az ún. képzőművészeti alkalmazott emblematika Magyarországon (17–18. század)*. PhD-értekezés. (Kézirat). Budapest: ELTE, Filozófiatudományi Doktori Iskola.
- Kusler, Ágnes (2025): Applied Emblematics and Jesuit Marian Iconography: The Decoration of the Staircase and Pharmacy at the Former Jesuit College of Győr. In: Filipa Medeiros Araújo et al. (eds.) (2025): *Muta poesis, pictura loquens*:

Interdisciplinary Perspectives on Emblem Studies. Coimbra: Coimbra University Press. 209–239.

Mihályi Ernő (1934): Vanossi Antal S. J. 1688–1757. Győri Szemle 5:147–150.

Vanossi Antal SJ (1725): *Idea Sapientis Theo-Politici, Id Est: Tripartita Morum Philosophia Ethica, Politica, Oeconomica: Summariaa methodo comprehensa, Problematicis Quæsitis, Et Emblematis Illustrata. A P(atre) Antonio Vanossi Societas JESU Sacerdote. Viennae Austriae: Typis Mariae Teresiae Voigtin Viduae.*

Éva Gyulai, historian, has been a full-time lecturer, later associate professor in the History Department at the University of Miskolc since 2000. Previously, she worked at the Herman Ottó Museum. She currently teaches at the university as an honorary professor and participates as a researcher in CR projects. Her main areas of research are early modern cultural history, urban history, humanist historiography, heraldry, and emblematics. In the CR I-II-III project, he researched the church and social history, monuments, and cultural heritage of the villages of Cserehát and Northern Borsod, and organized the appearance of the 25 villages of Cserehát on Wikipedia.

Virág Havasi

Local knowledge in the Cserehát region

Abstract

In the study we present the elements of local knowledge identified in the settlements of Cserehát. Some of them are disappearing, others are (re)appearing, and we analyse what lies behind these changes. Local history writings and collections related to the place have been created in several settlements, which strengthen the local identity, but local traditions are disappearing. The reasons for the disappearance or non-use of knowledge elements are mixed, sometimes there is no demand for the final product or there is no capacity to take it to the market, but sometimes the laziness and lack of motivation of those involved are the reason. The existing or reborn knowledge elements are mostly related to agriculture; local enterprises and public employment programmes are typically related to this territory. Fishing and hunting are hobby activities in relatively many settlements - of course with a different social background. The results of the questionnaires showed that, with the exception of animal husbandry and crop production, a slope can be observed in all knowledge areas according to educational level, i.e., higher education groups have a higher proportion of knowledge of the given activities. Even those with higher educational levels are less knowledgeable about certain activities (banking and finance, foreign languages, running a civil society organization), while a significant proportion of those with higher educational levels are knowledgeable about animal husbandry and crop production. People would like to master and learn many different things, but it is doubtful whether they will have the opportunity to do so.

Keywords: local knowledge, Cserehát

I. Introduction

Our Creative Region research series, which started in 2018, first focused on 27 Cserehát settlements of the Encs Microregion, i.e. part of the Hungarian villages of the historical Abaúj county, and then continued in 25 settlements of the Edelény district (járás), using the same research methodologies. Our goal was to map the socio-economic-cultural situation of the settlements and the given regions, to identify local values and local knowledge and untapped local potentials. To this end we conducted questionnaires and interviews in each

settlement. In this study we present our research results on local knowledge, using the results of both our quantitative and qualitative methodologies.

It should be noted that it was difficult to give the analysis a title regarding the geographical name of the investigated territory, since most of the settlements examined are located in Cserehát, but not all of them, meanwhile the research did not cover all settlements in Cserehát (like those of the Szikszó district). Nevertheless, we chose Cserehát as the frame.

Cserehát is one of the most underdeveloped regions of the country, which has suffered several "traumas", for example, in 1920 the connection with its traditional economic, administrative and cultural centres was severed, as the new national border bisected its territory, suddenly turning the region into a peripheral position. After World War II, this region was annexed to Borsod County, which made its development even more difficult. The economic policies of the 1960s and 1980s did not care about areas like Cserehát, which were neither rich in mineral resources, nor suited to large-scale agriculture. Before the change of regime the inhabitants of the region lived from agriculture or found jobs in industrial cities and commuted. By that time the emigration from the area had already begun, certain villages were depopulated, while others underwent a gypsyfication process (*elcigányosodás*). (Dobány, 2010) Dobány's words express the beauty and sadness of the area: "Cserehát is, figuratively and in reality, the land of deep-dreaming valleys, with its winding, narrow roads that often end in dead ends between gentle hilltops, and with its increasingly quiet, slumbering villages." (Dobány, 2010:7)

Of the settlements we researched, only one has over 10,000 inhabitants (Edelény), nine have over 1,000 inhabitants (Boldva, Borsodszirák, Szendrőlád, Szendrő, Encs, Forró, Méra, Hernádvécse, Szalaszend), twelve have under 100 inhabitants (Alsógagy, Kány, Litka, Pamlény, Gagyapáti, Keresztéte, Perecse, Galvács, Viszló, Debréte, Irota, Tornabarakony) and twenty have a population between 100 and 1,000 inhabitants (Balajt, Damak, Hangács, Hegymeg, Nyomár, Tomor, Ziliz, Abod, Irota, Ládbesenyő, Szakácsi, Debréte, Galvács, Lak, Martonyi, Meszes, Rakaca, Rakacaszend, Tornabarakony, Viszló).

II. What is local knowledge?

Sárosi-Blága distinguishes scientific knowledge, managerial-political knowledge and local knowledge within the knowledge forms, following Bruckmeier and Tovey (2008). Local knowledge is factual, experimental, can be acquired informally and is crucial for resource management and ensuring local livelihoods. (Sárosi-Blága, 2020:61) Ilona Pálné Kovács (2015) points out that local knowledge is a mixture of different types of knowledge and that knowledge about the place is an important part of it. In our research we adopted both approaches: by local knowledge we meant the factual knowledge acquired informally, which on the one hand helps to make a living and on the other hand contributes to the individual feeling at home, but we also identified the formally learned knowledge that locals possess as local knowledge – since they can also be utilized as a resource, either for making a living or for other activities outside of subsistence that affect the quality of life.

III. Utilization of local knowledge – results of the interviews

Based on our interview research, we have established the following categories regarding local knowledge:

- Local knowledge develops and spreads.
- Local knowledge is utilized locally.
- Local knowledge is not used, it dies.

Writings and collections on local history serve the preservation and local utilization of local knowledge, as knowledge about ourselves and our community's past is an identity-forming force, but it can be resource in many other ways, providing ideas for developing the present and future, helping to understand the present, and increasing the attractiveness of the settlement.

Local history publications have been produced in Hegymég and Meszes (see: Gyukits, 2023, Gyukits, 2024). There are several museums In Szendrő, like a school history exhibition, a gymnastics sports museum, a blue painting

museum, a mining demonstration centre and in the so called American House visitors can learn about the lives of those who emigrated to America (see: Osváth, 2025). The Balajtian Tradition Preservation Association has established a local house presenting traditional village life, collects, preserves and cherishes the memories of Balajt on their website (<http://www.balajtihagyomanyok.hu/>). They organize a community day with cooking and cultural programmes every year, and they want to preserve at least a part of their once famous cellar village and transform it into a community space. In Abod the wife of the Greek Catholic priest was the driving force behind a research on the Ruthenian minority, which results can be seen in an exhibition.

The practice of local customs is becoming increasingly rare, with chanting (e.g. in Damak, see: Rada, 2023) and living nativity scene being the most common living tradition. This latter usually takes a different form than in the past, e.g. a performance by schoolchildren in the local study hall (tanoda). New "traditions" are being created in some places, at least that's how locals experience the village days that are held at least once a year, and many places organize "seniors' days" where they entertain the elderly residents of the village and perform a small show for them.

The case of the Gorals of Derenk is also an example of how it is possible to artificially create an identity-forming, "mythical tradition". After living as a closed community for two hundred years, the Gorals of Derenk were transferred to other settlements between the two world wars, where they formed an immigrant minority. In the following decades the former residents of Derenk maintained contact with each other in the spirit of "Derenkiness" (derenkiség), turning the now empty settlement into a place of remembrance, a place of pilgrimage, a central element of their own historical consciousness, which every descendant should know if possible. (Szepessy, 2023)

Folk singing groups (in Boldva a "dalárda" and in Szendrő a choir) preserve and nurture a segment of cultural heritage, while at the same time provide joy to their members and act as community-forming framework.

Regarding local literature, our research colleague found the poet Ilona Szűcs and presented her work in several of his writings (e.g. Barna, 2022).

Local businesses in smaller settlements are mostly related to agriculture, to the construction industry, and in the case of one or two settlements to

hospitality and tourism (Irota, Abod, formerly Szakácsi), while in larger settlements there are also services, food and light industry businesses. There are many registered businesses in some small settlements (Abod, Borsodszirák, Keresztéte, Litka), but their number per capita is mostly well below the county average (in Encs this number is in line with the county average). Businesses in the region sometimes create outstanding quality, for example, the "Sáppusztai Pálinkafőző" (brandy maker) in Damak won the Best Pálinka⁶³ of the Year award in 2018 and 2019 (Rada, 2021), and the "Anyukám mondta" restaurant in Encs received a Michelin star in 2022 and 2023.

Among the public employment programmes in the region - which are usually based on agriculture - there are some that work better and there are places where almost no value creation takes place. The mayor of Ládbesnyő is right when he says that "there are places where nothing works, there are places where nothing is done. But, where it works, it happens only when the mayor has some expertise in the given territory." (Gyukits, 2024:87.)

There are several hunting societies operating in Cserehát. Hunting is a hobby for many people, and in some places it is a tourist attraction, but there are also those societies, where only locals are their members, and their goal is partly to keep the game under control, as the damage caused by games to agriculture can be considerable.

There are many different species of mushrooms in the region, and most people are familiar with and pick them.

Good examples of the *development and spread of local knowledge* in the region are the various agricultural-related applications serving social integration (initially social land programmes, later public employment programmes), in the framework of which the participants gained a lot of knowledge and practice primarily in crop production, but sometimes also in animal husbandry. These efforts succeeded in somewhat reversing the moving away from agriculture and the land, which was primarily a consequence of the fact that a significant portion of the rural population worked in factories and mines and thus no longer cultivated their gardens and land.

⁶³ traditional Hungarian fruit spirit/brandy

Local businesses are mostly built on existing local knowledge and resources, but there are examples of people acquiring the knowledge they need for their business through learning, and knowledge spreading. For example, the chrysanthemum entrepreneur from Hernádvécse (see more: Havasi, 2021) was instructed by another chrysanthemum producer in the region, besides he trained himself, and then passed on his knowledge to another experimenter (from Selyeb).

The apiary in Ládbesenyő was also established with the help of a “mentor” who assisted the mayor, who launched the project with his advice. (Gyukits, 2024)

The reasons for *not using local knowledge* can be many.

One of the fundamental problems is that the product produced with the help of local knowledge is not (or no longer) marketable, or if it is marketable but cannot be brought to market, because the necessary infrastructure and skills are lacking for that. This happened, for example, with the carpets woven by the Roma women of Fulókércs. Here, looms were purchased as part of a project and some women learned to weave. But then they could not sell the products, there was no car to transfer the carpets to local markets, nor a person who was willing to do that. Several similar, promising projects in the region ultimately failed for similar reasons.

Sometimes the reason of not using local knowledge is simply laziness or lack of motivation (sometimes with excuses, sometimes without). For example, we came across a case when a man with a car mechanic degree built a car for himself, but outside of that he does not pursue his profession, he lives on social assistance; a wicker weaver no longer makes anything, saying he does not have the raw materials (which can be found near the village).

Traditional crafts disappear if the knowledge is not passed down. Of course, sometimes the reason for this is that there is no need for the given type of product, but for example, in the case of the wood whittler family from Hernádvécse, the reason was that no one in the family was interested in this activity (perhaps they didn't have the talent for it either).

Regarding agricultural activities, it can be observed that previously vegetable and fruit growing region has switched to large-scale agriculture, which is simpler and more worthwhile in the given regulatory, support and

social environment (system of land-based subsidies, degree of mechanization, lack of adequate labour force).

The history of local gypsy musicians cannot simply be included in the above-mentioned categories of local knowledge, because they provide examples for all of them. Traditionally, there were many families of musicians among the Roma in the county, in which musical knowledge was passed down from father to son. In socialist times playing music provided livelihood for many, playing in restaurants on the one hand, and at weddings on the other. At that time, many children also attended music schools and took exams – as it was necessary to play music in restaurants. The Rajkó Band and the 100-member Gypsy band was formed. According to our interviewees from Cserehát, many members of the latter come from this region. With the change in musical taste and music listening habits, there has been less and less demand for classical Gypsy music, and today there are two such bands in the county, one in Miskolc and another in Hernádvécse. They mostly play music at funerals and weddings, at village festivals and occasionally in hotels and restaurants, but they can no longer make a living from playing music. At the same time, bands playing traditional, “can” music have appeared alongside them, sometimes adding synthesizers to their musical soundscape. Their income from their performances is sufficient just to supplement their income. The third type is the fusion music formations, which often combine jazz, wedding, Romanian and klezmer music, or play whatever the audience requests. There are many opportunities for performances abroad for those who are active in this style. New generations of musical families typically play music for their own pleasure and if they can afford it, hire private music teachers for their children; the children first go to study at the Béla Bartók Secondary School of Music in Miskolc, then to the University of Music in Budapest, and some to the Snétberger Centre for Musical Talent. Music can be important not only as a source of livelihood and as a leisure activity, but also as a pedagogical tool, developing children who learn music in many ways. That is why some study halls (tanoda) have tried music education, initially with success, but unfortunately the experience is that the children's abilities, behaviour, and attitude make this less and less possible. The Symphony Foundation's music program was quite successful in Szendrőlád and Tornanádaska, probably due to its different methodology: the children are given an instrument from the very beginning, solfeggio is not separated, etc. (For

more on the Symphony program, see: Havasi, 2018, for the music schools: Havasi, 2015.)

IV. Local knowledge in the light of the results of our questionnaires

In the previous years we have asked the same questionnaire in all the settlements listed in the introduction, in which there was a section dedicated to the topic of knowledge. Depending on the size of the settlement, we asked 20-100 people in each settlement, aiming to reach a wide range of people. In the first year, we tried to create a representative sample in terms of age, gender and educational level, but we could not realise this then, and we did not try to do so later. Regarding local knowledge, we were curious about how good people are at different activities. In Table 1. we showed, broken down by educational level, what percentage of respondents felt that they were well-versed in a given activity (rating 4 or 5 on a 5-point scale). In almost all types of activities, we can observe a slope according to educational level, i.e. higher educational level meant greater proficiency in various knowledge areas. The only exception to this was the issue of animal husbandry and crop production, but in the latter case too, a high proportion of those with higher education felt competent. However, it is striking that only a small proportion of even those with higher education were competent in certain activities, such as running a business or civil society organization, banking and finance, and foreign languages.

Table 1.

Proficiency in different areas of knowledge by educational level: % of respondents who self-report being proficient in the given activity

	higher education	high school diploma	vocational education	8 grades	fewer than 8 grades
Foreign languages	18	8	3	2	0
searching information on internet	78	67	45	25	12
DIY	60	35,5	48	34	28
animal husbandry	24	26	49	48	51
crop production	54	46	57	65	6
finances	24	22,5	14,5	9	6
business management	17	12	17	5	2
dealing with children	65	35	30	38	32
running SCO	15	11	19	12	14
dance	31	30	25	30	30
drawing	43	30	21	13	17
playing music	16	15,5	11	7	6
local traditions	40	30	18	20	11

Source: Own editing

We asked about knowledge of traditional two-handed activities, and when and from whom the person concerned learned them. Most people can sew (42%) and embroider (31%), 18% of the respondents know how to work with wood (although some people meant wood splitting by this), 10% of the respondents know how to work with metal and textile, and 5% know how to work with fiber materials. 3% mentioned cane processing, 2% pottery and clay

processing. Almost all activities were learned in the family as children, besides sewing and embroidery were learned at school to an even greater extent.

In our questionnaire we asked an open question about what else the respondent knew besides the aforementioned, and we also asked about his/her hobbies. From the latter we can also infer the elements of knowledge. Most often existing or newly learned knowledge of crop production and animal husbandry was mentioned (including, for example, horse breeding, beekeeping), as well as fishing and hunting. These latter two are hobbies and income supplements in the same time, since they put meat on the table in the family. Hunting was mentioned almost only by non-Gypsy respondents, while fishing is a more general passion. Hunting was mentioned almost exclusively by non-Gypsy respondents, while fishing was a more general passion. Many referred to the household activities of baking, cooking and canning, and it was common to mention skills related to the own profession of the respondents (painting rooms, masonry, upholstery). There was some example of mentioning traditional skills (clay casting, musical instrument repair, horse shoeing). Assembly, DIY, car assembly and handicraft activities (candle casting, glass painting, necklace making, basket weaving, flower arranging) were very common among leisure activities. Football and cycling were mentioned as sports activities in greater numbers, but only in certain settlements. In addition, knowledge related to the world of music was mentioned: playing music, dancing, rap, folk dance, folk songs. There were also - not too many - examples of knowledge of how to repair computer and electronic devices.

We were also curious about what people would like to learn. Overall, 30-40% of respondents in each settlement mentioned something they would like to learn, which we consider a good sign, but presumably these thoughts remain just thoughts in most cases. The respondents primarily want to learn foreign languages (mostly specifically English, in one or two cases the Gypsy language), computer skills, and internet usage, as well as to obtain a driver's license. These were mentioned everywhere, regardless of educational level. In addition, people mentioned a wide variety of professions (car polisher, nanny, machine operator, social worker, tiler, pedagogical assistant, electrician, security guard), some would like to graduate from high school, and some would like to learn to read. Several named certain musical instruments they would like to learn, or music in general. One or two special desires were also expressed: learning

psychology, winemaking, tile stove making, certain crafts, learning about the Bible, stock trading, and game management.

V. Concluding thoughts

During our research we found that although certain elements of knowledge are slowly disappearing from the lives of the residents of the Cserehát region, new ones are also emerging and people's openness to knowledge and thirst for knowledge are beyond dispute. It is instructive that as educational attainment increases, the availability of other forms of knowledge also expands, as does motivation and demand. One way to awaken the vitality of the currently declining region can definitely be the development of knowledge. Increasing the performance of the public education system should be a starting point, but in addition to this, any programmes that respond to local needs, expand and develop local knowledge would have a *raison d'être*.

Literature

- Barna László (2022): „Őseim csontjával megáldott, szent föld ez”. Szűcs Ilona, a hegymegi kortárs író- és költőnő. *Szellem és tudomány* (2-3):369–378.
- Dobány Zoltán (2010): A Cserehát történeti földrajza (18-20. század). ANP füzetek VIII. Aggteleki nemzeti Park Igazgatóság, Jósvafő. http://anp.nemzetipark.gov.hu/_user/browser/File/2021/kiadvany_pdf/ANP%20fuzetek_cserehat_torteneti_foldrajza.pdf (Accessed: 2025.02.03.)
- Gyukits György (2023): Hegyreg település vázlatos társadalomrajza. In: Fazekas, Csaba (ed.) Ünnepi tanulmányok Kürti László 70. születésnapjára. Miskolc: Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete. 73–88.
- Gyukits György (2024): Ládbesenyő egy élhető település. *Szellem és tudomány*, (2-3):83–93.
- Gyukits György (2025): Meszes, egy előregedő falu. (under publishing in this proceeding)
- Havasi Virág (2015): Tanodák kívülről-belülről. *Szellem és tudomány*, 16(1-2):158–173.
- Havasi Virág (2018): A közösségfejlesztés módszertani gazdagságáról és alkalmazási területeiről. *Szellem és tudomány*, 19(1):29–62.
- Havasi Virág (2021): Esélyeik ellenére sikeres vállalkozások az abaúji térségben. *Multidiszciplináris tudományok: a Miskolci Egyetem közleménye*, 11(5):450–459.
- Mihályi Helga (2024): Élet az Edelényi járásban - a lakossági kérdőíves adatfelvétel és a hivatalos statisztikák tükrében. In: Szabó-Tóth, Kinga (ed.) *Kreatív régió III.: Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus projekt keretében megrendező workshop absztraktkötete*. Miskolc: Miskolci Egyetem, BTK. 57–61. https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIkotet_2024.pdf
- Pálné Kovács Ilona (2015): Helyi tudás, helyi kormányzás, helyi fejlesztés. *Magyar Tudomány* (2150):150–158. http://epa.niif.hu/00600/00691/00137/pdf/EPA00691_mtud_2015_02_0150-0158.pdf (Accessed: 2025.02.03.)
- Osváth Andrea (2023a): Boldva: jó itt élni! *Szellem és tudomány* (1):53–65.
- Osváth Andrea (2023b): Boldva: a közösségi lét az életető ereje. *Szellem és tudomány*, (2-3):4–15.
- Osváth Andrea (2025): ... (under publishing in this proceeding)
- Sárosi-Blága Ágnes (2020): Tudás, innováció, fenntartható fejlődés. In: Biró A. Zoltán-Magyar Ferenc (ed.) *Szaktanácsadás – Agrárium – Innováció. Tudástranszfer*,

tudáskontextus a székelyföldi térségben. Miercurea Ciuc, Romania: Státus Kiadó. 59–73.

Rada János (2023): Damak: Egy csereháti település kutatásának lehetőségei és tapasztalatai In: Szabó-Tóth, Kinga (ed.) Kreatív régió III.: Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus projekt keretében megrendező workshop absztraktkötete. Miskolc: Miskolci Egyetem, BTK. 51–52. <https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIabsztraktkotet2023.pdf>

Szepessy Péter (2024): Hagyomány, történeti tudat, elmúlás. In: Szabó-Tóth, Kinga (ed.) Kreatív régió III.: Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus projekt keretében megrendező workshop absztraktkötete. Miskolc: Miskolci Egyetem, BTK. 87–92. https://atti.uni-miskolc.hu/docs/CRIIIkotet_2024.pdf

Virág Havasi (Budapest, 1973): Associate professor of the University of Miskolc, Institute of Applied social sciences. She has a degree in law, economics and sociology. Her research interests are social movements and innovations, social integration, the Roma, poverty.

Emese K. Nagy

Equity and Socio-Emotional Education: Opportunities in Primary Schools of Borsod

Abstract

This study offers recommendations to teachers in three primary schools in Borsod County on how to integrate social and emotional learning (SEL), equity-oriented pedagogical practices, and the development of independence into everyday school life, with particular attention to supporting Roma and disadvantaged students. Its theoretical framework is grounded in international research on Social and Emotional Learning (CASEL, 2020; Elias et al., 1997), which highlights the importance of these skills for academic success and mental well-being. In the schools examined, emotional education is recommended to be implemented through morning emotion check-in routines; equity through differentiated tasks and real-life projects; and independence development through activities that foster goal-setting, problem-solving, and responsibility-taking. The methodological framework includes the use of goal cards, the “Ask Two Peers First” rule, the organisation of community projects, the keeping of error-correction journals, and monthly independence challenges. Expected outcomes include increased self-confidence, collaboration skills, and learning motivation among students, thereby supporting social integration and expanding future life opportunities.

Keywords: Social and Emotional Learning (SEL), disadvantaged students, primary education, independence skills, goal-setting

I. Introduction

Social and Emotional Learning (SEL) has received increasing attention worldwide in recent years, as research has shown that the development of emotional intelligence, self-regulation, and social skills has a significant impact on academic achievement, career choices, and later quality of life (CASEL, 2020; RAND Corp., 2023). Tomlinson (2014) emphasises that differentiated instruction and the promotion of learner autonomy are particularly important for disadvantaged groups, as they can help reduce academic underachievement and increase educational equity. In the long term, these approaches not only contribute to individual academic success but also promote social inclusion,

strengthen community cohesion, and support the development of a fairer and more inclusive education system.

According to international literature (Elias et al., 1997; OECD, 2019), integrating SEL and equity-oriented practices into school life brings not only learning benefits but also enhances students' mental well-being and social integration. This is especially true in areas where students face socio-cultural disadvantages and where the role of the school extends far beyond delivering the curriculum. Experience shows that targeted emotional education programmes, the involvement of the local community, and methods based on active student participation significantly increase motivation and strengthen the sense of belonging to school. The coordinated application of these three factors – emotional education, equity, and fostering independence – can, in the long run, reduce dropout rates and increase social mobility.

In the three primary schools examined in Borsod County, most students are (60-90%) of Roma origin and come from disadvantaged backgrounds. For them, the school is not only a place of learning but also important safe environments, where they receive attention, support, and opportunities for development. The aim of these institutions is to ensure that the development of social and emotional skills, equity-focused pedagogical practices, and fostering independence are present in everyday teaching in a mutually reinforcing way.

II. Theoretical Background

Social and Emotional Learning (SEL) is a complex pedagogical process that develops skills in self-awareness, self-regulation, social awareness, relationship building, and responsible decision-making (CASEL, 2020). Research clearly shows that SEL plays a key role not only in improving academic achievement but also in strengthening students' mental well-being. Nevertheless, in primary education, SEL often remains in the background, as tight timetables and the need to meet subject-specific requirements are frequently the teachers' main priority, leaving less attention for students' social-emotional development. Yet these skills determine students' success and balance not only in school life but also in everyday situations, helping them to collaborate effectively, cope with

stress, and take responsibility for shaping their own futures in a changing social and economic environment.

In the case of disadvantaged students, the situation is particularly complex. According to OECD (2019) data, many of them begin school with a smaller vocabulary, less knowledge, and fewer skills, which can already put them at a disadvantage in the early stages of learning. Early experiences of failure and low self-confidence can negatively influence learning motivation in the long term, which is why equity-oriented pedagogy is of particular importance. Its aim is precisely to reduce the differences stemming from social disadvantages, achieved through differentiated task design, the introduction of real-life learning materials, and personalised support (Tomlinson, 2014). Differentiated methods allow students to receive tasks suited to their individual abilities, which motivates them and fosters a sense of success in learning. Real-life learning materials help students apply what they have learned in their daily lives, thereby strengthening their attachment to school and their sense of the meaningfulness of learning. Incorporating local community elements—such as local history projects, learning about traditional crafts, or engaging in community service—can be particularly effective in strengthening students' sense of identity and belonging, while also encouraging them to value their own cultural heritage and actively participate in community life.

Fostering independence is closely linked to both SEL and equity. Independence is not limited to acquiring certain learning techniques; it also encompasses self-direction, self-reflection, and the ability to take responsibility. These competencies play a decisive role in both the labour market and life management, especially in a rapidly changing social and technological environment (Adams, 2022). Developing independence means enabling students to set goals, make decisions, take responsibility for the consequences, and, when necessary, seek help. In everyday teaching, this can be achieved through independent project work, designated responsibilities within the class, and consciously creating space for students' initiatives. Such tasks develop problem-solving skills, collaboration, and adaptability. It is particularly important that fostering independence supports students not only on a cognitive level but also emotionally, for example, by allowing opportunities to make mistakes and learn from them.

These three areas—social-emotional education, equity, and fostering independence—can mutually reinforce each other to create a school environment that not only imparts knowledge but also prepares students for social integration and the challenges of the future by educating them for life. This complex approach ensures that students are present in school not only as learners but also as developing individuals. The long-term goal is for students to be able to take responsibility for themselves and their communities, thereby contributing to strengthening social cohesion and increasing equality of opportunity. In addition, such pedagogical practice boosts students' self-confidence, develops their critical thinking and problem-solving skills, and helps them become active, proactive, and cooperative members of the community. The resulting safe and supportive learning environment can, in the long run, lead to lower dropout rates, improved academic achievement, and expanded life opportunities for students.

III. Practical Implementation Possibilities

Social-emotional education, equity, and fostering independence can be implemented as an integral part of everyday school life if pedagogical practice consciously incorporates these areas into the daily routine, curriculum, and community activities.

In daily routines, social-emotional education can begin, for example, with a morning “emotion check-in” activity.⁶⁴ This not only helps teachers to promptly identify which students may require extra attention or support, but also develops emotional expression, empathy, and the quality of social relationships. Such regular emotional check-ins contribute to creating a more accepting and supportive classroom community, reducing conflicts and increasing the sense of safety. The method is particularly important in classes with a high proportion of disadvantaged students, as it strengthens community cohesion and reduces social isolation (K. Nagy, 2007).

⁶⁴ Students use coloured cards to indicate their current mood and briefly share the reason for how they feel.

Equity-focused methods have a prominent role in the curriculum, especially where students come from socially, culturally, or economically disadvantaged backgrounds. Differentiating the curriculum ensures that every learner faces challenges suited to their abilities, thereby avoiding learning gaps and loss of motivation. Real-life projects⁶⁵ not only deepen subject-specific knowledge but also strengthen local identity. In these projects, children conduct interviews with local adults or craftsmen, then create posters and presentations, which they present either in school or at the community centre. This work develops communication and digital competences, offers a sense of community, and provides students with the opportunity to feel that their contributions are valued. Project-based learning enables students to experience the benefits of collaboration and to learn how to share tasks and responsibilities effectively.

The development of independence skills also requires conscious planning.⁶⁶ Such practices are not only useful within the school community but also lay the foundation for essential long-term skills in the labour market and everyday life. Teachers' feedback indicates that tasks aimed at developing independence increase student confidence, improve decision-making skills, and reduce excessive reliance on adult intervention over time.

The deliberate integration of these three areas—social-emotional education, equity, and fostering independence—helps schools create a genuinely supportive, inclusive, and growth-oriented environment where every student has the opportunity to succeed, to develop personally, and to integrate into society. Experience shows that in schools where this threefold focus is consciously present, student satisfaction, willingness to cooperate, and academic performance all improve (K. Nagy 2015).

⁶⁵ Such as "The Treasures of Our Village"

⁶⁶ The rule "Ask two classmates before going to the teacher," for instance, encourages students to try to solve emerging problems among themselves first, fostering collaboration, communication, and problem-solving skills (K. Nagy, 2007). Monthly "independence challenges"—such as managing a library task or participating in collective decision-making on how to spend the class fund—strengthen the sense of responsibility and decision-making competence. In addition, students learn to manage their time effectively, prioritise tasks, and use available resources efficiently.

IV. Methodological Framework for Integrating the Above Areas

Recommendation for Schools on Incorporating Social-Emotional Learning, Equity, and Fostering Independence into a Unified System

Teaching Goal-Setting (once a week, 20 minutes)

Objective: To enable students to formulate and follow short-term goals.

Materials: Goal cards (coloured cardboard), felt-tip pens, a “Goal Tree” wall poster.

Steps:

- Discussion: “What do we want to get better at this week?”
- Examples: “I will read the text without mistakes”, “I will not interrupt others.”
- Each student writes their goal on a card.
- The cards are placed on the “Goal Tree” on the classroom wall.
- At the end of the week, a brief round of feedback: How did everyone progress, and what did they learn from it?

Tip: The cards can be taken home so parents can also see the goal.

Introducing the Rule for Asking for Help

Objective: To encourage children not to turn to the teacher immediately, but to try to solve the problem on their own or with peers’ help.

Method: “Ask two classmates before you go to the teacher.”

Implementation:

- Create a “Help Point” corner in the classroom where children can briefly discuss the task.
- If two peers cannot help, they then approach the teacher together.

Result: Strengthens cooperation and social problem-solving.

Emotion Regulation in the Morning Routine (daily, 5 minutes)

Objective: For students to recognise and express their emotions.

Materials: Coloured emotion cards (happy, sad, nervous, tired, enthusiastic).

Steps:

- Upon entering, each child selects a card that reflects their current mood.
- In a brief round, they may say in one sentence why they chose it.
- This helps the teacher identify who may need extra attention that day.

Note: Particularly important where children often come from stressful family environments.

Real-Life Project – “The Treasures of Our Village” (4 weeks)

Objective: To develop confidence, communication, and cooperation skills.

Task: Students conduct an interview with a local craftsperson (blacksmith, seamstress, musician, gardener), then present it to the class.

Steps:

- In pairs or small groups, select an interviewee.
- Prepare a set of questions together.
- Visit the person (accompanied by a parent or teacher).
- Use photographs and notes to create a poster.
- Hold an exhibition at the village cultural centre.

Advantage: Parents can also be involved, strengthening community ties.

Learning from Mistakes (ongoing)

Objective: For children not to fear mistakes, but to see them as opportunities for improvement.

Method:

- Mistake-Correction Journal: For each incorrect task, students write how they would correct it.
- Praise is given for the correction, regardless of the original grade.

Effect: Reduces feelings of failure and increases perseverance.

Monthly “Independence Challenge”

Examples:

- Managing a library loan independently.
- Planning a shared snack (creating a shopping list).
- Making a decision on how to spend class funds (e.g., sports equipment or decorations).

Objective: For students to feel they have a say and that their decisions have consequences.

Teacher Communication with Parents

Since parents often overprotect their children or shift responsibility elsewhere, it is worth holding a short monthly parent-teacher meeting where:

- Teachers share in which areas the child has become more independent.
- Positive examples are highlighted.
- Ways of supporting responsibility at home are discussed.

These methods are most effective when teachers apply them consistently, warmly, but firmly. In the schools of Borsod, SEL is not a luxury but a key to creating equal opportunities.

V. Conclusions – Recommendations for Primary Schools in Borsod

The findings from both practice (K. Nagy, 2024) and the academic literature (Lotan, 2024) clearly indicate that the deliberate and integrated development of social-emotional skills, equity, and independence can have a significant impact on the school and personal development of disadvantaged students, including those of Roma origin. Therefore, it is recommended that primary schools in Borsod adopt the integration of these three areas as a strategic objective in their pedagogical practice.

The first recommendation is the conscious integration of Social and Emotional Learning (SEL) into everyday teaching. International research (CASEL, 2020) confirms that the intentional recognition, expression, and management of emotions contribute greatly to students' emotional stability and the quality of their social relationships. Morning emotion check-in activities, empathy-building tasks, and the creation of a safe, accepting classroom climate can help students become more open to new knowledge and more willing to embrace learning challenges.

The second recommendation is the consistent application of equity-focused pedagogical methods. Differentiated task-setting, the provision of individual learning pathways, and the integration of real-life projects into the curriculum enable all students to develop in line with their abilities. For example, projects such as *"The Treasures of Our Village"* simultaneously strengthen local identity, deepen subject knowledge, and enhance communication, digital, and social competences. Such approaches are particularly important for Roma and disadvantaged students, as they strengthen school engagement, increase the perceived relevance of learning, and reduce the risk of dropping out.

The third recommendation is the targeted development of independence skills. The 'Ask Two Classmates' rule, the monthly autonomy challenges, and the involvement of students in decisions regarding classroom rules are all practices that foster responsibility, decision-making skills, and self-regulation. These competences are essential for long-term success in the labour market and in everyday life.

Both international and Hungarian literature (CASEL, 2020; Tomlinson, 2014; OECD, 2019) emphasise that the integration of the three areas—SEL, equity, and independence—works synergistically, each reinforcing the others. It is therefore recommended that schools in Borsod, particularly those with a high proportion of disadvantaged students, primarily of Roma background, treat these elements not as separate programmes but as a unified, coordinated developmental strategy.

Successful implementation requires the continuous methodological support, training, and inclusion of teachers in professional communities. Teacher collaboration, sharing of best practices, and peer learning strengthen

professional confidence and contribute to the long-term sustainability of the programme.

It is also recommended that school leadership, parents, and the local community be actively involved so that students experience support, cooperation, and opportunities for growth not only within school walls but also at home and in their community.

The coordinated application of social-emotional learning, equity-focused pedagogy, and the fostering of independence serves not only to improve educational outcomes but also to promote social integration, reduce dropout rates, and expand students' future life opportunities. For primary schools in Borsod, the introduction and continuous development of these interventions is a long-term investment whose benefits extend beyond the school itself, exerting a positive influence on the entire local community.

Literature

- CASEL. (2020). *Core SEL competencies*. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning.
[https://scholar.google.ca/scholar?q=CASEL.+\(2020\).+Core+SEL+competencies.+Collaborative+for+Academic,+Social,+and+Emotional+Learning.&hl=hu&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar](https://scholar.google.ca/scholar?q=CASEL.+(2020).+Core+SEL+competencies.+Collaborative+for+Academic,+Social,+and+Emotional+Learning.&hl=hu&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar)
- Elias, M. J., Zins, J. E., Weissberg, R. P., Frey, K. S., Greenberg, M. T., Haynes, N. M., Kessler, R., Schwab-Stone, M. E., & Shriver, T. P. (1997). <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://earlylearningfocus.org/wp-content/uploads/2019/12/promoting-social-and-emotional-learning-1.pdf> (2025. 03. 13.)
- K. Nagy, E. (2024). Complex Instruction in Hungary. *Intercultural Education*, 36(1): 53–67.
- K. Nagy, E. (2015). KIP könyv I–II. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó.
- K. Nagy, E. (2007). Az esélyegyenlőtlenség iskolai kezelése csoportmunkával: A hátrányos helyzetű tanulók státuszproblémájának kezelése a Complex Instruction Program segítségével [Addressing educational inequalities through group work: Managing the status problem of disadvantaged students with the help of the Complex Instruction Program] [Unpublished doctoral dissertation]. Debrecen: Debreceni Egyetem Neveléstudományi Doktori Program.
- Lotan, R. A. (2024). Complex Instruction in heterogeneous schools: Building equitable, excellent, and democratic classrooms. *Intercultural Education*, 1–5.
- Gray, P. (2011). The decline of play and the rise of psychopathology in children and adolescents. *American Journal of Play*, 3(4):443–463.
- Mitra, D. L. (2004). The significance of students: Can increasing “student voice” in schools lead to gains in youth development? *Teachers College Record*, 106(4):651–688.
chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://curriculumstudies.pbworks.com/w/file/attach/52018177/Mitra2004TheSignificanceofChildrensVoice_TCRrecord.pdf (2025. 03. 13.)

Emese K. Nagy is an Associate Professor at the University of Miskolc, where she is Director General of the Teacher Education Institute and the Teacher Training Centre. Her teaching and research address a wide range of issues related to teaching and learning in academically and socially diverse classrooms, as well as teacher education. She leads the Komplex Instrukciós Program (Complex Instruction Program, KIP; www.komplexinstrucio.hu), focusing on the development, research, and nationwide dissemination of this pedagogical approach, which aims to create equitable classroom environments. Her current research interests include teaching and learning in heterogeneous classrooms, teacher education, and the role of artificial intelligence in education.

Judit Kecskés

Details from the linguistics landscape of Lak – The linguistics landscape of the Lak district primary school

Abstract

The article summarizes the schoolscape research conducted in the Laki Regional Elementary School, which is part of the linguistic landscape research conducted in the Abaúj and Edelény microregions within the Creative Region project series. The article seeks to answer the question of whether the diverse cultural (linguistic, ethnic) characteristics of the settlement, the source of dual identity, reflected in the school space? What linguistic-cultural values and communicative expectations do the walls convey? The article introduces the Creative Region project, which provides the background for the research, and the location of the school, highlighting the importance of schoolscape research in communities considered monolingual. The fourth part analyses the Pedagogical Program of the institution, then supported by photographs, describes the school's external and internal visual landscape elements, the signs displayed on the walls. The summary not only aims to answer the questions posed in the introduction, but also, similarly to previous schoolscape analyses conducted within the Creative Region project, draws attention to good practices and linguistics landscaping.

Keywords: linguistic landscape, schoolscape, monolingual education, sign, Creative Region

I. Introduction

The study summarizes the synchronous linguistic landscape research conducted at the Laki District Primary School, located in one of the settlements in the Edelény microregion. The choice of title reflects the view that the school linguistic landscape (schoolscape) is to be interpreted as part of the complex linguistic landscape of a given geographical unit (see also Shohamy, 2012; Szabó, 2016), and at the same time, the title's parallelism with the school linguistic landscape studies published within the framework of the Creative Region (hereinafter: CR) projects (Kecskés – Illésné Kovács, 2023; 2025) also

indicates that it was prepared within the same research framework as these articles and follows the same set of criteria.

The school as a “specific space of visual language use” (Tódor, 2014:41) can be analyzed as an independent unit, which contributes to the definition of the linguistic landscape of the settlement as a whole. This approach is particularly important as the main objective of the CR I–III. project series is to provide a comprehensive overview of the economic, social, cultural and educational situation of the region through a complex resource assessment, thereby increase the social innovation potential in the region (K. Nagy – Illésné Kovács, 2022).

Within the projects series the research on school linguistic landscape not only supports local educational innovations but also provides studies with the same structure (about Baktakék, Edelény, Lak) that can be utilized by other schools in the CR regions for educational development. Their aim is to facilitate the adaptation of “good practices”, and by doing so, enable schools to progress towards innovative solutions from within – rather than through external or top-down intervention. The main goal of describing the phenomena is therefore raising awareness, a point also emphasized by Brown (2005; 2012), and from which point the institution may move towards more reflected linguistic activity, the shaping of the linguistic landscape or, in the terminology of Istók–Lőrincz–Török (2025:41) towards the “linguistic landscaping”. The perspective adopted in the CR aligns with Szabó’s (2016) description of agency in the school linguistic landscapes: the initiative of the project/researcher implies the assumption that raising of the topic will potentially be followed by some relevant reaction” (Szabó, 2016:232).

II. The Creative Region projects and research on linguistic landscapes

The research target area of the CR I–III projects of the University of Miskolc was 25 settlements in the Abaúj micro-region between 2018–2021, and then 25 settlements in the Edelény micro-region between 2021–2025. In the project series, which focused on social, economic, cultural and social innovations,

emphasized the importance of education and development, as highlighted and supported by data by the project leader, Mária Illésné Kovács (2022). She pointed out that the number of schools in the small settlements of the region decreased proportionally to the decrease in the number of school-age children, and that the loss of motivation of students to learn and the regional transportation difficulties have contributed to the higher rates of school dropouts without qualifications, posing a significant challenge for the regional institutions. Therefore, “education is of fundamental importance for the future of the settlements, and the effectiveness of the work carried out there, the level of dropout and leaving school without a qualification, the rate of further education, and whether the institution is capable of producing innovative young people who provide novel ideas for solving problems depend on its quality and the methodological preparedness of the teachers working there” (Illésné Kovács, 2022:623). In the projects that treated education as a potential source of innovation a dedicated educational working group was established, and this multidisciplinary team addressed various actors in learning and teaching, through institutional assessments, pedagogical-methodological training, to the organization of experimental classes and teacher exhibitions. Research into the school language landscape also formed an integral part of the educational support built on local values (Kecskés, 2023).

III. The framework for school language landscape research in a supposedly monolingual environment

Although the early studies of linguistic landscape research focused preliminary on multilingual environments and sought to provide a more nuanced picture of multilingualism “by focusing on language choice, language hierarchy, regulations, indexicality and literacy” (Gorter, 2017:32), more recent research has extended to monolingual settlements where communities with different linguistic and/or cultural backgrounds live together (Bartha-Laihonen-Szabó, 2013; Biró 2017; Kecskés – Illésné Kovács, 2025).

The research area of the CR projects is the Cserehát region, whose linguistic and cultural diversity is related to the religious and denominational transformation of the 18th century, to “the depopulation of the region during the Ottoman era and the subsequent need for resettlement, the arrival of Greek-Catholic and Roman Catholic, Ruthenian and, to a lesser extent, Slovak settlers, and as well as the acceleration of the re-Catholicization processes” (Gyulai, 2021:19). And as the school linguistic landscape research in Baktakék and Edelény (Kecskés – Illésné Kovács, 2023; 2025) also pointed out, in addition to the historically established multilingual settlements, the 20th-century administrative mergers of villages created new communities with ethnically and culturally mixed backgrounds. In these settlements, linguistic assimilation did not necessarily take place simultaneously with ethnic and religious assimilation, however the dominance of Hungarian language use in education had and continues to have an extremely strong impact on linguistic assimilation.

In communities with linguistically and/or culturally mixed backgrounds, the existence of dual identity can be demonstrated through statistical data, so school linguistic landscape research is also justified in settlements within the region that are *considered monolingual*⁶⁷

The selected schools meet the following criteria:

- they are maintained by the state or by local municipalities,
- monolingual, with Hungarian as the language of instruction,
- settlement history research has revealed and/or currently shows multilingualism, as well as ethnic and denominational diversity (e.g., the presence of minority self-government in the settlement),
- census data on ethnic affiliation show statistical values exceeding 100% in relation to the total population of the settlement, indicating the presence of dual identity

The research is organized around three main questions:

⁶⁷ The article uses the definition of monolingualism, following Barta–Laihonen–Szabó (2013). According to the authors, “although it is customary to assume monolingualism in the case of Hungarians in Hungary, we can never speak of complete monolingualism. Speakers always encounter languages and language variants other than their own primary language, and they acquire them to a certain extent” (Bartha–Laihonen–Szabó, 2013:25).

- (a) To what extent are diverse cultural (linguistic, ethnic, religious) characteristics present in the school?
- (b) What linguistic-cultural values does the school communicate?
- (c) What communication expectations and values are reflected in the school's interior space?

III.1. Location of the research

The village of Lak is in the hilly region of *Nyugati-Cserhát* in Northern Hungary, in the valleys of the Vadász and Mánta streams. It is 11 kilometres from the seat of the Edelény micro-region. Until 1950 the settlement served as a notary district, and since 1966 it has been a seat municipality with a joint council, however since 2013 it has been part of the Borsodszirák Joint Municipal Office, which also includes the municipalities of Hangács, Hegymég, Irota, Lak, Nyomár and Tomor (W1). The total population of the settlement was 641 in 2025, and the number of residents has shown an increasing and then decreasing trend until 2015 (W2).

The long-term existence of dual identity in the settlement, although with significant decline, shown in the 2011-2022 census data from the Hungarian Central Statistical Office (hereinafter: KSH) (see Table 1), in which the ratio of ethnic nationality to the total population is over 100%.

Table 1

Dual identity of the total population of Lak based on census data

	2011	2022
total population	662 people	661 people
Hungarian	88,8%	91,2%
Roma (Gypsy)	55,4%	7,2%
Ruthenian	-	0,2%
other, non-native ethnicity	-	0,8%
did not wish to answer	10,3%	8,3%
proportion of dual identity	54,5%	7,7%

Source: W2

However, the KSH data are contradicted the statistics on the website of the local government, which state that “20% of the settlement’s population considers themselves Hungarian, while 80% is identify as Roma” (W3). And this contradiction can best be resolved by the KSH data on minority language use. According to the 2022 census, 7.2% of respondents identified themselves as Roma (Gypsy) nationality; however, in the language use section of the questionnaire, no one reported using a domestic minority language as their mother tongue or within family or social community. Thus, my hypothesis is that the divergence between ethnic self-identification and actual language use accounts for the sharply differing figures. The relevance of school linguistic landscape research in this statistically monolingual community lies precisely by the ethnically and culturally mixed background and the presence of dual identity.

IV. Empirical research

The analysis follows the research criteria applied in CR projects:

- (1) analysis of educational management documents (Pedagogical Program),
- (2) examination of the school building’s external appearance, facade visual elements,
- (3) examination of the school’s interior space (entrance hall, corridors, doors, classrooms),
 - (3.1.) permanent messages,
 - (3.2.) updated information.

IV.1. Linguistics aspects of educational management documents

The Laki Regional Primary School, typical of district-level institutions, provides education both for lower and upper primary school pupils from Lak and nearby settlements (Hegymeg, Irota, Szakácsi, Tomor). Since 2013, the institution has been operated by the Klebelsberg Institution Maintenance Centre. At the time of the research, the school had a total of 106 students, 29 of whom came from nearby villages. Among the students, one student was identified as having special educational need (SNI), and one student as having

behaviour and learning difficulties (BTMN), and although the institutional documents do not provide numerical data regarding disadvantaged (HH) or multiply disadvantaged children (HHH), the school's *Pedagogical Program* (hereinafter: PP) for the 2024/25 academic year, indicates that regular child protection benefits are requested for every pupil (W4).

The institution is maintained by the Kazincbarcika Regional Education Centre. In its introduction, the PP presents the institutional context, noting that most of the students come from average or below-average socio-cultural background, consequently the mission of the school is to enable all students to reach the highest possible level of their abilities. Amidst negative environmental influences, their goal is to foster “balanced, happy adults who know and accept themselves” (W4:2). Chapter I outlines the basic principles, values, objectives, tools, and procedures of the institution’s educational and teaching activities. Along with the five values identified here (values of biological existence, harmony of the self, value related to social relationships, social validity, humanized worldview), we also find additional values (e.g. self-awareness, preservation of local and ethnic traditions) that can support students from communities with dual identities and different cultural backgrounds in a better understanding of the relationship between language and identity. Education is monolingual, Hungarian is the language of instruction. In Section 5.1, which describes the training structure of PP, specifies that considering the ethnic composition of the students body, one of the compulsory elective courses is the subject of Roma ethnography. Chapter II of the PP is the local curriculum, which lists the subjects and their weekly hours, including the Roma ethnography also as a subject taught one hour per week in each grade.

IV.2. The exterior appearance of the building, façade elements

The external appearance of the school building “is what first orients the visitor in relation to the institution, and the visual elements of the facade therefore play a decisive role in shaping the identity of the community operating there” (Bartha-Laihonen-Szabó, 2013:22). In accordance with the Act CCII of 2011, on the street front of the L-shaped building of the school the Hungarian and European Union flags indicate its function as a public institution, and below the flags are the mandatory visibility elements referring to the

sources of support (Hungarian language plaques), while the school's coat of arms is displayed separately (see Figure 1).

Figure 1. The street view of the Laki District Primary School

Source: W5

The entrances to the institution open from the inner courtyard, and the entrances, in strong contrast to the asphalted area, are made inviting by colourful floral ornaments around the doors. On the door used as the main entrance, two monomodal communiqués are posted: one is from the maintenance company about schooling in Hungarian, the other provides the name and contact information of the social worker. On the wall framing the door, one above the other, there are two identical- content *szájn*/signs⁶⁸, prohibiting smoking. The monomodal sign has an inscription in Hungarian only, while the other is a multimodal sign: a visual depiction (a cigarette crossed out) and a Hungarian-language text, with an indexical relationship between the graphic element and the text. Among the external visual features of the building,

⁶⁸ The research interprets a *szájn* as “any linguistic, visual or visual-linguistic unit that can be considered an independent whole from a content-logical point of view, i.e. one that can be clearly delimited (e.g. by frame, font size, spacing) from other similar units” (Istók–Lőrincz–Tóth 2023: 40).

the colourful, floral ornamentation, i.e. the non-linguistic visual elements, are the dominant ones.

Figure 2. The entrance of the Laki District Primary School

Source: author

IV.3. The interior space of the school

There is no classical auditorium in the building, the visitor enters through a corridor. Thus, while the central permanent visual element of the auditorium typically conveys the global or local values represented by the institution immediately to the student and the visitor, here the values intended to be communicated are composed of the permanent and updated communiqués displayed along the corridor that runs the full length of the building. Therefore, the visitor needs more time to discover the highlighted sign, which is the updated message placed at one end of the corridor (see Figure 1).

Figure 3. The corridor's visual elements and the highlighted sign

Source: author

The multimodal signs/százns placed in focus consists of a Hungarian-language text ("those we are proud of") and graphic elements (a family tree in the background, photos of the students), with an indexical relationship between them. The visual element conveying global values restates the goals of the institution's pedagogical program. "Due to the geographical location, there is a high number of students who, lacking an adequate family background, face all the negative aspects of contemporary Hungarian society. They require more attention, care, patience and love than average" (W4: 2), therefore the declared goal of the teaching staff is to reflect the potential and values inherent in children. The family tree – as a visual element – responds to the possible deficiencies brought from home, in contrast to one of the pedagogical values formulated by the institution, the value of social relationships (W4:9).

The walls of the corridors display, a dialogue between permanent messages and updated information, supports the organization of learning, teaching, and assessment.

The boards – as permanent messages conveying local value – line on one side of the corridor, above the classroom doors, welcoming those who enters the corridor or a classroom. Meanwhile the updated visual elements, students' work related to a specific thematic event, line on the opposite wall of the corridor, catching the attention of those leaving.

The fact that the updated messages are displayed on a corkboard also draws attention to them. The messages created by students, usually related to the curriculum, holidays or changes in the natural environment (e.g. seasons), generally contain lexeme-level elements of the Hungarian language and are dominated by visual designs, in contrast to the primarily text-based communiqués created by teachers (see Figure 4).

Figure 4. Updated information in the corridors

Source: author

Alongside the elements promoting behavioural norms, there are also displays that provide positive reinforcement (see Figure 5).

Figure 5. Visual expression of positive reinforcement

Source: author

In the example presented, the Hungarian text (*Congratulations to you, Be diligent and persistent, Your work is beautiful, Well done*) is complemented by visual elements (heart, piece of clothing, flower, bird) that carry symbolic meaning.

The classroom door serves as a “passing through” making a transition from the corridor into the learning space, which is a distinct element of investigation at the CR research sites. In Baktakék, the doors were decorated with unique multimodal signs, typically organized around class community’s name. In addition to the information-sharing role of the updated communiqués, they created a positive atmosphere, reflected the colours of the students’ own culture, and the community symbolically “occupied” the space through them already “at the doorway”. In Edelény, the doors generally featured class labels (see B/4., 8. a. class) and some multimodal signs, with Hungarian inscriptions (e.g. *Welcome*, or *Those who enter here bring out the best in yourself*) expressing the school’s intended value. In Lak, the doors displayed permanent messages and uniform Hungarian-language information boards about each class, while the occasional addition of graphic elements (e.g. an owl) has a symbolic meaning (Figure: 6).

Figure 6. Classroom doors

Source: author

In the classrooms, as is typical of state-run institutions, the national coat of arms, the main national attribute, is prominently displayed above the blackboard. The most dominant communiqués of these spaces – including the corridors – are the multimodal signs conveying the expected behavior norms, which, is no exaggeration to say, hang even from the chandeliers (see picture 6). The Hungarian texts and iconic graphic elements are colourful and visually engaging.

Figure 7. Displaying communicative expectations in the classroom

Source: author

At the same time, the classrooms reflect the declared objectives of the PP and the institutional work plan: safe school environment (announcement in Hungarian about the school police officer), focus on health (illustration of fruits, iconic depiction of handwashing), partner-centeredness with parents and students. The partnership-oriented approach also characterizes the design of updated communiqués, for example, the combination of student and teacher products form one sign. The updated messages within the classroom carry information related to holidays and the current phase of the school year.

V. Summary

The findings from the research can be summarized as follows: although the educational management documents reflect awareness of the ethnically and culturally mixed community, the Roma self-representation is not visible on the walls. The development of the students' self-awareness and self-improvement – as well as the teaching of the Roma Ethnography Studies – would be supported if its visual interpretations were displayed monomodally or multimodally in the classrooms. The exclusive use of the Hungarian language is typical in the school,

and in addition to the transmission of Hungarian national cultural values, local values dominate the internal community spaces (such as corridor displays and children's drawings). We suggest that the Hungarian-language "magic words" communicating behavioural expectations (e.g. *Please, Thank You, Could you please*) could be supplemented with equivalents of Roma/Beás language and with the compulsory foreign languages taught in the school; the former would be beneficial from a linguistic revitalization perspective, while the latter could support foreign language learning. The values defined in the PP are exemplary reflected on the walls. There is a balance between the values conveyed by the teaching staff (such as community life, positive feedback to the students) and the expected values, for instance the norms of social interaction within the community.

Literature

- Bartha Csilla – Petteri Laihonen – Szabó Tamás Péter (2013): Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. Egy új kutatási területről. *Pro Minoritate*, 23(3):13–28.
- Biró Enikő (2017): Nyelvek, iskolai nyelvi tájképek kisebbségi környezetben. In Benő Attila – Fazakas Noémi (eds.): *Élőnyelvi kutatások és a dialektológia*. Cluj Napoca: Erdélyi Múzeum Egyesület. 61–70.
- Brown, Kara D. (2005): Estonian schoolsapes and the marginalization of regional identity in education. *European Education*, 37(3):78–98.
- Brown, Kara D. (2012): The Linguistic Landscape of Educational Spaces: Language Revitalization and Schools in Southeastern Estonia. In Gorter, Durk – Marten, Heiko F. – Van Mensel, Luk (eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. London: Palgrave Macmillan. 281–298.
- Gorter, Durk (2017): A nyelvi tájkép tanulmányozása: bevezetés a tudományterületbe. *Regio*. 25(3): 31–49.
- Gyulai Éva (2018): Felekezetek az abaúji Csereháton a 18. században. *Miskolci Keresztény Szemle*, 66:19–29.
- Illésné Kovács Mária (2022): Társadalmi innováció, társadalmi fenntarthatóság az Abaúji kistérségben. In Veresné Somosi Mariann – Sikos T. Tamás (eds.): *A fenntarthatóság holisztikus megközelítésben*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 609–628.
- Istók Béla – Lőrincz Gábor – Tóth Sándor János (2023): A szlovákiai és a magyarországi Komárom nyelvi tájképének kvantitatív vonatkozásai. *Eruditio – Educatio*, 18(1): 38–63.
- Istók Béla – Lőrincz Gábor – Török Tamás (2025): Osztálytermi nyelvi tájékesítés BBB-módszerrel. In Istók Béla – Lőrincz Gábor – Baka L. Patrik – Török Tamás (eds.): *Nyelvi diszkrimináció a nyelvi tájképben: Az SJE TTK-n működő Variológiai Kutatócsoport és Nyelvi Tájkép Kutatócsoport közös szervezésű nemzetközi tudományos szimpóziumának tanulmánykötete*. Komárno: Selye János Egyetem. 39–52.
- Kecskés Judit (2023): Helyi értékekre épített oktatástámogatás a CR programban. In Szabó-Tóth Kinga (ed.): *Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus*. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK. 50–56.
- Kecskés Judit – Illésné Kovács Mária (2023): Részletek Baktakék nyelvi tájképéből – a Baktakéi Körzeti Általános Iskola feliratai. In Fazakas Csaba (ed.): *Ünnepi tanulmányok Gyulai Éva 70. születésnapjára*. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK. 183–197.
- Kecskés Judit – Illésné Kovács Mária (2025): Részletek Edelény nyelvi tájképéből – A Borsodi Általános Iskola nyelvi tájképe. In Istók Béla – Lőrincz Gábor – Baka L. Patrik

- Török Tamás (eds.): *Nyelvi diszkrimináció a nyelvi tájképben: Az SJE TTK-n működő Variológiai Kutatócsoport és Nyelvi Tájkép Kutatócsoport közös szervezésű nemzetközi tudományos szimpóziumának tanulmánykötete*. Komárno: Selye János Egyetem. 53–69.
- K. Nagy Emese – Illésné Kovács Mária (2022): Az Abaúji Kistérség iskoláiban végzett kérdőíves vizsgálat bemutatása. In Bíró Rita Zsófia – Egri Tímea – Farkasné Gönczi Rita – Reményi Tamás (eds.): *Együtt vagyunk erősek! – esélyegyenlőség, integráció és inklúzió a köznevelésben és a társadalomban: Az 50 éves Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete jubileumi Országos Szakmai Konferenciája – Tanulmánykötet*. Budapest: Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete – ELTE BGGyK. 49–60.
- Shohamy, Elana (2012): Linguistic landscape and multilingualism. In Marlyn Martin-Jones – Adrian Blackledge – Angela Creese (eds.) *The Routledge Handbook of Multilingualism*. London: Routledge, 538–551.
- Szabó Tamás Péter (2016): Ágencia és változatosság kezelése magyarországi iskolák nyelvi tájképében. In Kozmács István – Vančo Ildikó (eds.): *Sztenderd – nem sztenderd. Variációk egy nyelv változataira*. Vol. 1. Lakitelek: Antológia Kiadó. 231–242.
- Tódor Erika-Mária (2014): Hogyan hívogat az iskola? Vizuális nyelvhasználat az iskolában. *Magiszter*, 12(4):40–51.

Online Sources

W1 = <https://www.lak.hu/> (2025. 10. 01.)

W2 = https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=15857 (2025.10. 01.)

W3 = <https://www.lak.hu/statistikai-adatok/> (2025.10. 01.)

W4 = A Laki Körzeti Általános Iskola pedagógiai programja 2024.

<https://lakiskola.edu.hu/wp-content/uploads/2024/09/pedagogiai-program-lak.pdf>
(2025. 04. 02.)

W5 = <https://www.lak.hu/iskola/> (2025.10. 02.)

Judit Kecskés (Cegléd, 1970): has been teaching linguistic courses at the Institute of Hungarian Linguistics and Literature, University of Miskolc, since 1996. She earned her PhD degree in Linguistics in 2005 at the Doctoral School of Linguistics, University of Debrecen. Her research interest include onomastics, particularly historical personal name studies and applied onomastics. She is also interested in historical linguistics, linguistic landscapes and research on linguistic disadvantage.

Helga Mihályi

Demographic processes and characteristics in the Edelény district and the settlements of the CR project

Abstract

As part of the Higher Education Institutional Excellence Program led by the Faculty of Arts and Humanities at the University of Miskolc, we have been researching potential areas and opportunities for social and cultural innovation over the past three years within the framework of a CR project that has been awarded and is currently being implemented. This is a social, economic, and cultural model based on a complex study of 25 settlements in the Edelény district. This involves conducting interviews with formal and informal leaders and trying to involve the local population through questionnaires to assess local knowledge, values, ideas for economic development, and opinions on local issues and public safety.

Keywords:

Similar to other countries in the European Union, Hungary's territorial and municipal division is governed by the Fundamental Law. Accordingly, the country is currently divided into a capital city (1), regions (8), counties (19), districts (174), towns (348) and villages (2807), while the capital city is divided into districts (23).

Table 1.

Settlement structure of B.-A.-Z. County and Edelény District (number of settlements), 2022

	City	Village	Total	Urban population rate
B.-A.-Z. county	29	329	358	58,6%
Edelény district	2	43	45	44,5%

Source: Own compilation based on TeIR data.

Borsod-Abaúj-Zemplén County is the second most populous county in the country, with an area of 7,247 km². Its population density is 97.9 people/km², which is slightly lower than the national average (103 people/km²). The settlement structure of the county is characterized by the dominant role of the Miskolc district on the one hand, and the multitude of small and tiny villages on the other. With its 358 settlements, the county ranks first in the county ranking. In terms of settlement density, Borsod-Abaúj-Zemplén, with 4.9 settlements per 100 km², can be considered densely populated in domestic terms. The average population of the settlements is 1,959, which is six-tenths of the national average. The small village character of the county is reflected in the fact that the average population of the villages is less than 900. Of the 330 villages, 142 have a population of less than 500, and 82 have a population of between 500 and 999. (Mihályi 2017)

The distribution of the 16 districts is very uneven, as the Mezőcsát district has only 8 settlements, while the Edelény district, which is the subject of our study, has 45 settlements, which obviously makes cooperation, coordination, and resource allocation more difficult. In terms of population (623,000), the Tokaj district is the smallest (13,000) and the Miskolc district is the largest (245,000). In terms of area (7,247 km²), the Tiszaújváros district (249 km²) and the Miskolc district (972 km²) are the two extremes. In terms of population density (97.9 people/km²), the Miskolc district (252 people/km²) is more than seven times more densely populated than the Gönc district (35 people/km²). Of the 39 settlements in the Miskolc district, 7 are towns (Miskolc, Alsózsolca, Emőd, Felsőzsolca, Nyékládháza, Onga, and Sajóbáony), which represents 17.9% of the total. Of the 45 settlements in the Edelény district, Edelény and Szendrő are the two towns, representing 4.4% of the total. The degree of urbanization is therefore a quarter of that in Miskolc, which has a significant impact on the degree of social integration, social inequalities, and, through this, the development of social and economic life. (Mihályi 2015)

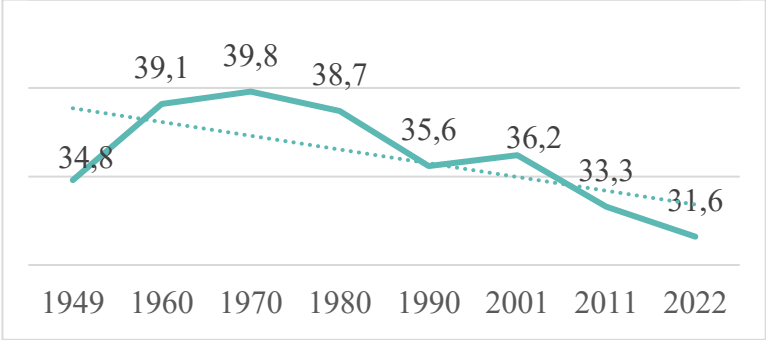

Figure 1. Population of the Edelény district (in thousands), 1949–2022
Source: Own compilation based on TeIR data.

Table 2.

Population change in the Edelény district (%), 1949-2022		
	Population (persons)	Change
1949	34.753	-
1960	39.011	+12
1970	39.771	+2
1980	38.682	-3
1990	35.586	-8
2001	36.246	+2
2011	33.314	-9
2022	31.615	-5

Source: Own compilation based on TeIR data.

The population development of the Edelény district has always followed the county trends, with the exception that while elsewhere it peaked in 1980, here it peaked in 1970. Since then, apart from a minor upturn in the 1990s, a continuous decline has been observed, as shown by the trend line. Over the past 50 years, the district has lost a fifth of its population. The negative trend

accelerated most rapidly in the 2010s, when the decline was 9%, but in the last ten years it has halved and slowed down.

Tables 3–5.

Change in population of CR settlements (%), 2001-2022

Settlement	Decrease (%)	Settlement	Decrease (%)
Debréte	-56	Ládbesenyő	-19
Abod	-49	Edelény	-17
Martonyi	-43	Damak	-16
Viszló	-38	Nyomár	-15
Rakacaszend	-36	Rakaca	-14
Irota	-33	Ziliz	-13
Meszes	-28	Szendrő	-8
Tomor	-23	Tomabarakony	-7
Hangács	-21	Hegymeg	-5
Galvács	-20	Boldva	-5
		Borsodszirák	-2

Settlement	Increase (%)
Szakácsi	+42
Szendrölád	+24
Balajt	+21
Lak	+2

Source: Own compilation based on TeIR data.

The settlements involved in the CR project account for 80% of the 31,615 population of the Edelény district, a total of 25,207 people. Looking at the changes over the past two decades, we see that only four of the district's 25 municipalities have seen population growth during this period, with the largest increase in Szakács, where growth exceeded 40%. Ten of the 21 settlements experienced a population decline of at least 20% – three (Debréte, Abod, and Martonyi) nearly 50% – and another eleven experienced a smaller decline.

Overall, the area studied suffered heavy losses in the 2000s, and although the 14% decline is slightly better than that of the B.-A.-Z. counties (16%), it is almost three times higher than the 5.5% decline in Hungary as a whole. We will try to find the reasons for this in the following.

What we know and see is that the demographic composition and population trends, which were already unfavourable from a socio-economic point of view, have not changed significantly in recent years, and in some cases have even become more unfavourable. The components of this are briefly presented below. (Mihályi, 2022) Demography is the science that uses specific methods to study population size, population composition from various perspectives, population phenomena, and population patterns, and applies this knowledge to socio-economic development through population policy. The composition of the population can be examined according to seven criteria—gender, age, marital status, linguistic, ethnic, and religious composition, cultural situation, and territorial and occupational composition—and can be placed in a temporal perspective using four demographic processes: marriage/divorce, birth, fertility, mortality, morbidity, and migration. (Mihályi 2008) Of these, we will now mention those that have the strongest impact on the demographic processes and characteristics of the Edelény district today.

Unusually, we place the development of the Roma/Gypsy population ratio at the top of the list of factors examined, because the large presence of this ethnic group in the settlements included in the study has a strong impact on both the composition of the population and demographic processes, and thus ultimately on the demographic characteristics of the Edelény district. Without providing a comprehensive answer to the question of "who is a Gypsy?", taking into account the various interpretations, we summarize as fact that there are two ways of interpreting the domestic Gypsy population. In the narrower sense, this group consists of those who identify themselves as belonging to the Roma ethnic group. We refer to them as the census Roma population. In the broader sense, a significant part of the larger group does not identify as Roma, but is considered Roma by their environment based on their lifestyle. We refer to them as the qualified Roma population. Pál Tóth combined these two interpretations in his research, according to which a Roma is "someone who is identified as such by others (e.g., school, neighbours, etc.) and who accepts this classification as applying to themselves."

The Roma population differs from the total population in almost every demographic respect and in terms of the characteristics observed therein. In contrast to the total population, the number of Roma has shown a steady upward trend in recent decades. The most striking difference in terms of population composition is in educational attainment and participation in education, which also determines this group's social status, labour market opportunities, and livelihood. In terms of demographic processes, there is a huge gap between Roma and non-Roma in terms of both fertility and mortality. (Mihályi 2016)

Table 6.

Proportion of the Roma population in CR settlements (%), 2022

2,5%	Hungary
0%	Damak, Debréte, Galvács, Irota, Meszes, Nyomár, Tornabarakony, Viszló
Between 0.1 and 10%	Abod, Boldva, Borsodszirák, Edelény, Hangács, Hegymeg, Ládbesenyő, Lak, Ziliz
Above 10%	Balajt, Martonyi, Rakaca, Rakacaszend, Szakácsi, Szendrő, Szendrőlád, Tomor

Source: own compilation.

According to their self-identification, Roma can be divided into three groups. The first group consists of Hungarian speakers who call themselves Romungro, musicians, or musical Roma (71%). The second group consists of those who consider themselves native speakers of the Romani language and call themselves Olah Roma, Rom, or Roma (21%). This group is not uniform, but consists of twelve groups that are culturally and linguistically distinct from each other. The third group consists of native Romanian speakers, who call themselves Beás Gypsies (8%). (Mihályi 2016)

The majority of the population in the Edelény district belongs to the Romungro group. There are eight aging, depopulating settlements where, according to census data, there are no Roma residents. However, this is misleading because, while this represents 36% of the municipalities included in the study, their population is less than 1,000, i.e., less than 4%. In another eight settlements, the proportion of Roma is below 10%, while in the following

settlements – Balajt (33%), Martonyi (32%), Rakaca (70%), Rakacaszend (40%), Szakácsi (72%), Szendrő (33%), Szendrőlád (61%), Tomor (26%) – the average is 46%, meaning that every second inhabitant is Roma. These eight settlements account for one third of the population of the CR area. These proportions also determine the composition by gender, age and educational attainment, and have a huge impact on demographic processes.

Table 7.

Population of CR settlements by age (%), 2022

	Ages 0-14	Ages 15-65	Ages 65+
Hungary	14	65	21
B.-A.-Z county	16	68	16
Edelény district	21	63	16

Source: own compilation.

The age structure of the population and changes therein determine all areas of socio-economic life, from the size of the labour force and the number of dependents to educational, cultural, and health needs. In the territorial units, the proportion of children increases towards the lower levels due to their shorter life expectancy. This is exacerbated by the fact that the age structure of the total population in Hungary is onion-shaped, while that of the Roma is pyramid-shaped. There are twice as many children and five times as many elderly people among the Roma compared to the total population, and the average age of the Roma is 15 years lower than that of non-Roma. If we look at these data, we see that their current age structure corresponds to that of the Hungarian population in 1870, i.e., it reflects the age characteristics of that time, 140 years ago. From this point of view, CR settlements follow the characteristics of municipalities with a high proportion of Roma: where there are many Roma,

the proportion of children is higher, and where there are fewer, there are more elderly people.

- Below-average "proportion of children": Abod, Debréte (0%), Damak, Edelény, Galvács, Hangács, Irota, Martonyi, Meszes, Nyomár, Viszló (3.6%), Ziliz.
- Average (19-23%): Boldva, Borsodszirák, Hegymeg, Ládbesenyő, Tomor, Tornabarakony.
- Above-average "childhood rate": Balajt (30.5%), Lak, Rakaca (30.7%), Rakacaszend, Szakácsi (33.7%), Szendrő, Szendrőlád (34.1%).

Table 8.

Population of CR settlements by gender (%), 2022

	Man	Woman
Hungary	47,9	52,1
B.-A.-Z county	48,9	51,1
Edelény district	49,3	50,7

Source: own compilation.

The table shows that the smaller the territorial unit, the higher the proportion of men and, consequently, the lower the proportion of women. The reason for this is that, since there is a surplus of male births in every country, there are more men in younger countries. The ratio of the two sexes evens out between the ages of 4 and 45, and then reverses, meaning that there are more women among the elderly, as they live longer. Since the mortality rate of Roma, i.e., their average life expectancy at birth, is shorter than that of non-Roma, there is a surplus of men in this relatively young population. However, if we examine the gender ratios from different perspectives, we see other differences. One significant difference is that the proportion of women in the rural population is very high, which can be explained by emigration. Accordingly, the proportions in CR settlements are as follows: where the proportion of Roma is high and the population is young, there is a surplus of men, while in aging, depopulating, emigrating, and non-Roma settlements, there is a surplus of women.

- Male surplus (52+%): Balajt, Szakácsi, Tomor, Tornabarakony (57%).
- Male surplus (50-52%): Boldva, Hangács, Ládbesenyő, Lak, Meszes, Nyomár, Rakaca, Rakacaszend.

- Female surplus (50-52%): Borsodszirák, Galvács, Szendrő, Szendrőlád, Viszló, Ziliz.
- Female surplus (52+%): Abod, Damak, Debréte, Edelény, Hegymeg (58%), Irota, Martonyi.

Table 9.

Percentage of people with higher education in CR settlements (%), 2022

24,6%	Hungary – 22nd place in the EU
0%	Balajt, Hegymeg, Rakacaszend, Szakácsi, Tornabarakony
0,1-3%	Galvács, Ládbesenyő, Lak, Martonyi, Meszes, Nyomár, Rakaca, Szendrőlád, Tomor, Ziliz
3,1-6%	Abod, Damak, Hangács, Irota, Szendrő, Viszló
Above 6%	Boldva (7%), Borsodszirák (8%), Debréte (21%), Edelény (12%)

Source: own compilation.

As noted earlier, we confirm here that educational attainment is the demographic indicator that shows the greatest differences between the Roma and non-Roma populations. This is also confirmed by the relevant data from CR settlements. The Roma recognized the importance of schooling at the end of the 19th century, but this was marred by high absenteeism, and only a small proportion of students completed the four years of elementary school. In the 1970s, 26-27% of Roma youth completed eight grades of school—meaning that most of them remained virtually illiterate—a figure that rose to 75% by the 1990s. Few Roma youth study for a high school diploma, and even fewer obtain a degree. In 2005, 2% of students in higher education identified themselves as Roma. (Mihályi, 2016) However, two other factors also influence the rates of school completion. On the one hand, younger people migrate from aging, depopulating settlements, and the elderly who remain at home are less educated. On the other hand, larger, more populous settlements are more heterogeneous, and this also applies to educational attainment. Thus, even if the proportion of Roma is high, the large number of inhabitants increases the number and proportion of those with higher educational attainment.

Table 10.

Birth/death balance in CR settlements per 1,000 inhabitants, 2022

Natural decline	Hungary -5, B.-A.-Z. -3, Edelény district +1
Zero reproduction	Debréte, Rakaca, Rakacaszend, Tomor, Tornabarakony, Ziliz
Natural reproduction	Balajt, Boldva, Borsodszirák, Hangács, Hegymeg, Ládbesenyő, Lak, Nyomár, Szakácsi, Szendrő, Szendrőlád
Natural decline	Abod, Damak, Edelény, Galvács, Irota, Martonyi, Meszes, Viszló

Source: own compilation.

In 1970, the number of live births per thousand people in the Roma population was more than twice that of the total population. By 1993, the difference had nearly tripled, with fertility among Roma women also showing a downward trend, albeit to a lesser extent than among non-Roma women. In the 1990s, the number of children in poor families increased in more and more small settlements, which was a kind of response to unemployment. The poor – Roma and non-Roma alike – undertake to have children “strategically” in order to receive family allowances and other social benefits. On the other hand, as we have already mentioned, the life expectancy of the Roma population at birth is much worse than the already unfavourable data for the total population, being on average 8 years shorter, and they have a very high incidence of numerous disease groups compared to the total population, for which the deprived conditions of the Roma are primarily responsible. (Mihályi 2016) As a result, most settlements with a high proportion of Roma population show a positive birth rate, while aging settlements without Roma population show a zero or negative birth rate.

- Natural reproduction: Balajt (4), Boldva (4), Borsodszirák (1), Hangács (5), Hegymeg (9), Ládbesenyő (8), Lak (22), Nyomár (7), Szakácsi (29), Szendrő (9), Szendrőlád (9).
- Natural decline: Abod (14), Damak (21), Edelény (4), Galvács (12), Irota (13), Martonyi (6), Meszes (19), Viszló (15).
- No births: Debréte, Irota, Meszes, Tornabarakony, Viszló.
- No deaths: Debréte, Szakácsi, Tornabarakony.

Table 11.

Migration balance of CR settlements per 1,000 inhabitants, 2022

Deficit	B.-A.-Z. megye -3, Edelényi járás -1
Zero	Edelény, Hegymeg, Martonyi, Tomor
Sufficit	Boldva, Debréte, Irota, Meszes, Szakácsi, Tornabarakony, Ziliz
Deficit	Abod, Balajt, Borsodszirák, Damak, Galvács, Hangács, Ládbesenyő, Lak, Nyomár, Rakaca, Rakacaszend, Szendrő, Szendrőlád, Viszló

Source: own compilation.

By the beginning of the 20th century, most Roma had settled down. After 1945, a significant number of those who had escaped Nazi persecution moved from villages to Roma settlements in large cities, where the unlimited demand for unskilled labourers in socialist factories provided them with a livelihood. They migrated primarily to the cities of Borsod-Abaúj-Zemplén and Baranya, which were considered industrial strongholds, and more and more of them found livelihoods in Budapest and its surrounding areas. In the 1970s, there was a labour shortage, so the migration of the Roma toward job opportunities did not cause social tension. (Mihályi, 2016) After the change of regime, the mass loss of jobs meant that unskilled and semi-skilled workers were the first to find themselves on the streets and unemployed, and this situation became increasingly permanent in the following decades. Those who could, moved to larger cities, the capital, or abroad, but the extremely poor financial situation kept most people confined to their settlements. In this respect, therefore, there is no significant difference between settlements with higher or lower proportions of Roma. The dividing line is poverty and distance from large cities. There are a few exceptions among depopulated settlements, where new paths and opportunities have been found in rural tourism.

- Sufficit: Boldva (2%), Debréte (27%), Irota (3%), Meszes (3%), Szakácsi (3%), Tornabarakony (10%), Ziliz (2%).
- Deficit: Abod (1%), Balajt (1%), Borsodszirák (1%), Damak (3%), Galvács (16%), Hangács (2%), Ládbesenyő (5%), Lak (4%), Nyomár (1%), Rakaca (5%), Rakacaszend (4%), Szendrő (2%), Szendrőlád (2%), Viszló (8%).

Helga Mihályi (Miskolc, 1975): Sociologist, secondary school teacher, European Union economist, intercultural education consultant, coach, lecturer at the University of Miskolc ATTI for 28 years. Areas of interest and research: demographic processes, European Union institutions, economic sociology, regional development.

Angéla Mokrainé Orosz

Foreign Language Learning in Primary Schools in Northeast Hungary

Abstract

The importance of foreign language learning in primary education has received considerable attention in recent years, particularly due to globalization and the increasing interconnectedness of societies. In Hungary, the emphasis on foreign language acquisition has become a key element of education policy, especially in the northeastern regions, where we face socio-economic challenges that affect educational outcomes. This essay examines the current state of foreign language learning in primary schools in northeastern Hungary, exploring pedagogical approaches, challenges, regional disadvantages supported by real data, and the impact on students' future opportunities.

Keywords: foreign language learning, globalization, regional challenges

I. Introduction

Foreign language competence has become a central element of educational development across Europe, especially in the context of increasing globalization, migration, and labour mobility. The European Union's multilingualism goals call for every citizen to master at least two foreign languages, reflecting a broader continental expectation that foreign language learning must begin early and continue systematically (European Commission, 2020). Hungary's national curriculum aligns with this expectation by introducing foreign language learning in primary education and encouraging early exposure to communicative language instruction.⁶⁹

The importance of foreign language learning in primary education has gained significant attention in recent years, particularly in the context of globalization and the increasing interconnectedness of societies. In Hungary,

⁶⁹ https://www.oktatas.hu/koznevelas/kerettantervek/2020_nat

the emphasis on foreign language acquisition has become a key component of educational policy, especially in the northeastern regions, where cultural and economic exchanges with neighbouring countries are prevalent. This essay examines the current state of foreign language learning in primary schools in northeast Hungary, exploring the pedagogical approaches, challenges, regional disadvantages supported by real data, and implications for students' future opportunities.

II. The Role of Foreign Language Learning in Primary Education

Foreign language learning is recognized as a critical skill in the modern world, contributing to cognitive development, cultural awareness, and enhanced communication abilities (Cummins, 2000). In Hungary, the National Core Curriculum emphasizes the necessity of foreign language education, mandating that students begin learning a foreign language by the age of 10 (Hungarian Ministry of Human Capacities, 2012). In northeast Hungary, where the population is often bilingual due to proximity to Slovakia and Ukraine, the integration of foreign language learning is particularly relevant.

III. Pedagogical Approaches

In primary schools across northeast Hungary, various pedagogical approaches are employed to facilitate foreign language learning. The communicative approach, which emphasizes interaction and practical use of language, is prevalent in many classrooms. This method encourages students to engage in real-life conversations, fostering a more immersive learning environment (Littlewood, 1981). Additionally, the use of technology in language learning has become increasingly common, with digital resources and language learning applications enhancing traditional teaching methods (Benson, 2013).

Teachers in the region often utilize a combination of methods, including games, songs, and storytelling, to make language learning enjoyable and effective. This multifaceted approach caters to different learning styles and

helps maintain student motivation (Gardner, 2006). Furthermore, the incorporation of cultural elements from the target language countries enriches the learning experience, promoting a deeper understanding of the language in its social context.

In recent years, several language teaching projects have been launched in the area. One such program was the project developed at the University of Miskolc, the main goal of which was to develop a methodology that would increase secondary school students' motivation to learn languages, thereby contributing to the development of their foreign language skills.

The use of experiential learning methods has greatly contributed to the effectiveness of language learning and to increasing students' self-confidence, which is important for a successful life and well-being. A similar program could also be implemented in elementary schools, using methods adapted to the specific characteristics of that age group.⁷⁰

IV. Regional Disadvantages in Northeast Hungary

Despite the positive aspects of foreign language education in northeast Hungary, several regional disadvantages hinder effective language learning. According to data from the Hungarian Central Statistical Office (KSH), the northeastern region of Hungary faces significant socio-economic challenges that impact educational outcomes.

IV.1. Economic Disparities

The northeastern region has a higher unemployment rate compared to the national average. As of 2022, the unemployment rate in northeastern Hungary was approximately 7.5%, while the national average was around 4.1% (KSH, 2022). This economic disadvantage often translates into lower funding for schools, affecting the quality of language education.

⁷⁰ <https://nyelvkaland-me.uni-miskolc.hu/>

If we have a look at the latest unemployment rate in the first 3 quarters of 2025, it is seen that the national average is the same as it was in 2022, 4.1 %. But the figures of the north-eastern counties of Hungary have increased since 2022. The unemployment rate exceeded 8 % in counties like Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád and Szabolcs-Szatmár-Bereg counties.

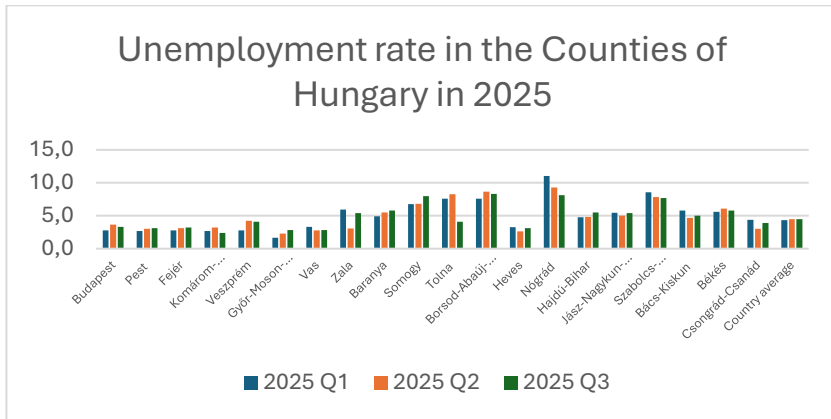

Figure 1. Unemployment rate in the Counties of Hungary in 2025

Source: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0171.html

As one of the country's least economically developed regions, Borsod-Abaúj-Zemplén (BAZ) County features high poverty rates, a largely rural population, and persistent infrastructural challenges. These conditions intersect with national policies, teacher shortages, and limited exposure to foreign-language environments to produce a distinctive and often disadvantaged landscape for foreign language learning in primary education. GDP gives a picture of economic growth. It can be seen in Diagram 2 that BAZ County is under the country average. As it shows, Budapest, the capital is far the most developed part of the country with the highest GDP.

Only 2023 figures were found in the KSH database.

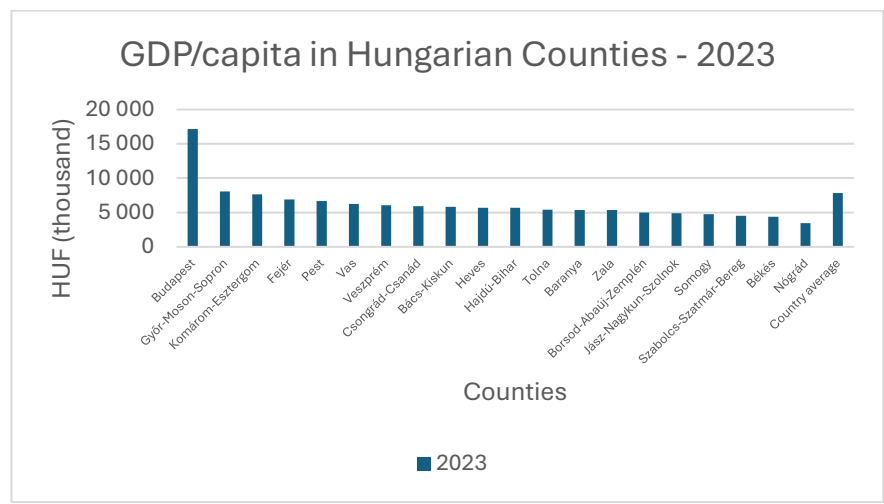

Figure 2. Gross domestic product per capita in counties of Hungary in 2023
Source: https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0078.html

IV.2. Parental Involvement

The level of parental support for language learning varies significantly across socio-economic backgrounds. In regions with higher poverty rates, parents may lack the resources or language skills to assist their children with foreign language studies, further exacerbating educational inequalities (Baker, 2011).

IV.3. Educational Resources

A significant disparity exists in educational resources between urban and rural areas. Schools in rural areas of northeast Hungary often lack access to modern teaching materials and qualified language teachers. According to KSH data, only 60% of primary schools in the region have access to digital learning tools, compared to 85% in urban centres (KSH, 2021).

IV.4. Foreign language learners

On the basis of data collected by the Hungarian Central Statistics Office (KSH), Diagram 3 shows the number of primary school students learning

foreign languages from 2010 until 2025. English is by far the most popular language learnt in primary schools, they exceed all the other languages altogether. As the number of students learning English is increasing, that of the students learning German is decreasing. The number of students learning other languages is somehow stagnating in the last 15 years.

There were no regional figures about foreign language learners in terms of the counties.

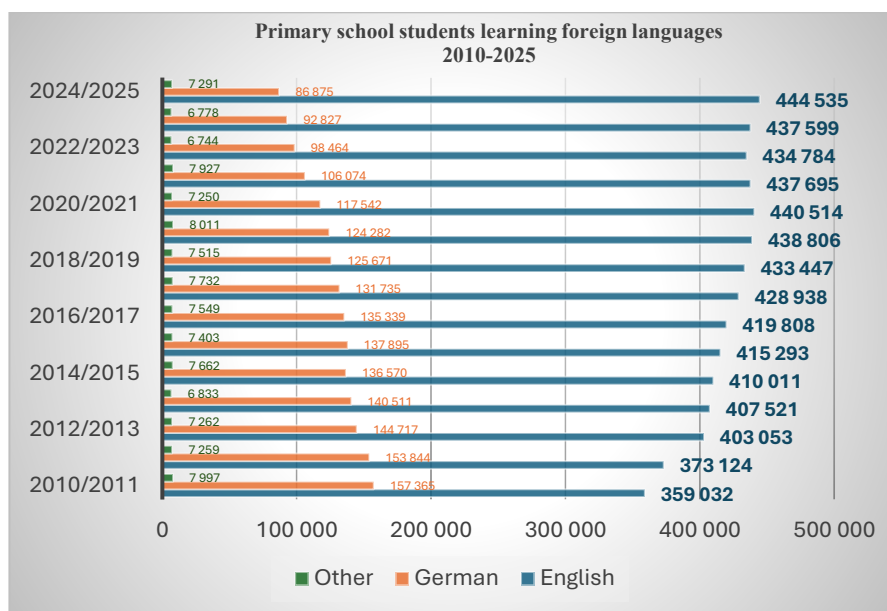

Figure 3. Primary school students learning foreign languages in Hungary between 2010-2025

Source: https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0009.html

IV.5. Challenges in Foreign Language Learning

In addition to regional disadvantages, several challenges persist in foreign language education. One significant issue is the disparity in resources and teacher training across schools. While some institutions benefit from well-trained language teachers and modern facilities, others struggle with a lack of

qualified personnel and outdated materials (Kiss, 2015). This inconsistency can lead to unequal learning opportunities for students, particularly in rural areas.

Another challenge is the pressure of standardized testing, which can lead to a focus on rote memorization rather than meaningful language use, undermining the communicative goals of language education (Hattie, 2009).

The Eurostat issued the findings of an EU survey on the proportion of foreign language learners in the primary schools in the European Union. It shows that regarding foreign language learning, Hungary is far behind most of the countries who took part in the survey. We have to underline though that Hungary is the third country in the survey regarding the proportion of German language learners.

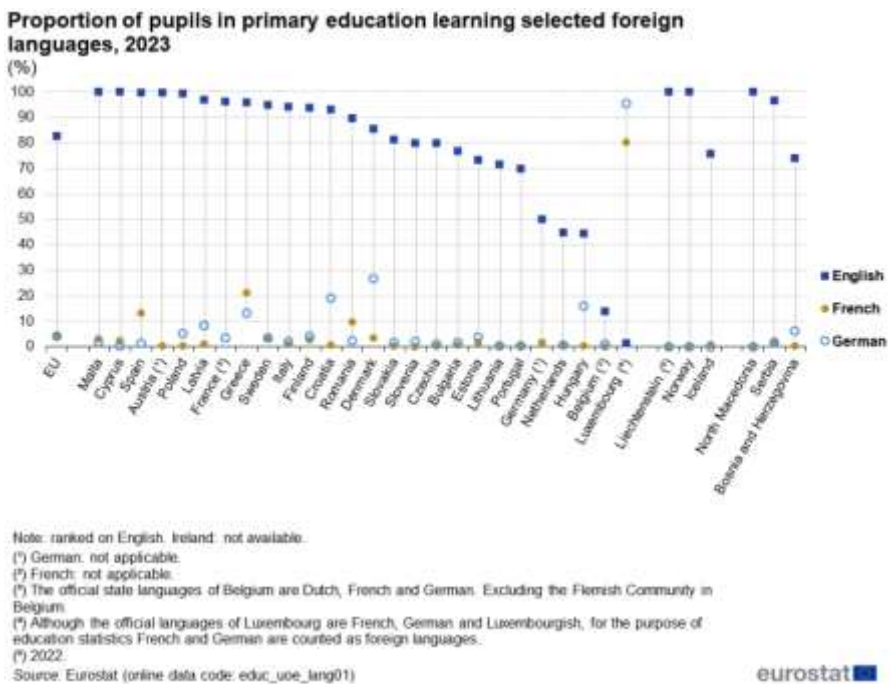

Figure 4. Proportion of pupils in primary education learning selected foreign languages, 2023

Source: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Foreign_language_learning_statistics#Primary_education

V. Implications for Future Opportunities

The ability to communicate in multiple languages is increasingly viewed as an asset in the global job market. As Hungary continues to integrate into the European Union and engage with international partners, proficiency in foreign languages will be crucial for the younger generation (European Commission, 2016). By fostering foreign language skills in primary education, schools in northeast Hungary are not only enhancing students' cognitive abilities but also preparing them for future academic and professional opportunities.

Moreover, the cultural exchange that accompanies language learning promotes tolerance and understanding among diverse populations. In a region marked by historical and ethnic complexities, the ability to communicate across cultural boundaries is essential for fostering social cohesion and collaboration (Sercu, 2005).

VI. Conclusion

In conclusion, foreign language learning in primary schools in northeast Hungary plays a vital role in shaping students' educational experiences and future prospects. While there are challenges to overcome, such as resource disparities, varying levels of parental support, and economic disadvantages, the benefits of early language acquisition are undeniable. By continuing to prioritize and improve foreign language education, educators in this region can equip students with the skills necessary to thrive in an increasingly interconnected world.

Foreign language learning in the area reflects broader patterns of regional inequality within Hungary. While national policies emphasize early language acquisition, communicative proficiency, and digital readiness, these goals are

difficult to realize in regions where structural disadvantages undermine the basic conditions necessary for effective learning.

The challenges are multidimensional: socioeconomic deprivation limits home support; teacher shortages reduce instructional quality; limited digital access constrains exposure; and insufficient access to extracurricular programs limits meaningful practice.

Yet the region's challenges are not insurmountable. With targeted policy interventions, sustained investment in teachers and infrastructure, and a commitment to reducing regional inequalities, Hungary can ensure more equitable foreign language learning for all its students. Such investments hold long-term benefits—not only for individual learners but also for the region's economic competitiveness and social mobility.

Addressing the needs of the northeastern rural area is therefore not simply a local educational priority but a national imperative for promoting equal opportunity and aligning with broader European multilingualism goals.

Literature

- Baker, C. (2011). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Bristol: Multilingual Matters.
- Benson, P. (2013). *Teaching and Researching: Autonomy in Language Learning*. Harlow: Pearson Education.
- Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2012). *Nemzeti Alaptanterv*. Budapest: Emberi Erőforrások Minisztériuma.
- European Commission. (2016). *Languages in the European Union: A Survey of Language Learning and Teaching in Europe*. Brussels: European Commission.
- Gardner, R. C. (2006). *Motivational Factors in Second Language Acquisition*. In *Handbook of Second Language Acquisition* (pp. 503-532). New York: Routledge.
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. New York: Routledge.
- Kiss, T. (2015). The State of Foreign Language Teaching in Hungary: Challenges and Opportunities. *Hungarian Educational Research Journal*, 5(3), 1-15.
- KSH. (2021). *Magyarország statisztikai évkönyve 2021*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- KSH. (2022). *Regionális munkanélküliségi ráták*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Littlewood, W. (1981). *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sercu, L. (2005). Foreign Language Education in the European Context: A Comparative Study. *Language, Culture and Curriculum*, 18(1), 1-18.

Angéla Mokrainé Orosz: She acquired her BA degree at HSM Teachers' Training College in Eger, then gained her master's degree in Applied Linguistics at Kossuth Lajos University in Debrecen. After that she attended a HR Management course and an MBA at BME University in Budapest. Later she completed her PhD studies at the Faculty of Economics at the University of Miskolc.

Currently she is master lecturer at the Institute of Modern Philology at the University of Miskolc, and she is the Head of the Department of Applied Linguistics and Translation Studies. She also has several years of working experience in the competitive sector.

Andea Osváth

Findings: Szendrő. The coexistence of past and present in a small town

Abstract

In my thesis, within the framework of the Thematic Area Excellence Program 2021 - National Research Subprogram, I present Szendrő, one of the settlements examined in the project with the identification number TKP2021-NKTA-22, Creative Region III. project, I present Szendrő based on interviews with the town's leaders and the results of a questionnaire survey. The town has an exemplary system of education, with training that focuses on personal development, preserving values by connecting the past and the present, and building community through respect for and creation of traditions.

Keywords: preserving values, connecting the past and present, creating traditions, the relationship between culture and community, education, motivations for learning and teaching

I. Introduction

Riding on the winding roads in the wonderful countryside towards the town of Szendrő, you can almost immerse yourself in the marvellous sights in the surrounding area regardless of the season. You are still awestruck when you arrive in the town where clean, flowery environment, parks and tended residential buildings characterize the settlement. The building of the local government overseeing the town centre demands the same cleanliness and order proclaiming that this cosmos or atmosphere is expected from both the visitors and the town-dwellers. This is also emphasized with the building of the police station standing nearby.

However, the most beautiful part for me is the Csáky Castle – and not only its little tattered front – but also the intimacy, precision, joy and elegance that characterize the inner spaces, the park and its 'tenants' as well. I am convinced that the cultural attractions, for the locals and visitors the numerous opportunities for reading, theatre and exhibitions give more than expected: they are welcome as guests and they gain insight into both the preservation of

value and that of tradition guaranteed and represented by the managers of the institution. Everyone gains attention.

Isn't that what we all desire?

II. Short Description of the Settlement

Szendrő is a transportation centre in the area. It ensures the connection between the county seat and the main roads of No26 and No27 and also two main cross-roads /2611 and 2615/. There are 12 intercity buses of Borsod Volán running daily between Szendrő and Miskolc. The routes connecting the town and the surrounding villages run in very nice surroundings; among hills and valleys with clean air and forests travelling even by road or train. The town's central role is increased by the Bódva Valley Railroad built in 1896 connecting Miskolc and the settlements of the Miskolc-Tornanádaska line.⁷¹

⁷¹ <https://szendro.hu/> (last access: 12 March 2025.)

III. Demography

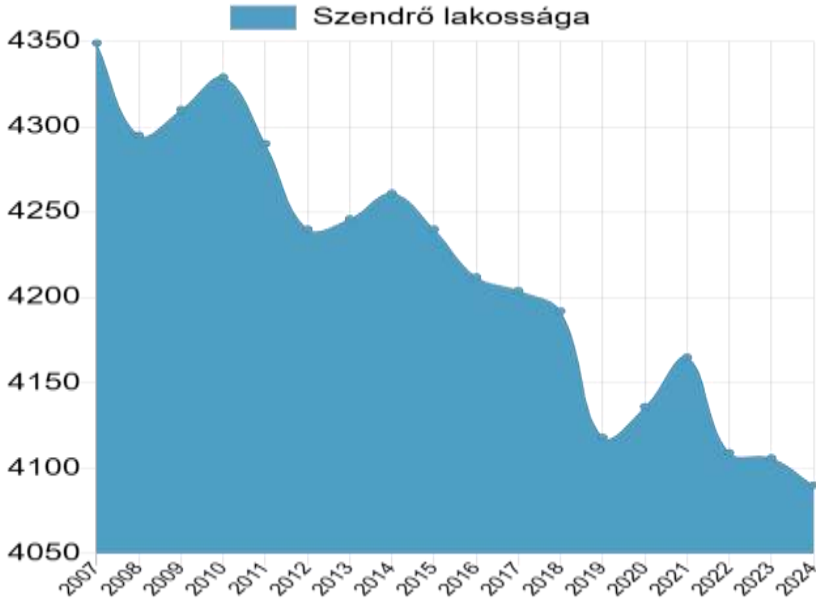

Figure 1. Population of Szendrő

Source: <https://stat.dbhir.com/telepules/Szendr%C5%91>

The number of inhabitants of Szendrő has not significantly changed in the past years (see Figure 1), it is 4090, out of which, 2108 women and 1982 men.⁷² The settlement of Roma inhabitants in the town is typical here as well, as the purchase of houses from which are vacant due to death, are sold by the heirs at a lower price to them. Some of the Roma family members typically work in Miskolc and its surrounding assembly plants or locally as public benefit employees: 65-35%.

⁷² <https://stat.dbhir.com/telepules/Szendr%C5%91> (downloaded last: 12 March 2025.)

IV. Institutional infrastructure – education

There are two elementary schools, kindergarten and nursery as well, supported by church and private maintenance (Calvinist nursery, Calvinist kindergarten, Calvinist elementary school, Roman Catholic kindergarten, state elementary school and two private secondary schools). Beside the primary training, students can take part in vocational training and vocational training that also offer high school graduation: Abigél Elementary School, Primary School of Art, Vocational School, High School, Dormitory and Vocational School and the trainings offered by the ABAKUSZ Vocational School and Primary School of Art.

The elementary school maintained by the local government has had almost the same number of students: 400 children study here. However, as the school director said, the ratio of Hungarian and Roma children has changed significantly in recent years.

“In the early 2000s, the ratio of Hungarian to Roma children was 60-40%, but today our school is 100% Roma. We have a total of two Hungarian students, and for years there have been about 400 students in total. The number and ratio of births also clearly show this: there are about 60 births per year in Szendrő, of which 58 are Roma children” (excerpt from interview with the school director).

The ratio of drop-outs is not too high, however, the attitude towards further education is changing among the parents and the students as well.

“The ratio of drop-out is about 15%, which is not high, all of the students continue their studies, but there is drop-out from that stage. There are some weaker students who go to the Abigél or Abacus in Szendrő, and the others go to Miskolc and Kazincbarcika to learn a profession” (excerpt from interview with school director).

At the same time, we can also find examples, when children – regardless of their better abilities – experience that the retracting force; they have to come home from the school to work, their money or income is needed. In this case, the school and the teachers are powerless, even though students often seek their help in such cases. But despite their encouragement, the family and the need arising from a lack of money prevail.

According to the school director, maintaining the enthusiasm and the motivation of teachers to teach must be as great as at that of the students to gain knowledge.

"My belief is that 95% of Roma schools need the best teachers. There is little opportunity to replace retiring teachers; there are no teachers and no applicants.

...

Fifty percent of the teachers are from Szendrő, while others are from Kazincbarcika and Miskolc, and they commute to Szendrő." (Excerpt from an interview with a school director)

Therefore, there are many trainings, further trainings and programs organized and they join different possibilities, that serve the preservation of enthusiasm and motivation and also add colours to the teaching methodology, thus helping teaching the children.

"Teachers receive a lot of further training, much of which is aimed at providing students with multiple disadvantages with fair and comprehensive personal development. Since 2005, we have been implementing targeted, student-tailored development: competence-based education and catch-up programs are carried out simultaneously. We have also completed the Complex Basic Program, and we are working in accordance with it." (Excerpt from an interview with a school director)

In order for them to function, they need to brainstorm and think together about how they can maintain high-quality education, solve shortages of teachers of certain subjects, adapt to new demands, help children's personal development, and encourage each other at the same time. (Interview excerpt – school principal)

"Teachers also contribute with their suggestions; our team is innovative. We have a total of 25 teachers, but no teacher is specialized in Mathematics, Crafts, Music, Art or Chemistry. We cover the education with overtime, and we have a day-care school program and various activities, such as Christmas, Easter, and art projects. In addition, there are workshops with tasks related to everyday life: there is a kitchen where children bake and cook, another workshop for knitting and a bicycle tour and canoeing workshop in the Rakaca reservoir area. Several foundations support these activities, and we apply for every program that aims to develop children." (Excerpt from an interview with the school principal)

They have 16 partner schools within the Erasmus program. The 'Let's Teach for Hungary' and the 'Útravaló' Scholarship Program are also working. They have three sister-schools, with whom they have excellent relationship – in the form of meetings in singing, sport and academic activities. They also take part in the 'Határtalanul Program', last year there was a trip to Transylvania⁷³, and this year in April a trip to Upper Hungary.⁷⁴

There is an elementary school maintained by the Reform Church that was established by the initiation of the Reformed Church pastor and his wife, who had been serving here since 2007. Many parents enrol their children to a school maintained by a foundation in Szögliget, some take their children to Edelény to school. In order to overcome this, they first launched a Reformed family daycare centre in 2010 (combining a nursery, a day-care school, and a Kindergarten), and later, they wanted to see how the children attending there would develop and how successful they would be in their further studies, so they also started a primary school.

"Launching this school was mainly influenced and motivated by a sociological poll made by the Péter Pázmány Catholic University and also a report aired on the Kossuth Radio – these had great effect on me and my wife, who serves in the neighbouring village Szendrőlád, that we decided to organize and authorize the school. Today there is a Kindergarten and a nursery maintained by the Reformed Church, altogether 12 groups.... In order to be able to help children still we needed to see their development after the kindergarten, too, so we started the Reformed Elementary School as well." (Excerpt from the interview with the Reformed Pastor)

There are no drop-outs, sometimes first graders repeat the grade but students here are 'a selected team' (Interview with the Reformed Pastor's wife), parents have goals with their children, they want them to study. We have 16 full-time teachers but there are altogether 30 people take care of the children from daycare to school in the institutions.

"The Abigél Elementary School, Elementary School of Arts, Vocational High School, High School, Boarding School, Technical College, and Vocational School in

⁷³ https://szendro.edu.hu/wp-content/uploads/2024/07/Hatartalanul-Program_Erdelyi-kiandulas-2024.-05.05-05.08.-I-1.pdf

⁷⁴ https://szendro.edu.hu/wp-content/uploads/2025/04/BL3201_Hatartalanul-a-Felvideken-KEPES-beszamolo.pdf

the town had poor training programs and low standards, which devalued the high school certificate. You could buy the certificate by bribing; it had no value, so the kids went to other towns and vocational schools to continue their education. The children did not believe in themselves and did not dare to attend a more serious secondary school. The Reformed primary school we started helped with this, and some of our former students now attend schools to Herman, Lévai and Földes.” (Excerpt from an interview with the Reformed pastor)

Another reason why the Reformed pastor couple decided to ask the Reformed bishopric for help in establishing the school was that they saw a trend in the community that was becoming increasingly common among Roma families: the head of the family finding work, fewer children being born, and the desire to create orderly living conditions (Osváth: 2023) are still present today.

“Many Roma try to stand out from the crowd, going to work in factories and plants in the Miskolc area. Mixed marriages (Roma-Hungarian) are common, but not in Szendrőlád. Children from these families often attend Reformed schools, where they have classes until the afternoon, individual development programs, and programs to help them continue their education.” (Excerpt from an interview with the Reformed pastor)

The couple is also committed to adult education: many of the women working in nurseries and Kindergartens are Roma, and they are able to find employment thanks to the qualifications they have obtained in various fields of adult education launched by the Reformed Church.

“We offer a wide range of training courses that are necessary for the maintenance of nurseries, kindergartens, and schools. There are three groups working in the Roma neighbourhood (which we have renamed Újváros). The Roma women working here have also obtained qualifications requiring a high school graduation certificate with our support. The organization of retraining and further training for those working in the institutions we maintain is a major focus of our ministry.” (Excerpt from an interview with the Reformed pastor)

VI. Connecting Culture and Community

There are several cultural institutions in the town – the most significant is the Csáky Castle, where the Public Culture Centre and Library is placed from 1990 as well. The institution works on six premises, all of which having their respective exhibitions: Végre-vár Visitor Centre, House of America, School History Exhibition, Felsővár Lookout tower, Kincses House, Blue Painting House and Museum and Torna Museum.

The Public Culture Centre and Library has *“worked in its present from 2014. The public cultural and library tasks are covered in the building of the Csáky Castle, one of its wings is devoted to the Community House. The Town Library is in its most honourable place of the halls of the castle. Readers enjoy the reading experience in a cozy and comfortable setting fashioned in the spirit of the castle.*

We also set up a playing area where the smallest ones can entertain themselves with toys, puzzles while the parents choose from the books. We have a thematic shelf where new books are grouped according to themes – readers like browsing through. A new feature is the shelf of periodicals, where new issues are placed.” (Interview with the manager)

In the library there are about 21,000 volumes according to current data, the librarian maintains an immediate relationship with the readers, the substance expansion is always based on the needs of the readers. New books are regularly announced in the Facebook and TikTok accounts as well.

“I believe that in the world of Internet, the book is of greater value than ever before. Schoolchildren, kindergarten kids come to library lessons or unconventional literature lesson, enjoying them thoroughly, looking at the pages of the books and they often come back to borrow them, too. Maybe not all is lost in this area...” (interview with the manager)

The library is the place that provides the services which are not available for many families in their homes. They can use the computers, printer, they can also get help in drawing up a resume, they can print and copy documents. This service is essential in town.

The Community House is the community area of the town (Farágó: 2023) which welcomes larger indoor events, taking into consideration that *“The love*

and respect of the host should be felt at all times. I find it very important to pay attention to everything, including the small details, and to ensure the most comfortable location possible” (interview with the manager)

One of the existing events is the exhibition, that is valuable from more points of view. *“On the one hand, visitors can get to know the creator and creations of the given exhibition, and on the other hand, it offers unforgettable aesthetic and visual experience. Exhibitions are always accompanied by unconventional lesson for the schoolchildren, for which we prepare with quizzes and puzzles.”...“It is important to highlight the increasing number of renting this place as a wedding or other event venue that makes up an important income for our budget.”*

The Csáky Castle has more and more functions. The designed and furnished salon is an excellent venue for the photo shoots, visitors prefer to use it to dress up in contemporary clothes, which were made reusable by the workers.

Children are motivated to study and grow in a special way: Next to the salon in the blue room, donated laptops can be used by children who have a reward ticket. *“Reward tickets are created here and send them to the primary schools with the request that it should be handed over to a student who has performed better than himself in some way. Showing their tickets, these children can use the laptops after school under adult supervision. There are all together ten laptops with Internet access.”* (Interview with the manager)

VII. Activities Developing Community

The garden of the castle is also full with programs forming and developing communities: kindergarten children collect chestnuts; beekeepers gather the leaves of biloba tree. Crafters pick up the ever beautiful autumn leaves or people can just take a walk and rest here.

One of the novelties of the castle is the Indigo Dyeing Workshop. Ideas and sample pieces that are highly popular in different markets and among the local people as well. *“Inspiration is blooming here resulting in the decorations of the events and most materials are gifted to us by the locals... In the courtyard of the castle another initiation was made, a community table tennis program. In office*

hours and occasionally table tennis can be played by anyone. We are delighted to find that everyone keeps the previously set rules, they play with joy and the courtyard is loud with the actual state of the play.” (Interview with the manager)

VIII. Connecting Past and Present in Szendrő

Inviting back the descendants and their regular visits are ensured by cultural, touristic and hunting programs offered by the local government and other organizations in order to attract more and more participants every year.

The return of the descendants and regular visits to the place of birth are carried out through cultural, touristic and hunting programs offered by the local government and other organizations. For example, Valiant Tour, Town Day, Farmers’ Day and Hunting Day

At the Farmers’ Day or the Hunting Day there are usually 2-3000 people present where programs aim to prove it is worth returning home to Szendrő. Cooking contests in groups, professional lectures for agrarians, local events like Peasants’ Olympic games, choir and majorette performances serve this goal.

Another great community event is the Two-Day Sunday in the Castle Garden. The workers of the castle play important role in organizing the programs – they are the ones who make the huge cake in the colours of yellow and blue, which appears in the coat of arms of the town – it is updated every year with some motif and has a central role in the castle garden. Besides the first day’s typical program elements (awards) and performers (local clubs, students from the Art School) the second day is only about and for the children. It is a treat, where children are motivated and encouraged with the following motto: ‘Excel yourself!’ – this is the goal no matter what you achieve.’ Last year, the students of the school of the sister town of Torna took part in the fun of the reward day besides the locals.

“All our events are elegant!” – this is important for the homecoming guests as well, but for myself, too. They need to see that they can be proud of their hometown, it is good to come home. We work for that actively.” (Interview with the manager)

Szendrő is a fine example for devoting themselves to preserving the past of the descendants of the town, respecting the locals and inviting back those who got further from the town to festive occasions. That is how they strive to maintain and preserve the heritage of the town, the surroundings connecting past and present.

Literature

Faragó László (2023): Falfeliratok, mint újraélhető közösség tér a hangácsi „Rákóczi-pincében”. *Szellem és tudomány*, 14(2-3):35–56.

Havasi Virág (2025) Világi civilek és vallási közösségek. A Szerepek és szereplehetőségek a mai magyar társadalomban. Miskolc. <https://atk.uni-miskolc.hu/kotet> (accessed: 20. October 2025)

Osváth Andrea (2023): Boldva: Jó itt élni! *Szellem és tudomány*, 14(1):53–64.

Szendrő lakossága. In <https://szendro.hu/> (accessed: 12. March 2025.)

Szendrő lakossága. In <https://stat.dbhir.com/telepules/Szendr%C5%91> (accessed: 12. March 2025.)

Interviews

Interview with the major of Szendrő: János Szaniszló (Recorded by: Andrea Osváth 6 October 2024.)

Interview with the manager of Public Culture Centre and Library: Magdolna, Báriné Kántor – EFI manager, a Szendrői Közművelődési Központ és Kastély manager (Recorded by: Andrea Osváth 22. November 2024.)

Interview with the principal of the primary school: László Kalász – a Szendrői Apáczai Csere János Általános Iskola (Recorded by: Andrea Osváth 16. November 2024.)

Interview with András Benke Calvinist pastor and his wife (Recorded by: Andrea Osváth 26. November 2024.)

Andrea Osváth (1969) is an assistant professor at the Institute of Applied Social Sciences, Faculty of Humanities, University of Miskolc. She has been teaching at the University of Miskolc for more than 15 years, is a trainer at NKE, a senior coach, and is responsible for coach training. Her research interests include human behaviour and communication, different forms of expression in various life situations and platforms, their theoretical background and empirical examination, and their practical application.

József R. Nagy

The role of built heritage in the collective memory of local communities in the villages of the Edelény district.

Abstract

This study examines the visual identity-forming memorial sites and built heritage of the settlements in the Edelény district from the perspective of cultural anthropology and local memory politics. Based on the analysis of memorial sites discovered through fieldwork and documentation during the research – including the Albert Wass and Trianon memorials, Jewish cemeteries, religious objects, and secular monuments – it becomes clear how these elements are integrated into the collective memory of local communities and how they shape it. The study presents the conflicts arising from the divergence between official monument protection and community values, pointing out that the presentation of heritage for tourism and identity politics is often distorted by aesthetic and material preferences. Based on the results, local memorial sites are not only objects that evoke the past, but also active elements of social identity.

Keywords: collective identity, visibility and memory, national narrative, local places of worship, social memory

In the Edelény district, the beauty and tranquility of the landscape on a human scale and the presence of the Blue Trail are intoxicating, but the region does not abound in natural attractions of national significance. What is constant is the built environment. However, not all settlements take advantage of this opportunity in the same way. There are places where there are monuments of national importance, and there are places where there are none. Some settlements consider their monuments important, while others do not see them as the material, symbolic elements of their identity. Regardless of this, every settlement has built monuments that are embedded in the community's memory, are important to the local society, have identity-forming power, are known to the locals, and are a source of pride. Even if this is difficult to justify to an outside observer, most often a tourist visiting the region. This text aims to supplement, nuance, and explain the image that has developed around this phenomenon. The study does not aim to provide a complete examination of the

settlements in the region, but rather makes an arbitrary selection among the localities in the district. The text was preceded by intensive visual fieldwork, during which I examined all the settlements concerned and visually recorded the existence and functioning of identity-forming visual elements.

Judit Dobák has already carried out a pioneering cultural and visual anthropological study of the Jewish cemeteries in the Edelény district, particularly in Edelény (Dobák, 2024), Balajt, Szakácsi, Ziliz (Dobák, 2023b), Nyomár, Hangács, and Lak (Dobák, 2023a), focusing on their impact, or rather lack thereof, on the identity and memory of the local community. Thanks to these publications, I do not need to talk about Jewish memorials that are falling into disrepair. Such as the Israelite gravestones becoming invisible under the mulberry trees in Martonyi, which can be accessed through the yard of a local family, or the Jewish memorial site on the outskirts of Lak, whose location has been forgotten and could only be discovered after lengthy research and searching through dense thickets. While this research is a source of professional satisfaction for social researchers and provides opportunities for interaction with locals, it certainly discourages tourists and those seeking to commemorate the past. In Szakácsi, on the other hand, the locals still know about the Jewish cemetery; everyone was able to identify it and show us the way when we asked, but it is inaccessible due to the dense undergrowth, and the graves are barely visible. The cemetery is not fenced in, it is not maintained, the graves have shifted, and the stones have fallen over and sunk into the ground. (Dobák, 2023c:67; 80).

The activity and visibility of the region's denominations are not equal. Greek Catholics are hyperactive compared to the seemingly passive Reformed Church. As a result, many important sites, such as churches from the Árpád era, are relegated to the periphery of tourism. They are included in the national public consciousness of historical monuments, but not in that of the locals. The beautiful church in Rakacaszend is inaccessible (it can only be visited through an abandoned private gate, the gate of the old rectory), while the Romanesque Reformed church in Abod blends into its surroundings. In both places, the visual presence of Greek Catholicism is dominant, complemented by examples from Rakaca and Irota. Numerous roadside crosses with mass-produced corpus, renovated churches and buildings are clear signs of care.

In some places, the locals considered practicality more important than built heritage. The Church of St. Joseph the Worker in Balajt is slowly disappearing into the undergrowth, even though it is a handsome, characterful building. Eliade already pointed out that space is always imbued with meaning. (2019:15–55). They use a nondescript building, a former school building, as their place of worship. The majority of the Roma population prays there, while the older, non-Roma residents tend to attend the Reformed church. The Reformed church, like the Catholic church in ruins, is also hidden among lush vegetation, accessible through a garden gate and almost impossible to spot from the street.

The change in Martonyi's collective memory spans several decades. The relay tower on Szár Hill was built only a few decades ago. Anyone who visited the village pub in the early 1990s could see the characteristic mountain range with the tower on the liquor store's sign. The patrons inside told them that this was the village's new symbol. Little was said about the Pauline monastery hidden in the forest, its roof still pierced by huge trees. However, as visitors' attention clearly turned to the monastery, the collapsed roof was rebuilt, and the locals also rebuilt the building in their collective memory.

Those who illegally approach the monastery ruins via the paved service road, rather than taking the hour-and-a-half walk through the ravine, will not be able to see the other hidden gem of the village, the carcass pit. Such a beautifully constructed, well-preserved carcass pit is a rarity in Hungary today. It is not marked on maps and is not mentioned in guidebooks. Since Hungary joined the EU, legislation has prohibited the disposal of animal waste in wells, and local authorities have had to close all carcass pits and carcass disposal sites. (NÉBIH, 2014) In contrast, in the lime pit, I was able to discover a carcass still in decomposition in the fall of 2024.

Tourist visits to Edelény's built heritage have increased significantly in recent years, especially in the case of L'Huillier–Coburg Castle (also known as Edelény Castle Island; Kastélysziget), which is the town's main tourist attraction. Thanks to renovations, the Baroque building complex has become a nationally and internationally renowned destination. The original renovation program itself – „It was intended to meet the most modern representational expectations and local traditions” (Tóth, 2013:66) – is very similar to its current function as expected by the local community.

Among the many destinations for tourists are the Borsod Country House, which showcases local folk architecture and lifestyle, and the Borsod earthwork, which, despite its archaeological significance, is less visited. This is partly because the earthwork does not have such spectacular, „experience-like” elements as the castle, and partly because its marketing is much more modest. In general, earthworks suffer the same fate: visitors expect a castle-like structure, perhaps secretly hoping for some kind of romantic setting, wanting to experience the spirit of the historical site. However, the earthwork is nothing more than a collection of mounds and ditches that are barely visible to the naked eye. The earthwork in Edelény is not castle-like and does not stand out from the other pastures and agricultural areas in its surroundings.

The Miklós-Gömöry castle in Finke⁷⁵ is barely visible, hidden by the foliage of the trees, and its architectural values and the view itself are thus lost. The employees of the institution behaved in a particularly hostile manner when I was there, loudly protesting against me taking photographs of the building, even though I was doing so from a public space. The hospitality I experienced at Kastélysziget and the welcoming gestures towards tourists were lacking here. Similarly, on Árpád Street, which leads to the castle, viewing and photographing several dilapidated, abandoned, but architecturally extremely valuable folk houses provoked anger, incomprehension, and questioning from the locals. Although these buildings are listed in the monument protection databases, the locals do not consider them valuable or desirable for tourists. The aforementioned houses are only of value to trained monument seekers or those arriving with a specific purpose. It is difficult to explain to locals why a characterless, unadorned house with peeling plaster is interesting or valuable. It is true that visitors rarely stray into this area, so an attitude similar to that towards Kastélysziget could not have developed.

The Gothic Reformed church in Edelény, with its measured windows, is another exceptional monument that has been pushed to the periphery. The first written mention of the church dates back to 1332, making it the oldest surviving building in the town (MKL, 2024: Edelény entry). It is under national monument protection, yet despite this, it is not part of the town's official tourist routes, has no regular opening hours or guided tours for tourists, is almost lost, hidden in

⁷⁵ Today part of Edelény

the overgrown vegetation, and walking around it is a risky undertaking. The town's tourist communication focuses almost exclusively on the castle (Gyurkó-Bujdosó, 2019:14), and the church is less open to tourist use due to its active religious function. There is no visitor infrastructure, information board, guided tour, or digital content. The church's surroundings are less frequented and are not located along the main tourist routes.

Considering its population, the village of Meszes has a surprising number of memorial sites. Most of them are located in a shady, flower-filled memorial garden. Here you will find a memorial stone with a plaque commemorating Albert Wass and the well-known refrain from his poem „Message to the Homeland,” made from limestone sourced from a nearby quarry; a cross commemorating 1956; a plaque listing the martyrs of Arad; a carved wooden headboard; a memorial column to St. Stephen, and a wooden plaque depicting the Trianon border demarcation with the date of the peace treaty. In the centre of the garden is a limestone monument commemorating 1,000 years of history, with a flagpole and wreath holders, as well as a World War II memorial plaque integrated into the column.

The life's work of Transylvanian Hungarian writer Albert Wass is divisive from a literary point of view, yet after the change of regime he became a central figure in national memory politics, becoming a „place of memory” in both the material and immaterial sense of the word (Nora 2009: 7). They have little to do with the writer's literary work; the memorial sites have become part of the „local cults” of collective memory. The Wass and Trianon memorials in the settlements of the Edelény district are not only the result of local initiatives, but also symbolic imprints of Hungarian national memory politics and identity formation.⁷⁶

The Holocaust memorial next to the cemetery is a large bust made of rough stone, with a black marble plaque listing the names of the victims, a menorah welded from reinforced concrete on top, and a Star of David cut from a metal plate. Both elements are rusty, but it is unclear whether this is the artist's

⁷⁶ Similar practices of memory politics can be observed in other neighbouring countries as well. In Poland, for example, memorials to the Katyn massacre and to the eastern territories lost after World War II, known as Kresy, thematize the trauma of Soviet oppression, while in Romania, the monuments commemorating the Great Union of 1918 reinforce the narrative of national unity, obviously with a meaning opposite to that of the Hungarian Trianon monuments.

intention or the result of a lack of maintenance. However, it suits the memorial well and is also fashionable, as abstraction using rusty metals is a common solution in 21st-century memorials. The municipality's website, updated in 2012, shows another, older memorial with a stone base and a black marble column with a Star of David.

The church hill of the settlement commemorates a unique event. According to the wooden plaque, „This trench was dug in January 1945 by the people of Meszes and the surrounding area as part of their “málenkij robot (forced labour). RE 2002 SZS.” There are other interesting features on the church hill, such as the types of carved headstones used in Reformed burials and an explanation of their symbolism. What does the headstone of a young man or woman look like? At the bottom of the hill is a black marble memorial plaque with a portrait of László József Attila Kalász, winner of the József Attila Prize, and a plaque placed on the same limestone pedestal by the Reformed parish of Meszes in 2001, commemorating the operation of the Reformed school between 1764 and 1948. All of the marble plaques resemble cemetery marble works, reminiscent of them in terms of the formal design and typography of their texts, as well as their visual appearance. They are presumably the work of a local stonemason.

The plastic plaques of the Szendrő memorial, the polystyrene components of the Galvács memorial wall, and the series of inexpensive plaques made of cemetery marble in the style of cemetery works raise questions about the contradictions between cost-effectiveness and noble ideals. As early as 1901, Károly Lyka wrote that one of the basic principles of modern industrial art is not to disguise materials as something else. Thus, „plaster should not be painted to look like bronze, and wall plaster should not be painted to look like wood” (1901:195). The implication of this is that noble ideas can only be represented by noble materials: precious or non-ferrous metals, marble, in the words of renowned artists. Simon Meller, on the other hand, believed that artistic intent could override even the most basic rules of material use. (1913:284) The underlying content is decisive, not the value of the material used. If a principle that is important to the community can be authentically expressed in Styrofoam, then it should be valued, not rejected.

The architectural character and heritage of Meszes are defined by its traditional village appearance, which blends into the landscape, and the

architectural layers that have developed over the course of its history. The village is located in the valley of the Rakaca stream, in front of the reservoir, and was originally established as a single-street valley village. The settlement has a uniform, harmonious appearance, and according to the image manual, the entire village should be treated as an area recommended for the protection of architectural heritage. The village's mini Coop store building, contrary to the expectations set out in the manual (Meszes TAK, 2017), leaves a lasting impression on visitors to the settlement as an inexplicable scar on the landscape. The metal-coloured trapezoidal sheet metal cladding, which contrasts with the village's image in every respect, frames the store's tympanum portico and impressive shop window. The contrast is difficult to process due to the significant value of the typical folk architecture and residential buildings surrounding the store.

Its built environment is defined by two main architectural layers: on the one hand, the distinctive public buildings built at the beginning of the 20th century, such as the Reformed church (Várady, 1991:294) and the „school chapel,” i.e. the Chapel of Our Lady – and, on the other hand, the remains of folk architecture, many of which still stand today. A special feature of the village is that the transformation of the village landscape in the second half of the 20th century – the mass appearance of cube-shaped houses and large multi-storey buildings – was only limited here. This may be due to the village's isolation from traffic, its economic hardship, its remoteness, and the fact that young people tended to move away.

In Szendrő, on Heroes' Square, there is a relief memorial stone of Albert Wass made in 1998 (Hadobás, 2018:103) and a quote about Trianon engraved on a marble plaque in the square in front of the Town Hall. Above Galvács, on the Greek hill, the 1956 memorial in the Bódva Valley quotes lines from Wass's best-known poem: „For the water runs away and only the stone remains, but the stone remains.” In Lak, the Trianon memorial, created as part of the National Flag Movement born out of the revisionist mood following the Trianon peace dictate, stands in the village center (Hadobás, 2018:68). The Turul bird can be found in several places, including Damak, Edelény, Galvács, Hegymég, Lak, Martonyi, Szakácsi, and Szendrő.

The primary purpose of the Trianon memorials is to express national mourning, loss, and perhaps most strongly, a sense of injustice. Incidentally,

over the past decade and a half, such monuments have appeared en masse in our settlements (Póttó, 2020:329), „Trianon [...] is burned into the nation's memory” (Molnár 2022: 67). The monuments are erected on the initiative of local communities, civil organizations, and often local governments or political parties, and they serve several functions. They help preserve memories and experiences related to Trianon, which have now disappeared, for future generations. Memorials are physical symbols that remind the community of historical events, proclaim the unity of the entire Hungarian people, and symbolize the injustice of the peace treaty and the grievances suffered by the Hungarian nation. The regional distribution of these memorial sites – including those in the Edelény district – also represents a kind of lower-level historical consciousness-raising.

The imprints of local communities' memories are memorial sites that have limited spatial validity and appeal to only a few, but are valuable to locals and unique to outside observers precisely because of this. Examples include the memorial plaque to Colonel General Géza Lakatos, Prime Minister of Hungary, in Nyomár; the 1910 memorial cross to those who worked in America in Borsodszirák; the memorial stone in memory of Cursillo in Edelény; the memorial plaque awarded by the Minister of the Interior for the title of Safe Settlement in Damak; the memorial plaque in Tomor commemorating the rescue and renovation of the Reformed church in 1775; the memorial plaque in Balajt erected by József Rőczei's sister, a soldier who disappeared in World War II; the Derenk Memorial House in Ládbesenyő; the 1962 plaque in Abod commemorating Abod residents who lived far away and have since passed away; the plaque in the Reformed Church commemorating the priests who served in Szendrőlád from 1840; the Szendrő miner memorial, or the memorial plaque to local doctor Dr. László Dely; the Bódvavölgyi Ötvenhatosok Tanösvény (Bódva Valley Fifty-Sixers Educational Trail), which evokes the formality of the crossroads, where wooden headboards were erected for the seven convicted district workers' council members, featuring their portraits and biographies. The centuries-old wall paintings of the so-called Rákóczi cellar in Hangács, hidden from view, were processed by László Faragó (2024) and are unknown to the wider public. Today, only a few old photos preserve the memory of a T34 tank and a towed gun that once stood next to the Youth House in Edelény.

Although the locals do not know what happened to them (Hadobás, 2004:83), their memory remains.

Szakácsi presents some peculiar contradictions. While a new, spectacular public artwork, the statue of the Protective Tiger, greets visitors at the entrance to the village (kozterkep.hu, 2023), the village's real heritage treasures are neglected and in a state of disrepair. Szakácsi is difficult to access and its transport infrastructure is underdeveloped. The entire settlement can be considered a segregated area, where 95% of homes lack basic amenities. (Lakhatási diagnózis... 2022:4–8.)

The Protective Tiger is a colourful, unconventional sculpture created in 2012. The huge wooden tiger was created as part of the Hello Wood creative camp, which aims to promote the cultural and social development of disadvantaged settlements. (epiteszforum, 2012) The purpose of the sculpture is to protect Szakácsi, which is perhaps one of the most disadvantaged villages in Hungary. The work is currently listed in the „endangered” category on the Köztérkép.hu website (Köztérkép, 2023), as it is in a very poor condition. When I asked one of the village leaders about it, he said that they consider the restoration of the sculpture to be important, even more so than fixing up the dilapidated living environment.

One of the village's most valuable monuments is the 13th-century Romanesque-style Reformed church (TAK, 2017:7). The building is now in an appalling state of disrepair. The doors and windows have been torn off, the interior has been looted and vandalized, the churchyard is overgrown with weeds, and someone has broken into the roof. The stream in front of the building is littered with everything from household waste to a holey ball and a bicycle frame. Volunteers from the Maltese Charity Service, which also operates a presence point in the village, began cleaning up the area and working to save the building in 2023 (maltai.hu, 2023), but progress is slow. It is also significant that, according to the still and moving images of the renovation, locals are not participating in the work; the pictures only show participants from outside the village, who appear to be part of a „construction camp.” (Juhász, 2024; Videá, 2024)

The built heritage of the village – according to TAK (2017) – has been preserved in part because the poverty of the population has made

modernization impossible. However, this has now turned into deterioration rather than preservation. The condition of residential buildings, churches, and public spaces is deteriorating, while attention is focused on elements that are spectacular but have no heritage value.

The example of this village clearly shows that the appearance of a settlement and the preservation of its heritage are not only a question of money, but also a matter of priority. The tiger statue is a nice gesture, but the village's real treasures – the church, the Jewish cemetery, the traditional houses – have fallen into quiet and hopeless decay. Preserving them would require not only resources, but also conscious attention from the community and local government, as well as civic courage.

Literature

- Dobák Judit (2023a): Additions to the jewish heritage of the Edelény district: Visual anthropological study of the Israelite cemeteries of Nyomár, Hangács and Lak. *Multidiszciplináris Tudományok*, ME (13):275–288.
- Dobák Judit (2023b): „Itt pihen... béke reá”. Zsidó temetők Balajt, Szakácsi, Ziliz településeken. In: Fazekas, Csaba (ed.) *Ünnepi tanulmányok Gyulai Éva 70. születésnapjára*. Miskolc: ME BTK, 68–82.
- Dobák Judit (2023c): Az Edelényi járás zsidó temetőinek vizuális antropológiai vizsgálata. *Publicationes Universitatis Miskolcensis*. 363–383.
- Dobák Judit (2024): A funerális építészet, mint erőforrás: Antropológiai megközelítés egy észak-magyarországi kisváros példáján keresztül. In Szabó-Tóth Kinga (ed.): *Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus*. Miskolc: ME BTK. 8–13.
- Eliade, Mircea (2019): *A szent és a profán*. Budapest: Helikon.
- Faragó László (2024): Faliratok, falrovások egy újraélhető közösség térben. In Szabó-Tóth Kinga (ed.): *Kulturális és társadalmi innovációk, fenntarthatóság és kreatív turizmus*. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK. 30–36.
- Hadobás Pál (2004): *Emlékhelyek Edelényben*. Edelény: MKKM.
- Hadobás Pál (2019): *Szobrok, emlékművek, emléktáblák Edelény környékén*. Edelény: MKKM.
- Hadobás, Pál (2011): *Világháborús emlékművek Edelény környékén*. Edelény: Edelény: MKKM.
- Juhász Balázs (2024): *Templomfelújítás Szakácsiban*. Budapest: MMA. <https://osztondij.mma-mmki.hu/events/templomfelujitas-szakacsiban-1> [Download: 2025. Jun 22.]
- kozterkep.hu (2023): *A védelmező tigris*. <https://www.kozterkep.hu/47955/a-vedelmezo-tigris> [Download: 2025. Jun 22.]
- Lakhatási diagnózis és beavatkozási terv. Szakácsi. (2022). Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület. <https://fete.hu/app/uploads/2023/08/Szakacsi.pdf> [Download: 2025. Jun 22.]
- Lyka Károly (1901): *Modern iparművészet és a közönség*. Magyar Iparművészet, 4(5):195–196.
- maltai.hu (2023): *A Máltai Szeretetszolgálat építőtábor Szakácsiban*. <https://maltai.hu> [Download: 2025. Jun 22.]
- Meller Simon (1913): *Az anyagszerűség elve a modern iparművészetben*. Magyar Iparművészet, 16(7):269–284.

- Meszes. Településképi Arculati Kézikönyv (2017). Miskolc: Várdob Bt.
- Molnár Zsolt (2022): „A kő marad” A trianoni emlékművek története és szimbolikája. Magyar Művészet, (1):59–67.
- NÉBIH (2014). Állati melléktermékekkel kapcsolatos általános útmutató. <https://portal.nebih.gov.hu/-/allati-mellektermekekkel-kapcsolatos-altalanos-utmutato> [Download: 2025. Jun 22.]
- Nora, Pierre (2009): Emlékezet és történelem között. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Önkéntesek újítják fel a szakácsi református templomot. Vide.hu (2024). <https://videa.hu/videok/boon/emberek-vlogok/onkentesek-ujitjak-fel-a-szakacsi-Aeobckjq5ldfYdHm?start=0> [Download: 2025. Jun 22.]
- Pótó János: Trianon köztéri emlékezete. In Gyurgyák János (ed.): Emlékező Magyarország I. Budapest. 313–329.
- Szakácsi. Településképi Arculati Kézikönyv (2017): Szakácsi: Szakácsi Község Önkormányzata.
- Tigris és Sárkány a borsodi falvak szolgálatában. (2012) <https://epiteszforum.hu/.https://epiteszforum.hu/tigris-es-sarkany-a-borsodi-falvak-szolgalataban> [Download: 2025. Jun 22.]
- Tóth Áron (2013): Dicsőség és presztízs: az edelényi kastély ikonográfiája. Ars Hungarica, (39):59–66.
- Várady József (1991): Tiszáninnen református templomai. Miskolc: TRE.

*Image attachment*⁷⁷

Mass-produced corpus on the outskirts of Abod, there are several similar ones in the settlement.

The abandoned Catholic church in Balaj, which remains impressive even in its ruins.

⁷⁷ The photographs are presented in alphabetical order by the names of the settlements.

The ruined building of the Szathmáry Király Castle in Boldva.

Street pumps, which once dominated the streetscape of towns, are becoming increasingly rare (Debréte).

The Gothic Reformed church in Edelény, a historic monument, with its apse window.

A view of the main entrance to the church from the street on Google Maps.

Image of the apse of the church on Google Maps.

The earthwork in Borsod (now part of Edelény).

The worn polystyrene inscription on the memorial wall in Galvács's October 23rd Square.

Janus megaphones in Hangács. Today, this method of local communication is becoming increasingly rare.

Trianon memorial plaque in Galvács.

The plaque of the Farmers' Insurance Cooperative (1899-1947) on the side of the wooden bell tower of the church in Hegymeg.

A spatial composition made from an old bicycle and a scarecrow in Irota – one of dozens of similar works.

A folk house with ornate decorations hides behind the bushes on the main street of Ládbesenyő.

The Hazaváró Park in Martonyi with a Trianon memorial plaque and a memorial wall decorated with a quote from Áron Tamási.

The transmission tower on Szár Hill photographed from the border of Martonyi. Next to it (~600m) are the ruins of a Pauline monastery.

A well made of carefully arranged stones on the outskirts of Martonyi.

The portico of the mini Coop in Meszes.

The memorial park in Meszes, which commemorates numerous events in Hungarian history.

The Holocaust memorial in Meszes at the entrance to the village cemetery.

Mózes Svarcz's iron-rich water well, dated 1875, on the outskirts of Meszes, on the shore of the Rakaca reservoir.

The bell tower of the Catholic church in Nyomár, made of reinforced concrete columns.

The Árpád-era historic church, which is ripe for preservation, can be accessed through an abandoned garden in Rakacaszend.

A multitude of loudspeakers on the roof of the medical office in Ziliz.

The statue of the protective tiger in Szakács on the outskirts of the village.

The dilapidated Reformed church without doors or windows and with a broken roof in Szakács.

Albert Wass's relief sculpture in the main square of Szendrő. Another plaque with a quote from Wass is located about 50 meters away, in front of the Town Hall.

Memorial with turul in Szendrő, with plastic plaques.

The Greek Catholic church in Rakaca, an exemplary maintained building, dominates the landscape.

József R. Nagy (1966): Cultural and visual anthropologist, documentary filmmaker. Research topics: working-class lifestyle research, everyday visual culture, visual anthropology, radio museology; documentary photography and documentary film theory and practice.

Beáta Siskáné Szilasi

Analyses of the settlements in the Edelény district based on four frameworks

Abstract

The analysis of the socio-geographical and settlement environment covers the interaction between society and geographical space, as well as the formation, development, and functioning of settlements. This article presents certain elements of this complex system of relationships within four frameworks. The natural features of the Edelény district are diverse, and the district comprises a combination of several different types of micro-regions. Most of the 25 settlements studied (12 settlements) belong to the Western Cserehát micro-region. In each of the settlements studied, interviews were conducted to collect information on historical, landscape and cultural values, special attractions, and unique characteristics. The distribution of settlements by size reflects the characteristics of the Edelény district, with its small villages, as 16 settlements have a population of less than 500. Between 2020 and 2023, the population of the 25 settlements in the Edelény district decreased by a total of 265 persons, and the positive natural growth (17 persons) was unable to offset the negative migration loss (-29 persons) in 2023.

Keywords: Edelény district, frameworks, social and settlement environment

I. Introduction

The study of the settlements in the Edelény district was carried out in a complex manner during the "Creative Region III" research, based on a sample of 25 selected settlements. The research on the Edelény district required a unique and varied approach in several respects, as the district ranks first among the districts of Borsod-Abaúj-Zemplén county in terms of the number of settlements (45 settlements) and its landscape is also complex (7 micro-regions). During the research, in addition to compiling databases containing statistical indicators presenting the general socio-economic characteristics of the settlements, primary data was collected using empirical methods, questionnaires, and interviews. During the field research, in addition to the

current functioning and provision of services in the towns and villages, the memories of the past and their cultural and architectural uniqueness were also explored.

The analysis of the socio-geographical and settlement environment covers the interaction between society and geographical space, as well as the formation, development, and functioning of settlements. This article presents certain elements of this complex system of relationships within four frameworks: the natural-ecological framework, the historical-cultural framework, the transport-communication framework, and the settlement framework. In this article, was analysed data from 25 settlements belonging to the Edelény district that were included in the Creative Region III research project, using these four frameworks.

II. Theoretical background

The transformation of rural areas has attracted the interest of an increasing number of researchers in recent decades, with three main factors—increasing urbanization, changing agricultural conditions, and migration—increasingly transforming the countryside and posing numerous challenges. The population decrease of rural areas, the increase in average age, changes in level of education and employment indicators, the lack of job opportunities, and changes in services and provision require a complex approach and research attitude from researchers. This is why international literature features research methods that are complex and interdisciplinary.

The socio-geographical environment encompasses the spatial distribution of human activities and all social and economic processes that transform and change the physical geographical environment. It also explores the temporal evolution of differences and interactions between cities and rural areas, and classifies the types, locations, and structures of settlements.

The main factors of the settlement environment—infrastructure, built environment, social differences, environmental characteristics, and land use—are related to the size of settlements.

One of the complex methods is resilience theory, i.e., the study of resistance to change. According to F. Zhu et al. (2025), resilience theory plays an important role in explaining the interactions and outcomes between rural systems and external environmental systems. The main goal is to make rural resilience a key issue in addressing global challenges in rural areas and to identify its central role in mitigating the rural population decreasing, reducing urban-rural productivity gaps, and addressing environmental changes and social problems.

Another frequently used complex method is the use of complex indices. International research has identified the fundamental factors influencing the development of rural settlements, which are economic, technological, administrative, geographical, historical-cultural, and socio-demographic factors. Based on these indicators, E. Shcherbina and E. Gorbenkova (2019) developed four frameworks that can be used to perform a comparative analysis using a regional development index.

Table 1.

Indicators that can be used to assess the potential of the social and settlement environment.

NATURAL-ECOLOGICAL FRAMEWORK	The number of natural objects, units
	The proportion of protected areas, %
	The proportion of agricultural land, %
CULTURAL-HISTORICAL FRAMEWORK	The number of cultural heritage, units
	Number of tourism type, units
TRANSPORT-COMMUNICATION FRAMEWORK	Availability of international transport corridor
	Density of road network, km per km ²
	Density of railway network, km per km ²
	Internet network
SETTLEMENT FRAMEWORK	Rural population density, persons per km ²
	The average rural and urban population, person
	Number of enterprises, units

Source: Own compilation based on E. Shcherbina and E. Gorbenkova (2019)

Table 1 shows some examples of indicators that can be assigned to each framework, which have already been modified based on the findings of the Creative Region III research. The natural-ecological framework consists of interconnected landscape elements and natural areas that determine the

resources, environmental quality, and land use of a given area. The historical and cultural framework encompasses the historical development and formation of settlements, as well as cultural resources and elements that are decisive in terms of tourism potential. The transport and communication framework includes the characteristics of the area's accessibility, transport network, and the increasingly important information and communication network. Certain elements of the settlement framework also serve as indicators for revealing spatial inequalities, such as demographic, employment, educational, or even economic data.

The natural, historical-cultural, transport and settlement frameworks, relating to different levels of public administration, determine resource conditions and development opportunities, thus the potential of the settlements in the Edelény district can also be determined by examining the individual elements.

Research involving the settlements of the Edelény district has a long history, as researchers have been studying the potential and problems of small village regions since the 1970s. Going beyond simply assessing the situation, the studies also sought to formulate proposals for solutions for the future, considering the social and settlement environment.

Research exploring social processes affecting the settlements of the district has drawn attention to those demographic processes that have a strong influence on other social characteristics, such as increasing emigration, natural decline, and the resulting population decline, emphasizing that we also encounter mosaic-like demographic enclaves with opposite situations in the area, where natural growth is high and the age structure is younger (Beluszky P. 1982). Looking at the labour market situation, the situation is not easy, but complexity and networking may offer a solution (Beluszky P. 2019). Bányai O. (2017) considers sustainability to be important and examines the extent to which the current legal environment supports the creation and maintenance of sustainable settlements. The research of Varga Á. and Jeney L. (2020) also emphasizes sustainability, highlighting that in the case of small villages, the successful economic development of settlements can only be based on local resources (natural and cultural, local knowledge, property) and a new concept of work, integrating the economy into society and setting clear social goals,

where work plays a key role in community building, self-development, and increasing self-esteem.

According to G. Fekete É. (1995, 2001), in the case of small villages, development aimed at restoring self-sustainability must focus on creating economic foundations and establishing and then strengthening the economic functions of the settlement that ensure its viability. In this case, the essence of development is to find potentially viable functions and create the conditions necessary for their operation. The main recommendations are exploring local values, integration, and networking.

The "Creative Region III" research project covers both the assessment of the current situation and the examination of local values in the 25 settlements of the Edelény district, seeking to identify the characteristics and strengths that can contribute to social sustainability. Within the scope of this article, it is not possible to go through the research results in detail for each municipality, but an analysis of each important factor will be presented according to the four frameworks described above.

III. Natural-ecological framework

The characteristics belonging to the natural-ecological framework are those that determine the resources, environmental quality, and land use of a given area through its landscape features.

The natural conditions of the Edelény district are diverse, and the district is made up of several small regions of different characteristics. Most of the 25 settlements studied (12 settlements) belong to the Western Cserehát small region (Figure 1), located on its western side.

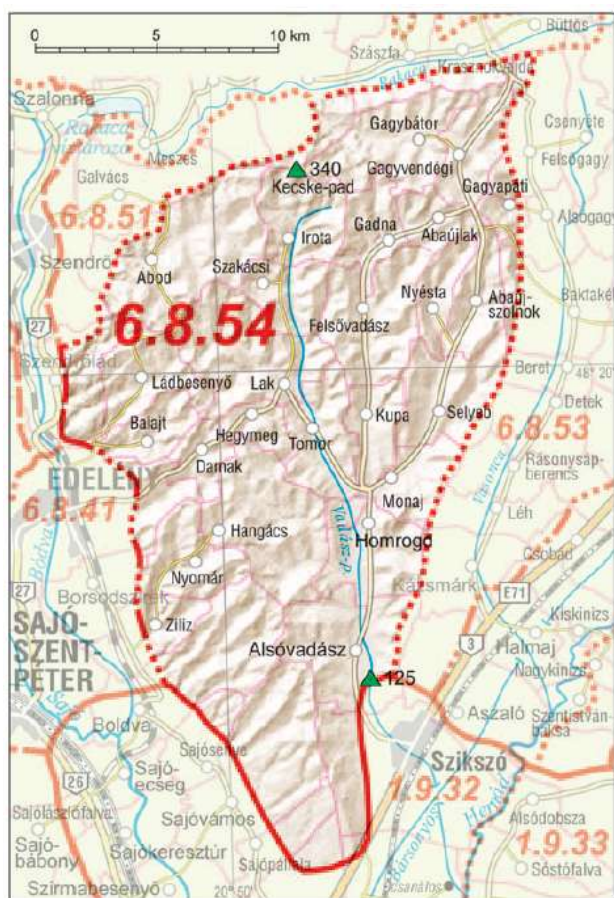

Figure 1. Settlements belonging to the Western Cserehát micro-region (6.8.54).

Source: Dövényi Z. (ed.), 2010

The micro-region is a hilly area sloping from north to south, with an altitude between 125 and 340 meters above sea level. The proportion of forests in land use has decreased since the 19th century, and today the area is mainly used for agriculture (arable farming, meadow and pasture farming).

The 13 settlements in the research area are divided into six micro-regions, which are summarized in Table 2. The district centre (Edelény) and

Borsodszirák belong to the Sajó Valley, and the terraced river valley merges with the terraces of the Bódva in the eastern part. The micro-region was one of the main areas of brown coal deposits in Borsod County, so the area was previously characterized by significant mining activity. Only one settlement (Galvács) can be classified as part of the Szendrői Hill country, which is a Paleozoic hill range. The micro-region is divided into two parts by the Bódva Valley, which are fragmented basin hills in terms of their type.

Table 2.

Classification of the 25 settlements of the Edelény district according to micro-regions

Micro regions	Settlements
6.8.41 SAJÓ-VALLEY	Borsodszirák, Edelény
6.8.51 SZENDRŐI-HILLY REGION	Galvács
6.8.52 RAKACAI-VALLEY BASIN	Meszes, Martonyi, Rakacaszend, Rakaca
6.8.54 WESTERN-CSEREHÁT	Ziliz, Nyomár, Hangács, Damak, Hegymeg, Lak, Balajt, Tomor, Ládbesenyő, Abod, Szakácsi, Irota
6.6.23 BÓDVA-VALLEY	Szendrő, Szendrőlád
6.6.24 TORNAI-HILL	Tomabarakony, Debréte, Viszló
1.9.32 SAJÓ–HERNÁD-PLANE	Boldva

Source: Own compilation based on Dövényi Z. (ed.), 2010

The Rakacai Valley Basin is located between the Tornai Hills and the Cserehát, with an altitude ranging from 154 to 287 meters above sea level, extending to the valley of the Rakaca Stream, which flows into the Bódva. Two settlements (Szendrő and Szendrőlád) can be classified as part of the Bódva Valley micro-region, which covers a 30-kilometer section of the middle Bódva Valley (stretching from the national border to Szendrőlád), consisting of two wider tectonic valley basins and the gorges connecting them. The long, narrow micro-region is much more densely populated than average. The Tornai Hill micro-region is a basin-shaped hill country with an altitude of between 185 and 300 meters above sea level, consisting of hill ridges and slopes. Most of the settlements in the area are small and tiny villages. Of the settlements studied, only Boldva belongs to the Sajó-Hernád plain micro-region.

Overall, the land use of the 25 settlements studied is characterized by forests, arable land, and meadow-pasture farming, with varying soil conditions and productivity.

IV. Historical and cultural framework

The historical and cultural framework includes the historical processes that shaped the everyday lives of the inhabitants of these settlements, as well as the unique cultural values that could be exploited for tourism purposes.

The settlements in the northern part of the Edelény district belonged to the former Abaúj-Torna County, while most of the district belonged to Borsod County. In the town of Edelény, on the site of the former settlement of Borsod, stands Borsod earth fort, the remains of an earthwork fortification from the time of the Hungarian conquest. This part of the settlement was the former centre and namesake of Borsod County. The castle is located on the left bank of the Bódva River, on a hill rising 15 meters above the river.

Many of the tourist attractions are linked to the historical past and the natural environment. The 25 settlements feature castles, palaces, museums, examples of folk architecture, churches, and natural treasures. Table 3 provides an overview of the outstanding and characteristic values of the district, without claiming to be exhaustive. In each of the 25 settlements surveyed, interviews were conducted to collect information on historical, landscape, and cultural values, special attractions, and unique characteristics. The descriptions of the settlements will be compiled in the Edelény application and will be available to all interested and affected parties.

Table 3.

Historical and cultural values of the settlements in the Edelény district
(selection).

Historical and Cultural Values	Settlements
Borsod earth fort, L'Huillier-Coburg castle	Edelény
Törley-castle	Galvács
Rakacai-aquífer	Meszes, Martonyi, Rakaca
Szathmáry Király György Church History Museum, Rákóczi Cellar, <i>thousand-year-old oak tree</i>	Hangács, Ziliz
Szendrő castle ruins, Csáky-castle, Blueprint Museum	Szendrő
Barakonyi-stream valley, Greek Catholic church	Tomabarakony, Viszló
houses with porches, ruins of a 12th-century monastery	Boldva

Source: Own compilation

V. Transport and communications framework

The elements of the transport and communications framework determine the accessibility of the area and the development of its information and communications infrastructure.

The transport axis of the Edelény district is formed by main road 27 and the Miskolc-Tornanádaska railway line running parallel to it.

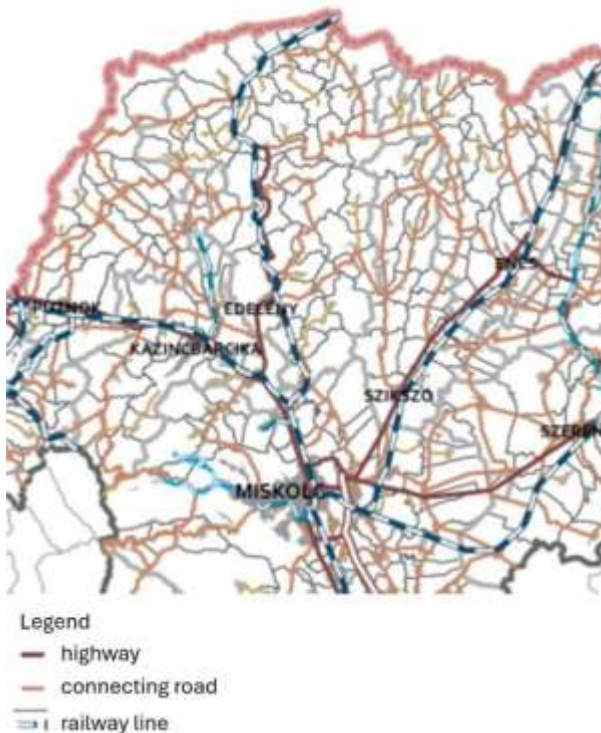

Figure 2. Road and railway network of Edelény district

Source: VÁTI Kft, 2019

Accessibility plays an important role in the development of population and business numbers, as settlements in traffic shadow areas lag behind those along the main traffic axis in terms of size and economic activity (Figure 2).

Services and larger cities (Kazincbarcika, Miskolc) are also more easily and quickly accessible from settlements through which main road 27 passes.

In recent years, it has become important to have adequate internet coverage and, related to this, an adequate level of digital activity, as during the COVID-19 pandemic, the flow of information and work has shifted to the online space. In terms of the digital activity of the population of the Edelény district, in 2022, 22.97% of the population did not engage in any digital activity; 32.73% engaged in basic activity; 31.19% performed intermediate-level activities, and 2.82% performed high-level digital activities.

VI. Settlement framework

The settlement framework is the most complex, as it includes the characteristics of the settlement network, the territorial distribution of demographic and economic processes, and factors influencing quality of life and employment.

The Edelény district covers an area of 717.85 km² and has a population of 31,948 (2023), with a population density of 44.5 people/km². It is the district with the most settlements (45) among the districts of Borsod-Abaúj-Zemplén county. Its settlement structure consists of small villages, with two towns, Edelény and Szendrő.

Table 4 shows the classification of the sample settlements according to population size. The distribution of the 25 settlements by size reflects the characteristics of the Edelény district, with its small villages, as 16 settlements have a population of less than 500.

Table 4.

Distribution of sample settlements by population

100 fő alatti	Debréte	Galvács	Irota	Tornabarakony	Viszló		
101-250	Abod	Damak	Hegymeg	Meszes	Rakacaszend	Szakácsi	Tomor
201-500	Ládbesenyő	Martonyi	Nyomár	Ziliz			
501-1000	Balajt	Hangács	Lak	Rakaca			
1001-2500	Boldva	Borsodszirák	Szendrőlád				
2501-	Edelény	Szendrő					

Source: Own compilation based on 2023 population figures

There is a significant difference between the population of the smallest (Debréte, 14 inhabitants) and the largest (Edelény, 9,198 inhabitants) settlements, which also affects the development of service and demographic characteristics. Figure 3 shows the natural growth and migration balance in the 25 surveyed municipalities in 2023.

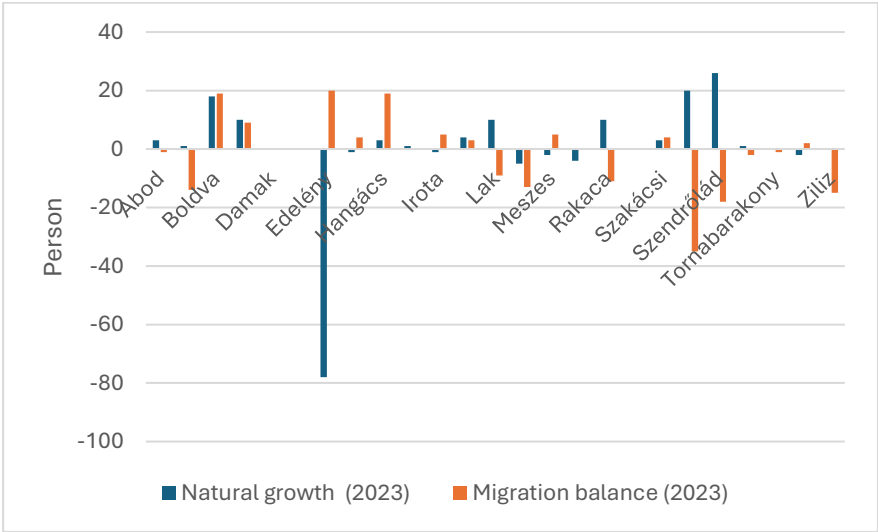

Figure 3. The natural growth and migration balance in the 25 surveyed municipalities in 2023

Source: KSH

Some of the municipalities are characterized by natural population decline, with Edelény (-78 persons) showing an exceptional value; however, if we examine the data in proportion to the population, this represents a decline of only -0.85%. The natural decline values range from -0.85% to -3.28% for the 25 municipalities, with the highest rate of decline in Viszló.

There are municipalities where natural growth was characteristic, with natural growth values ranging from 0.2% to 2.04% in relation to the population. There are settlements where natural growth was characteristic, with natural growth rates ranging from 0.2 to 2.04% in proportion to the population, with the highest growth rate in Abod in 2023. There are five settlements where the number of deaths was equal to the number of births: Damak, Debréte, Rakacaszend, Tornabarakony, and Zizliz. In terms of migration balance, in 2023, emigration was higher in 10 settlements, ranging from -0.68% to -4.36% of the population, with the highest value in Martonyi. Nine settlements had a positive migration balance, ranging from 0.22% to 6.1% of the population, with the highest value in Irota.

In the 25 settlements of the Edelény district, the population decreased by 265 between 2020 and 2023, and the positive natural growth (17 people) was unable to offset the negative migration loss (-29 people) in 2023 (KSH).

In summary, we can conclude that the 25 settlements examined in the Edelény district have a diverse natural environment, national and local values, and a single main route, based on their frameworks, socio-geographical and settlement environment characteristics, diverse natural environments, national and local values, traffic shadow situations (except for settlements located along the only main route), declining populations in recent years, and a small village spatial structure.

Literature

- Bányai, O. (2017): A jövő reménységei a valóban fenntartható települések. Miskolci Jogi Szemle 12(2):91–107.
- Beluszky, P. (1982): Társadalmi térfolyamatok a Cserehát–Aggteleki-karszt vidékén (1900– 1945–1980). Földrajzi Értesítő 31(4):467–482.
- Beluszky P. (2019): Borsod-Abaúj-Zemplén megye „fogyó félholdja”. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek 16:5–21.
- Dövényi, Z. (ed.) (2010): Magyarország kistájainak katasztere 1-2. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. 770–776, 830–849.
- Shcherbina, E. – Gorbenkova, E. (2019): Factors Influencing the Rural Settlement Development. ScienceDirect, IFAC PapersOnLine 52-25:231–235
- G. Fekete, É. (ed.) (1995): A térség, amely élni akar I. Helyzetelemzés és stratégia. Cserehát-Hernád-Bódva vidék. Térségfejlesztési Program. Miskolc: MTA Regionális Kutatások Központja. 196.
- G. Fekete, É. (2001): Aprófalvak az ezredfordulón – a Cserehát-Hernád-Bódva vidék. Szeged: Földrajzi Konferencia. 15.
- Varga, Á. – Jeney, L. (2020): Fenntartható aprófalvak – a szociális gazdaság szerepe az aprófalvak népességtartó képességének javításában. In: Társadalmi fenntarthatóság. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. 665–685.
- Zhu, F. – Ying, B. – Xiang, C. (2025): Advancements in rural resilience research over the past two decades and its significance for sustainable development. Discover Sustainability 6, 145.
- VÁTI Kft (2019): Borsod-Abaúj-Zemplén megye területrendezési tervének módosítása. Budapest. 379.
- KSH: Annual settlement statistics data in the 2023 settlement structure. TA2023_W data table <https://statinfo.ksh.hu/Stainfo/themeSelector.jsp?lang=hu>

Dr. Beáta Siskáné Szilasi, associate professor, head of department. Research areas: Sociogeographical analysis of rural areas (related to mine closures) and tourism opportunities using empirical and statistical methods. Opportunities for the tourism development of disadvantaged, underdeveloped regions, examination of tourism potential, examination of the socio-economic geography of settlements with geotourism potential using complex indicators, statistical analyses, large-scale socio-geographical examination of the latest trends in migration.